

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాలవ్యాకరణసూక్తులతో

(బాలవ్యాకరణోద్వృత్తసంజీవనీవిషయానుశీలనము)

ప్రథమ భాగము

డాక్టర్ అంబడిపూడి
నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

అను

బాల్యకారణోద్వృత్తిద్వితీయే

(బాలవ్యాకరణోద్వృత్తిసంజీవనీవిషయానుశీలనము)

ప్రథమభాగము

సంజ్ఞాసంధిపరిచ్ఛేదములు

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

— ప్రథమ భాగము

ప్రతులు : 1000

ప్రచురణ : మార్చి 1988

ప్రకాశకురాలు : అంబడిపూడి లక్ష్మీదేవి

మూల్యము : రూ. 58/-

డాక్టర్ అంబడిపూడి నాగభూషణం

డాక్టర్ కె.వి.కె. సంస్కృత కళాశాల,

3/3, అరందల్ పేట,

గుంటూరు-2.

ముద్రణ :

గౌతమి ప్రింటర్స్

రైలుపేట, గుంటూరు-1.

మూడుభాగముల 'బాలవ్యాకరణసూక్తులు'

ముద్రణకు తెలుగు విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాదువారిచే

రూ॥ 5,000/-లు ఆర్థిక సహాయ మందింపబడినది.

నాంది

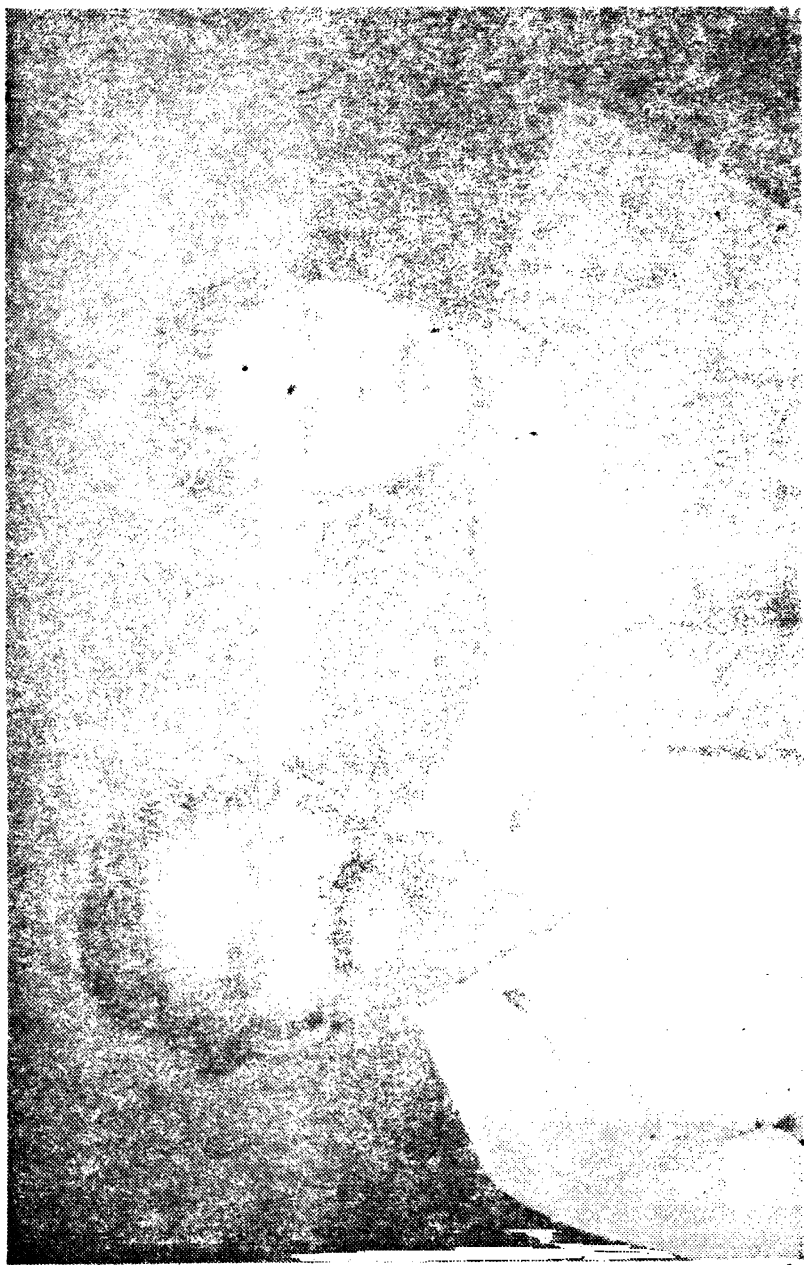
జననీజనకు లాదిలక్ష్మీప్రసాదులకుఁ బాదాభివందనములు. అక్షరలక్షభిక్ష వెట్టి
యాదరముతో నన్నివిషయములఁ బ్రోత్సహించుచున్న మాగురువర్యులు,
పూజ్యులు డాక్టర్ బేతవోలు రామబ్రహ్మంగారికి సదా కృతజ్ఞుఁడను.

ఇం దుద్ధరింపఁబడిన, ఉద్ధరింపఁబడకయు నాధారము లైనయాయాగ్రంథ
ములకర్తలకును, ప్రథమరిచనముగా నాదరమునకుఁ బాత్ర మైనయాగ్రంథ
మిన్నాళ్ల కేని మూడుభాగములుగా ముద్రించుటకుఁ బూనుకొనఁజేయ
నయిదువేలరూపాయలయ్యాధికసహాయ మందించినతెలుఁగువిశ్వవిద్యాలయ
మునకును, పూవులు దిద్దుట, కొన్నిసందేహములు తీర్చుట మొదలైనవా
నింట సహకరించినగురువులు గురుతుల్యులు, శ్రీ బి.యస్.జి. వరప్రసాద్,
శ్రీ జి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మప్రభృతు లగు డా॥కె.వి.కె.సంస్కృతకళాశాలా
ధ్యాపకులకును గృతజ్ఞుఁడను.

ముద్రణముపనిలో మనసునం దే విసుగు విరామ మని తలఁపక తమపనిగాఁ
దిరిగినమావిద్యార్థిమిత్రులు చిరంజీవులు పాలగుళ్లశ్రీనివాసరెడ్డి, వత్యం
రఘురాముడు, ఆర్.ఉత్తమరెడ్డి, మిత్రులు శ్రీ కొంఠూరిసుబ్బరామయ్య
ప్రభృతులందఱకృషి మఱువరానిది.

ముద్రణమున నాకు చాలవఱకు శ్రమ తగ్గించి శ్రద్ధతో నందముగా ముద్రిం
చిన గౌతమిప్రింటర్స్, మేనేజింగ్ పార్టనర్ గునిసెట్టి నందశేఖర్ గారి సన్నే
హముగా నభినందించుచున్నాఁడను.

అంబడిపూడి నాగభూషణం

సోనరుడు : అల్లబడిపూడి రామకృష్ణమూర్తి

నూదలు : యజ్ఞరాజేశ్వరి

అగ్రజుండన మైన నవసరి మైనచో

నాడుకోఁ నలఁచెడు నాదరంబు

నిను మాట పడ నీక భువనరక్షేమమ్ము

మనసారఁ గను నథిమానగరిమ

వీయంశమున నై న నినుమంతఁ గల నే నొ

కట విరోధింబనిగొరవంబు

వీరసింహులయం దేని దై ర్యమ్ముగాఁ

చోడ నిర్వేదనట్టిదొడ్డగుణము

నెనఁగు ననుఁగులమ్ముఁడు రామకృష్ణమూర్తి

సంతతానుకూల తపీయజ్ఞాయ నుగుణ

గేయ యజ్ఞరాజేశ్వరి యాయకొనఁగి

నలరు నీగ్రంథ మాశ్రియతాంకితముగ.

ప్రస్తావన

అనునితాండ్రవ్యాకరణవాఙ్మయమునకు బ్రహ్మశ్రీ వజ్రులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రి గారు చేసిన సేవ యనన్యసామాన్యము. పైయాకరణపారిజాతము, ఆండ్రవ్యాకరణ సంహితాసర్వస్వము, మున్నగునుద్గ్రంథరచనముతో నహోబలునిపిదప నాండ్రవ్యాకరణవిమర్శనమునఁ బ్రాతస్పరణీయ మైనకృషి చేసి తద్విషయాభిమానులకు సాక్షి యగుదురుపురో గురుతుల్యాలో మై వారిస్మరణము లేక యాండ్రవ్యాకరణజ్ఞాన మసంభవ మనుస్థితికిఁ దెచ్చి పూజనీయు లైరి. చింతామణీవికృతివివేకములపై వారిపరిశ్రమము బహుముఖముగా విస్తరించి సందర్భానుగుణముగా బాలవ్యాకరణముపైని నడచినది. తెలుఁగునకు వ్యాకరణ మన్నఁ జింతామణీవికృతివివేకములును బాలవ్యాకరణమును మాత్రమె యనునభిప్రాయమును వారు దమగ్రంథములచే స్థిరపఱచిరి.

అవరుసలో 'బాలవ్యాకరణోద్ఘోతము'ను రచించినవీరు తమపక్రమణమునకు మూల మైనహేతువుల నిట్లు పేర్కొనిరి.

'ఆండ్రగ్రాంథికభాషాజిజ్ఞాసువుల కిప్పుడు బాలవ్యాకరణ మత్యంతోపకారక మైయున్నది. కాని దీనియందును దీనివివరణ మనఁదగుత్రిలింగలక్షణశేషమునందును గొన్నియవసిద్ధాంతములు లక్షణవిరోధములు -- విద్యార్థులనెమ్మనములందు నాటుకొనుట మిక్కిలిప్రమాదకరము. కాన నందలియవసిద్ధాంతములను లక్షణవిరోధములను దొలఁగించిన బాలవ్యాకరణప్రాథవ్యాకరణములందుఁ దేర్కొనఁబడనిలక్షణవిశేషములను జేర్చి మిగిలినబాలవ్యాకరణవిషయములను నిల్పి రచించుట విద్యార్థుల కత్యంతోపకారక మగు నని తలంచి యీబాలవ్యాకరణోద్ఘోతమును రచించితిని.

మఱియునాండ్రభాషలో సగభాగము నాక్రమించి యున్నసంస్కృతభాష నభ్యసించుట విద్యార్థుల కత్యావశ్యకము గాన నాండ్రోపయోగిసంస్కృతభాషలక్షణములు సంక్షేపముగ నైనఁ దెలియుటకై యిందు సంస్కృతసమాసవిషయములును, సంస్కృతసమాససంధులును జేర్చఁబడినవి--

పయికారణములచే నీగ్రంథ మాండ్రవిద్యార్థుల కవశ్యవతసీయ మైయున్నది.
(ఉద్ఘోతవిజ్ఞప్తి)

ఇందు రెండవయంశమున వివాదమె లేదు. దానిని గూర్చినచర్చయు ననవసరము గావునఁ బరిహరింపఁదగును.

మొదటియంశము ముఖ్యమైనది. అపసిద్ధాంతములు విద్యార్థులనెక్కువముల నాటుకొనుట మిక్కిలిప్రమాదమునట యెంతయు సమంజసము. అప్రమాదమును గుర్తించి యెవ్వ రైన నెంత యైనఁ దమకొలఁదిచాని నివారించుప్రయత్నము తప్పక చేయవలసియున్న దనుటతో నభిప్రాయభేద ముండఁ బని లేదు.

అప్రయత్నముపల మీగ్రంథము.

బాలప్రాథమ్యాకరణములం దట నట నరుదుగనో తఱచుగనో యపసిద్ధాంతము లున్న వనుట విస్పించుచునే యున్నది. కాని యపసిద్ధాంతములు గలవు గదా యని యందుఁ జెప్పఁబడినయన్నింట విరుద్ధబుద్ధితో నాలోచించినఁ గొంతయన్యాయము జరుగక తప్ప దని యుద్ద్యోతమునుబట్టి గుర్తించవచ్చును.

ఇట నొకమాట యప్రస్తుతము గాదు. గ్రంథకర్తపైఁ వగినంతగౌరవము లేకున్నట్లు తద్గ్రంథమును బరామర్శించుటలో సరిగా న్యాయము జరుగు నని చెప్పఁ జాలము. అట్లని మితిమీరినగౌరవమువలనను నన్యాయము జరుగు ననుటలో సందేహము లేదు. చింతామణివికృతివివేకములు నన్నయాధర్వణాలకృతములుగా వారిపై నధికగౌరవము కల్గియుండుటవలన వరులవారు పొన్నియెడల సూరిలక్షణము నామోదింపలేకపోయిరి. కాని తదనుగుణముగాఁ గవిప్రయోగములను గూడ నియమింపఁ జూచుటవలనను గొంతయన్వయు వాటిల్లినది. ఇంక వరులవారివ్యాఖ్యానపద్ధతినుబట్టి చూచిన నీరికి సూరిపై నంతగౌరవము లే వనక తప్పదు. ఇట్లనుట గొందఱకు బాధ గల్గవచ్చును. సంజీవనిలో నుచితము లున్న వని చెప్పినసూరిలక్షణములు పైతముద్ద్యోతములోఁ బ్రమాదములుగాఁ దిరస్కరించుట యిందుమూలముననే యునఁ దగును. ఇట్టివానికి గ్రంథమున సాక్ష్యములు గాననపు. కాన నిటఁ బ్రస్తావించుట లేదు.

అట్లే తవిప్రయోగములవిషయమునను వరులవారిసిద్ధాంత మామోదయోగ్యము గాదు. తమయభిప్రాయమునకు విరుద్ధమైనయెడలఁ గవిప్రయోగములను దిద్దివేయుటయె కాక దిద్దుఁ డని యుపదేశించుటయు విశేషము. మహాకవులు సామాన్యకవులు ననువివక్షయు విశేషము.

‘చింతామణివికృతివిచేయులపై నతివేల మగుగౌరవమును, బాలవ్యాకరణము పైఁ దగినగౌరవములేమి, కవిప్రయోగములవిషయమై విలక్షణ మగుసిద్ధాంతము మున్నగుకారణములచే శ్రీశాస్త్రిగారివలన నాంధ్రభాషకుఁ జేకారవలసినంతప్రయోజనము చేకూరలే దని తోచుచున్నది.

లక్షణగ్రంథము లగుబాలప్రాథవ్యాకరణములం దవసిద్ధాంతము యందు టట్లుంచి ‘లక్షణవిరోధములు’ గల వనుట విశేషము. లక్షణగ్రంథములందు లక్షణ విరోధ మను నేతీరుగ నుండును? అంతర్విషయముల ననుసరించి చింతామణివికృతి వివేకములకు భిన్నముగాఁ జెప్పినబాలప్రాథలక్షణములు లక్షణవిరుద్ధము లని వీరు తలచినట్లు చెప్పవచ్చును. వీరు చేసినలక్షణములనుబట్టి చూచినను చిం., వి.వి.లకు భిన్నముగా నుండుట యున్న వసుకారణముచే లక్షణవిరుద్ధముగాఁ దిరస్కరింపవలె ననుట సంగతముగా లేదు. ‘లక్షణవిరుద్ధ’లక్షణమును బ్రస్తావించుకుంట షేలు. పూర్వవ్యాకరణములకు బట్టము లై యట్లే చెప్పవలయుచో ననంతరవ్యాకరణముల రచనను ప్రయోజనము నడుగ్రుముగా నిద్దింపనేర దనుట నిర్వివాదము. కవిప్రయోగానుగుణముగాఁ బూర్వలక్షణభిన్నముగాఁ జెప్పుట యుచితమే. కాన నట్టియెడల లక్ష్యపైరుభ్య మున్నఁ బ్రస్తావించఁదగుఁ గాని ‘లక్షణవైరుధ్యము’ గల దను టుచితముగాఁ జోవదు.

వీ రిచటఁ ప్రాథవ్యాకరణమును గూడఁ బ్రస్తావించి యందలియవసిద్ధాంతా ములను గూడఁ బొలఁగించుచు నుద్వ్యోతము రచించినట్లు పేర్కొనిరి. కాని యందలి విషయములు చి రుద్వ్యోతమునఁ బరామర్శించినట్లు గానరాదు. ఉద్వ్యోతరచనలోఁ బ్రాథవ్యాకరణమునకుఁ బ్రాముఖ్య మీయలే దని గ్రంథాంతర్విషయములే కాక, ‘బాల వ్యాకరణోద్వ్యోత’ మనునీగ్రంథనామము పైతము నిరూపించుచున్నది. త్రిలింగలక్షణ శేషలక్షణములుప్రస్తావించఁబడినచోట్లఁ గూడఁ చెక్కింట నవి వివరణముననే కాన వచ్చును. సూత్రస్థానమున నున్న వత్సల్పములు. సూత్రస్థానమున బాలవ్యాకరణ మొక్కటియ దాదా పెల్లయెడలఁ బ్రధానముగా వీరు గ్రహించుట గుర్తింపవచ్చును.

ప్రాథవ్యాకరణమందలివిషయములే యందుఁ బెక్కు విధింపఁబడలేదు. బాల వ్యాకరణప్రాథవ్యాకరణములయందుఁ జేర్కొనఁబడనిలక్షణవిశేషములను జేర్చి’ (చెప్పితి మను పెట్టు?) మిగిలినబాలవ్యాకరణవిషయములు నిల్చి’యనుటచేతనేప్రాథ లక్షణములు గ్రహించునుద్దేశ్యమే నీరికి లే దనవలసియున్నది. అట్టియెడఁ ప్రాథ.

విధానము లం దుండియె గ్రహింపవలె నేమో. దీనింబట్టియె యవసిద్ధాంతములు దొలగించుట మొదలగువీరిప్రయత్న మంతయుఁ గేవలము బాలవ్యాకరణము నుద్దేశించియె జరిగిన దని చెప్పవలె. సందర్భానుసారముగఁ గొండొకచో నితర విషయములు వివరణమునఁ జేరినను బ్రధానదృష్టి బాల.పైనె.

అయిన నీయుద్వోతము బాలవ్యాకరణమునకు వ్యాఖ్యానము గాక యాంధ్ర భాష కొకస్వతంత్రలక్షణగ్రంథముగా రచింపఁబడి దన్నమాట. కాని 'బాలవ్యాకరణోద్వోత' మనుపేరు బాలవ్యాకరణమునే ప్రకాశింపఁజేయుచున్నది. 'ఆంధ్రభాషా జిజ్ఞాసువులకు బాలవ్యాకరణ మత్యంతోపకారక మైయుండుటను' గుర్తించినవారగు టంజేసీతాము స్వతంత్రగ్రంథమునె వ్రాయఁదలఁచినను బాల.విషయములను గ్రహింపక తప్పమిఁ గృతజ్ఞుతో 'బాలవ్యాకరణ'నామమును వీడలే దని యెన్నఁదగును. 'దుగిలినబాలవ్యాకరణవిషయములను నిల్పి' యీగ్రంథమును రచించిరి కదా.

దీనింబట్టి యీయుద్వోతమును బాలవ్యాకరణమునకు వ్యాఖ్యగా వ్రాయట పీరిలక్ష్యము గా దని గుర్తింపఁదగును. అట్లే యగుచో బాలవ్యాకరణవిషయములం దవసిద్ధాంతము లున్న వానింగూర్చి వివరించి యెట్లు చెప్పిన నుచితముగా నుండునో సూచించుట వ్యాఖ్యానమునందుఁ జేయవలయును. కాని వీరు సూరిసూత్రములందే మార్పులు చేసిరి. అట్టియెడలఁ చెక్కింబ నుద్వోతమునందలిసూత్రములలో బాల. లక్షణము గుర్తుపట్టుటకు వీలు లేనంతగా మాఱినది. ఇట్టిసవరణాదులవలన సూరిలక్షణము 'దురుక్త' మయినట్లు భావించుట కవకాశ మేర్పడుచున్నది. 'తొలిపలుకు'లో శ్రీదేవులవల్లిరామానుజరావుగారు శ్రీశాస్త్రిగారు చెప్పినట్లు బాలప్రౌఢవ్యాకరణములలోని దురుక్తములను సవరించుట అనుక్తములను చేర్చుట యనువాత కదియె మూలము. సంస్కృతలక్షణము తప్ప నాంధ్రలక్షణ మనుక్తము చేర్చిన దుద్వోతమున మిక్కిలి తక్కువ. అయ్యు ననుక్తములవిషయమున వివాద ముండదు. ప్రౌఢ. విషయప్రస్తావనము నిందుఁ దక్కువె. విధానస్థలములం దింకను నరుదు. కాఁగా నీగ్రంథమునందలిలక్షణభాగమునందలిమార్పులచే బాలవ్యాకరణము చాలవఱకు దురుక్త మనునభిప్రాయమును గల్గించు ననుటలో సందేహము లేదు. దీని ననుసరించి బాలవ్యాకరణమున దురుక్తము లనవలసినపెక్కులక్షణము లట్లు గాక సూక్తములై యైయుండుట దురుక్తిస్తావనపూర్వక మైనయుద్వోతమును బరామర్శించి "బాలవ్యాకరణసూక్తులు" గుర్తింపఁబడుట యవసరమే.

'బాలవ్యాకరణోద్వోతమునఁజెడిన 'బాలవ్యాకరణ'స్వరూపము నిలుప 'బాలవ్యాకరణ' సముద్వోతముద్దేశింపఁబడె.

అట్టియెడల 1. సూరిసూత్రము మార్పు చేసినచోట నది యవసరమా? 2. వీరు చేసినమార్పువలన బ్రయోజనము గలదా? అనునవి ముఖ్యముగాఁ జూడవలె. ప్రయోజనము లేనపుడు 'మిగిలినబాలవ్యాకరణవిషయము' లట్ల సూరి చెప్పినది యథాతథముగ గ్రహించు టచిత మని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇతఁ పీఠీసవరణములందే యవసిద్ధాంతము లున్నపుడు దానిని దిరస్కరించుట యెట్లు నవసరమే. వీరు స్వతంత్ర వ్యాకరణమునే రచింపఁదలచినను 'బాలవ్యాకరణము' ననుసరించి, యుండుటచేతను దమగ్రంథముపేరిలోను 'బాలవ్యాకరణ'మును బిరిగ్రహించుటచేతను నాయ్ఘ్యెడల సిగ్రంథమునను సూరిలక్షణ మట్లేయుండవలె నని నిర్ణయించుట యుచితమే.

బాలవ్యాకరణమునకు 'సంజీవని' యనుపేర నాంధ్రవ్యాకరణసంహితా సర్వస్వమున పీఠికవ్యాఖ్య చేసిరి. (కావునను నుద్ద్యోత మనుపేర నింకొకవ్యాఖ్య వ్రాయవలె నని వీరు తలఁచియుండకపోవచ్చును.) అందలిసిద్ధాంతముల ననుసరించియే యుద్ద్యోతమునను చెక్కులక్షణములసవరణములు చేయఁబడినవి. కావున 'సంజీవని' విషయములు నిందు బరిశీలించు టవసరము గాన స్వీకృతము.

ఇటు సిగ్రంథము పరిశీలనమునకు 'ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమీ' ముద్రించి నప్రతి అధారము.

అకాడమీప్రతిలో నాయాలక్షణములకు ముం దందలివిషయమును సూచించుచు శీర్షికలు చేర్పఁబడినవి. ఇట్టియెడఁ బ్రథమముద్రణమున వరులవారియితరగ్రంథములందువలె నారంభమున విషయసూచికయందలియంశములే గ్రంథమున నాయాచోట్లఁ జుటలకుఁ దై ని దత్రస్తవిషయమును సూచించుచు సంగ్రహముగావిల్పుట గాన వచ్చును. ద్వితీయముద్రణమున నయ్యవిశీర్షికలుగా నుంచుటలో సౌకర్య మధిక మైనదనుట వాస్తవమే. వరులవారికివానిని శీర్షికలుగా నిల్పినభిప్రాయ ముండకపోవచ్చు. ఉన్నఁ గొంత జాగరూకత వహించెడివా రేమో. అయినను సూచికలసూత్రసంఖ్య ననుసరించియే ద్వితీయముద్రణమున నవి శీర్షికలుగా - వరులవా రుంచినసూచికలే విల్పుటచే నందలియొచిక్కమునుగూర్చియుఁ బరామర్శించుట సూత్రార్థపరామర్శనముతో నవసరమే యగును.

అంధ్రవ్యాకరణమునకు సంబంధించి పెక్కు విషయములను దెలుపుచు విమర్శలోఁ బయనింపవలసిన త్రోవను జూపుచు మార్గదర్శకులై నట్రహ్మశ్రీ వరులచినసీతారామ స్వామిశాస్త్రిగారిపై నితరభావమును శంకింపదగ దని విన్నవించుచు విషయవివేచన ముపై నాదరము మాత్ర మే యీ అంధ్రవ్యాకరణసూక్తులకు మూలమనుటకు సహృదయ హృదయములై ప్రమాణముగా మనవి చేసికొనుచున్నాఁడను.

అంబనకున్ బోనిడి నీరసనీరము.

జానుగ క్షీరంబు గొనుట సహజమ కాదే-

చిన్నయసూరి.

విధేయుఁడు

అంబడివూడి నాగభూషణం.

బాలవ్యాకరణసూక్తులు

ప్రథమభాగము

విషయసూచిక

విషయము	బాల.సూ.	ఉ.సూ.	పుట.
సంక్షాంతుచ్ఛేదము	23	24	13-0
1. సంస్కృతము-వర్ణములు	1	1	1
2. అచ్చులు-హల్లులు			3
3. లుకారము			5
4. (అలము)శకారము			9
5. సంస్కృతము-శకారము			17
6. ప్రాకృతము-వర్ణములు	2	2	20
7. మహారాష్ట్రీయే యగునా			21
8. జిహ్వాలు			21
9. విసర్గము			23
10. నకారము			25
11. శకారము			26
12. వక్రములు-వక్రతమములు			29
13. తెనుగువర్ణములు	3	3	30
14. అశలు			35
15. అనాంధ్రవర్ణములు	4	4	39
16. నామాదినంజ్జలు			43
17. స్థిరములు	5,6,	5,6	43
18. దంత్యతాలవ్యవజలు-సావర్ణ్యము	7,8,9	7,8,9	44
19. ఐదంతవజలు			48

20.	సంస్కృతనమము-దంత్యములు*	10	-	50
21.	రాజు-దంత్యత	-	10	52
22.	మ్రతము	11	11	61
23.	మ్రతప్రకృతికములు	12	12	63
24.	కంఠోయి			69
25.	తన్నుప్రభృతులు			70
26.	మ్రతోపజీవులు			73
27.	కళలు	13	13	74
28.	బిందువులు	14	14	78
29.	దీర్ఘముపైఁ బూర్వము	15	15	89
30.	బిందుస్థితి	16	16	101
31.	యకారము-పుషావౌచౌలు	17	17	103
32.	లఘ్వలఘువులు	18	18	109
33.	తత్సమము	19	20*	117
34.	తద్భవము	20	21	119
35.	దేశ్యము	21	22	120
36.	అన్యదేశ్యములు			121
37.	గ్రామ్యము	22	23	122
38.	అనింద్యగ్రామ్యములు	-	24	126
39.	గ్రాహ్యగ్రామ్యములు	23	-	129

*పుట 99లో 'అర్చులు అనురీతి వానియందు దంత్యతనుగూర్చి పూర్వలాక్షణికోక్తి గుర్తింపవలసియున్న' దనుకొంటిమి. అయ్యది యిట్లు గుర్తింపదగును. "మర్దంత్యోఽతాలవ్యాప్త-పైకృతకార్యే తాలవ్యాజ్విరహితశ్చవర్గో దంత్యోవ్యూరస్యాత్ హిమరుచి-హిమరుచులు (సావర్ణ్యత్ శకారస్యాపీతికేచిత్-రాశి-రాసులు) పై.చం.అ.92 సూత్రవృత్తులు పుట.40.

*ఉ.సంజ్ఞా 19-బాల.ప్రకీ.24.

సంధిపరిచ్ఛేదము	55	50	131-272
1. ఉత్త్యసంధి	1	1	131
2. ద్రుతపూర్వోత్త్యసంధి	2	3	134
3. యథాగమము	3	4	137
4. అత్త్యసంధి	4	5	138
5. ఏమ్యాదులు	5	6	144
6. క్రియాపదములు	6	7	149
7. చుధ్యమపురుష	7	8	149
8. క్షార్థము	8	9	152
9. ఇతాదిసంధి	9	10	154
10. ఆప్రేడితస్వరపరకసంధి	10	11	157
11. అపదాదిస్వరపరకసంధి	11	12	158
12. ద్విరుక్తబికారము	12	13	159
13. గసడదవలు	13	14	165
14. సాంస్కృతిక పరుషములు	14	-	166
15. క్షార్థము-గసడదవలు			168
16. శబ్దపల్లవము-గసడదవలు			168
17. సమాసము-గసడదవలు			169
18. వే-వేగ-గసడదవాదేశము			173
19. అవ్యయము-గసడదవలు			174
20. ద్వంద్వము-గసడదవలు	15	15	175
21. పరుషములకు సరళములు	16	16	176
22. సంశ్లేషము	17	17	177
23. స్వత్వము			178
24. సరళస్థిరపరకత	18	18	179
25. మకారపరకబిందువు	19	19	179
26. స్థిరపరకసంధి?			181
27. అవసానద్రుతకార్యములు	20	20	182
28. ద్రుతముమీద సకారము	21	21	183

29.	చాద్యర్థకము			185
30.	ద్రుతద్విత్వము			187
31.	కన్నాకు			188
32.	నుడితోలిహ్రాస్వము-ఖండము	22	22	188
33.	అఁటయిఁకమఁడుకబ్బములు			189
34.	తానునేనులు-సంశ్లేషము	23	-	190
35.	నేనుదానులు			190
36.	సమాసము-ద్రుతలోపము	24	23	191
37.	ఎల్ల			191
38.	ఎల్ల సర్వనామమా?			195
39.	స్త్రీసమము	25	24	200
40.	సమాసము-స్వత్వాభావము	26	25	207
41.	తలంద్రాలు	27	26	208
42.	టుగాగమము	28, 29	27	209
43.	చుక్కి-తెద్దు			213
44.	రుగాగమము	30, 31,	28, 29	214
45.	ఇల్లాలు			215
46.	అలు-స్త్రీ			217
47.	మృంఘలు-పుంపులు	32	30	219
48.	షష్ఠీసమాసము-పుంపులు			219
49.	సరసపువచనములతో			221
50.	శోకార్తపుటొడకులతో			221
51.	సరసపువచనములు			222
52.	పుంవ్యభావము			222
53.	తాచురపాకు			224
54.	బె-నూగాగమము	33	31	224
55.	షష్ఠీసమాసము నూగాగమము	34	32	226
56.	విధాత్మనానతి			227
57.	సరసపుఁదనము	35	33	227

58.	ప్రాంతములు	36	34	230
59.	మీదప్రభృతులు			231
60.	నుగాగమము	37-39	35	232
61.	తెంఢూళి			233
62.	పెద్ద-పెను:నుగాగమద్విత్వములు			235
63.	ద్విత్వము			241
64.	మూర్ఖాస్థ			243
65.	మిత్రములు			244
66.	అప్రేడితపరకకార్యములు	40, 41	36, 38*	244
67.	ఇంచుక యించుక			246
68.	అందుకు	42	39	247
69.	చేతములు-ఇత్తము	43	40	247
70.	ఎండు-అలిగాగమము	44	41	248
71.	అదియవులు-అలోపము	45	42	250
72.	వశ్యాదిపరకకార్యములు	46	43	252
73.	గ(నడద)వలు			254
74.	మధ్యమములోపము*	47, 48	44	255
75.	చూయెవ్వత			257
76.	ముడుట్లోపము	49	45	259
77.	విసర్గలోపము	50	46	259
78.	నమశ్శబ్దము-ఓత్వము	51	46	262
79.	దాసోఽహమనె	52, 53	48	265
80.	వుగాగమము	54	-	267
81.	ముగాగమము	-	49	269
82.	వాక్యోపసానసంధి	55	50	270

*ఉ.37.—చాల.ప్రక్రీ.22

*క్రమంకందోమెడు జూయిపుడ (విరా.2 312) చూఇంచు పుట.257.

ముఖ్యసంకేతవివరణము

అప్ప.	— అప్పకవీయము, అప్పకవి
అహో.	— అహోబిలుడు
ఆం.శ.శా.	— ఆంధ్రశాసనము-చిన్నయసూరి
ఉ.	— బాలవ్యాకరణోద్వృత్తము చఱ్ఱులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రి
కవిశి.	— కవిశిరోభూషణము-అహోబిలుడు
చిం.	— ఆంధ్రశబ్దచింతామణి
త్రి.శే.	— త్రిలింగలక్షణశేషము (ఈగ్రంథకర్తపి.హెచ్.డి.సిద్ధాంత వ్యాసము)
ద్రు.	— ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము
ద్రుత.	— ద్రుతప్రకృతికావలోకనము
ద్రు.కా.	— ద్రుతకార్యానుశీలనము
ప్రౌఢ.	— ప్రౌఢవ్యాకరణము-బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులు
బాల.(బా.)	— బాలవ్యాకరణము-చిన్నయసూరి
బా.స.	— బాలసరస్వతీయము-బాలసరస్వతి
బా.సూ.	— బాలవ్యాకరణసూక్తులు
వి.వి.	— వికృతివివేకము
వై.చం.	— వైకృతచంద్రికా-మంచెళ్ల వాసుదేవకవి
వై.దీ.	— వైకృతదీపిక-బహుజనపల్లి సీతారామచార్యులు
వై.పా.	— వైయాకరణపారిజాతము చఱ్ఱులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రి
వ్యా.సం.స.	— ఆంధ్రవ్యాకరణసంహితాసర్వస్వము చఱ్ఱులచినసీతారామస్వామిశాస్త్రి
సం.	— సంజీవని(బాల.వ్యాఖ్య.వ్యా.సం.స.)

ఇతరము లాయవి యట నట (బా.సూ. ద్వితీయ-మొ॥) గ్రహింపఁదగు.

బాల్యకరణసూక్తులు

ప్రథమభాగము

సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము

సంస్కృతము - వర్ణములు :

సంస్కృతమునకు వర్ణము లేఁబడి యనుసూరిలక్షణమును వజ్జులవారు 'కావ్య సంస్కృతభాషకు వర్ణము లేఁబడి' యని యేర్పఱచిరి. అపిదప వివరణమున వైదికసంస్కృతభాషకు వర్ణము లఱువదినాలు గని పేర్కొనుటచే సూరి సామాన్యముగా సంస్కృతభాష కనుట యుచితము గా దనునభిప్రాయము దోఁచుచున్నది. అందుకే కావ్యసంస్కృతభాష కనియుందురు. సూరియభిప్రాయమేమి :

బాలవ్యాకరణం బనఁగా లక్షణ మొనర్తు నాంధ్రంబునకున్ అని సూరి యాంధ్రభాషకు లక్షణ మేర్పఱుతు నని చెప్పెను. ఆంధ్రమునకు లక్షణము చెప్పఁబూనుచు సంస్కృతప్రాకృతవర్ణములనుగూర్చి చెప్పనేల : చిం. సయితము అద్యాయాః పశ్చాతద్యద్వాః అని యాద్యప్రకృతి యైనసంస్కృతమునకు వర్ణము లేఁబడి యన్నది. ఆంధ్రవ్యాకరణమున ముందుగా సంస్కృతవర్ణముల ప్రస్తావన యేల : నేఁ డాంగ్లమునకు లక్షణము చెప్పబో నాంధ్రవర్ణములను బేర్కొన్న నది యెంత సహజముగా నుండును :

ఈప్రస్తావననుబట్టి సంస్కృతవర్ణనిరూపణమున కాంధ్రలక్షణముతో సంబంధము గల దని గుర్తింపఁదగు. దీనింగూర్చి డా. సా. పే. 'సంస్కృత పదములకు సామాన్యముగాఁ దెలుగునం బ్రవేశము కలిమింజేసియు విశేషించి సంస్కృతము తెలుగునకుఁ బోషక మవుటంజేసియు సూరి మొట్టమొదట సంస్కృత వర్ణసమామ్నాయమునె నిరూపించె (2) నన్నది. ఇది యాధారముగా నిట్లు గ్రహింపఁదగును.

భాషను బ్రకృతిప్రత్యయాదిగా విభాగించి చూపుట వ్యాకరణలక్షణము. భాష వాక్యసముదాయమే కదా. భాష వాక్యములుగా విభక్తము గాఁగా వాక్యము పద

ములుగను బదము ప్రకృతిప్రకృయములుగను విట్లు విభాగించుచుఁ బోఁగాఁ దుదికి విభాజ్యము గాక మిగులునది వర్ణము. స్థూలముగా నిర్ణయించుచో వర్ణసముదాయము పదమును, బదసముదాయము వాక్యమును, వాక్యసముదాయము భాషగను నేర్పరు ననవచ్చు. ఇట్లేభాష నైనను విభజించుటలో వర్ణము మూలపదార్థముగా మిగులును. భాషకు మూల మిట్లు వర్ణము. కావుననే భాషాలక్షణము చెప్పఁబూనుచో దానికి మూల మగువర్ణములను బేర్కొనుట జరిగినది.

ఇట్లు చూడఁగా నాంధ్ర భాషయందున్న పదములలో సగమునకుఁ బైఁగా సంస్కృతమునుండి యేర్పడినవే. అసంస్కృతమునుండి సమములుగా నేర్పడినపదము లిం దధికము. భవములును గలవు గదా. కాఁగా వానికి మూలమైనవర్ణములనుగూర్చి యెఱుంగుటకు నవి దేనినుండి వచ్చినవో యాసంస్కృత భాషయందలివర్ణములను బేర్కొనుట సుప్రసక్త మగుచున్నది. సంస్కృతసమ (భవ) ప్రాధాన్యము ననుసరించి సంస్కృతవర్ణములంగూర్చి ముందుగాఁ బ్రస్తావించుటయు సముచిత మగుచున్నది. తదనుగుణముగనే పిదపఁ బ్రాకృతవర్ణములనుగూర్చి పేర్కొనుట యుచితమే. ఇట్లు పరిశీలించఁగా నొకభాషలోనికిఁ దత్సమాదులుగాఁ జేరునితరభాష లొకవ్యవహారమునం దున్నదే కావలయు ననుట సహజమే. అనఁగా లొకకసంస్కృతమునుండియే తత్సమతద్భవము లేర్పడు ననుట యుక్తియుక్తము. తెలుఁగునం దున్నసంస్కృతసమముల ననుసరించి వర్ణములు చెప్పవలసియున్నది గావున నాసంస్కృతభాష లొకకసంస్కృతమే యనుట నిర్వివాదము. పైదికసంస్కృతమునుండియే కాక కోశాదుల మాత్రమే కనిపించువానినుండియుఁ దత్సమాదు లేర్పడుటకు వీలే లేదు. (నిజమునకుఁ గావ్యములందున్నవియు నెల్లఁ దత్సమాదులుగా వచ్చు ననఁగలమా?) కాఁగా లాక్షణికప్రణాళిక ననుసరించియే సంస్కృత మనుదాని కిటు లొకవ్యవహారమందున్నసంస్కృత మనియ యర్థ మగుచున్నది. అయ్యది కావ్యప్రయుక్త మగు భాష. కావ్యసంస్కృతభాష యన్న వజ్జులవారికూర్పు సూరిలక్షణమునకు వ్యాఖ్యానప్రాయము గా గుర్తింపఁదగియున్నది. వ్యా.సం.స. (22, 23) లో వీ రట్లు వివరించిరి గూడ. కాఁగా వివరణమునందుఁ జూపఁదగునంశమును సూత్రమునఁ జేర్చిరే తప్ప సూరిలక్షణమున దురుక్తి లేదు.

అచ్చులు - హల్లులు :

సంస్కృతమున నేఁబదివర్ణములను బేర్కొని సూరి అకారాదు అచ్చులు కకారాదులు హల్లు లని వివరించెను. వీ రట్లు గాక వ్యాఖ్యాతృపద్ధతిలో అచ్చులను బేర్కొని 'యివి యచ్చు' లనియు హల్లులను జూపి యివి హల్లు (ఉ.1) లనియుఁ జెప్పిరి. ఇట్టిమాగ్గమువలన వీరు మొదటిమూఁడుసూత్రములయొద్దను బ్రత్యేకముగ నిట్లు వివరింపవలసినవా రైరి. సూరి కకారాదులు హల్లు లనుటవలన కకారమునకుఁ బూర్వమువఱ కున్నయకారాదు లచ్చు లని స్పష్టము. విసర్గము వఱ కచ్చు లన్న నచ్చుతెలుఁగున విసర్గము లేమి నటఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పవలసినవచ్చు. అజ్ఞుల్ని భాగ మీలాగుననె మీఁద నెఱుఁగుటకు వీలుగాఁ జెప్పట సూరివివరణమున లాభవము.

సూరి కకారాదులు హల్లు లనుటచేఁ దత్పూర్వము వఱకు ననఁగా విసర్గము (అచ్చుతెలుఁగున నఱసున్న) వఱకు నున్నవర్ణము లచ్చులే యవుచున్నవి. కాఁగా ననుస్వారవిసర్గములను సూరి యచ్చులుగనె పరిగణించె ననుట స్పష్టము. వీరు బౌ వఱకుఁ జూపి యివి యచ్చు లని చెప్పి పిదప 'ం, ః (2) ఉభయములు' (ఉ.1) అనిరి. ఈ 'ం, ః' అని చూపినవర్ణముల నె ట్లుచ్చరింపవలయునో యర్థము గాదు. ఇవి స్వయముగా నుచ్చరించుటకు వీలు లేనివి కావుననే సూరి అం, అః అనురీతిగా అకారమును బూర్వమునందు విల్పెను. వజ్జులవారును దరువాత క ఖ ఇత్యాదిగా హల్లులను జూపిరి. వీనియందలియకార మేలః క్, ఛ్ అనురీతిగా నున్నవే హల్లు లయినను వానియుచ్చారణము క్లిష్టము గావున సౌకర్యమునకే కదా యకారమును జేర్చిరి. ం, ః అనుచో నీవర్ణములకు మాత్ర ము ట్లుచ్చారణసౌకర్యమునకై ముం దకారము నేల చేర్పలేదు. పొల్లులయుచ్చారణము క్లిష్టముగ నైనను సంభవ మేమో కాని యనుస్వారవిసర్గలయుచ్చారణ మసంభవమె యనవచ్చును. ం, ః, అని చూపుటలో అనుస్వారము విసర్గ యని బేర్కొనవలయు నని యెంచిరాఁ కాని యనుస్వారము, విసర్గ యన్నవి వానికి సంజ్ఞలే కాని యుచ్చారణధ్వని కాదు. కకారమునకుఁ బరుష మన్నది సంజ్ఞయే కాని దానియుచ్చారణధ్వని కాదు గదా. వర్ణమాలలోఁ జూపువానిని సంజ్ఞతోఁ గాక వానిధ్వనితోనె నిర్దేశించుట యుచితము.

మొత్తముపై సూరి ఆం, ఆః అని ముం దకారము చేర్చిచూపుటలో దురుక్తి లే దని గ్రహింపవచ్చును. దానిని వీరు మార్చిచూపుటయే యుచితముగా లేదు.

సూరి వీని నచ్చులుగాఁ జేర్కొనఁగా వీ రుభయములుగాఁ జెప్పిరి. వీ రింతకు ముం దచ్చులు మాత్రమే పేర్కొన్నను బైని జెప్పఁబోవుహల్నింజను గూడ గ్రహించి యిట నుభయశబ్దముచే నచ్చులును హల్లులు నగు నని చెప్పకొనవలెను. హల్లులు గూడఁ జేర్కొన్నపిదపనె వీనియుభయత్వమును బ్రస్తావించిన బాగుండెడి దనిపించును.

“అదులు పదాలు స్వరములు కాదికములు, ముప్పదియు నాల్గు వ్యంజనంబు లనఁదనరు, బిందువు విసర్జనీయంబు వెలయు వ్యంజనములు నన నాద్యభాషఁ బన్నగేళ” యని పద్య.లో నాద్యభాషయం దివి వ్యంజనములు నైనట్లు సూరి పేర్కొనె. తెలుఁగున ని ట్లని చెప్పలేదు. బాల.లోఁ గూడ వీని నచ్చులలో మాత్రమే చూపె. దీనింగూర్చి బా. సా. పే. వీనిని సంస్కృతవ్యాకర్తలు ప్రక్రియాప్రయోజనమునకై యచ్చులలోను హల్లులలోను జేర్చి రనియుఁ దెలుఁగున నట్టిప్రయోజనము లేమి సహజోచ్ఛారణము ననుసరించి యచ్చులలోనె (శీ) చేర్చినట్లు స్పష్టము చేసె. మాహేశ్వరమిత్రాచలం దనుస్వారవిసర్గములప్రసక్తి లేదు. వానికిఁ బ్రయోజనము వర్ణనిరూపణము గాదు గాన నది యట్టిద కావచ్చును. కాని దానింబట్టి యవి యచ్చు లని కాని హల్లు లని కాని నిశ్చయింపరాదు. అహో. ‘యద్యవ్యనుస్వారవిసర్గజిహ్వామూలీయోపధ్మానీయయమానా మకారోపరి శర్దు చ పాఠస్యోపసంఖ్యాన మితి కాత్యాయనవ్యవహరా దనుస్వారవిసర్గయో ర్హల్త్విం చాప్యస్తీ తథాపి వర్ణపరిగణనదశాయాం తయో రక్షేప్తే నైవ ప్రామాణికై ర్వ్యవహరః కృతః’ (కవిశి. 162) ఇత్యాదిగఁ జేర్కొనెను సూరి యట్ల యచ్చులు గనె చెప్పెను.

వజ్ఞులవారు వ్యా. సం. స.లో ‘అనుస్వారవిసర్గముల నుభయములు ననుభయములు నందు రని చెప్పియుఁ బిదప, హల్లుఃపీఠదవలె వీనిపై స్వరము నిర్వికుంట స్వరధర్మ మనియు హల్లువలెనె యచ్చులసాహాయ్యము లేక పలుకఁబడకుంట వ్యంజనధర్మ మనియు ని ట్లవి యుభయము లనియుఁ జెప్పిరి. (24) దీని కనుగుణముగనె ఉ. లో. నివి యుభయము లని నిర్ణయించి రన్నమాట. సూరి

యచ్చులుగా మాత్రమే చెప్పుట సంగీకరింపక వ్యంజనత్వమును జోడించుటవలన నీశాస్త్రమున విశేషముగ సాధింపబడినప్రయోజన మేమియో వజ్రులవారు స్పష్టము చేసినఁ జక్కగా నుండెడిది. అట్లు గానపుడు సూరియ్యుక్తిలోదుష్టత యెట్లు ?

అకారము :

పిదపఁ బేర్కొనబడినహల్లులలోఁ జివరిదిగా వీరు అవర్ణమును జూపిరి. (అ అని) యిట శకటరేఫ ముండుట ముద్రణప్రమాదము కానగును. సూరి చూపిన వర్ణములలో 'ళ'కారమును దొలగించి దీనితో వీరు 50 సంఖ్యను బూరిందిరి. ఆద్యాయః పశ్చాత త్తనుచిం, లక్షణమున కనుగుణముగా నేబది నిరూపించి రనిపించు. సమగ్రలక్షణము చెప్పఁబూనినను వీరు చిం, వి. వి.లప్రభావమునకుఁ దఱచుగ లో నగుట గానవచ్చును.

"ఇది (ళ) యాకారములోని యాంధ్రకర్ణాటకసాధారణలిపిలో 'అ' అని లిఖింపబడియున్నది. దీనిని భట్టారకుఁడు సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయపుబంధాశ ద్వర్ణములలో నిర్దేశించియుండును. కాలక్రమమున నిది తెలుఁగున సంతరించి ద్రావిడమూర్ధన్యకారమువంటిద్యని కిందిగఁ గొన్నింటియందును (వ్యా. సం. స. 26) అని మొదలుగఁ బేర్కొనిరి.

నన్నయ యేబదివర్ణము లనెను గాని యవి యేవో పేర్కొనలేదు. కావున అవర్ణమున్న దని నన్నయ యభిప్రాయపడె నని వీరు నిస్సంశయ ముగాఁజెప్పఁగలిగిరి.

సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయమున సూరి చూపినకారము ఈశనహేశనాది గత మనియు, బ్రాచీనకాలమునందుఁ గన్పించు అవర్ణమే యిట్లయిన దనియు వ్యా.సం.స.లోఁ బేర్కొనిరి. (26) అనఁగా సూరి కారమును సంస్కృతవర్ణ మాలలోఁ జూపుట దుష్టము గా దనియె వీరు వ్యా.సం.స.లోఁ దలఁచి రనవచ్చు. ఇట్టివర్ణము నేల చూపిరి :

కాక నన్నయనాటికి అవర్ణముండఁగా దానిని బంధాశద్వర్ణములలో నన్నయ పరిగణించె ననియు నయ్యది చిన్నయనాటికి నశించి కవర్ణముగా మిగులుటచే సూరి కారమునె పరిగణించె ననియుఁ జెప్పవలెనా : అయిన కారము నన్నయమతమున కల దని వ్యా. సం. స.లో స్పష్టము చేసినజాడ లేదు.

తెలుఁగునందు శకటరేఫమును తేర్చుటనుగూర్చి వీరి ట్లనిరి. అ కారము

నన్నయనాటికే తెలుగున నశించినది. కాననె దానిని నన్నయ యచ్చాంధ్రవర్ణ మాలలో (బరిగణింపలే క్రి) దనిరి. మఱి సంస్కృతవర్ణమాలలో నెట్లు చేర్చెను ? నన్నయనాటికిఁ దెలుగున నశించినయావర్ణము సంస్కృతమున నిల్చియున్నదా ? తెలుగున నన్నయనాటికే యీవర్ణము నశించిన దన్న వీరె యాయభిప్రాయ మును పే తొకచోఁ దిరస్కరించిరి. “11 శతాబ్దముపూర్వమువఱకె తెనుఁగుదేశపు శాసనములలో కల దన్న కె. వి లక్ష్మణరావుగారిని విమర్శించుచు “వీరు సరిగఁ బరిశోధింపక పయిరితిని వ్రాసిరే కాని 11వశతాబ్దమునకుఁ బిమ్మటి శాసనములలో సయిత మీ యక్షర మగపడుచున్నది. లేల్లగుంట కాకణ్ణవాల న అము పలుమట క్రీ. శ. 1134 (వై. పా. 184) అనిరి. పైవాక్యము దీనికి విరుద్ధముగా నున్న దనుట స్పష్టము.

ఈవిమర్శనమునుబట్టి నన్నయనాటికిఁ దెనుఁగున అవర్ణ మున్న దందురా ? సంస్కృతముతోపాటు తెలుగునను నీవర్ణమునే చూపవలయును. శకటరేఫము నేల పరిగణించిరి :

మొత్తముమీఁద నీవై యధ్యముచే నెట్లు నిశ్చయింపరా దన్నను సంస్కృత వర్ణమాలలో అ వర్ణమును జూపినఁ దెలుగునను నదియే చూపవలె. తెలుగున నశించి సంస్కృతమున నిల్చియుండుట యసంభవము గావునఁ దెలుగున శకట రేఫము చూపుచో సంస్కృతమున శకారమున చూపవలె నన్నయమతమునను.

అ కారమే శకార మైనను అ కారము నిల్చియున్న కావ్యసంస్కృతభాష యందలిప్రబలాధారములు చూపవలయును గదా. అట్టియెడల నదృశ్య మయిన అ కారమును వర్ణమాలలోఁ జేర్చుటయును నదియే శకార మయినను శకారమును వర్ణమాలనుండి తొలఁగించుటయును సంగతములు గానేరవు

అ కారమును జేర్చితిమి గదా యింక శకార మేల యనుకొని రేమో. కాని నన్నయనాటికి కావ్యసంస్కృతభాషలో అ కారమే యున్న దందము. చిన్నయనాటి కేని నది శకార మైనది గదా. వీరు ఉ. రచించిచునాటికి సంతె కదా. ఉ.లో నన్నయనాటిలిపి నుద్ధరింప నేల : ఇది చిం.వ్యాఖ్యానము కాదు గదా. ఇట్టిచోట్లనుబట్టియే వీ రెంతగా సమగ్ర మగువ్యాకరణము వ్రాయఁదలంచి నను జిం. ప్రభావమునకు లోనవుచుండి రని గుర్తింపవలసె. చిం. మతమును గూడ వర్ణించిననే సమగ్రత కలుగు నన్న వర్ణమాలలో శకారమునె చూపి

నన్నయనాటి కిది బ కారముగ సంస్కృతమున మాత్రము నిల్చియున్న దని వివరించుట యుచితము.

ఇంతకును బ్రాచీనకాలమున ననగా 11వ శతాబ్దినాటికి సంస్కృతమున బ కారము కావ్యసంస్కృతభాషలో నిల్చియున్న దని యంగీకరించినను జింతా మణిని మహాభారతకర్త యగునన్నయయే వ్రాసె నని నిశ్చయింపఁబడునపుడే చింతా మతమున నీ వర్ణము సంస్కృతమునఁ గలదనవచ్చు. అదియుఁ దత్కర్త వర్ణమాలను జూపజేడు గావున నెట్లును మాటాడలేము గనుక.

తేజనేయ వాసుప్రవిశన్తి యను చింతాక్షణము ననుసరించి తెలుఁగున, లేని యీ వర్ణము సంస్కృతసమములద్వారాన, జేరవలె. అట్టికల్పమును వీరు చూప లేదు, తెలుఁగున శకటరేఫమును జూపిరి గాని బ వర్ణమును జూపలేదు గదా.

ప్రస్తుతవివరణమునుబట్టి యీశనాదులలో శకారమే నేఁడు గల దని వీరు స్పష్టము చేసిన ట్లయినది. దానిని సంస్కృతవర్ణములలో నిర్దేశింపమిఁ దెలుఁగున నిపు డిది యెట్లుండవలె? సంస్కృతమున ఈ బ న మనియే యున్నను తెలుఁగున నున్నశకార మట ప్రాసీకొనవలెనా?

శకారము గల దని చెప్పియు నేఁటిస్థితి కనుగుణముగా దానిని వర్ణమాలలో, జేర్చుకుండు పేల? క్షాంతురిని ఇత్యాదులు నన్నయనాటఁ గల వనియే వీరు ఉ.లో సాధించిరా?

అనంత దేఁబది సంస్కృతవర్ణములలో క్షకారమును బేర్కొని శకారమును దొలఁగించుటనుగూర్చి వీరు 'అనంతామాత్యుఁ డాగమశాస్త్రము ననుసరించి క్షకార మును జేర్చినను శకారమును వీక్షుట వింత. ఆగమశాస్త్రములో శకారము నైతము చేర్పఁబడినది. కావుననే యం దేరపంచాశద్వర్ణము లంగీకరింపఁబడె (వ్యా.సం. స. 25) ననిరి. ఈవిమర్శనము ననుసరించి మఱి వీరు శకారమును వీక్షుట యెంతవఱకు సమంజసము?

ఇట వీరియభిప్రాయమునం దిం కొకవైరుద్ధ్యము పొడఁగట్టుచున్నది. బ అనులిపి ప్రాచీనాంధ్రశాసనములందుఁ గలదు. ఈ బ నము-ఈలనము (స్తుతి) హే బనము-హేలనము పరిహసము మున్నగుకల్పములలోని దీ బ కారమే. దానిని ల(శ)కారముగను డకారముగను బిల్కుట యర్వాచీన (ఉ.?) మనెల అనునదే

శబ్దలుగా మాటిన దని చెప్పిరి. వ్యా. సం. స.లో నిట్లు పేర్కొనిరి. (26) కాని పీఠే వేటాకచో 'డకారముయొక్క ప్రథమపరిణామము ఆ కార మనియుఁ దదనంతర పరిణామము శకార మనియు విశద మగుచున్నది. ఈ రీతినె వైదికసంస్కృతమున మొదటిపాఠమున అగ్నిమీదే అనురీతిని డకార ముండెడి దనియుఁ దర్వాతి పాఠమున అగ్నిమీదే అనురీతిని శకార మేర్పడిన దనియు నూహింపనగును. (వై. పా. 186) ద్రావిడభాషలో వైతము ఆ కారము డకారమునుండియే వెలయుచున్నది. (వ్యా. సం. స. 27) ఇది పైకి. వివరణమునకుఁ గేవలము విరుద్ధము. ఈమాటలనుబట్టి డకారమే యాద్యవస్థయందుండఁగా నదియే ఆకార మై శకార మైనది. అట్టియెడల మధ్యలో వచ్చి మాసిపోయిన ఆ కారమును వర్ణమాలలోఁ జేర్చుట యసంగతము గదా. మొదటి దైనడకారము వర్ణమాలలోఁ గలదు. కానఁ జివరకు మిగిలినశకారమునె గ్రహించు టుచితము. ఇట్లయిన సూరివివరణముచితమై యగు నని కాఁబోలును, ఉ.లో ఆ కారమే ప్రాచీన మని దానినుండియే శకార మేర్పడిన దని దానినె వర్ణమాలలోఁ జేర్చిరి.

“ప్రాచీనకాలమున నిట్టిశకారముచోట (ఈశనాదికబ్దములందు) 'ఆ' అను వర్ణముండెడిది—ఇయ్యది తమిళమున నేటికిని నిల్చియున్నది” (వ్యా. సం. స. 28) అనువీరిమాటలనుబట్టి ఆ వర్ణము సంస్కృతీయమై యనియు నది ద్రావిడభాషలలోనికిఁ జేరి తమిళమున మాత్రము నేటికిని నిల్చియున్న దనియు నభిప్రాయ మగుచున్నది. ఉ.లో ఆ కారము సంస్కృతమందును ద్రావిడభాషలందును గల (2) దనిరి

'ఆ' వర్ణము సంస్కృతీయమై యని విర్ణయించుటకుఁ దగినప్రమాణము లేదు.

మొత్తముమీద 'ఆ' కారమును సంస్కృతవర్ణమాలలోఁ జేర్చుట సరి కాదు. చింతామణిని నన్నయయే వ్రాసె నన్నను, నన్నయనాటికి సంస్కృతమునఁ గావ్యభాషయందు 'ఆ' వర్ణము నిల్చియున్న దనియె చెప్పకొన్నను నీ గ్రంథము చింతామణికి వ్యాఖ్యానము గాదు గావున బాలప్రాథవ్యాకరణములకంటె 'విశేష లక్షణములు చెప్పఁబూనిన "బాలవ్యాకరణోద్ధృతము"న సంస్కృతవర్ణమాలయందు 'ఆ' కారము చూపుట యసంగత మనియె నిశ్చయించి చెప్పవచ్చును.

[అలఘు] శకారము

అయిన నన్నయనాటికి సంస్కృతమున శకారమే లేదా? “శిక్షాప్రాతిశాఖ్యా దులకాలమునాటికి లేనట్టియుఁ దర్వాతినంస్కృతమున నవతరించినట్టియు ముకుళ గోళగరణాడిశబ్దగత మగునలఘులకారధ్వని మఱి యొక్కటి నన్నయనాటికి వెల పియుండెను. (వ్యా.సం.స.27)

తెలుఁగునఁ దఱు కనుచో శకారము వర్ణాంతరమే. కాని సంస్కృతమున ముకుళశబ్దమున శకార మలఘువే. ఏల? ‘అలఘుయరలవలను వర్ణాంతరములుగాఁ బరిగణించుట జరుగదు. కావున సంస్కృతమున వర్ణసమామ్నాయమునఁ బేర్కొన్నది వర్ణాంతరమే కాని యలఘువు గాదు. ఇంక వర్ణసమామ్నాయగతశకార భిన్న మగునలఘులకారము నెద్దని నేని నిట లఘువోలఘువశ్చేత్యాదికారికచేఁ జింతా మణికర్త యుద్దేశించె నని యంగీకరింపకతీతి (వ్యా.సం.స.27) దనిరి. సంస్కృతమున నలఘులకార మొక టుండవలయును గావున నది ముకుళాదిగతము కావలసి వచ్చినది.

ముకుళాదిగతశకార మలఘువే యనుటకు నాధార ముల్లేదని యిట్లు చెప్పవలసి వచ్చినది. “లకారమునకు ద్వైవిధ్యము సంస్కృతవ్యాకరణములలోఁ జెప్పబడ లేదు (27) గా. వ్యోమ్లఘుప్రయత్నాత్కారకాటాయనస్య యనుదాని ననుసరించి యవలకు మాత్రమే లఘులఘుభేదము సంస్కృతమునఁ జెప్పబడియె. సంస్కృతమున లఘుత్వము లకారమునకుఁ జెప్పబడ కుండ ముకుళాదిగత మలఘు వన నెట్లు?

లకారద్వైవిధ్యము సంస్కృతవ్యాకరణములందుఁ జెప్పబడకపోవుట చేతనె యహో. లస్య ద్వైవిధ్యమే లోక ఇతి వాత్మికీయసూత్రే స్ఫుట మ్మని ప్రాకృతవ్యాకరణస్పష్టముగా సాధించెను.

ముకుళాదిగతశకారమునలఘుత్వమునుగూర్చి “లకారద్వైవిధ్యము గురించి సంస్కృతవ్యాకరణము పేర్కొనలేదు. కాని ఋగ్వేదప్రాతిశాఖ్యలో ‘జిహ్వ

గ్రాస్తాభ్యాం వచనం లకారే. పాన్వదవ్యాఖ్యః. జిహ్వగ్రేణవక్తవ్యః లకారః యదా జిహ్వాయః అగ్రాస్తాభ్యా ముచ్యతే తదా స దోషో భవతి. ఘోర్వోక్తే చాతిస్పర్శ బర్హరా- త్రయోదోషా లకారస్య భవన్తి. రేఫలకారోచ్చారణము- (వై.పా.181) మొదలుగా వివరించి యీషత్స్పర్శ గలలకారము లఘువు కాఁగా అతిస్పర్శ బర్హరధ్వనులనుబట్టి శకార మలఘువు గాఁదగు నని వీ రనుమానించిరి. కాని యిది యలఘు వని నిర్ణయింప నాధార మేమి? వర్తనమామ్నాయమందలిలకారమును లఘువుగా లాక్షణికులు పేర్కొనిరా? అస లలఘునుజ్జ సంస్కృతవ్యాకరణము లం దువయంక్తము గాలేదు. ఈ విషయమున ఆం.భా.చ.ను విమర్శించుచు 'లఘువు లని కొన్నిటిని దెప్పనవ్వు డలఘువు లని వేఱ చెప్పవలయునా? (వ్యా.సం.స.28) యనిరి. అయ్యది యవలవిషయముననే కుదురును. కాని లకారము లఘు వని పేర్కొనకుండఁగా శకార మలఘు వనుట యెట్లు? లఘూచ్చారణమునకుఁ జెప్పిన లక్షణము లకారమం దెచ్చటఁ గుదురును?

(హేదన-హేలున-హేలన) డకారస్థానిక మగుటచే హేళనాదిశబ్దగతశకారము నలఘుదంత్యలకార మనరాదు. ఇంక దంత్యలకారస్థానిక మగుటచేత దంత్యమై యై యలఘూచ్చారణమాత్రవిశేషము గలముకుళాదిశబ్దగతశకారము నలఘుదంత్య లకార మనుట యుక్త (వ్యా.సం.స 21) మని యొకభేదమును జూపిరి. కాని తరువాతి దగు ఉ.లో హేలునము హేలనము మున్నగు శబ్దములలోనిది లకారమే. దానిని లకారముగాను డకారముగాను బిల్కట యర్హాచీన (2) మనుటచే నది డకారస్థానికము గాదు గానఁ బ్రత్యేకవర్తమై వర్తమాలలోఁ బరిగణింపఁదగిన దనుట యింకను బలీయమే. కాని ముకుళాదులందలివిశేష మగునలఘూచ్చారణలక్షణము నిరూపింపవలయు. యవలయలఘూచ్చారణముకంటె నిది భిన్నము. కాఁగా నిదియు నలఘువే యని సామాన్యముగాఁ జెప్పు పెట్లు సమన్వయించును. ఇ ధ్రిలక మ పృథగ్వర్తములె యనఁదగియున్నవి.

డకారము మూర్ధన్య మగుటచే దాని కగుశకార మలఘువు గా దన్నవీరు తెలుఁగునను నట్లు సమన్వయించుటకుఁ గాఁబోలు 'దంత్యరేఫలకారస్థానిక మగు ననుటపాశుబమున్నగుశబ్దములలోనిసాఘ్యశకారమలఘులకారమనియుఁగలతోక్తముగాఁ జెప్పె నని (వా.సం.స.27) సూరివివరణము నుద్ధరించిరి. కాని సూరి యిటఁ

ద్రాక్ష లనియుఁ జూపెఁ గదా. అది మూర్తన్యధకార స్థానికము గదా. అలఘు వపుట పీరివివరణమునకు విరుద్ధము. హేళనాదులందువలె నిడియు వర్జనమామ్నాయగత మగువర్ణాంతరమే యనవలె. అది సూరిమతమునకు విరుద్ధము. ఈవైరుధ్యమును దొంగిందిటకుఁ గాఁబోలు చిం. కాలఁకున త్రాడ్లు అనురీతిరూపములే ప్రసిద్ధము లయి (త్రాళ్లు అని యప్రసిద్ధముగాఁ గలి వన్నమాట.) యుండఁగా నాపిదప త్రాళ్లు అని యేర్పడిన దనుచు “త్రాళ్లు మున్నగుశబ్దములందలిశకారము ధకార స్థానిక మైనను నది ఏళ్లు పాళ్లు మున్నగుచోటులందువలెనే బహువచనలకారనిమిత్తకమై దానితో నేకరూపత నందిగ వై (వైశ్యతానాం యి కి భవే ల్లడమో రేకరూపతా) వెలసిన దగుటంజేసి తత్సమానన్యాయమున నలఘులకారముగ సూరిచేఁ బేర్కొనఁబడె (వ్యా.సం.స.27) ననిరి. దీనివలన హేళనాదిశబ్దగతశకారము ధకారస్థానిక మవుటచే నలఘువు కాకుండుట సమర్థింపఁబడినట్లయినది. కాని సూరి పేర్కొనుటకు దీనితో సంబంధము లేదు. వీరు త్రాళ్ళు అని బహువచన లకారమును నైత మలఘువుగాఁ జూపిరి. కాని సూరి బహువచనలకారమున కలఘుత్వమును చెప్పలేదు.

లడమో రేకరూపతా యన్నది వి.వి. కాని సూరి కాదు. సూరి యిట్లు చెప్పియున్నచో నాతఁడు బహువచనలకారమున కలఘుత్వము చెప్పలేదు గవున ధకారము లఘులకారమై త్రాళ్లు అనియే యవును. వ్యవహారమునుబట్టి యలఘువు చేయఁబూనుట సూరిమార్గము కాదు. సూరి ధకారలకారములస్థానమున నలఘు లకారము ను ప దే శిం చె ను. ఇటఁ జిం., వి. వి. ల మ త ము కం తె సూరిమతము వి ల క్షణ మ గు ట గ మ నా ర్హ ము. చిం., వి. వి. లు ఏకులు పాకులు అని సాధింప లే దనియు వీరు నిర్ణయించిరి. బాలి. చిం.మతము లను గలుపుటచే నీవివరణమునఁ గొంత వైరుధ్య మేర్పడినది.

ఏళ్లు పాళ్లు అనుచో దంత్యరస్థానిక మగుట శకార హలఘువు గావచ్చును. కాని త్రాళ్లు అనుచో నగుటకుఁ గారణము సామ్యముమాత్రమే యగునా? అట్టి యెడల బహువచనవరకతలో నగుశకార మలఘు వనఁదగుఁ గాని దంత్యరస్థానిక మగుట నలఘు వని చెప్పుట యనమగ్రము గదా. ఇదే విధముగా ముకుల-ముకుళ యనుచో లకారమానకు శకారము వచ్చి యయ్యది యలఘువు గాఁగా హేడన-

హేళన- అని డకారమున కై నశకారమును ముకుళాదిశబ్దసామ్యముచే సంఘటన యేల కాదు? మూర్ధన్యము గానఁ గా దన్న బహువచనవరకతయం దగుట యను సామ్యమున్నను త్రాడులు త్రాళ్లు అనుచోటిడక్కాస్థానికశకార మలఘు వగు తెట్లు? త్రాళ్లు అనురూప మంగీకరించి యట డకారస్థానిక మగుశకారము సంఘటనగా జెప్పిన నట్లే హేళనాదులందును త్రాళ్లు అనుదానికి పాళ్లు అనుదానితో సామ్య ముండ హేళన ఇత్యాదులదానికి ముకుళాదిస్థలములతో వైషమ్య మే మున్నది?

సంస్కృతమునందలిదంత్యలకారమునుండిజనించినగోళగరళాదులలోని శకారసామ్యమునఁ దెల్లనందును దంత్యరేఫకాంజన్యమగు గోరులు-గోళ్ళు-నీరులు నీళ్ళు, పాలులు-పాళ్ళు మున్నగుబహువచనశకారమున కలఘుత్వము నంగీకరించుట యుక్త మనఁదగును (వ్యాసంస 132) గోళగరళాదిసామ్యముచే గోళ్లు ఇత్యాదుల శకార మలఘు వైనది. గోళ్లు ఇత్యాదుల సామ్యముచే త్రాళ్లు ఇత్యాదుల డకారస్థానిక మగుశకార మలఘు వైనది. అట్టియెడల గోళ గోళ్లు-త్రాళ్లు వలె గోళ- ఈళన- అను వానికి సామ్య మూహించుట యసంగతమా? బహువచనవరకతయం దాదేశ ముండు యట సామ్యము కాఁగా, గోళ, హేళన, అని లకారమునకువలె డకారమున కాదేశ ముగా వచ్చుట యిచ్చటిసామ్యము. స్థాని భిన్న మగుట వైషమ్య మన్న నట్టిది గోళ్లు త్రాళ్లు అనుచోఁ గూడఁ గలదు గదా.

ఇట వివాదములకుఁ గారణము సంస్కృతమున శకారమున కలఘుత్వము చెప్పఁబడకుండుటయే యని గుర్తించఁదగినది.

ఏది యే మైనను సంస్కృతమం దలఘులకారమును నిరూపించుటకుఁ దగిన ప్రమాణము లేదు. ఉన్నశకారము (తెల్లనందలి తళుకు, బెళుకు ఇత్యాదులందువలె ప్రత్యేకవర్ణమే కాని యలఘు వనరాదు. కావుననే యహో. సంస్కృతమున శకారమును వర్ణాంతరముగనే గుర్తించెను. నచైవం శకారస్యావర్ణాంతరత్వమ్. తస్య మాహేశ్వరసూత్రేనుక్త్యతేఽపి లడయోర్లళయోత్పైకత్వమితి శాబ్దికశిఖావతలనైరు క్తత్వా త్తని మొదలుగా సంస్కృతమున శకారము వర్ణాంతరమే యనెను. లళం కభేదము చెప్పుటనుబట్టి శకారము గల దని యది వర్ణాంతర మని యహో. చెప్పుట స్పష్టము. లకారస్థానిక మగుశకార మలఘువుగా వరులవారు చెప్పఁగా నహో. అట్టి చోట్ల (వదేత్యాదులవలె) లళంయభేదమును నచటికవర్ణము వర్ణాంతర మనియుఁ జెప్పును. సంస్కృతమున లకారమున కీద్వైవిధ్యము లే దనియే యహో. మతము స్పష్టమే.

ఇది నహో. యుద్ధరించిన రతియోర్లడయే స్తద్వల్లశయోశ్చనయోరపి అను మున్నగుదానిని జూపియే వరులవారును వయిరీతిని గోళగళవ్యాళాదికతివయ శబ్దములలో మాత్రమే యలఘ్నలకారోచ్ఛ్వాస మాండ్రచేశాన వాడుకలో నున్నది. భోజరాజా దని (ఈ శ్లోకము) చెప్పబడి యుండుటంజేసి వడనొకొండవశతాబ్ది నాటికే యది సంస్కృతమున యాడమై వెలసియున్నది (నై. పా. 182) యనిరి. లోకభేదస్థలమే లళలంఘ్నలఘ్నస్థలముగా ఓరులవారు స్పష్టము చేసినట్లయినది. అహో. ఈచోటిశకారమునుబట్టియే సంస్కృతమున నావర్ణము గలదని యది వర్ణాంతరమని పేర్కొనుట స్పష్టమే.

ముకుళాదిశబ్దగళ మలఘ్నమని బా.న ప్రభృతు లెవ్వరును జెప్పలేదు. సూరి బహుత్వమున రలడల కాదేశ మైనశకారమే యలఘ్న వనెను. వర్షులవా రన్న ఆండ్రమున గోళగళవ్యాళాదిశబ్దములు కొన్నిటిలో మాత్రమే యలఘ్నలకారము వినఁబడుచున్నది (వ్యా. సం. స 131)యనిరి. ఇది లకా. మున కైన దన్నను బహుత్వమున నైనది గామింజేసి యలఘ్న వనుటకు సూ.లక్షణము ననుసరించి వీలు లేదు.

ఈశనగరళాదిశబ్దగళకార మభిన్న మనియు నదియే వర్ణమాలలోఁ బరి గణింపఁబడు ననియుఁ జెప్పనహో. యభిప్రాయమే యుచితము. తెలుఁగుననే యీ భేదము వర్ణాంతరశకారము లలఘ్నలకారము నున్నది ప్రయోజనవంతము గాకుండఁగా సంస్కృతమునను నట్లు గల్పించుట యేలొకొ తెలియదు. సంస్కృతమున యవలకు లఘూచ్చారణము విహితము కాఁగా లకారము దుష్టోలుచ్చారణముచేశకార మైన దని వీరివివరణమునుబట్టి తెలియవచ్చు. అట్టియెడల నీలళలను లఘ్నలఘ్నములు లాఁ జెప్ప బొప్పనా?

తళకు-ఏళలు అనుచో శకారోచ్చారణమున వర్ణాంతరము, నలఘ్నము నని నితూపించు ఏశేషభేదము గలదా? ఇంకను లకారము లఘ్నము నలఘ్నమని విభాగింపక శకారమునే లఘ్నలఘ్నములుగాఁ జెప్పి తళకు ఇత్యాది లండలిది యలఘ్నమనియుఁ బాకులు ఇత్యాదిగా బహుత్వమున రలడల కాదేశ మైనశకారమే లఘ్నమనియుఁ జెప్పట యేని గొంత యుచిత మేమో యనిపించు. లఘ్నలఘ్నభేదకల్పనము లళల కంటె శ (తళకు) శ (ఏళలు) లయందుఁ జూపుటయే యొప్పుఁగదా, ద్వేధాస్తస్థా వివిధన్తి యనుటచే సూరి లళలను బేర్కొని తల, ఏళలు అనరీతిభేదమును గల్పించె ననవచ్చును. లఘ్నలఘ్నభేదకల్పనమే తెలుఁగున నవసరమా?

వర్ణసమామ్నాయమున నలఘువులను జేర్చుట లేదు గాన వర్ణసమామ్నాయ మందలిశకారమునకు భిన్న మైనదే అలఘులకార మనియు నది ముకుళాదిగతము గావలె ననియు వరుణులవారు చెప్పిరి. కాని వర్ణమాలయం దలఘువులు చేర్చలే దనుట సరికాదు. వర్ణసమామ్నాయమును యవ లంగీకరింపఁగా వానికె లఘువ్యా రణము విశేషముగా విహితము. తెలుఁగున నైనను వర్ణమాలయందలి దాగమ యకారమనియు, శబ్దిగత మగుయకారము వర్ణమాలలోఁ దేర్చబడినది దనియుఁ జెప్పఁదగునా ? సంస్కృతమునకు భిన్నముగాఁ దెలుఁగురాక్షసికులు చెప్పిన ర, ల అనువానియందే యట్టిలక్షణము (అఘువులు వర్ణమాలలోఁ జేర్చబడి యల ఘువులు చేర్చకుండు) కన్పించుచున్నది. అఘులఘుభేదము శకలయందే యన్న శకారమలఘువే వర్ణమాల నుండు గుర్తింపవలెను.)

కాని యహోమతమునఁ గొంత విశేషము గుర్తింపవలసియున్నది. అప్ప ననుసరించి యహో కూడఁ దెలుఁగునఁ దళకు మున్నగుశబ్దములందు సహజముగా నున్నశకారమును, (త్రాళ్లు ఇత్యాదులందలిదియు నభిన్నముగా) నలఘువుగాఁ దేర్చినెను. అదే విధముగా ఈశనగరళాదిగతము నొక్కటియ. తెలుఁగున శకార మెల్లయెడల నలఘువే కాఁగా సంస్కృతమున మాత్రము శకార మలఘు వేల కాదు ? అలఘువే. అయిన వర్ణమాలలో లఱలు రెండు నేల చేరె ? యర లవళహళం తు హల్వర్గః అనుచోఁ దెలుఁగున వర్ణమాలయందుఁ జెప్పిన శకారము నలఘువును గూడ అఘు వగులకారముతోఁ జెప్పెను గావున సంస్కృతమునను నట్లే లకారముతోపాటుగా నలఘు వగుశకారమును వర్ణమాలలో వర్ణాంతరముగాఁ జేర్చుట జరిగినది కాఁగా నహో. స్పష్టముగాఁ జెప్పకున్నను సంస్కృతమును శకారము నలఘు వని తలంచినను వర్ణమాలలోఁ జెప్పట యాతనిమతమున కను గుణము. అందువలననే యహో. గురురేఫస్యాపి వర్ణచద్యేవరిగణనదశాయాం సప్తత్రింశదిహాన్యే ఇశ్యవృకవిపుస్తకపాలోఽపి సాదురేవ (కవిశి.203) యనెను. తస్య రేఫభేదత్వే నావర్ణాంతరత్వదశాయా మయంపాతః అని షట్త్రింశత్పాఠమును సమర్థించుచోఁ దేల్చిచెప్పటలో తప్పకొనుటయే కన్పట్టును. కాని అఘులఘుభే దమును బ్రస్తావించక శకటరేఫమును వర్ణాంతరముగాఁ బరిగణించుటయే యుచిత మని తోఁచు.

యవలతోపాటు లకారముద్వైవిధ్యమునైతము సంస్కృతవ్యాకరణమునుండియే గ్రహింపఁదగు నది తలంచినచో సర్వవిభక్తిసంస్కృతతుల్య యన్నట్లుగా నన్యములు సంస్కృతవ్యాకరణస్పష్టము లనియె చిం. చెప్పియుండెడి దనిపించుకొనుచు. కావునఁ జిం. సంస్కృతమున నలఘులకార మున్న దని చెప్పె ననుటకు వీలు లేదు. కాని గిరళాదులలో శకార మలఘు వనుటకు నన్యే యనునీసూత్రముచే నలఘు వుండకతీత దని చెప్పట యొప్పుదు. అన్యవ్యాకరణ స్పష్టాః అనుచో నన్యశబ్దమునకు సంస్కృత వ్యాకరణ మనియె యర్థము చేసినపుడే చిం. ఇది సమ్మతించె ననవలె. కాని సంస్కృత మని స్పష్టము చేయక (సంస్కృతముననే యవలద్వైవిధ్యము గుర్తించినఁ బ్రాకృతవ్యాకరణముప్రసక్తి యన వసరము గదా.) యన్య మనుటచేతనే తెలుఁగునకు భిన్నము లయి తెనుఁగుతో సంబంధము గలిగి పూర్వప్రసక్తము లయి యున్న సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణములు రెంటిని గ్రహింపవచ్చు. బా.స. ప్రభృతు లెల్లరు నట్ల చెప్పి లకార ద్వైవిధ్యము ప్రాకృతవ్యాకరణమునుండి ప్రస్తావించిరి. వీరునింతకు ముందట్లేచేసిరి. (వ్యా.సం.స.27) కాని పిదప ప్రాకృతవ్యాకరణము ననుసరించి ముకుళాదుల లోనిశకార మలఘువు. ప్రాకృతసంస్కృతముచేతనే సంస్కృతముని ముకుళాదిశబ్ద గతశకారమున కలఘువారణ విశేషము గల్గె ననియు నట్టిప్రాకృతశకారమును వలెనే యీసంస్కృతశకారమును నైత మలఘులకారముగఁ జింతామణికర్త తలంచె ననియు నట్లే సూరి వచించె ననియు (వ్యా. సం. స. 28) పేర్కొనిరి. సూరి సంస్కృతప్రాకృతములతోలికి పోలేదు. చిం. అన్యవ్యాకరణస్పష్టము లనుచుండఁగాఁ బ్రాకృతభాషాసంపర్కముచే ముకుళాదుల సంస్కృతమున శకార మున్న దని యది యలఘువని యేవ్యాకరణము సంస్కృతమునస్పష్టము చేసినచో వివరింప వలదా? అట్టియెడల ముకుళాదులందు ముకుల అనుతీరుగ నొందుటయే చిం. సమ్మత మనుటే నొప్పును.

అలఘుశకారమును వీరు శిష్యప్రాతికృత్యమునుండి పేర్కొనిరి. కాని చిం. వ్యాకరణస్పష్ట మనుచుండఁగా లకారములఘుత్వాలఘుత్వములను వ్యాకరణము నుండి గాక వేరుగాఁ జూపుట లక్షణానుగుణము కాదు గదా. వ్యాకరణైతరస్థలము నుండి యైనను వీరి నిరూపణము సాధారణము గాదు. అనఁగా నట్టిదుష్టోచ్ఛారణము

వలన నది శకార మనియు నది యలఘు వనియు వీరు నిరూపింపఁ బూనినస్థలము నం దేని జెప్పఁబడినదా ?

కాన ఈశనాదిగతమును గంఠాదిగతము నవుశకార మొకటియె. అదె వర్ణ మాలలోఁ బరిగణింపఁబడినది. గరలఘిరణాదిగాఁ జలతో నుండనవుఁ గాక. అవి లఘులఘువు లనుట నిరాధారము. యవలకు సంస్కృతవ్యాకరణమున లఘు ప్రయత్నము చెప్పబడినది. లఘుభిన్న మగుటయె యలఘుత్వలక్షణము. ఇంక లళలఘిషయమున వర్ణమాలయందు లకారమునకు యవలవలె లఘుప్రయత్న ముద్దేశించిన శకార మేర్పడునా ? శకార మలఘువు గదా. కాక లకారమున కలఘు ప్రయత్నమును విశేషముగాఁ జెప్పవలె. అట్టియెడల యవలకంటె లళలఘుత్వా లఘుత్వములు భిన్నము లగుచున్నవి. యవలకు లఘుత్వము చెప్పఁబడినతీరు ననుసరించిన శకారమును వర్ణమాలలోఁ జేర్చి దానికి లఘుచ్చారణమును జెప్పవలె లిపి భేద మొందును. యవలలఘుత్వలక్షణము లకారమందు లేకుంట రెండు నగు భేదములు.

శకారమునలఘుత్వము ప్రాకృతవ్యాకరణములందుమాత్రము చెప్పఁబడినదా? సంస్కృత ప్రాకృతవ్యాకరణములందు దెచ్చటను లకారపులఘులఘుతలు వివరింపఁ బడలేదు. (వ్యా. సం. స. 131) భోజరాజు వ్యాసులనుబట్టి సంస్కృతము నను ప్రాకృతవ్యాకరణము ననుసరించి ప్రాకృతమందును లకారమునకును సంస్కృతప్రాకృతములు రెండింటి ద్వైవిధ్యముగల (వ్యా. సం. స. 132)దని పేర్కొనిరి. సంస్కృతప్రాకృతములలో శకారము గల దనుట కివి యుపయోగించును. చిం. శకార మలఘు వని చెప్ప నూరి యిట సంస్కృతప్రాకృతవ్యాకరణముల ప్రసక్తి తేకుండుట యుచితముగా నున్నది. ఏ మైనను లకారములఘుతలఘుతలను జెప్పవలయుచోఁ బ్రాకృతమున నై నను లళలుగనె చెప్పవలె. సంస్కృతమున శకార మున్నను నయ్యది సంస్కృతవ్యాకరణమునఁ బ్రసక్తము గా మింజేసి ప్రాకృత వ్యాకరణమున శకారము ప్రసక్తి గలదు గాన లళలద్వైవిధ్యము ప్రాకృతమునుండి గ్రహింపవలె నని బా. స. ప్రభృతులమత మెన్నవచ్చును. కాఁగా శకార మెల్ల యెడల నలఘువె. కాన సంస్కృతప్రాకృతవర్ణమాలలలోఁ బరిగణింపఁబడినది

యలఘులకారమే యనవలె. అట్టిమొడలఁ తెలుఁగున నలఘురేఫమును మాత్ర మేల పరిగణింపఁ డన్నది ప్రశ్నమే. అట్లని శకారము ద్వీవిధముగాఁ బ్రాకృతమునం దేని గుర్తింపనవశము లేదే. పరిశీలింపఁగా నీద్వైవిధ్యము పైతము తెలుఁగుననే కల దనియు తఱుకు ఇత్కాదుల శకార మలఘువును, ఏఱులు ఇత్కాదుల శకారము లఘువు నన్నఁ గొంత సరిపడును. లఘులఘువులకు లిపిభేదము లేకుండఁగా, ఏఱులు అనుచోటిశకారము తల ఇత్కాదులకారము నలఘుస్వరూపముగాఁ జెప్పఁటకంటె వర్ణాంతర మగు శకారము నలఘుస్వరూపముగాఁ జెప్ప టొప్పి యదలతో సామ్యము గుఱురును. సంస్కృతప్రాకృతములందు నలఘువు వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడిన దన నక్కఱయుండదు. తెలుఁగున నలఘురేఫము పరిగణింపని బా.స.పాఠము సమ న్నయించు.రేఫమువిషయము చిన్నమే. లఘులఘురేఫములకు లిపిభేదము స్పష్టమే. (చస్త్యవతౌ గురురౌ చ బిస్తుయుతౌ అనులక్షణమున నలఘురేఫలకారములకు లిపి భేదము చెప్పఁబడినది. పంత్యవజలు స్పృథగ్గర్ణములుగాఁ బరిగణింపఁబడి యలఘు రల లట్లు గావేడు.) 'అన్యేన్యవ్యాకరణస్పష్టాః రస్త్యత్ర గృహ్యతే ద్వీవిధః' అనుచిం.లో నెల్లెడల శకార మలఘువె యనియు, అలఘురేఫము సంస్కృతప్రాకృ తములందు లేదు గావున రస్త్యత్ర గృహ్యతే ద్వీవిధ యని చెప్పఁబడిన దనియు సూహింపవచ్చును.

సంస్కృతము - శకారము :

అట్టిమొడల నిట నొకసంచేహమునకుఁ దావు గలదు. లకారము లఘువు, శకార మలఘు పని ప్రాకృతమునందును జెప్పఁబడలేదు. ప్రాకృతమున శకారము గలదు గావున లకారద్వైవిధ్యము ప్రాకృతవ్యాకరణమునుండి తెలియవలయును. (వజ్జులవారును లకారద్వైవిధ్యము ప్రాకృతసిద్ధ మని (వ్యా.సం.స. 27) అంతకు ముందు పేర్కొనిరి.) అనఁగా సంస్కృతమున శకారము లే దనియె తదా యర్థము. అట్టిమొడల సంస్కృతవర్ణములలో శకార మెట్లు చూపవచ్చును? శకారమును దొలఁ గించిన 49వర్ణము లేయవునే(అందుకె బా.ఉ.లో లకారమును జేర్చి 50సంఖ్య పూరింపఁబడిన దన్నమాట)

'శ'కార మలఘు పని సామాన్యముగా నిర్ణయించి బాలసరస్వతి, అప్పకవి, అహో.ప్రభృతులు స్పష్టముగాఁ జెప్పియు సంస్కృతమున శకారమును జూపిరే. సం

స్కృతవర్ణమాలలో శకార ముండుటనుగూర్చి అహో. విస్తృతముగనె పరిశీలిం చెను. అట్టియెడల శకారము సంస్కృతమునను నుండగా, అది యలఘువే యగు నుండగా లఘువుయొక్క ధ్వైవిధ్యము ప్రాకృతసిద్ధ మనుట యెట్లు?

ఇట నిట్లు చెప్పుకొనవచ్చును. సంస్కృతమున శకార మున్నను అయ్యది వ్యాకరణమునం దుత్త మయియుండలేదు. శకారము వ్యాకరణమునం దెప్పబడి యుండుట ప్రాకృతమునందే. చిం.లక్షణమున 'అన్యవ్యాకరణస్పష్టాః' అని చెప్పబడి యుండుటచేతను సంస్కృతవ్యాకరణమున యవలధ్వైవిధ్య ముత్తము గాగా శకార స్థితి వ్యాకరణమున (బ్రాహ్మతమునందు మాత్రమే చెప్పబడినది గావున నది ప్రాకృత సిద్ధ మని బాలసరస్వత్యాదులచితము. కాగా శకార మలఘువే. సంస్కృతమునను గలదు కాని యది వ్యాకరణస్పష్ట మయియుండుట ప్రాకృతమునం దని సహస్య యింపదగినను.

ఇట వజ్జిలవా రిట్లు పేర్కొనిరి. 'లఘులఘుయవలను వేరుగ గణింపని నన్నయ ల=శకారమునకుఁ బృథగ్గణనము చేసె ననుట విశ్వసింపదగినది గాదు. సూరి శకారమును సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయమునఁ జేర్చుట సరిగాదు. అయ్యది ద్రావిడమూర్ధస్యశకారము' (రిచ్ఛట) ఇందు రవర్ణ ముచ్చపొరపాటు గావచ్చును. రేఫకు ధ్వైవిధ్యము తెలుగొన మాత్రమే యని చిం. స్పష్టము చేసియున్నది. ఇది సం స్కృతవర్ణములనుగూర్చి పేర్కొనుసంవర్ణము గావున రవర్ణప్రసక్తి యట లేదు. అచ్చు పొరపాటు గా కున్న 'ర'వర్ణమును జూపుట యసంగత మని గుర్తింప దగినను.

ఇంత వర్ణసమామ్నాయమం దున్నశకార మలఘు మనుట విశ్వసింపదగినది గా దను టుచితమే. అది సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయమున లకారముయొక్క అల ఘుస్వరూప మని సూరి తలచెనా? వర్ణసమామ్నాయమున శకారమును జూపినసూరి యది వర్ణాంతరమే కాని యలఘువు కా దని స్పష్టము చేసెను. బహుత్వమున రల డల కాదేశ మైనశకారము సంస్కృతశబ్దముల నున్న నయ్యది యలఘు వగును. (సంస్కృతమున నట్టిస్థితి లేదు సందేహమున తవకాశమే లేదు.) ఇంతను 'వర్ణసమామ్నాయమందలి శకార'మనుచో సంస్కృతప్రాకృతాంధ్రములు మూడింటి వర్ణసమామ్నాయమందలిశకారము వర్ణాంతరమే కాని యలఘువు కా దని సూరి స్పష్టముగాఁ దెప్పుచుండగా సూరి సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయమున నలఘువు

(4) పరిగణించినట్లు నయ్యది చింతామణి పిరుద్ద పునియు పట్టలవారు వివరించుట సహజము కాదు గదా!

పట్టలవారును వ్యాసం.సం.లో శతారమును సంస్కృతపర్వమాలలో సాక్షి చ్చింతామణివ్యాఖ్యయందే చూపియున్నారు. ఇంత ననంతుడు శతారమును పర్వ సమాప్తాయములో తేర్చుకుంటుకు వింతపడిరి. (వ్యా.సం.స. 27)

అలముపు గాక యది పద్మాంతరమే యయిన “ద్రావిడమూర్తస్థశతారము కావున సంస్కృతమున (ప్రార్థితమునను) బరిగణింపరా దని చివరివాక్యమునభి ప్రాయము. ఇట్లు శతారమును దొంగిలించి పేరు ‘ఐ’శారమును తేర్చిరి. శతారము ద్రావిడము గావునఁ బరిగణింపరా దనుటనుబట్టియు పేరు పరిగణించిన ఐశారము ద్రావిడము గాక సంస్కృతమునఁ గావ్యభాష యందును సహజముగా నున్న దని వీరినిచ్చయ మైనట్లు గుర్తింపవలసియున్నది.

అగుఁ గాక. ‘ఐ’శారమును గ్రహించి శతారము విడుచుట యెట్లు? ‘ఐ’శారమే చింతామణికిర్త యద్దేశించె నని తెల్పుచునే ఇది శతారముగ వేదకాలలో నుచ్చరింపఁ బడుచున్నట్లు (ద్రావిడ 86) గుర్తించిరి గదా. శతారమును దెప్పక విడుచు యెట్లు? అది గూడఁ జేర్చిన 91 పర్వము లగు నని మానియుండు రనవచ్చును.

ఎ ప్లేర్పడినను శతారము సంస్కృతమున నున్నది. తత్సహములకు మూల మైనలాకితసంస్కృతమున శతారము గలదు. దానిని పర్వమాలలో గ్రహింపక విడుచు దొప్పదు. అనంతాదులయభిప్రాయమును పేరు వివరించినకీటునుబట్టియు శతార మును పర్వమాలలో గ్రహింపకతప్పదు.

‘ఐ’శారమే పర్వమాలలో బరిగణింపఁబడుటకుఁ దగ దని యట్లు గుర్తింప వచ్చును.

1) వేదాదులయందుఁ గలది ‘మఃస్పృష్టడతార’ పునఁబడినది. ‘ఐ’పర్వమే యనివిశ్చయించుటకుఁ బ్రబల మైనప్రమాణము గుర్తింపరాదు. అట్టియెడల నేతాల ముననైనను సంస్కృతమున ‘ఐ’శారము గల దనుట యెట్లంగీకరింపవచ్చును?

2) చిం.మతమున గల దనుటకుఁ జిం. నన్నయకర్తృక మనుట మూలము. చిం. నన్నయకర్తృక మనుటకే ప్రబల మైనవిరోధము లుండుటచే దానిని మూలము చేసికొన్నయానిర్ణయము నిర్మూల మగుచున్నది.

3) ముం దాప్రాచీనతమకాలమున డతారమే ‘ఐ’శారముగఁ బరిణమించియుండు

ననియుఁ గాలక్రమమున నట్టి 'ట'కారము డశవరిణాను మందుచున్న దనియుఁ (ద్రావిడ 86) జెప్పటనుబట్టి, నడుమ నేర్పడి నడుమనే యంతరించిన టవర్ణమును వర్ణమాలలోఁ బరిగణించుట నిరాధారము.

4) 'కావ్యసంస్కృతభాషకు' వర్ణములు చెప్పనీలక్షణమునొస్త కావ్యములం నీవర్ణము గల దని నిశ్చయించుటకుఁ దగినయాధారము చూపక కావ్యసంస్కృతమున నీయది గల దని నిర్ణయించుటోప్పదు.

5) ప్రాచీనతమకాలమున నొకవేళ నున్నను చిం.కర్త నన్నయ యై యది యుద్దేశించినను, నేటికాలమున నీవ్యాకరణమున దానిని బరిగణించుట సమంజసము గాదు.

కావున సంస్కృతవర్ణమాలలో టవర్ణము చేర్పరా దనియు శకారము గల దనియు గుర్తింపవలయును.

కాఁగా సూరి సంస్కృతవర్ణసమామ్నాయమునఁ జూపినవర్ణములవిషయమున నెట్టివోషమును లే దని గుర్తింపదగును.

ప్రాకృతవర్ణములు :

'ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది' యనుసూరిలక్షణమును మహారాష్ట్రీ ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది యని ఉ. పేర్కొన్నది. ప్రాకృతమున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పట తగ దని దీనియభిప్రాయము గావచ్చును. 'ప్రకృతేస్తు తే దళోనాస్య్యః' అనుచోఁ జిం.లోను మహారాష్ట్రీప్రాకృతమున కని చెప్పకుండుటఁ దై వోషము చిం.లక్షణమునను గల దన్నమాట.

'మహారాష్ట్రీ, శౌరసేని, మాగధి, పైశాచి, చూళికాపైశాచి, యవభ్రంశము ననెడిషడ్విధప్రాకృతములలో నొక టగుమహారాష్ట్రీప్రాకృతము నన్నయభట్టుచే నుద్దేశింపఁబడినది. షడ్విధములలోను మహారాష్ట్రీకిఁ బ్రాకృత మనియు సంజ్ఞ గలదు' (వ్యా.సం.స. 34) కాఁగా నదే మార్గములో నిచట సూరిసూత్రమందు సయితము ప్రాకృత మనఁగా ప్రాకృత మనుసంజ్ఞ గలమహారాష్ట్రీప్రాకృతమే గ్రహింపఁబడునని చింతామణ్యునిగుణముగ వ్యాఖ్యానింపఁగా చిం.లక్షణమువలెనే యిదియు నిర్దుష్టమే యగును. అందుకే యిచట వీరు సూత్రమును మార్చి చెప్పిరే కాని సూరి కేవలము ప్రాకృత మనుట దుష్టమని చెప్పలేదు. (ఉ.7) వీరివివరణమునుబట్టి సూరిసూత్రము

సముచితమే యనియుఁ దెలియును. కాగా 'మహారాష్ట్ర' యని విశేషముగాఁ దెల్పుట స్పష్టతకు మాత్రమే యనియు సూరిలక్షణము నిర్దుష్టమే యనియుఁ జెప్పఁ దగును. కాగా 'మహారాష్ట్ర' యనువిశేషణము లే కున్న నష్టము లేదు.

మహారాష్ట్రయే యగునా ?

కాని ప్రకృతి యనుచోఁ జిం. కర్త మహారాష్ట్రని మాత్రమే యుద్దేశించెనా ? సూరియు నట్లే భావించెనా? అని సందేహము. పీఠంతుకు ముందు 'అద్యప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యే' యనుచిం. సూత్రవివరణమున "ద్వితీయప్రకృతి యగుషడ్విధప్రాకృతభాషయుఁ బ్రకృతిమాత (వ్యా. సం. సం. 10) మని స్పష్టము చేసిరి. ప్రాకృతభాషల ద్వారమున (వ్యా. సం. సం. 664) అని మొదలగువిధముగా నాఱువిధము లైనప్రాకృతములనుండియుఁ దద్భవము లేర్పడు నని చెప్పిరి. అహోబిలుడు నాఱువిధము లయినప్రాకృతములనుండియు (తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య) 18 విధములుగాఁ దెలుగున శబ్దములు గల్గుచున్న వనెను.

అట్టియెడలఁ దెలుగున కాఱువిధము లయినప్రాకృతములను మూలముగాఁ జెప్పవలెవచ్చును. అట్టిచో మహారాష్ట్రప్రాకృతము నొక్కదానినె యిటఁ జేర్కొన నేల ? దానింగూర్చి వజ్జిలవారు పరామర్శించియుండలేదు.

జి. ఇ. లు :

ప్రాకృతమునకు వర్తము లేవి యనువిషయమునను వీరు సూరితో విభేదించిరి. 'ప్రాకృతమున జి. ఇ. లు గలవు. విసర్గము లేదు. లఠారము గలదు. కాని యలఘువు గాన దానికిఁ బృథగ్గణనము లేదు. కాన సూరి విసర్గశకారముల నుదాహరించుట సరి కాదు. వానిని విడిచి చత్వారింశత్సంఖ్యను బూరించుట యుక్తము' (ఉ. గీ.) మొత్తము మీదఁ జత్వారింశత్సంఖ్యను బూరించుట లక్ష్యముగాఁ గాక నిజమునకుఁ బ్రాకృతమున నేయేవర్తములు గలవో నిరూపించుటను లక్ష్యముగాఁ దెట్టుకొనుట యవసరము నుచితము నని మాత్రమే చెప్పదగును. వర్తము లేయవియో చెప్పనిచిం. వర్త సంఖ్యను మాత్రము నలువదిగాఁ జెప్పుటనుబట్టి గాఁబోలు వీరు చత్వారింశత్సంఖ్యా పూర్తికి యత్నించిరి.

సూరి పేర్కొనని జి. ఇ. లు ప్రాకృతమునందుఁ జేర్పవలసిన వని వీరి యభిప్రాయము. దానికిఁ బ్రమాణముగాఁ జండవాక్యము లుద్ధరించిరి. 'న ప్లత జి. ఇ. లు :

ప్రతవద్దాః జకారసకారశకారాశ్చ ప్రాకృతే న భవన్తి యే. ఐదాస్వతా తతః
 వశ్చాత్ ఋఋగ్గా చతుః స్వరాః అః జఞసశహస్సన్తి ప్రాకృతే నైవ కర్త్తి
 చిత్... జఙ్ఞో స్వవర్గసంయుతౌ భవత ఏవ-అహక్కారః- అహక్కారో, అఙ్ఞో
 తమ్- అఙ్ఞోతం.' (వ్యా.సం.స.గీ) జఞలు స్వవర్గసంయుతము లైయుండుట
 యనివిశేషమును జెప్పటకు ముం దీతఁడు 'ప్రాకృతే న భవన్తి' యని సామాన్య
 ముగాఁ జెప్పట గమనార్హము. తెలుగునకు సంబంధించినప్రాకృతమునుగూర్చి
 ప్రసంగించునపుడు విశేషాంశముల కిటఁ బ్రాధాన్యము లే దని ప్రాకృతభాషాసామాన్య
 లక్షణమును సూరి యనువదించియుండును.

'ప్రాకృతస్య తతిపయన్యూనాః' అని సూత్రాంధ్రమునఁ జెప్పినసూరి 'ద్వితీ
 యంబునకు ఋగ్ద్రవ్యజఞసశ్చ ధ్రిక్క నగు' నని అం.శ.రా.లోఁ జెప్పెను.
 వానినే కొలఁగించి బాల.లో ప్రాకృతచర్లసమామ్నాయమును సూరి నిర్దేశించెను.
 'ఋగ్ద్రవ్యజ్ఞా హ్రస్వద్విత్తాదైజాద్యావనునాసికౌ శశౌ చ దశ తే న్యూనాః' అనుహేమ
 చంద్రవచన మాధారముగా నప్పకవిప్రభృతులచేత సూరియుఁ బ్రాకృతచర్లమాలలో
 జఞలను దొలఁగించుటయు, విసర్గసకారములను జేర్చుటయు ననుమార్గము ననుస
 రించెను. 'శహససంయుక్తజఙ్ఞో విదై వాన్యే హలో మతాః' అని సంయుక్తము లై
 జఞలుండుటం జెప్పియు షడ్భాషాచంద్రిక 'సిద్ధిస్సంస్కృతశబ్దానాం భవేత్పశ్చాశ్చ
 దక్షరైః ప్రాకృతానాం తు సిద్ధిస్సాన్యైశ్చర్వారీంశదక్షరైః' అనుట (తె.ప్ర.10) గమ
 నింపవచ్చును.

కాగాఁ బ్రాకృతచర్లసమామ్నాయమును నిర్ణయించుటలో సూరి ప్రాకృత
 పై యాకరణులు పెక్కురు ప్రస్తావించినసామాన్యలక్షణమును గ్రహించెను. ప్రాకృత
 చర్ల నిర్ణయమునఁ బ్రాకృతలాక్షణికులలోని వివిధమతములనుగూర్చి పరాచుర్ఘించుట
 హ్రస్వప్రవక్రతమములవిషయమున సూరివిచరణమునఁ గానవచ్చు. జఞలుండుటం
 జెప్పినవారును వానిని బ్రత్యేకముగఁ బరిగణింపకుండుటలోఁ బ్రాకృతలాక్షణిక
 మతానుగుణముగనే సూరి వ్యవహరించె ననియు నందు దొనగు లే దనియు
 గ్రహింపఁదగును. కాని సూరి హ్రస్వప్రవక్రతములఁగూర్చి పతనె జఞలు స్వవర్గ
 సంయుతము లై ప్రాకృతమునఁ గలుగుటను వివరణమునఁ బ్రస్తావించిన వింకను
 బాగుండెడి దని చెప్పవచ్చును.

విసర్గము :

సూరి విసర్గ సుదాహరింపరా దనుటకు వీ రిది నాధారము చూపలేదు. కాని సంజీవనిలో నెట్లు పేర్కొనిరి. 'మహారాష్ట్రీప్రాకృతమున విసర్గము గానీ జిహ్వ మూలీయోపధ్యాసీయములు గానీ లేవు. మహారాష్ట్రీలో నెల్లెడలను నకారము ఇకార ముగ మాఱిపోవును. స్వవర్గీయసంయోగమున నెల్ల యెడలను జిజులు మహారాష్ట్రీలో వెలయుచున్నవి. కాన సూరి వివరించినవర్ణమాలలోనివిసర్గనకారములను దీసివేసి జిజులను తేర్చుట చింతామణిహృదయ చునదగును.' (వ్యా.సం.స.316) స్పష్టముగా చెప్పకున్నను నందును జత్వారంశత్సంఖ్యను బూరించుటయే లక్ష్యముగా గన్పట్టుచున్నది. ఇటుగ దప్పనిసరి యేమో.

విసర్గమునుగూర్చి యహో. ప్రాకృత్యాం విసర్గస్య సాక్షదధావేదపి 'క్షగక' ఇతి సూత్రే తత్తేష్టాసకస్య జిహ్వమూలీయస్య సత్త్వాత్ తస్యాపి విద్యమానతుల్యతేతి ఏతావన్యాద్రాశయేన ఛాదాశద్ధానుకాసనగ్రస్తే దశస్వరా ఇత్యుత్తమితి తత్రాత్పర్యం విధాం కుర్వన్తు' (తవిశి.202) అని పేర్కొనెను. ఏ యైనను బ్రాకృతభాషయందు విసర్గము గల దని ప్రాకృతలాక్షణికులే చెప్పియుండుట స్పష్టము. బాలసరస్వత్యాదు లగులాక్షణికు లెల్లరు నీచూర్గమునే యనుసరించుటయు స్పష్టమే. మహారాష్ట్రీయో మణియొకటియో యేదో యొకప్రాకృతము నుద్దేశించి ప్రాకృతముల నన్నింటిని దృష్టిలో నుంచుకొని ప్రాచుర్యాదులనుబట్టి ప్రాకృతమైయాకరణలు పైకితిని బ్రాకృతవర్ణములనుగూర్చి పేర్కొనియుంచురు. అంతరివివాదములను జర్పించి పరిష్కరించుట యిది లక్ష్యముగాదు కావున సూరి ప్రాకృతలాక్షణికులనుతములను సమన్వయించుకొని ప్రాకృతవర్ణములను పేర్కొనియుంచును.

కావునఁ బ్రాకృతలాక్షణికోక్తి ననుసరించి సూరి విసర్గను వర్ణమాలలో తేర్చుటలో దురుక్తి లే దని చెప్పవచ్చును.

దీని ననుసరించియే 'శ'కారము వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడకుండుటను గుర్తింపవచ్చును.

'చింతామణి యుద్దేశించినది ప్రాకృతభాషాక్షరము మన్నచో (అం.భా.అ. సంజ్ఞా.31.సూ.వ్రతహమువ్రణ.) మాగధిలోనిజిహ్వమూలీయమును శవర్ణమును జేర్పవలయును. అవక్షమునఁ జింతామణి చెప్పినవత్వారంశత్సంఖ్య విరోధించును.' (వ్యా.సం.స.316)

చత్వారింశత్సంఖ్యనే చిం.కర్త ప్రాకృతలాక్షణికమతానుగుణముగనే గ్రహించి యుండె ననుట లెస్స. అసంయుక్తము లైనజిజ్ఞాసులు లే వనుచు జిజ్ఞాసు స్వవర్గీయ సంయుక్తము లై కల వని సూచించుచునే ప్రాకృతవైయాకరణము జిజ్ఞాసు ప్రాకృతమున లే వని చెప్పటలో లేనివిరోధము తన్మతము నభివర్ణించినచిం.మతమున నుండునా? చిన్నయసూరిమతమున నుండునా? 'శషపర్ణవిషేధస్య సంస్కృతీయ విషయత్వేన 'స్తోత్రావితీ మాగధ్యాం శవర్ణస్య వివ్యమానత్వేఽపి న విరోధః' (కవిశి.202) అనునహోబలునిసచ్చందము సముచితముగాఁ దోచదు. కాని దీనింబట్టి ప్రాకృతలాక్షణికులును దదనుగుణముగాఁ జిం.కర్తయును బ్రాకృతవర్ణనిర్దేశమున షడ్విధప్రాకృతముల నుద్దేశించియుండి రని మాత్రము చెప్పవలసియున్నది. వజ్జుల వారును నట్లు కొంతొకచో వ్యాఖ్య చేయుటను గమనించియుంటిమి. ఇంకఁ బ్రాకృతలాక్షణికులే ప్రాకృతవర్ణనిర్ణయమున సమగ్రదృష్టి కనఁబడవలె దన నగు నేమో. 'ఋగ్వదౌ హ్రస్వశ్చి' మొదలుగాఁ బ్రాకృతమున సంస్కృతముకంటెఁ బదివర్ణములు తక్కువ యన్నదేమచంద్రుఁడను మహారాష్ట్రీప్రాకృతము నొక్కదానినే యుద్దేశించి పేర్కొనెనా? ప్రాకృతమునకు వర్ణములు నలువది యని పేర్కొన్న ప్రాకృతలాక్షణికులును మహారాష్ట్రీప్రాకృతము నొక్కదానినే యుద్దేశించి యట్లు చెప్పి రన్నట్లు చొకవేళఁ జింతామణియు నట్లు మహారాష్ట్రీ నొక్కదానినే యుద్దేశించె ననఁదగు నేమో. కాని ప్రాకృతలాక్షణికులు మహారాష్ట్రీ నొక్కదానినిగూర్చియే యట్లు చెప్పి రనఁదగునా? మహారాష్ట్రీతరము లగుప్రాకృతములనుండియుఁ తెలుఁగునఁ దత్సమతద్భవము లేర్పడు నని గుర్తించినట్లుడు. (కవిశి.559, వ్యాసం.స.664) 'ద్వితీయప్రకృతి యగుషడ్విధప్రాకృతభాషయు తెల్లనకు మొదటి' (వ్యా.సం.స.10) వని గుర్తించినట్లు డిట మహారాష్ట్రీప్రాకృతమొక్కదే యుద్దేశించె నను పెట్టు?

అద్యప్రకృతిః ప్రకృతిశ్చాద్యే యన్నచోటవలెనె ప్రకృతేస్తు తే ఓహోనా యను సూత్రమునను 'ప్రకృతి' యనియే పేర్కొనఁబడినది. ఒకచోటఁ బ్రకృతిశబ్దమునకు షడ్విధప్రాకృత మని యర్థమై రెండవచోట మహారాష్ట్రీప్రాకృత మొక్కదే యర్థ మగు పెట్టు? తెలుఁగునకు షడ్విధప్రాకృతము మూలము కాఁగా షడ్విధప్రాకృతములనుండి తెలుఁగునఁ దత్సమతద్భవము లేర్పడుచుండఁగా మహారాష్ట్రీప్రాకృత మొక్కదానివర్ణములే పేర్కొనుట సంగతమా?

కాఁగా శకారమును చేర్కొనలే దనుకారణమునుబట్టి యిట మహారాష్ట్రీప్రాకృతమునకే వర్ణములు నిర్దేశింపఁబడిన వనుట సరి కాదు. వినర్గ సంగీకరించిన

హేమచంద్రునివచనము ననుసరించియు, దదనుగుణముగ నున్నచింతామత్యాదుల వచనములందు, బ్రాకృతమున నెల్లయెడల షడ్విధప్రాకృతమే యని గ్రహించుటచితము.

అదేవిధముగా, జిన్నయమతమునను 'ప్రాకృతమునకు వర్ణము' లనగా షడ్విధప్రాకృతముల నుద్దేశించియే యని చెప్పవలగును.

నకారము :

మనుసంజీవనిపంక్తులలో మహారాష్ట్రీయందు నకారము లేదు గావున దానిని వర్ణమాలలో, జేర్చవలగ దనిరి. మఱి యుద్వ్యోతమున 'మహారాష్ట్రీప్రాకృతమునకు' అని సూత్రించి 'న'కారమును వర్ణమాలలో, జేర్చుట మిక్కిలివంత. మహారాష్ట్రీప్రాకృతమున సంజీవని రచింపఁబడునాటికి లేనినకార ముద్వ్యోతము రచించునాటికి, బ్రవేశించినదా? వ్యా.సం.స. నాటికి విసర్గ దొలఁగింపఁగా 'శ'కారము వర్ణమాలలో నుండవలయు నని తలఁచిరి గావున జిజ్ఞాసులు చేర్చుటతో నలువదియొక్క వర్ణము లవును. అందుకై నకారమును దొలఁగించిరి. మఱి యుద్వ్యోతమున 'శ'కారమును వర్ణమాలలో, బరిగణింపరా దని తలఁచిరి గావున విసర్గశకారములు దొలఁగి, జిజ్ఞాసులు చేరఁగా నకారమున్న, బ్రాకృతమునకు వర్ణములు ముప్పదియొక్కదే యవును. కావున నకారము మహారాష్ట్రీయందు, జేరి నలువదిసంఖ్యకు లోటు లేకుండజేసిన దన్నమాట. జిజ్ఞాసులు రెండు చేర్చఁగా విసర్గతోపా జేడి దొలఁగింపవలె నన్న శకార మవసర మని భావించునప్పుడు మహారాష్ట్రీయందు (శకార మున్నది) నకారము లేదు. శకారము దొలఁగింపఁ దలఁచినప్పటికి (శకారము పోయి యట లకారమే యున్నది.) నకారము వచ్చినది. చత్వారింశత్సంఖ్యాపూరణమే ప్రాధాన్యము వహించిన దన్నమాట.

ప్రాచీనలాక్షణికలమతము ననుసరించి నన్నయయద్వైతమున నకారము ప్రాకృతవర్ణమాలలో లే దనియు నన్నయకు, దరువాతిహేమచంద్రాదులు పదాదిని వికల్పముగా నకార ముండవచ్చు నని చెప్పిరి గావున, దర్వాతివా, డగుసూరి నకారమును వర్ణమాలలో, జేర్చుటొప్పు ననియు నభిప్రాయపడి (వ్యా.సం.స.శీ) వీరుద్వ్యోతమున, దామును 'న'కారమును జేర్చి రేమో. కాని యిదే పద్ధతిలో సంస్కృత

వర్ణమాలలో 'ఁ'కారమును దొలగించి శకారమును జేర్చు టుచితము గాదా యని సందేహము. ఇంతకును జిం.కర్త నన్నయ యైనపుడే చిం.మతమునఁ బ్రాకృత వర్ణములలో నకారము లేకుండవచ్చును. హేమచంద్రాదులకుఁ దరువాతివాఁడు చిం. కర్త యగు నని గుర్తించిన వజ్జులవారును జిం.మతమునఁ బ్రాకృతమున నకారము గల దని యంగీకరింతురు. నన్నయమతమున నకారము తొలగఁగాఁ బ్రాకృత వర్ణమాలలోఁ దప్పక శకార ముండవలసివచ్చును. (లేనిచో చత్వారింశత్సంఖ్య పూరింపఁబడు పెట్టు?) అందుకే కాఁబోలు శకారమును దొలగించినయుద్వ్యోతము నందు నన్నయమతమునుగూర్చి వీరు ప్రస్తావించలేదు.

చిం. కా నుద్దేశించినప్రాకృతపువర్ణములను చేర్చినమించేసి సూరి పెట్టి చిక్కు గడ్గెనో (వ్యా.సం.స.95) గాని వజ్జులవారికిఁ జిక్కులు తప్పలేదు.

శకారము :

మఱి ప్రాకృతమున శకారము లేదా? శకారము విషయమునఁ దై నుద్వ్యోతమున వీరు 'ల' అని చూచి అలమువు గానఁ బృథగ్గణనము లే దనుట నింత. 'ల' అని వీరు చూచినను (ఇది వీరు చూచినప్రాకృతీయవర్ణమాలలోను నున్నది.) సూరి యిటుఁ జూచిన'శ'కారమునే యుద్దేశించి రసవలయును. 'గురురౌ చ పిన్దు యుతా' యనుచిం.కారిక ననుసరించి లవర్ణముపైఁ జుక్కతోఁ జూపరా? ఏమిట అనురీతిగా నలమువును శకారముగా వ్రాయుట నేఁ దైనను బ్రసిద్ధ మైయుండఁగా దానిని విడిచి నన్నయనాటిలిపి (అదియు నపునో కాదో నిశ్చయించి చెప్పరాని ప్రక్షిప్త మనఁబడుపైఠాఠికుబట్టి) గ్రహించి యానాటివ్రాతను నన్నయకుఁ బూర్వపుబద్ధతిలోనకి? నుద్దరింపట మొంతవల కుచితమో యర్థము గాకున్నది. బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమే యలములకారము శకారముగా వ్రాయఁబడుచున్న దనుట ప్రసిద్ధమే.

ఏ మైనను నలములకారము(శ)ను వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపరా దను టుచితమే. సూరి ప్రాకృతీయవర్ణమాలలో 'శ'కారమును జూపియున్నను నది యలములకార మని యెంచె ననుట కాధార మేది? 'వర్ణసమాష్టాయనందలిశకారము వర్ణాంతరము గాని యలమువు గా' దని సూరి స్పష్టముగాఁ చెప్పియే యుండెనే. ఇది వజ్జులవారును గుర్తించకపోలేదు. 'సంస్కృతమునందువలెనే ప్రాకృతమందును

నలఘులకారమునకు వర్ణమాలలోఁ బృథగ్గణనము లేమింతేని ప్రాకృతవర్ణసమామ్నాయమున సూరిగా రుదాహరించినశకారము హేళనాదిశబ్దగతశకార మనుట యుక్తము.' (వ్యా.సం.స 319) దీనినిబట్టి సూరి వర్ణమాలలోఁ బరిగణించినశకార పలఘువుగా దది వర్ణాంతరము. హేళనాదిశబ్దగతము. కాఁగా నిట వజ్జులవారు 'శ'కారమును వర్ణమాలనుండి తొలఁగించునట్లు 'డలఘువు గాన' నని చెప్పబ యసంగతము. వ్యా.సం.స. నాటికిఁ బ్రాకృతమున నలఘువు గానిశకారము గల దని గుర్తించిరి తదా. అది యుచ్చ్యోతరచననాటి కే మునినది? అదియు నలఘువే యయిపోయినదా? దీనినిబట్టి వారు పైని దేర్కొన్నట్లు చత్వారింశత్సంఖ్యను చాటకుండుటకే వర్ణాంతర'శ'కారమును తొలఁగింపవలసివచ్చిన దనుటయందు దొసగు లేదు.

సంజీవనిలో సంస్కృతమునను వర్ణాంతరశకారము సంగీతరించిరి. ఉచ్చ్యోత మున సంస్కృతమునందే శకారమును తొలఁగించితిమి గదా యని ప్రాకృతమునను తొలఁగించియుండురు. కాని సంస్కృతమున 'ఐ'వర్ణమును తేల్చిరి. ప్రాకృతమున నది లేదు. అంతవఱ కుచితలే. కాని సంజీవనినాటికిఁ బ్రాకృతమున నున్నశకార ముచ్చ్యోతమునాటి తెట్లు నశించినచో శకారము తెల్పవలె. బాలవ్యాకర్తపై గౌరవము తగ్గుటయే యీమార్పుకుఁ గారణ మగు నేమో.

హరితాళమ్, ప్రవాళః, పచాళో అనుచో సంస్కృతప్రాకృతములందు సూరి శకారమును బ్రదర్శించియున్నాడు. వర్ణమాలలోఁ బరిగణించినశకారముకంటె నిది భిన్న మని చెప్పబడు సూరి గ్రంథము ననుసరించి మెట్టియాధారమును లేదు. కాఁగా నిది వర్ణమాలలోఁ జూపినశకారమే. అయ్యది వర్ణాంతరమే. (అలఘులకారము సంస్కృతప్రాకృతముల నున్నట్లు సూరి చెప్పలేదు గూడ.)

ఉచ్చ్యోతమునందు వజ్జులవారును పైబోట్ల శకారముమునే చూపియున్నారు. (26) ఇది (వర్ణమాలలో లేని) యలఘువుగా భావించియున్నచో హరితాళమ్, ప్రవాళః, పచాళో అనునీతిగా వీరు లకారమునే చూపవలసియున్నది. 'వంత్య మగు నలఘులకారమును మూర్ధన్య మగుశకారముగఁ బఱుటయు దానిలిపితో వ్రాయు టయు సరి గా' (ఉచ్చ్యో.4) పని గదా వీరినిద్ధాంతము. అందుకే గదా తెలుగునను వీరు 'వ్రాల్లు' (ఉ.20) అనురీతివంతరూపములను బ్రదర్శించిరి; ప్రాకృతము నందును లోలః-ముకులో (ఉ.6) యని లకారమునే ప్రదర్శించిరి. సంజీవని నాటి

కీసిద్ధాంతము లేకుండుటచే లోకః- ముకురో (వ్యా.సం.స.28) యని 'ళ'కారమునే చూపిరి.

'మహారాష్ట్రీప్రాకృతమున నలఘులకారము కోమరో ముకురో ము న్నగు రీతిని గలదు. సంస్కృతవర్ణమాలలోనిశకారమునకుఁ బ్రాకృతమున స్థితి లే దని ప్రాకృతవ్యాకరణములలో నెందును లేదు.' (వ్యా.సం.స.31) అన్నవీ రుద్ధ్యోతమున 'లోలః- పైశాచ్యాం లో లకారస్యాత్ ముకురో. మహారాష్ట్రీలో నది లకారమే.' (ఉ.గి)యనిరి. ఇవి పరస్పరము విరుద్ధముగా నున్న వనకతీటదు. 'ముకురో యను రీతిని లకారమే మహారాష్ట్రీయం దుండు నని యిటఁ జెప్పిరి. అది యలఘు వని యిటఁ జెప్పిరి. మహారాష్ట్రీయందు లకారమే కాని ముకురో యనురీతి నలఘువు లే దనుచున్నవీ రింతకు ముం దీయుద్ధ్యోతముననే 'లకారము గలదు గాని యలఘువు గానఁ బృథగ్గణనము లే' (గి)దనిరి. ఇతఁ లివినిగూర్చి 'ముకురో' అని యలఘు లకారము గల దనియు నది ముకురో యనురీతిగా శకారముగా వ్రాయఁబడ దనియుఁ జెప్పటయే యుద్దేశించిన నాయంశమును స్పష్టము చేయవలెఁ గాక 'మహారాష్ట్రీ'లో నది లకారమే' యన్న నెట్లు ?

ఇంతకును హేళనాదులందు హేలనో యని వ్రాసి యలఘువుగా నుచ్చరింప వలయునా యుద్ధ్యోతము వెలువడినపిదప. (సంజీవనినాటికిమాత్రము హేళనో యని మూర్తస్యముగనె యుచ్చరింపవచ్చు.)

మొత్తముమీదఁ గొంతవఱ కేని సముచితముగా నున్నసంజీవని ననుసరించి ప్రాకృతమునను శకారమును వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపవలసినదే యని గ్రహింప వచ్చును.

ఇతఁ సూరిసుతమునం దన్నచో సంస్కృతప్రాకృతములం దలఘులకార ప్రసక్తి లేదు. హరితాశమ్, పవారో, మొదలుగా సంస్కృతప్రాకృతములందలిశకార మొక్కటే. అయ్యది వర్ణాంతరమే. వర్ణమాలలోఁ జూపఁబడినశకారమే యది. సంస్కృతప్రాకృతములలో సలఘులకారము లేదు. ఈయభిప్రాయమే సమం జనము. బాలవ్యాకరణకర్తఁడగుదరువాతిదా రయిన వీరు ప్రయోజనహీన మగుటయే కాక సరి యైనప్రమాణముగూడ లేకుండ సంస్కృతప్రాకృతములం దలఘులకారమును బ్రస్తావించుటయు వర్ణాంతర మగుశకారమును వర్ణమాలలోఁ జేర్చుకుండు టయు నసంగతములే.

మొత్తముపై సూరి ప్రాకృతవర్ణమాలలో 'శ'కారమును జేర్చుట సమంజసమని నిశ్చయింపదగును.

వక్రములు-వక్రతమములు :

'కొందఱమతమున హ్రస్వవక్రములును, గొందఱమతమున వక్రతమములును బ్రాకృతమందుఁ గల వని సూరి చేసినవివరణమును వీరిటఁ దొలఁగించిరి. వక్రవక్రతమములనుగూర్చి మాత్రము వివరించిరి. కాని సూరిపలుకులు దురుక్తులు గావు. ఆంధ్రభాషానుశాసనము ఐదొలు ప్రాకృతమున లే వనుటను విమర్శించుచు వీరు 'ఐదొత్త చ- కేహించిన్మతే భవత ఏవ. కైతవం- కైఅవం. సౌందర్య- సౌఅరి అం' (వ్యా.సం.స.గిరి) అని చండవ్యాకరణానుగుణముగాఁ బ్రాకృతమున ఐదొలు కొందఱమతమున నుంటును నిరూపించిరి. హ్రస్వవక్రములు గల వని త్రివిక్రమమతానుసారముగా నాంధ్రభాషానుశాసనము నిరూపించినది. (అం.భా.అ.గి.ప్రట) ప్రాకృతమణిపీఠకర్త 'అత్ర శాస్త్రే సూత్రాననుశ్చిద్ధౌఽపి కావ్యాభియు క్తవ్యవహారస్థౌ హ్రస్వనిచ్ఛ సాధురితి సిద్ధ్యతి. తేన నీడం నెడ్డం' (తె.ప్ర.గి) అని ప్రాకృతమున ఏ,బ,లయునికిఁ జేర్చెనను.

ఇట్లు హ్రస్వవక్రవక్రతమములు గేచిన్మతముగాఁ బ్రాకృతమునం దుండుట యధార్థమే. అయిన నట్టిసూరివచనము లేల తొలఁగించిరో యర్థము గాదు. వర్ణమాలలో వీరును బరిగణింపలేదు గదా. నలువది సంఖ్యనుగూర్చి వర్ణమాలలోఁ బరిగణింప కున్న వివరింపవలసినది. కా కున్నఁ బ్రాకృతవర్ణసంఖ్యను బెంచి సూత్రించినను కాలవ్యాకరణోద్ద్యోతమునఁ దప్ప లేదు.

ఇక నీసంజ్ఞలనుగూర్చి వీరు 'ఇట్టిసంజ్ఞలు దీనియాకృతినిబట్టి కల్గియుండు' (ఉ.గి)ననిరి. అట్లని నిశ్చయింపకుండుట బాగే. కాని యితరములలో వీనియంతటి వక్రత గలవర్ణములు లేవా? ఘ, య, మొదలగునవి యంతకంటె వక్రత యధికముగనే గల వనక తప్పదే. మఱి వీనినే వక్రవక్రతమము లన నేల?

శబ్దశాస్త్రమున వీనిసంజ్ఞ లాకృతినిబట్టి గాక ధ్వని యనఁగా సుచ్చారణమును బట్టియే యేర్పఱుపఁబడియుండు ననుట యుచితము గావచ్చును. సంజ్ఞలవిషయమున నిట్లర్థసమన్వయ మావశ్యకము గా దనుటయు సుచిత మగుమార్గమే. కాఁగా నాయాసంజ్ఞలయర్థమునుగూర్చి సూరివివరింపకుండు టుచితమే యనఁదగును.

‘తెలుగువర్ణములు’

‘తెలుగునకు వర్ణములు ముప్పదియ’ అని సూరి చెప్పగా వీరు ‘అచ్చతెలుగునకు వర్ణములు ముప్పదియే’ అని సవరించిరి. మొదటిమార్పునుగూర్చి ‘తత్సమములు తెలుగే గాన అచ్చతెలుగున కని సూత్రింపబడె’ (ఉ.7)నని వివరించిరి. దీనివలన సూరి ‘తెలు’ గనుటవలన దత్సమములు సయితము గ్రహింపబడి యపార్థము గలుగు నని వీరియభిప్రాయ మగుచున్నది. ‘షట్త్రింశదత్ర’ యనుచోఁ జింతామణియందువీ రచ్చతెలుగున కని యర్థము చేసిరి. (వ్యా. సం. ప. 37) అవద్ధతిలో నిట సూరిసూత్రమునఁ దెలుఁ గనఁగా సచ్చతెలుఁ గని యర్థము చేయవచ్చును. ఇంతను ‘ఋఋఋఋ’ మొదలగుతరువాతినూత్రమునుబట్టియు, సంస్కృత ప్రాకృతములనుగూర్చి ప్రస్తావించినభాష్యనూత్రములనుబట్టియు నిట్లర్థము చేయుట కవకాశము గల దనవచ్చును.

కాని యిచ్చట తెలుఁ గనుదాని రచ్చతెలుఁ గని యర్థము చేయఁ గూడ దేమో యని సందేహము. ‘తెలు’ గనఁగా ఎఱ్ఱలవారు చెప్పినట్లే సంస్కృతసమ (తత్సమ మనఁగాఁ బ్రాకృతసమమును. ప్రాకృతసమ మచ్చతెలుగే. కావునఁ దత్సమ మనక, “సంస్కృతసమములు పైతము తెలుగే గాన అచ్చతెలుగున” కని సూత్రింపబడినట్లు పేర్కొన్నఁ జక్కగా నుండెడి దనఁదగు.) సహిత మగు నాంధ్రభాష యర్థము. ‘సంస్కృత సమములం గూడి తెలుగున వ్యవహరింపఁ బడు’ ననుతరువాతి లక్షణమునుబట్టియు సంస్కృతసమములు తెలుగే యపు నని స్పష్టము. ‘సంస్కృతసమేతకంఠు లయినతెలుగుశబ్దములయం’ దనుసూత్ర మీ యర్థమును నిశ్చయపఱచుచున్నది. అట్టియెడలఁ దెలుగునకు వర్ణము లేబడి యై దని చెప్పక ముప్పదియూ అని యెట్లు చెప్పెనని సందేహము గల్గక తీరదు. ఋప్రభృతు లగు19వర్ణములు సంస్కృతసమముల మూలముననే తెలుగునఁ బ్రవేశించుటచేతను సం దే చే నొక్కవర్ణ మున్న నయ్యది సంస్కృతసమ మని గుర్తించుటకు వీలుగా నిట ముప్పదియూ అని సూత్రించియుండును. అపు డాపందొమ్మిదిటికంటె చే అగు ముప్పదియొక్కవర్ణములును సంస్కృతసమములలో నున్నప్పటికిని వాని గ్రహించుటకు వీలుగా (తే2న్యే వానుప్రవిశన్తి అనుచిం.లక్షణమున ‘చ’శబ్దమువలె చాల.(4.సూ)లోఁ జార్థకశబ్దము ప్రయుక్తము గాకున్నను (వీరు సుద్వ్యోతమునఁ జేర్చలేదు, వివరింపలేదు.)నావర్ణములు తెలుగున సంస్కృతసమములలో నుండుటొప్పుచున్నది. కాఁగా నా19వర్ణములును గల- అసుర, రాత్రి మొదలగు సంస్కృత

సహజబ్రహ్మలంకారి వర్ణములనుగూర్చి చెప్పలక్షణ మేది? మువ్వదియా. అన్నయా
 మాత్రమే. అనగా నీమాత్రమందరితెను. గనుకబ్రాహ్మ సంస్కృతసమసహిత మయిన
 దానినే బోధించుచున్న దని స్పష్టమే కదా.

ఇది వజ్రలవా 'రచ్చతెనుగున' తని సూత్రించిరి. అచ్చతెనుగు గనుటచే దత్తసుము (సంస్కృతసమము) గ్రహించఁబడ దని ప్రయోజనము గూడఁ జూపిరి. 'ముయ్యారా' మొదలగు 19 సంస్కృతసమము(అను)లను గూడి తెలుగునఁ జేరునని పిచివఁ జెప్పిరి. కాఁగా సంస్కృతమున మిగిలియున్న 31 వర్ణములతోఁ గూడిన సంస్కృతసమములను గూర్చిన ప్రసక్తి యెక్కడ? అని యచ్చతెనుగువర్ణములే రావచ్చును. కాని యచ్చతెనుగువర్ణములు వేరుగ నిరూపించి సంస్కృతసమములవలనఁ జేరువానిని వేరుగా నిరూపింపఁగా 'రాత్రి' మొదలగు సంస్కృతసమములలో నతెలుగువర్ణములను గూర్చి యుచ్ఛ్ఛేదమున నేలక్షణమును చేర్చెనుటయే లే దనక తప్పదు గదా!

పైకి వర్షములే గాను, అతిడికిబడిచెలితోఁ గూడి తాలవ్యము లైనచటి
లును నెలుంగున సంస్కృతసమములందే కలవు. చంద్రుఁడు, చౌర్య మిత్వాదిగా
నున్నతాలవ్యచరారుమును వీరిలక్షణములలో నేయది సంగ్రహించును? అచ్చతెనుఁ
గున కని చెప్పినచోటఁ దాలవ్యచరారుము గలదు రాని ఇకఁవనితోఁ గూడినపుడు
చూత్రమే గదా యది తాలవ్య మగునది?

అచ్చ(ము) అనువిశేషణమును డేర్పడుటవలననే పట్టలవారిలక్షణమున నిబ్బం
దులు గల్గిన వనుట స్పష్టమే. కాగా 'తెనుగునకు' ననుసారిలక్షణమే సూక్త
మనియు, సంస్కృతనమనహిత మగునాంధ్రము బోధింపబడుటయే సముచితము
నవనర మనియు గ్రహింపదగినది.

తెనుగునకు సహజముగా నున్న వర్ణములు ముప్పదియైతే. అసగా సంస్కృతప్రాకృతములతో సంబంధము లేని, యనగా దేశ్యాంధ్రమునకు వర్ణములు ముప్పదియైతే. ఇవియే ప్రాకృతసమతద్భవములయందును నిల్చుచున్నవి. సంస్కృతసమములందును సంస్కృతానుగుణముగా నీయవి నిల్చుచున్నవి.

సంస్కృతసమములనుండి తెలుగునకు గ్రోతగాఁ బ్రవేశించువానిని దరువాతి సూత్రము పేర్కొన్నది.

1) ఋణా మొదలగువర్ణములు గలశబ్దము సంస్కృతసహ మని గుర్తించవచ్చును.

2) ఈ19వర్ణములలోఁ గొన్ని ప్రాకృతమునను గలవు. అయినను నవి ప్రాకృతసమములందుండవు. సంస్కృతసమములయందే యుండును. (ఇంకను ప్రాకృతమందలితాలవ్యవజలు ప్రాకృతసమములలో దంత్యము లౌటయు విశేషము.)

3) ఈ19వర్ణాలు సహజ మగునాంధ్రభాషలో లేవు. ఏభాషకైనను సహజ స్వరూపము దేశ్యరూపమే యనుట నిర్వివాదము. ఆదేశ్యములందు 31వర్ణములే యుండును. మిగిలినవి సంస్కృతసమములవలనఁ జేరు ననుటచేఁ బ్రాకృతసమతద్యవములందు 19వర్ణములు తెనుఁగునందలి 31వర్ణములలోనివిగాఁ బరిణమించును.

మొదలగుప్రయోజనవంత మగువర్ణములు సాధించుచు సూరి తెనుఁగునకు వర్ణము లేఁబడి యై ద ని 'అక్షరము లెల్ల నేఁబడె నట్లనాథ' యని పద్య.(7)లోవలెఁ దేల్చివేయక వేఱు చేసి చెప్పు బద్ధవంతముగా నున్న దని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవగును.

ఇంక సూరి వర్ణములు ముప్పదియూ జనగా పీరు ముప్పది యే డనిరి. 'షట్త్రింశదత్ర' యని బాలసరస్వతీయచింతామణి పేర్కొనగా 'సప్తత్రింశదిహ' యని యప్పకవీయచింతామణి చెప్పినది. దానిని పీ రనుసరించిరా?

అముప్పదియేడవవర్ణము శకటరేఖము. 'అకాడమి'ప్రతిలో ఉచ్చ్యోతమున శకటరేఖమే యున్నది. కాని బూర్వముప్రణమున నొకచో 'ఁ'వర్ణ మున్నది. ఇందేది గ్రహింపవలె?

పిదప వా రిట్లు పేర్కొనిరి. 'బకారము నన్నయనాఁటికె తెల్లన నశించినది.... కాననె దానిని నన్నయ యచ్చాంధ్రవర్ణమాలలోఁ బరిగణింపలేదు. (సంస్కృత వర్ణమాలలోఁ బరిగణించె నని యుచ్చ్యోతమున పీరినిర్ణయము.) నన్నయకుఁ బూర్వపుయద్ధమల్లునిదెజవాడశాసనమున నది లిఖింపఁబడియున్నది. (అబసిన-ఁబసిన) ఇట్టియలవాటుననె నన్నయకుఁ దర్వాతిపొందువగ్రామశాసనమందును (ఖల్లు-ఖడ్గ) నది లిఖింపఁబడెను. తమిళముందు నేఁటికి నట్టివర్ణముచ్చారణమునఁ గలదు. కాని దాని నచ్చతెల్లన నిల్పితిని.' (ఉ.8) నన్నయమతమునకు భిన్నముగాఁ జేర్కొనఁ బూనుట యిం దొకవిశేషమే. నీనినిబట్టి పీరు 'ఁ'వర్ణమును ముప్పది యేడవదిగాఁ జేర్చిరన్నమాట. టవర్ణమునకు శకటరేఖమునకు నడిమియడ్డగీత

లేకుండుటయు నుండుటయు నొకటే ఛేదము. అట ముద్రణమున శకటరేఖ మున్న యెడల నెల్ల నచ్చుపొరపాటని గ్రహింతము.

దీనిని చెల్లునఁ బరిగణింపవలెనా? నన్నయకుఁ బూర్వపుణాననమున నున్నది. అయినను నశించిన దని నన్నయ యచ్చాంద్రవర్ణమాలలోఁ జేర్కొనలేదు. నన్నయకుఁ దర్వాతిశాసనమున నలవాటుచొప్పునఁ జేరినది. దానిని నిన్ను మొన్నటివీరు వర్ణమాలలోఁ జేర్చిరి. నన్నయకుఁ దర్వాత దీనివాడుక విస్తరించినదా? అయిన నొకవిశేషము. నన్నయకుఁ బూర్వపుణాననముల నచ్చాంద్రశబ్దములలోఁ జూపి నన్నయ యచ్చాంద్రవర్ణమాలలోఁ బరిగణింపలే దనిరి. నన్నయకుఁ దర్వాతిశాసనమున (ఖల్లు) సంస్కృతశబ్దములలోఁ జూపి వీ రచ్చాంద్రవర్ణమాలలో దానిని జేర్చిరి. అధమపక్షము నన్నయకుఁ దర్వాతిశాసనమున నచ్చాంద్రశబ్దమునం దున్నట్లు చూపినఁ గొం తేని బాగుండెడి చేమో. నన్నయ నశించిన దని తొలఁగించిన (ట్లు పీఠే చెప్పుదురు? వర్ణమును బునరుద్ధరించుటకుఁ బ్రబల మైనప్రమాణము చూపరు. శాసనములవ్రాత శబ్దశాసనముల కేర్తె ప్రమాణముగాఁ జెప్పఁగలదా?

తమిళమునం దిది నాటికి సుచ్చారణమునఁ గలదు గావున నచ్చతెనుఁగువర్ణ
మాలలోఁ జేర్పితి నునుట కేవల మసంగతము. తమిళమునం దుచ్చరింపఁబడు టేమి?
దానిని తెలుఁగువర్ణమాలలో నిలుపు టేమి? తెలుఁగునం దావర్ణ మున్నదా? లేదు.
నన్నయనాటికి నశించినది. పోనీ! ఉచ్చారణ మున్నదా? అదియు లేదు. నన్నయ
నాటికే దాని కలఘురేఫోచ్చారణము కల్గెను. దానికే కాక లకారమునకు నలఘూ
చ్చారణము సంభవించెను. (ఉ. 8) మఱి యట్టియెడల సుచ్చారణమునందును లిపి
యందును నిల్చియున్నయలఘురేఫను బరిగణించు టేని గొంత యుచితముగా
నుండును గాని ఐవర్ణమును దెచ్చిపెట్టు టేల? దానికిఁ గవిప్రయోగప్రామాణ్య
మున్నదా? ప్రసిద్ధ మని యుపేక్షించుట గాక యుదాహరణములు చూపఁదలచిన
'ఐ'వర్ణము గలవద టేది చూపఁగలరు?

కాగా వీరిది వర్తమాలలో 'బు'వర్ణమును లరిగజేంచుట యసంగత మని తేలినది. అందువలన తెలుగునకు వర్ణములు ముప్పదియే డనుట సరిగా దనియు ముప్పదియూ అనుటయే సమంజస మనియు స్పష్టము. 'అమయవలతో పాటుగ అలము అళలకు వర్తమాలలో' బృథగ్గణనము చేయలేదు'. (ఉ.8) కావున శకటరేఫమును

వీరు ముప్పదియేడవదిగా నెంచి రనుటకు వీలు లేదు. అట్లయిన నది యింకను మిక్కిలి యసంగతము. అయ్యువలు అలయులకారము తెలుగుననే కాక సంస్కృత ప్రాకృతములలోను జేర్చవలసివచ్చును.

ఇంక నిట విశేష మిం కొకటి. “ఎఱువజుట (ముద్రితప్రతులందలి శకటరేఖ చుచ్చుటారపాటు) అనునది (౪)నూ? తెల్లన మాత్ర ముండును. (౫.7) అనగా సంస్కృతప్రాకృతములందు లేక యివి తెలుగున మాత్ర ముండు నన్నమాట. కాని యందు ‘ఐ’వర్ణమును వీరు సంస్కృతసంఘా జాపిరే. అది సంస్కృత మునం దుండగా తెల్లనమాత్రమే యుండు ననుట యసంగతము గదా. శకటరేఖ మును వర్ణమాలలోనే పరిగణింపలేదు గనుక నిట ఐవర్ణము గాక శకటరేఖము (ముద్రితప్రతులనుజుట్టి) గల దని తలంపరాదు. శకటరేఖమును జూపుట మిక్కిలి యనర్థక మని పైని స్పష్ట మగు.

అచ్చతెలుగువర్ణమాలలో వజ్రులవారు ‘ళ’కారమును జాపిరి. సంతిపని యందు సంస్కృతప్రాకృతములలోను శకారమును జాపిరి గాని యుద్వ్యోతమున (ఐకారమును జేర్చి) శకారమును చొలగించిరి. కాగా శకారము (సంస్కృత ప్రాకృతములలో లేక) తెలుగున మాత్రమే యున్న దన్నమాట. తెలుగున మాత్రమే యున్న పని చెప్పినవానియందు వీరు శకారమును జాపలేదు. అచ్చు మొత్త మేడు గావలయును.

ఇంక నిట వీరు ‘ళ’వర్ణమునే తెల్లన మాత్ర మున్న అఱువర్ణములలో జూపఁదలంచి రనియు ఐవర్ణ ముండుటయే యచ్చుటారపా టనియు తెప్పుకొన వలె నేమో.

అదే పరుసలో నింక దొక్కటి యచ్చుటారపా టనుకొనవలె. పైని వీరు ‘అయ్యువలతోపాటుగ నలయుళలకును వర్ణమాలలోఁ బృథగ్గణనము చేయలే’ (౫.8)దనుచో అలయురేఖను శరటరేఖగా నిచ్చుచు నలయులకారమును శకారముగా జాపిరి. కాని యంతకు ముందు ‘పంత్య మగునలయులకారమును మూర్ధన్య మగు శకారముగఁ బలుకుటయు దానిలిపితో వ్రాయుటయు సరిరా’ (౫.4) వనిరి. అందుకే త్రాల్లు ఇత్యాదిగా నలయుళకారస్థలమున లకారమును వ్రాసి పలికింతురు. ఎంత మొత్తుకున్న నట్లు పలుకుట గాని వ్రాయుట గాని యసంభవ మని తెలిసియో తామె చూప్రమాదమునకు లోనయియో యిట నలయులకారమును ‘ళ’కారముగా జాపి

రందుమా? అది యచ్చుపౌరహాటనియు 'అలముజల' లని లతారమునే వాడు వ్రాసి యుండు రనుకొందమా? అలమురేఫమును మాత్రము రేఫముపై బిందువుతోనో మఱి యెట్లో కాక నేటివలె శకటరేఫముగనే చూపుటనుబట్టి లతారమును గూడ శకారముగనే చూపి రందుమా?

ఇంతఁ దైవి దెల్పున మాత్ర మున్నవర్తములలో పీరు హ్రస్వవక్రము(ఎ.బి) లను గూడఁ జూపిరి. హ్రస్వవక్రములు సంస్కృతమున లేవు గాని కేచినృతముగాఁ బ్రాకృతమునఁ గలవు. అట్టియెడల నిశితెలుఁగున మాత్రమె యున్న వనుట యెంత వలకు సరిపడును? హ్రస్వవక్రములు ప్రాకృతమునఁ గొందఱుతమునఁ గల వను సూరిపివరణమును వీ రుద్వ్యోతమునఁ వొలఁగించుటచేఁ బ్రాకృతమునఁ గూడ ఎ.బిలు లే వని పీరిసిద్ధాంతమా? అసూరిపివరణమును వొలఁగించుట సరి గా దని యట గుర్తించియున్నారము గదా. మొత్తము మీదఁ దెలుగున మాత్రమె యున్న వర్తములనుగూర్చి చెప్పఁదలచినపుడు ప్రాకృతమునఁ గల 'ఎ.బి'ల నెందుఁ జేర్చు కుండుటయె యుచిత వని చెప్పవలెను.

అ శ లు :

వర్ణమాలలో అకలచేరికనుగూర్చి భిన్నాభిప్రాయములు గలవు. నేటిఁక్షణ గ్రంథమున నెట్లు చెప్పవలయును?

యరలవలు నాల్గును లఘులముధేదము గల్గియున్నవి. ఈధేద ముచ్చారణ మునఁ గొద్దిగనో గొప్పగనో కల దనియె చెప్పవచ్చు. ఇందు యవలకంటె రలల విషయమున ధేదము గలదు. లఘులముయవలకు లిపియందు ధేదము లేదు. రలు లఘులమువులు భిన్నముగా వ్రాయఁబడుట మొచిటినుండియుఁ గలదు. వజ్జలవారు నన్నయతృతములుగాఁ దెప్పిన 'ఖలేస్తుపరిచి' మున్నగు లక్షణమున 'చన్త్యచతో గురు రతో చ బిస్తుయుతో' యనుతో చన్త్యచజలకువలెనె యలమురలలకును లిపియందు ధేదము పేర్కొనఁబడినది. లఘువు లగురలలకు దైవి బిందువు (చుక్క) నుంచిన నవి యలమురల లగును. అయినను చన్త్యచజలవలె నలమురలలకుఁ బృథక్పరిగణ నము జరుగలేదు. అలమువులకు లిపియందు ధేదమును జేర్కొనుటనుబట్టియే యట్లు ధేదమును లిపియందుఁ గూడ గుర్తింపవలసినయవసరము గల్గుటనుబట్టియే యవి ప్రత్యేకముగాఁ బరిగణింపఁబడిన వని చెప్పవచ్చును. (అప్పకవ్యాదు లట్లు పరిగణించియున్నారు.)

ఇంక వర్ణమాలలో 'యరలవ'లు కలవు. ఇందు యవలు అలఘువు లగుట స్పష్టము. 'లఘుయం ప్రవదన్తి' యు స్పగువిశేషవిధులు వర్ణమాలయందలియవ అలఘువు లని నిరూపించుచున్నవి. వరులవారు నీట 'లఘుయవలతోపాటు అలఘు అశలను జేర్చు లే' దనుటలో వర్ణమాలలోనియవ లలఘువులే యని స్పష్టము చేసిరి. ఇవియె కొన్నియెడల సుచ్చారణమునందు లఘుత్వమును బొంది లఘువు లవుచున్నవి. ఇట్టివీనియందలిలఘులఘుభేదము సంస్కృతలక్షణసిద్ధ మయి యున్నది. తద్విన్నముగాఁ జెప్పఁబడుట 'రల'లవిషయమందే. వీనిలఘులఘుభేదము సంస్కృత(ప్రాకృత)లక్షణసిద్ధము గాదు. తెనుఁగున మాత్రమే కల దనవలయును. ఇంక వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడినరలలు లఘువులే. (అలఘువులు అ-శలు గదా.) లఘులఘుభేదము గల్గిన-'యరలవ' యనువానిలో యవ లలఘువులు వర్ణ మాలయం దుండఁగా రలలు లఘువులే యేల యున్నవి? (చూ. బా.వి.వి.49) రేఖమే యలఘుచ్చారణముచే శకటరేఖ మయిన దనుట యెంతవఱకు సక్రమము? లఘురేఖఘటితశబ్దములు నలఘురేఖఘటితశబ్దములును బృథక్ప్రసిద్ధము లై యున్నవి. (ర-అ యతిప్రాసపైర మొండు విశేషము.)

కాఁగా శకటరేఖమును లిప్యాదిదేహముల ననుసరించియుఁ బృథక్గర్భములుగాఁ జెప్పబడి యుచిత మేమో.

'ప్రాచీనతమకాలమున అకారము టతమధ్యస్థోచ్చారణము గల్గియుండెడిది. కావున కుఱు + ఉనురు కుట్టునురు యు స్పగునెడల టకారస్థితి సంభవించెను. కాని నన్నయనాటికి దాని కలఘురేఖోచ్చారణము కల్గెను'. (ఉ.8) కావున అకారమును నన్నయ వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపలే దని వజ్జులవారు పేర్కొనిరి.

ఁటతమధ్యస్థోచ్చారణము గలదిగా వీరు శకటరేఖమునే చూపి రని గుర్తింప వచ్చును. దానికే యలఘురేఖోచ్చారణము పదవఁ గల్గిన దని చెప్పిరి గదా. నన్నయ నాటికి అకార (శకటరేఖ)మునకు ఁటతమధ్యస్థోచ్చారణము లేదు గావున దానిని వర్ణమాలలోఁ జేర్చలే దన్నమాట. (వీనివలన ఁటతమధ్యస్థోచ్చారణము గలఅకార మొక్కటియు, నలఘురేఖోచ్చారణము గలఅకార మొక్కటియు రెండువర్ణములు లేవు. ఉచ్చారణమే మాఱినది.) దీనివలన శకటరేఖముమొక్క యుత్పత్తిప్రకార మునుబట్టియు నయ్యది పృథక్గర్భముగాఁ జెప్పఁదగిన దనవచ్చును. (అయిన దానికి ఛిన్న మైనయుచ్చారణము లేకుండఁగా గ్రహించుట ట ట్లననవచ్చును. ఇంతాను స్వారముపలేనె యిదియుఁ బరిగణింపఁదగినను.)

ఇంక శకారము. లఘువు లకారము. అలఘు వై నశకార మొక్కటియు, వర్ణాంతర మగుశకార మొక్కటియుఁ బెలుగున వెండు గల వని సూరిప్రభృతుల మతము. కాని తళకు, దెళకు మొద లగువానిలోనివర్ణాంతర మగుశకారమునకును, పాళులు, త్రాళులు మొద లగువానిలోనియలఘులకారమునకును సుచ్చారణమున భేద మేమి? సూరి 'వర్ణసమామ్నాయపందలిశకారము వర్ణాంతరము గాని యలఘులకారము గా' దని వివరింపవలసివచ్చుటనుబట్టియే వర్ణాంతరశకారాలఘులకారముల యుచ్చారణ షేక మైయుండుట గ్రహింపవచ్చును.

డా.స. అలఘువునకు 'నీళ్లు' ఉదాహరించెను. కాని యలఘులకారమును గూర్చి సూరివలెఁ బేర్కొనకుండుటనుబట్టి యెల్లయెడల శకారము నలఘువుగనె ణించె ననవచ్చును. అప్పకవి 'క్షీతిని మూఁడవసరశంబు యతులఁ బ్రాసములను లఘులఘులకారములకు నిలుచు' (అప్ప. 91. 93) నని శకార మెల్లయెడల నలఘు వని స్పష్టముగాఁ బేర్కొనెను. దీని ననుసరించి యహోబలుఁడును 'దెళకుంజూపులు, తళకుంజెక్కులు పొలఁతి. చెలువ ఇత్యాదౌ లస్య ద్వైవిధ్యమ్' (కవిశి. 219) అని స్పష్టము చేసెను. శకార మలఘు వని సామాన్యముగా నిర్ణయించినవా రగుటం జేసియే 'లోళః' అనుప్రాకృతస్థలమునను శకార మలఘు వనియే (అప్ప. 2. 176) వీరు తలఁచిరి. ఈపద్ధతిలో వీరు సంస్కృతమునఁ జూపినశకారము నలఘువుగనె చెప్పవలయును. కాని యట్లు స్పష్టముగాఁ జెప్పినట్లు గానరాదు.

యవరలు ద్వైవిధములును, వర్ణమాలయందుఁ బరిగణింపకుండఁగా లఘు మాత్రమే పరిగణింపఁబడుట సరి గా దనియుఁ జిం. యరవలతో లకారమునకును ద్వైవిధ్యమును జెప్పి శకారమును వర్ణమాలలోఁ బరిగణించుటనుబట్టియు సూరిప్రభృతులు అలఘు 'శ'కారమును, వర్ణాంతరశకారము నని భేదము గల్పించి రేమో యని పించును. కాని యీభేద మొకకాలమున నున్న దని యంగీకరించినను వర్ణాంతరశకారాలఘులకారము లభిన్నము లగుట కొన్నివందల మేండ్లకుఁ బూర్వమే జరిగిన దనవలయును. కాని వీనికి భేదమేకాలమున నేని నున్న చని నిశ్చయించి చెప్పుటకుఁ దగినప్రమాణము వెరుక వల్లనైనదే.

ఒకవేళ వజ్జులవారు చూపినట్లు 'పెల్లు, పాల్లు, త్రాల్లు' అనుగీతిగా నలఘువు లకారముగనె ప్రాచీనతమకాలమున నుంచెడి వనియే యంగీకరింతము. కాని యప్పు

తవికిఁగూడఁ జాలకాలము ముందే యలఘులకారము 'ళ'కార మైనట్లు వారివ్రాతలనుబట్టి స్పష్టమై కదా. అట్టిమొదల పీఠ 'దంత్య మగునలఘులకారమును మూర్ధన్య మగుళకారముగఁ బలుకుటయు దాని లిపితో వ్రాయుటయు సరి గా' వనుట(ఉ.4.) యుచితమా? నన్నయ తననాటికిఁ దెల్లన నశించినలఘుకారము (నన్నయకరువాతి శాసనముతో నున్న దని చెప్పిరి గూడ) నస్మాంధ్రవర్ణమాలతోఁ బరిగణింపలే (ఉ.8) దని పీఠ వివరించిరే. నుటి పీఠ య్యోతమన అలఘులకారము 'ళ'కారముగఁ బలుకుటయు వ్రాయుటయుఁ దప్పదు రేమి? తననాటికి నశించిన వర్ణమును నన్నయ పరిహరింపఁగాఁ దననాటి కింకను బ్రసిద్ధ మైయున్నదనియో పీఠ 'ళ'కారమును దొలఁగించి యలఘువుగా లకారమునే యుద్ధరించె?

రావున నలఘు'ల'కారము (ఒకనాఁ డున్న దన్నను)అప్పకవికిఁ బూర్వమై తెల్లన నశించినది గావున నయ్యోట నున్నళకారము మూర్ధన్యము భిన్న మని గుర్తించి న్నడు (చిం. చెప్పినను) లకారమునకు లఘులఘుభేదమును తెప్పక 'ళ'కారమును బృథగ్గర్జముగా గ్రహించుటే యుచితము. అళకారమై బహుత్వముందు రలడల కాదేళ మయిన దని గుర్తింపదలయును. సూరియే యామూర్ధము ననుసరించిన బాగుండెడిది. అత్యాధునిక మగునుయ్యోతమున నే నట్లంగీకరింపవలసియుండఁగా నందింకను నున్నదో లేదో నిశ్చయింపదాని 'ల'కారము పేర్కొనఁబడుట సరి గాదు.

మొత్తముమీద నేఁడు శకార మొక్కమే. అదే బహుత్వమున రలడల కాదేళ మగుచున్నది. 'ల'కార మొక్కట. దాని కలఘురూపము లే దని చెప్పకొనఁదగను.

రాగా శకార మెల్లయెడల నలఘువే యని బావించిన యప్పకవి తెనుఁగున (నలఘు)ళకటరేఫమును గూడఁ జేర్చి వర్ణములు ముప్పదియే డనెను.

ముకులము, ముకుళము ననుకీర్తిసి సంస్కృతమున చైత్యహవ్య ముండ నగు నేమో. (చేణ-చేలా- చేలా=బడ్డు అనునర్థమున నీనికి చేణ యని శకారముతో రూప ముండదు. ప్రాకృతప్రభావముచే సంస్కృతమున శకారము చేరిన దేమో.) కాని తెలుఁగున తకుకు-తలుకు, ఊకులు-ఊలులు అనుకీర్తి చైత్యహవ్య ముండదు.

ఇట్లే సాహిత్యకటరేఫలవిషయమునను, నీరు అనుచో లఘురేఫకు బదులుగా నలఘురేఫమును వ్రాసినచో (నీలు)అర్థమే చూయును. ఇట్లు శ,ఱలను బ్రత్యేకవర్ణములుగ మాత్రమే యంగీకరింపఁదగు ననియు నయ్యవి లరలయలఘురూపములు గావనియుఁ తెప్ప టుచిత మేమో. యవల కయినను లఘులఘుభేదము తెలుఁగునఁ తెప్పకున్నఁ గల్గునట్ట మేమో పరిచింపవలయును.

కానీ యిటఁ జేర్కొన్నవానిలో ఋఋఋఋవిసర్గజ్ఞా యనువర్ణములు కేవలము సంస్కృతసమములందే యుండును. అన్యదేశ్య(అనుకరణ)ములందుండవు. వీరును సంస్కృతసమములే యుదాహరించిరి. ఆయంశమును వీరు వివరించిన దా గుండెడి దనఁదగు.

‘యయాతిచరిత్రమనుచరిత్రాదులలోఁ (ప్రయోగప్రాచుర్యమునుబట్టి గ్రంథము లీత్రమమునఁ జెప్పఁబడియుండ నవు.) నన్యదేశ్య(తురుష్క)శబ్దములు ధారాళముగా వాడఁబడినవి. నేటి కాంగ్లేయభాషాపదములును గలవు. కాన నేటివ్యాకరణములలో నన్యదేశ్యముల నొకభాగముగా గుర్తించుట యుక్త’ (ఉ.9)మనిరి. దీనివలనఁ దురుష్కాంగ్లేయాదిభాషాపదములను గూడ నిట్ల పీఠంగీకరించి రని స్పష్టము. ఇది యుచితమ. ‘కాఫీ ఫీజు’, మొదలగుశబ్దములందలిఫకారాదులు ప్రస్తుతసూత్రము పేర్కొనుచున్నఋఋఋఋ మొదలగువానిలోఁ జేరనివి. సూత్రమునఁజేర్కొన్న ఋఋఋఋవిసర్గము జ్ఞా అన్యదేశ్యములలో నుండవు. ఇంకను నన్యదేశ్యములందు మాస్టరు మొదలగుచోట్లఁ దాలవ్యాకారాదులు గలవు. స్థిరపరకబిందువు నుండును. దీనినిబట్టి చూడఁగా నన్యదేశ్యముల(వలనఁ దెలుఁగునఁ జేరువర్ణముల)ను బ్రస్తుత సూత్రమునఁ జేర్పక ప్రత్యేకముగా సూత్రించుట యొప్పును.

కాని పీఠిం కొకతీరున నిట్లందురు. ‘అన్యదేశ్యములలోనియనాంధ్రవర్ణములను చొలఁగించి వానిచోఁ దత్సన్నిహితాచ్చాంధ్రవర్ణముల నిల్పుట యుక్తము. అట్టిమార్పుచే నర్థస్ఫూర్తిప్రతిబంధము గల్గిచో నట్టియనాంధ్రవర్ణముల నిల్పకుండుటయు యుక్తమే’. (ఉ.9) అన్యదేశ్యములందునాంధ్రవర్ణముల నెట్లు సంగీకరింపక తప్పకుండఁగాఁ గొన్నియెడల నచ్చాంధ్రవర్ణములుగా దిద్దుట మేలకో యర్థము గాదు. ఫీజు-అనుదానిని ‘ఫీజు’ అన్న నెంత యర్థవంతముగా నుండును? కాఫీ(కాఫీ)యన్న నర్థాంతరస్ఫూర్తియు. ఫీజు, కాఫీ తద్భవము (ఆంగ్లభవము) ఫీజు, కాఫీ తత్సమము (ఆంగ్లసమము) ననురీతిని సమన్వయింపవలెనా? అన్యదేశ్యములలో మార్పులు చేయకుండుటయే యుచిత మనఁదగును.

దీనినిబట్టి అన్యదేశ్యములందలియనాంధ్రవర్ణములను ప్రత్యేకముగా సూత్రించుటయే యుచిత మని స్పష్టము.

అనుకరణమునందు ననాంధ్రవర్ణము లుండుట నావిషయమును వీరు సూత్రించి యుచితమే. ఈయంశమునకు పీఠిట సుదాహరణములు చూపలేదు. కాని యంతకు

ముందుమాత్రమునొద్ద 'అనుకరణవర్ణములంపరిమనాంధ్రవర్ణములను పొలంగింపరాదు. ఉదా. గుభుల్ గుభుల్' (ఉ.9) అని దీక్షరించెరి. కాని తొలంగింపరా దని యటఁ జెప్పటకంటె ననుకరణమునం దనాంధ్రవర్ణము లుండుట కిది నద్దాని నుదాహరించిన బా గుండెడి దని తోచుచున్నది.

ఇట్లే యన్యధాపాపముల ననుకరించునపు డం దనాంధ్రవర్ణము లుండుట వింత గాదు. అన్యధాపాపాత్మకము లయినను దెలుగున ననుకరించునపుడు తెలుగు లిపిలోనె వ్రాయఁబడును. తుదిపాల్లునకు ద్విత్వము మున్నగుననుకరణసంధికార్యము సీయంశమును నిరూపింపఁజూచుచున్నది. (అ. మ. దెలువ లగుననాంధ్రవర్ణములకుఁ దెలుగునఁ గలరిపిచిహ్నములును సీయంశమును నిరూపించు ననఁదగును.) కిం భయమ్యని- అనుచో 'కిం భయమే' అనునది సంస్కృతవాక్యమే. అయ్యును తెలుగు లిపిలో నుండుట గమనింపఁదగును.

ధ్వన్యనుకరణవర్ణములందు నలుకము ముఝాగ్రాసినగ్గజాలు లే వని గ్రహింపవచ్చును. కావున సీయంశమును గూడ నన్యదేశ్యములకుపఱెనె ప్రత్యేకముగాఁ జేర్చాను టనిత మని తోచుచున్నది.

'అనుకరణాను' అనుచో పీ రాదిశబ్దమును బ్రయోగించిరి. అదిశబ్దముచే నేది గ్రహింపవలయునో పీ రిటఁ చేర్చినవేదు. అంతకు ముందు మాత్రమునొద్ద 'కని ప్రయోగములందును సంజ్ఞాములచో ననాంధ్రవర్ణములు ప్రాసాదులచోఁ బ్రయోగింపఁ బడినవి. అట్టిశబ్దముల ననింత్యగ్రాహ్యములుగా నంగీకరింపనలెను. మర్రా మండువ-తుర్దార-ప్రాప్తవ్యోత-లోలారుంలేవ' (ఉ.9) కాగా పట రాదిశబ్దముచే సంజ్ఞాములు గ్రహింపఁబడు నని తలఁచిరా? అట్లని స్పష్టము చేసిన దా గుండెడిది. ఇందు 'మర్రా' సంజ్ఞ మైన నన్యదేశ్యముగా గ్రహింపఁదగును. 'లోలారుంలేవ' యనుచో తకారము గలదు. కాని పీని ననింత్యగ్రాహ్యములుగా పీ రిటఁ చేర్చెనియుండుటనుబట్టి యాయనాంధ్రవర్ణత్వము లక్షణబద్ధము చేయునుదేశ్యము పీరికి లే దనియే చెప్పఁదగును. ఎందు కయిన నుపయోగించును లే మ్యని యాదిశబ్దము సీమాత్రమునఁ జేర్చి రేమో. కాని యుపయోగ మేమియో యిప్పటికి స్పష్టము గాకున్నది. వారును జెప్పలేదు. కావున నది ప్రయోజనవంత మని చెప్పట యెట్లు?

ఏ మైనను మొత్తము మీద యుప్రభృత్యేకోనవింశతివర్ణములు సంస్కృత సమంజులం గూడి మాత్రమే తెలుగునఁ జేరుచున్న వనుట స్పష్టము. అన్యదేశ్యాను కరణము(అది)లందు వీనఁ గొన్ని లేవు. కొన్ని యితరములును గలవు. కావున నెచట సూరిమాత్రము వట్లే యుంచి యన్యదేశ్యానుకరణములం ఏవువర్ణములం గూర్చి ప్రత్యేకముగ లక్షణ చేర్చుటచుకొనుట యుత్త మని నిర్ణయింపఁదగును.

ఇంక సూరి ప్రస్తుతమాత్రోదాహరణములందు 'వట్టి' యనుదానిం జూపెను. చట్టలవా రది తొలగించి 'చాట్' మనునది చూపుట సమంజసముగా నున్నది. 'సంస్కృతమున వర్గవంశమాదేశము గలది గాని యట్టిసంస్కృతశబ్దము తత్త్వమ మగుచు తెల్లనకు వచ్చునట్లు తంబరివర్గవంశముతో నుండునున్న నిచ్చును. శబ్దరః శంకరుడు (ఉ.11) (వ్యా.సం.స.10) ఆనుబంధలదానివట్టిమ మెంతయు యుత్తము. సూరి తంత మని యటనే చూపెను. కాని యట నిట్లు చెప్పినపట్టిలవారు పైని 'శ్రీమంతమ, గుణవంతమ అనురీతిప్రాతిపదికలలో వర్గవంశమమే చూపి మకారలోపము చేసినపిదప శ్రీమంత,గుణవంత అని చూపుట విశేషము. సూరి శ్రీమంతమ, గుణవంతమ అని మకారలోపమునకుఁ బూర్వము ప్రాతిపదికనే బిందువుతోఁ జూపియున్నాడు.

సూరి వట్టి యనిచూపుటనుగూర్చి రమణీయము 'సాధారణముగా బిందు లేఖనమే సమంజస మనియు అవసరము కలిగినచో మాత్రము వంశమాక్షరము తిథింపవచ్చు ననియు' (104) సూరియాశయమును దేల్చినది. అవసర మగుట యన నెట్లు? "జకారమున కుదాహరణము చూపవలసినయావశ్యకత యుండుటచే" (రమ.104) నయినచో చట్టలవారు చూపినట్లు 'చాట్' అనురీతిస్థలమును జూపుట సముచితము. ఇతఁ తెలుగిని నై నను సంస్కృతవాక్యమున నిట్టిచోట్లఁ బరసవర్ణ ముండుటయే యుచిత మనఁదగును. సూరి వట్టి, అగ్గారః ఇత్యాదిగ వట్లే చూపెను. 'నమోఽస్తు సౌందర్యవిజితమస్మథాయ' యని యవ్వకవి సంస్కృతమునఁ బరసవర్ణము వ్రాయకుండుట విశేషమే (రమ.106) కాని, దయావంతం శాస్తం-కాంతున్ (ఉ.దా.2.187) అని యిట్లు సంస్కృతశబ్దమునఁ బరసవర్ణమునకు బదులుగా బిందువు వ్రాయుట గానవచ్చుచున్నది. అట్టివి విశేషస్థలములుగ గుర్తించుటయే లెస్స.

వజ్జలవారు 'ప్రస్తుతస్థలమున అతికిరియదలం గూడినతాలవ్యవజలను గూడఁ బ్రస్తానింపవలసియున్నది. ఇంతకు ముం దచ్చతెలుగునకు వర్జములు ముప్పది యే తని సూత్రించునుటవలనను, నచ్చతెలుగున చజలు అతికిరియదలం గూడిన దంత్యము లగును గావునను నిట్టివి తాలవ్యము లగుట యాసూత్రముచే సంప్రహింపఁబడదు' గదా.

నామాదిసంజ్ఞలు :

నామము, క్రియ, ప్రాణము, ప్రాణి, విందువు అనునవి ప్రసిద్ధము లగుటం చేసియుఁ బ్రాతిపదికాదులు సంస్కృతమునఁ బ్రసిద్ధము లగుటంచేసియు (అనఁగా నామాదులు తెలుగున మాత్రమే ప్రసిద్ధము లన్నమాట?) వాని (సూరి) చేర్చేర వచింపలేదు. పరుషసరళస్థిరసంజ్ఞలు మాత్ర మిందు వచింపఁబడె (వ్యా.సం.స.గి2) నని మీరు చెప్పొనిరి. కాని పద్రవప్రతమసంజ్ఞలనుగూర్చి టా.సంజ్ఞా.2.సూత్ర మున నివరణమునందుఁ జేర్చొన్నట్లే సూరి 'నామం అనఁగాఁ బ్రాతిపదిక' మని తత్స. 21సూత్రవివరణమునఁ జేర్చొనెను. కావున నివి ప్రసిద్ధము లనుదృష్టితోఁ జెప్పక పిడిచె ననుట యుత్తము గాదు. అట్టియెడలఁ బరుషసరళస్థిరసంజ్ఞలుమాత్రము ప్రసిద్ధములు గావా? వాని నేల చెప్పెను? ధాతు వసునర్థమున 'క్రియ' యని వ్యవహరించుట తాలవ్యాకరణమునందుఁ గానరాదు. క్రియాజన్యవిశేషణములు, ద్వ్యవయవ క్రియ లిర్వాదిగాఁ బ్రాథవ్యాకరణమున నట్టివ్యవహారము గలదు. కాగా నుద్దేశ పూర్వకముగనే సూరి క్రియను సంజ్ఞగాఁ జేర్చొనలే నని గ్రహింపఁదగును. వింవ్యాదులను సూరి వివరింపలేదు. సంస్కృతోత్తము లయినను వదనుగుణముగాఁ గొన్ని సంజ్ఞలను వివరించుట కారతసరిచ్ఛేదమునను నిత్యము, గుణము యెవ లగువాని యెడలను గడునింపవచ్చును. వజ్జలవారు సూత్రీకరింపకున్నను నామాదులను నివరణమునఁ చెల్పిరి. (ప.11)

స్థిరములు :

ఈ పరుషసరళస్థిరసంజ్ఞ లన్నర్థము లనుచు వ్యా.సం.స. 'పిచ్చారణమునుబట్టి పరుషసరళసంజ్ఞ లేర్పడిన' వని చెప్పినది. స్థిరసంజ్ఞ యెట్లు? ప్రక్రియలో మ్రుతము తాకునఁ బరుషములు సరళములుగా మాటునట్లు స్థిరము లిందు లేని మార్పు నంద కుండుటచే వానిస్థిరసంజ్ఞయు నన్నర్థ (వ్యా.సం.స.గి2) మనిరి. చుట్టి మ్రుతపరక

సరళములు మార్పు నందుచున్నవా? మఱి యవి యేల స్థిరములు గావు? ఇట్టియర్థ మతివ్యాప్త మగుటను గుర్తించియే కాబోలును. 'పరుషసరళములకన్న భిన్నత మావన' అంటేని వానికి మాత్రమే స్థిరసంజ్ఞ యంగీకరింపబడె నని యైనఁ జెప్ప నను' (వ్యా.సం.స.౧2) ననిరి. అనఁగాఁ బరుషసరళములకన్న భిన్నము లని సూచించుటయే తప్ప స్థిరసంజ్ఞ యస్వర్యము గా వున్నమాట. అధేవము సూచించుటకుఁ బరుషసరళేతరళము గేదెయైనఁ జెప్పవచ్చును గదా. కావున స్థిరసంజ్ఞ యస్వర్యము గా వని చెప్పినట్లు యనవలె. దీనినిబట్టియే పరుషసరళసంజ్ఞలు సస్వర్యముగా నుంచఁ బడినవి గా వనవచ్చును. ఉచ్చారణముబట్టియే పరుషసరళసంజ్ఞల నుంచిన స్థిర సంజ్ఞలు గూడ నట్లు యుంచుట సక్రమము గదా. (వా.వి.స.19)

'ఐ' వర్ణ మొక్కఁ దథిరముగా వర్జితవారు వర్ణమాలలోఁ జేర్చుకొని యున్నారు గావున దానిని పీఠి స్థిరములలోను బరిగణించిరి. దానిని వర్ణమాల యందుఁ జేర్చుటయే యసంగత మని గుర్తించియున్నారను గావున లేనిమావర్ణము స్థిరమా యస్థిరమా యన్నసందేహము మన కనవలయు. (ఇది ఆం.సా.వ. సుద్రితప్రతియందు శకటరేఖ మచ్చుపొరపాటు. భార్యముప్రణయమున 'ఐ'వర్ణమే యున్నది. లఘులమువు లగుద్వివిధయరలవలును స్థిరములై (ఉ.11) యని పీఠ వేజుగా శకటరేఖయు స్థిర మగుటను దేర్కొనియే యున్నారు.

ఇది సందర్భ మంతగా లేకున్నను నాచును, వర్ణతము (క్రియ) ప్రుతము ననువాసిని పీఠ వివరించుట విశేషము. సూరి పీఠి నాచైసందర్భముల స్పష్టము చేసెను.

పంత్యతాలవ్యచజలు - సావర్ణ్యము :

పంత్యములు (సం.1) తాలవ్యములు (సం.8)నను వజలను దానిసావర్ణ్య మును (సం.7) గూర్చి చెప్పుటారిమాత్రములను వివరణములను యథాతథముగనే పీఠును స్వీకరించిరి.

పంత్యతాలవ్యవజలకుఁ బరస్పరము గలసావర్ణ్యమునకు నహో. 'అత్రత్యో పన్త్యస్పరాధ్యామాం తాలవ్యస్పశ్చ మిథః అన్యోన్యం యతిప్రాసయోస్పవర్ణశ్చ భవే' (కవిశి.283) త్తని యతిప్రాసయైత్రిప్రయోజనముగాఁ జెప్పెను. సంజీవనియందు వరులవారు నిట్లే దేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.76) ఈయతిప్రాయము సరి గా వని రమణీయాదులు స్పష్టము చేసియున్నవి.

చిం.లోను నాచ్చికభాషలో చజలకు దంత్యతాలవ్యతాభేదము చెప్పబడి యుండ వానికిఁ బరస్పరము చెప్పబడినసవర్ణత సయిత మాచ్చికభాషయందే సమన్వయించు టుచితము గదా. తెలుగులోనిదంత్యములకు సంస్కృతసమములలోనితాలవ్యములతో యతిప్రాసమైత్రి ప్రయోజనముగా నహో. చెప్పటయే సరి కాదు. (బా.వి.వి.18) ఇం దనౌచిత్యము లిట్లు గుర్తింపనగును.

1. శబ్దశాస్త్రమునఁ జెప్పబడినయంశమునకుఁ బ్రయోజనము భందశ్చాస్త్రము నకుఁ జెందినదిగాఁ జెప్పట యొప్పుదు.

2. అట్లే యచ్చతెనుఁగునందలిదంత్యచజలకు సంస్కృతసమమందలితాలవ్యచజలతో మైత్రి గల దందము.

అఆఁఁఁఁబటలతోఁ గూడినవి గదా దంత్యచజలు. పీనికి సంస్కృతమం దున్న ఇతఃవిసలతోఁ గూడినతాలవ్యచజలతో యతి చెల్లనా? లేదు. ఎందుకు? స్వరమైత్రి లేదు గనుక. అనఁగా యతి గుమరుటకు స్వరమైత్రి కారణము. అందువలననే అచ్చతెనుఁగునందలితాలవ్యచజలతోఁ గూడ దంత్యచజలకు యతి లేదు.

అస లింత మైన దంత్యచజలకు మాత్ర మన్నింటికిఁ బరస్పరము యతి చెల్లనా? అఅటలతోఁ గూడినచజలకు ఉఁఁఁబటలతోఁ గూడినచజలతో యతి చెల్లదు. రెండును దంత్యములే. అనఁగా స్వరమైత్రి లేనట్లుడు దంత్యతాలవ్యములకుఁ జెప్పిన సవర్ణత యెంతమాత్రమును యతిమైత్రిని సాధింపలేదు.

ఇకఁ బ్రాసమైత్రి. నాచెంతను వేలుపుఁ జెలు-వా చనఁ జెల్లునె- అనుచోఁ తెలుగునందలిదంత్యములకుఁ తెలుగునందలితాలవ్యములతోనే యతి చెల్లినది. ఇట్లే సంస్కృతసమములయొడను జెల్లును. దాని కేమి కారణము. ప్రాసమైత్రియందు స్వరమైత్రి యక్కర లేదు గావున. కాఁగాఁ బ్రాసమైత్రి తెలుగుదంత్యచజలకు సంస్కృతసమమందలితాలవ్యచజలతోనే యని నిర్ణయింపరాదు.

స్వరమైత్రి యవసరము గానిప్రాసయందు సవర్ణతలేకున్నను తెలుగునందలి దంత్యతాలవ్యములు గూడును. స్వరమైత్రి యవసర మైనయతియందు సవర్ణత యున్నను దంత్యచజలె పరస్పర మస్మియును, సంస్కృతసమమందలితాలవ్యచజలతోను గూడవు. కావున సవర్ణతకు సహోబలుఁడు పేర్కొన్నట్లు యతిప్రాసమైత్రి ప్రయోజనము గా దని గ్రహింపవచ్చును.

అయిన స్వరమైత్రి తదభావాదులు భిన్నవిషయము లనియు ననలు వ్యంజనములకుఁ బరస్పరము మైత్రి యుండుట యన్న నీసవర్ణతవలన సిద్ధించు ననవచ్చునా? వర్ణజయతుల వనుననించి యేవర్ణమువర్ణముల కావర్ణమునందు (అనునానికమును విడచి) యతి చెల్లును. దంత్యతాలవ్యచక్ష లొకవర్ణముతోనివి కావా? 'అద్వన్యస్తాల వ్యశ్చుర్వక్రస్యాన్యో' త్తనుచో దంత్యచ్ఛ్వుః, తాలవ్యచ్ఛ్వుః అని దంత్యచవర్ణ మొకటి యుండుట వర్ణమొకటియు నని దంత్యతాలవ్యములు పేర్వేరువర్ణలకుఁ జెంది నవిగా వ్యాఖ్యాసంపాదించినవి. అట్టియెడల నొకవర్ణముతోనివర్ణములకు వే తొక వర్ణముతోనివర్ణములతో యతి లేదా ప్రాస విశేషమే. కావున (అయ్యది ఛందశ్శాస్త్రములందు తత్తము గాలేదు గావునను.) నీసవర్ణతకుఁ బ్రయోజన జూచి యుచితమే అనవచ్చును.

కాని యతిప్రాసలు ప్రయోజనముగా నుద్దేశించిన యహో. పయికితిగనె ఛావించెనా? అట్లు దంత్యతాలవ్యచక్షలు భిన్నవర్ణీయములుగాఁ దలఁప లే దనియే చెప్పవలెను. అట్లే తలఁచిన దంత్యములకుఁ నాలవ్యములతో యతిప్రాసలయందు మైత్రి గుదురు నని సంస్కృతాంధ్రసాహిత్యముగనె చెప్పును గదా. కాని తెలుఁగు నందలిదంత్యములకు సంస్కృతమునందలితాలవ్యములతో నని యర్థము చేయునా? అందువలననే 'కగచక్షయుగటడణ' ము స్మగునూత్రమునొద్ద 'చయుగం జయుగం చేత్తుభయత్ర యుగశబ్దాన్వయః' (కవిశి.210) అని పేర్కొనెను. కీసిదే (కగ) చచక్ష- యని దంత్యతాలవ్యచక్ష లొకేవర్ణమునందలి వని స్పష్టము. కగ, టడణ, మొద లగునితరములక్రమమునుబట్టి చయుగ మొకవర్ణము జయుగ మొకవర్ణము నని చెప్పము. ఇవి భిన్నవర్ణము లని భావించినచో యుగశబ్దమును బ్రత్యేకముగా నన్వయింపక చక్ష, యనువాసిజంట, చక్ష, చక్ష, అని యర్థము చేసియుండును గదా.

ఏ మైనను దంత్యతాలవ్యచక్షలు పేర్వేలు వర్ణలకుఁ జెందిన వనుట యప్రసిద్ధము. అనవసరము గూడ. పంచవర్ణము లనియే (అప్ప.254) వ్యవహారము.

చిలుక, చుక్క యనుచోట్ల నున్నచకార మొక్కటే. ఇకారముతోఁ గూడి నప్పుడు తాలవ్యమును 'ఉ'కారముతోఁ గూడినప్పుడు దంత్యము నైనది. ఇట్లే దంత్య తాలవ్యము లగుజకారమును గుర్తింపవచ్చును. ఇట వ్యంజన మొక్కటే కావుననే ఛందశ్శాస్త్రకారులును దంత్యతాలవ్యచక్షలయతిప్రాసమైత్రినిగూర్చి ప్రత్యేకముగఁ బ్రస్తావింపలేదు.

అయినఁ దైవి జేరుచున్న యన్యునుబట్టియే దంత్యతాలవ్యభేదము గల్గుచున్న దనియు, వ్యంజనము సమానమై యసయు స్వయించుచో దీపిం బ్రత్యేకవర్ణములుగా నిర్దేశించు తేలి? యని వ్రళ్ళము. హల్లోకఁ దైనను దైవి జేరుస్వరము ననుసరించి యుచ్చారణమునందలికరణభేదమునుబట్టి పృథగ్గర్ణములుగాఁ జెప్పఁబడినట్లు సంతీచని స్పష్టము చేసినది. (వ్యా.సం.స.76) కేటిరావ్యాఖ్యాత పేర్కొన్నట్లు చటలు రెండు మాత్రమే పరిగణింపఁబడు ననుట సంగీకరించినపక్షమున శకటరేఫమును జేర్చు కొని తెలుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియైదుగా నేర్పఁబడునుగూర్చి పరిశీలించ వలసియున్నది.

కాఁగా సావర్ణ్యమునకు యతిప్రాసయైత్రి ప్రయోజనము గాదు. సంతీచని యందు యతిప్రాసలను బ్రయోజనముగా నెంచియు నది యసంగతము గావున నుచ్చోతమునం దాయతిప్రాసవిషయము ప్రస్తావించకుండుట యుచితముగా నున్నది.

‘కచటతపలు పరుషము’ అనుచోఁ దాలవ్యవకారముదే దంత్యవకారము గ్రహింపఁబడి యది పరుష మగుటయు, గణదపలు సరళము అనుచోఁ దాలవ్యజ కారముదే దంత్యజకారము గ్రహింపఁబడి యది సరళ మగుటయు నీసవర్ణతకుఁ బ్రయోజనములు. రమణీయాదు లిట్లు నిరూపించు టుచితము. (బా.వి.వి.20) సూరి వివరణమునకుఁ బ్రయోజనాంతరమును గలదు. అప్పుడు చనియె, అప్పుడు ననియె, తోఁచెను చుక్కలు, తోఁచెను జుక్క అనువాసిని రమ. చూచినది. కాసి యట్టిది వానికిఁ గలపరుషసరళసంజ్ఞచేతనే సిద్ధించినప్రయోజన (రమ.160) మనుట విచార్యము. తోఁచెను + చుక్క అనుచో దంత్యవకారము పరుష మవుటచే వానికి దంత్య మగుజకారము సరళము వచ్చుట సత్యమే. కాని గణదపవాదేశసందర్భమున నెట్లు? పరుషములకు గణదదవ లవు ననఁగా యథాసంఖ్యముగా కచటతపలకు గణదదవలు గావలెను. దంత్యవకారము పరుషమే. కాఁగా కచచటతపాక్షరము లాఱును బరుషము అయిన నాదేశములుగాఁ జెప్పిన గణదదవ లయిదే యవుటచే యథాసంఖ్యముగాఁ జేయుట కవకాశ మేది? ఇంతను దంత్యవకారమునకుఁ బరుషసంజ్ఞ సిద్ధించు తొక్కపే ప్రయోజన మయిన నాసూత్రమునందే యాజిటిని నిర్దేశించియుండెడి ననుట యుక్తమే. పరుషము లా అనియే యభిప్రాయపడుచో నీట (అప్పుడు ననియె) దంత్యవకారమునకు సాదేశము గుఱురదు. కాఁగా నీగణదదవాదేశవిధానస్థలము నందలిపరుషశబ్దముదే గచటతపలు గ్రహింపఁబడఁగా నందలితాలవ్యవకారము

దంత్యవకారమునకు గ్రాహకము గావునఁ దాలవ్యవకారమున కీట విధింపఁబడిన సాదేశకార్యము దంత్యవకారమునకు సిద్ధించును. అప్పుడు + చనియె = అప్పుడుననియె. అనఁగాఁ దాలవ్యములకు విధింపఁబడినకార్యము లెల్ల (నాయయివిధానస్థలములందుఁ దాలవ్యముచే గ్రహింపఁబడుచు) దంత్యములకు సిద్ధించు నన్నమాట. తాలవ్యజకారమునకుఁ బ్రత్యేకముగా విధింపఁబడినకార్యము ద్విగ్యము. కావున దానికి సరళసంజ్ఞ సిద్ధించుట యొక్కటియ ప్రయోజనము గానొచ్చు. కాని చకారమున కట్లు గాదు. కావుననే బహుళః సూరి పద్యాండ్రమున నాతాఱు పరుషసరళములుగాఁ జెప్పియు బాల.లో నట్లు పేర్కొనలేదు. పద్యాండ్రమునఁ గానరానిసవర్ణతావిధానము సూత్రాండ్రమునఁ గలదు. తౌ సవర్ణౌ - (ఏన్యతాలవ్యౌ సవర్ణౌ) దానినే బాల.లోఁ జెప్పి యాకీర్తిగా ననేకస్థలములఁ బ్రయోజనము గల్గినట్లు వివరించె ననవచ్చును.

బద్ధంతచజలు :

సూరి ధైర్యదంతము లయినచజలు సదే తరళజ్జములందు లే వని చెప్పగా వీరు 'ఉండరాదు' (ఉ.12) అని పేర్కొనిరి. చైవులసాకిరి చాయమగఁడు, మార్కలముచైవులకు (వ్యా.సం.స.77) అనుచోఁ గవిప్రయోగములం దున్నది గావున లే చనుట సరి కా డనునుద్దేశ్యముతో నుండరా దని వీరు చెప్పియుండురు. ఈకవులు సామాన్యులైన నసామాన్యు లైన చైవు లనుకీర్తి వగ్రాహ్యము లనుటయ యుక్తము. చెయు వనుచో 'ఏయు' అనుదానికి 'ఐ' ఆదేశ మవుటయే ('అయి'కిఁ గదా కావలె.) లక్షణవిరుద్ధము. ఇటఁ దేటిక చయివు లని దిద్దఁదగు ననుట సరి కా దని సంజీవని (వ్యా.సం.స.76) స్పష్టము చేసినది.

గు.ప్ర. చై గాని జై గాని యాదియందుఁ గలపదములు తెలుగునందు లే (బ్ర.ట.6) చని పేర్కొన్నది. దీనివలనఁ బదపద్యాదులందు చై, జై యనువర్ణము లచ్చతెనుగునందు నుండు నని చెప్పవలసివచ్చును. ఆదిమధ్యాపసానములం చెప్పటను నచ్చతెలుగుభాషలోనే 'చై జై' యనునక్షరము లుండ వనియే సూరివివరణము నకుఁ దాత్పర్యము. (సంధిస్థలములలో 'అచ్చైసనది' యనుకీర్తిగా నుండుటలో పిరో ధము లేదు. (వ్యా.సం.స.77) 'అప్పుడు సంధిస్థలములలో సంధిపూర్వావస్థలోని దంత్య తాలవ్యతలే నిల్చును' (ఉ.12) గావున దంత్య మగును. తాటాకు మొద లగువానిలో నకారోచ్చారణము నిట్టిదే గద.) ఎచటనే నచ్చతెనుగున చజ లైకారముతోఁ గూడి యున్న నవి దంత్యము లగునో తాలవ్యము లగునో చెప్పవలదా? అట్టివి భాషలోనే

లేవు గనుక (ఉన్న సంస్కృతమునఁ దాలవ్యములే యగుట స్పష్టమే కావునను) ఐకారముతోఁ గూడినచట లే దగునో చెప్ప నవసరము లేకపోయిన దని సూరి పివరణము సుదేశ్యము గుర్తింపఁదగును.

సూరియావాక్యమువలనను బూర్వోక్త మగునొకయంశము స్పష్ట మగుచున్నది. హల్లు లైనవకారజకారము లచ్చతెనుఁగుభాషలో నిందలియచ్చులు వేనితో నైనను గూడియుండ నవును గదా! అందు అఆఉఊఁబఁబొలతోఁ గూడినపుడు దంత్యము లగును. ఇతఁవనిలతోఁ గూడినపుడు తాలవ్యము లగును. అచ్చతెనుఁగున సింక మిగిలినయచ్చులు ఐకారమును, ఖండవ్వాహుస్వారములను, వానితోఁ గూడినపుడు చట లే మగు నన్నది ప్రశ్న యవును. వీనిలో నున్న యర్థ మైనను బూర్వమైన నే దేని స్వరము ననుసరించుచు యుండును గాని హల్లునకుఁ బై నవ్యవహితముగా మిగిలినయచ్చులకువలెఁ జేరదు. చొ, జొం అనుకీతి నుండదు గదా. చొ, చిం. ఇట్ల సుస్వారమునకుఁబూర్వ మొకస్వర ముండును గావుననదియే చటలపైనుండుటచే ననుస్వారమునకుఁ బూర్వమునం దున్నయచ్చునుబట్టియే వానికిఁ బూర్వమందున్నచటలు తాలవ్యములో దంత్యములో యగును, పీఠటి, యనుచో నటసున్నకుఁ బూర్వమందున్న 'ఈ'కారముచే ముందజీవకారము తాలవ్య మయినది. జంఁసెన-అనుచో నిండుసున్నకుఁ బూర్వమందున్న 'అ'కారము ననుసరించి ముందజీవకారము దంత్య మైనది. ఇట్లే జింక, చాఱు మొ॥ కాఁగా చటలపై ననుస్వారము సరాసరిగా నుండదు గావున ననుస్వారముతోఁ గూడినచట లే మగు (దంత్యతాలవ్యములలోఁ గాని తద్భిన్నముగాఁ గాని) నన్నప్రశ్నకుఁ దావులేదు.

ఇకఁ బోఁగా మిగిలినది 'ఐ'కార మొక్కటియే. కావున ఐకారముతోఁ గూడినచట లచ్చతెనుఁగున నెట్లుపురింపఁబడు ననుప్రశ్నకు సమాధానముగా సూరి 'ఐదంతము లయినచటలు సమేతరశబ్దములందు లే' వని పేర్కొనెను. ఇట్లది దంత్యమా? తాలవ్యమా? వే తొకటియా? యన్నసందేహ మనవసర మని నిర్ణయించి నట్లయిది.

కాఁగా దంత్యము లయినఁ దాలవ్యము లయిన చటలు వ్యంజనములు సమానములే. పైని జేరుచున్నయచ్చునుబట్టి యొకేచకార మొకప్పుడు దంత్యమును మఱొకప్పుడు తాలవ్యము నగును. ఇట్లే జకారమును.

కాక దంత్యవజలు, తాలవ్యవజలు- అనువానిలో హల్లుభిన్న మైనచో దంత్యవజలు ఇతఃవివలతోను, తాలవ్యవజ లెప్పుడును అలక్షణఃబుడబాలతోను గూడి యుండ వని చెప్పకొవలసివచ్చును. ఇట్లు ఒకహల్లుమీద నాయాయచ్చులు చేరుట యుఁ గొన్ని చేరకుండుటయు ననునిర్ణయ ముచితముగాఁ గన్పట్టును. దీనినిబట్టియే పేటికాదులు చజలు కెండుమాత్రమే వర్ణమాలలోఁ బరిమిలించుట నసాధ్యమని యుండును. అందును సామంజస్య మనలు లే వనఁదగునా? నిశితముగఁ బరిశోధింప వలసియున్నది.

సంస్కృతసమము - దంత్యములు :

సంస్కృతసమములం దికారాంతములయినశబ్దములయనధావజలు బహువచనము వరం బగునప్పుడు దంత్యము లగు (10) ననుసూత్రముచేతను “మణీయు రాజశబ్దం దొక్కటి దంత్యము క్తంబు గానంబడియెడి” ననువివరణమునను సూరి సంస్కృతసమములం దామైయెడల చజలు దంత్యము లగుటను దేర్కొనెను. వజ్జుల వారు దీని నుద్వ్యోతమునఁ దొలఁగించుచు నిట్లనిరి. “సూరివ్రాత కేవలము సగ్రహ్యము. సంస్కృతసమములందలిదంత్యత యశాస్త్రీయము. నిరాధారము. సంస్కృత వర్ణమాలలోనె దంత్యవజలు లేవు. దంత్యతాలవ్యవజలకు యతిప్రాసమైత్రి యుండుటచేత వానినిబట్టి యావిషయములను నిర్ణయింపరాదు. రాజశబ్దభవ మగు నన్యూచీనరాజశబ్దమునుబట్టి యిట్టియపభ్రష్టోచ్ఛారణము సూరిధ్రాంతియుఁ గల్గె నని తోఁచెడిని. ఇట్లే మైనచో రవిశేఱాడు విగతసంకోచుఁడు ము న్నగువానిచజలు దంత్యము లని యేల సూత్రింపరాదు?” (ఉ.13) సూరిగారిపైశాచ్ఛ మివిషయమును దేర్చానుచుండగా నిం దశాస్త్రీయత యెట్టిది? చిం. చెప్పతే దని యభిప్రాయము గావలెను. ఉచ్ఛారణమున దంత్యత యుండగా నిరాధార మనుట మాత్ర మెట్లు గుఱుదును? సంస్కృతవర్ణమాలలో దంత్యవజలు లేవు గావున సంస్కృతసమమందలి చజలును దంత్యము లగుటకు వీలు లేదు. ప్రాకృతవర్ణసమామ్నాయమునను దంత్యవజలు లేవు. కాని జడా-జడ, జమ-జముఁ డనుచోఁ బ్రాకృతసమములందు దంత్యములు గలవే. (వ్యా.సం.స.36) సంస్కృతమున దంత్యములు లేకుండుటచేతనే తెలుఁగున నుండుట విశేషముగా నిట్లు చెప్పవలసివచ్చినది. తెలుఁగువర్ణసమామ్నాయమునఁ జిం. ప్లతమును దేర్కొనలేదు. కాని యుదంతసంస్కృతనామముల సంబుద్ధిదుట్టినకుఁ బ్లత మగునూకారమును విధించెనే గద (దుజతౌ తు న ప్లతస్యా

త్సంబుద్ధాదున్యితాం విదుః') తల్లతమునకు దీర్ఘ మని వీరు విశేషముగా నర్థమును జెప్పిరి. (ఉ.109) వర్ణ సమాహ్నాయమునఁ బుతము చెప్పలేదు గావున దానికి దీర్ఘ మని యర్థ ముట (వ్యాసం.స.516) చింతర్త కిట్టియుద్దేశ్య మున్న దనఁగలమా? అనుత్రమునొద్ద వీనిని బరిశీలించుము. చింతర్తృచిన్నయప్రథమలక్షణములను బట్టి వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడనిట్లతమును విశేషముగాఁ జెప్పినట్లే యిచ్చు నుచ్చారణానుసారముగా సంస్కృతసమములందు దంత్యత విశేషముగాఁ జెప్పు టుచితమే.

దంత్యతాలవ్యములయతిప్రాసమైత్రిని గూర్చినప్రసంగమునందలియగాచిత్యము లింతకుముందు గమనించితిమి. అయినను యతిప్రాసమైత్రినిబట్టి దంత్యము లుండు నని చెప్పరా దనుటతో వయలవారియభిప్రాయ మస్పష్టము.

ఇతఁ దద్భవ మగురాజుశబ్దమునందు జకారము దంత్య మగుట సహజమే. కాని తత్సమరాజుశబ్దమునందలిదంత్యత యపభ్రష్టోచ్చారణ మనుట విచార్యము. త్రాళ్లు-పాళ్లు-అనుకీతియుచ్చారణ మపద్రష్ట మనియు, త్రాల్లు, పాల్లు అనుకీతిగా నుండవలయు ననియుఁ జెప్పినవయలవా రిటు నిట్లు పేర్కొనుటతో వింత లేదు.

వైకృత మగురాజుశబ్దమునందలిదంత్యతచేఁ దత్సమమునందును దంత్యత గల్గె నని సూరి భ్రాంతివదె నన్నవయలవారివచనములును నిశ్చయనీయములు గావు. అప్పకవి పాండురాజు అనుచోఁ దత్సమ ముపుటచే నందలిజకారము తాలవ్యమే యని నిర్ణయించుచుఁ గేవలాంధ్రులు దంత్యముగా నుచ్చరించుచున్నారనియు నది యుచితము గా దనియు స్పష్టము చేసెను. (అప్ప.ద్వి.135) ఈయప్పకవివచనములనుబట్టి యైనను సూరి తనది భ్రాంతియే కాని సత్యము గా దని గుర్తింపలేకపోయెనా? అప్పకవీయము సూరి యెఱుంగనిది కాదు గదా. అప్పకవి తిరస్కరింపినయభిప్రాయమునే సూరి లక్షణబద్ధము చేసె ననఁగా నది భ్రాంతి యని నిర్ణయించు టుచితమా? రాజు శబ్దేతనే. చేతనార్థే యని విహితస్య రాజన్శబ్దస్య పేరుల్ స్యాత్ దంత్యత్వం. రాజు, రాజులు. (తె.వ్యా.వి.78) అని వైకృతచంద్రిక పేర్కొనియున్నది. ఇట్లు సూరికిఁ బూర్వము రాజుశబ్దమున జకారదంత్యత లక్షణికోక్త మయియుండఁగా నయ్యది సూరిభ్రాంతి యను టుచితము గాదు. కాఁగా వయలవా రిది బాలవ్యాకరణము నందు మాత్రమే తప్పఁబడున్న (వ్యా.సం.స.82) దనుట సరి కాదు.

ఇత వీనియందు దంత్యత సంగీకరించుచో విగతసంకోచుండు రచితేజుండు ఇత్యాదులందు మాత్ర మేల దంత్యత సూత్రింపరా దనుటయు సరి గాదు. వీని

యందును దంత్యత యన్నచో నట్లు సూత్రింపవలసినదే. కాని 'అర్చులు' అనుచో దంత్యత సూత్రించిరి కావున విగతసంకోచుఁ డన్నట్లు దంత్యత సూత్రింపవలె ననుట యెట్లు గుఱును? ఇఁ కేమి యనుచో సంధి నంగీకరించిరి గావున చూడెతి (చూడన్ + ఐతి) ననుచోఁ గూడ నేల సంధి నంగీకరింపరాదు? అనుట యుక్తి యుక్తమా? ఇంత విగతసంకోచుఁడు, రవితేజుఁ డిత్యాదిస్థలములఁ బాలవ్యధ్యనియే గాని దంత్యత వినరా దనుట యనుభవసిద్ధమే. క్రొత్తగఁ గలిగిననట్లు సూత్రింప వచ్చును. అంతే గాని అర్చులు అనుచో దంత్యత సూత్రింపఁబడినది గావున విగత సంకోచుఁ డనుచో (దంత్యత) సూత్రింపవలె నని కాని విగతసంకోచుఁ డనుచో సూత్రింపలేదు గాన నర్చులు అనుచో సూత్రింపరా దని కాని చెప్పవలయును.

కాఁగాఁ బయి సూరి(సం.10)సూత్రమును దిరస్కరించుట యుక్తము గా వనియు నయ్యది సూక్తమే యనియు నిర్ణయింపఁదగును.

రాజు-దంత్యత

ఇంతఁ బయిసూరిసూత్రమునకుఁబదులుగా వీరు వే జొకసూత్రము నిట్లుంబిరి. "పై కృత మగు 'రాజు' శబ్దప్రజికారము దంత్యము. అర్చులు-వాజులు, పాండురాజు భీమరాజు ము న్నగువానిజికారము తాలవ్యమే. (13,137)

'సంస్కృతప్రాకృతవర్ణసమామ్నాయము లలోనె దంత్యచజలు లే' (ఉ.12) వసువాక్యమునకుఁ బూర్వమునందే సూత్రసంఖ్య నిచ్చియున్నారు గావున నివాక్యము సూత్రములోని ధాగము గా దనవచ్చును. ఈ వాక్యము వేఱుచేసి చూపిన బా గుండెడిది.

అర్చులు వాజులు- ము న్నగురెండవవాక్యమున మొదటి 'అర్చులు' అనుశబ్ద మున నున్నది చకారము. కాని వీరు 'మున్నగువానిజికారము' అని జికారము నొక్క దానినె పేర్కొనుట ప్రమాదము. 'చజలు తాలవ్యములే' యని చెప్పవలయును. 'జికారము తాలవ్యమే' యనుటనుబట్టి 'అర్చులు' సూత్రమునఁ బ్రమాదపతిత మన్నచో 'వాజులు' అనుచో జికారము తాలవ్యమే కాని 'అర్చులు' అనుచో చకారము మాత్రము సూరి పేర్కొన్నట్లు దంత్యమే యగు నని యర్థ మగును. అది తరువాతి వివరణమునకును, వీరియుద్దేశ్యమునకును విరుద్ధము. కావున చజలు తాలవ్యములే యని చెప్పవలసినచోట 'జికారము తాలవ్యమే' యనుట ప్రమాద మని నిశ్చయింప వచ్చును.

ఇతఁ డైది యొకసూత్రముగాఁ జెప్పఁబడినది గాదు. అది వారును గుర్తించి యుట్లనిరి. సంస్కృతచజలు కొన్ని దంత్యములు గల వని సూరిప్రభృతినవ్యలు భ్రాంతివడి వ్రాయుటచేత నిట్లు సిద్ధసాధనముగా సూత్రింపఁబడెను” (ఉ.13)సూరికిఁ బూర్వలే యిట్లు పేర్కొనుట గుర్తించితిమి. అట్టివా రెల్లరును భ్రాంతివడియే యుందురు గాక వీ రిట్లు సూత్రింపవలయునా? దంత్యతాలవ్యములను సూత్రించినచోట సీయంశమును వివరణమునఁ జూపినఁ జాలదా? సిద్ధసాధన మని తెలిసియు నేల సూత్రింపవలెనో యర్థము గాదు. రాజు వైకృత మయినపు డుత్తరసహిత మయి యుండుటచే నయ్యది దంత్య మగుట సిద్ధాంశమే. అర్చులు పొండురాజు ఇత్యాదులు సంస్కృతసమము లవుటచే వందు దంత్యత లేదు గావున నవి తాలవ్యము లగుటయు సిద్ధమే. దానినె చెప్పుచు వజ్జులవారియీసూత్రము వారే చెప్పుకొనినట్లు సిద్ధ సాధన మయియున్నది. కాఁగా సూత్రముగాఁ జెప్పటయే యనవసరము.

ఇందును వైకృత మగురాజుశబ్దమునందు దంత్యత సూరి సమ్మతమే కావున నావిషయమున సూరిమతమున దురుక్తి యెన్న వీలు లేదు. ఇంకను వైకృతముగా నీశబ్దము యయాతిచరిత్రమునందుమాత్రమే గాననవుటయు, నందుకే ప్రౌఢ. కొందఱి మతముగాఁ జెప్పటయుఁ బ్రసిద్ధమే. పయియప్పకవివచనములనుబట్టి సంస్కృత సమరాజుశబ్దమునందు దంత్యత లోకవ్యవహారమునందున్న దనియు వై.చం.లక్షణ మునుబట్టి లాక్షణికాంగీకృత మ య్యున్న దనియు గుర్తించవచ్చును. ఇతఁ పొండు రాజు అనురీతిసంస్కృతసమరాజుశబ్దమున వజ్జులవారు నిర్ణయించినతాలవ్యధ్వని యెంతమాత్రమును నేడు శిష్టజనవ్యవహారమునను లే దని నిర్ణయింపకతప్పదు. (వ్యా.సం.స.79)

గు.ప్ర. “రాజుశబ్దం దొక్కటి యేకవచనాంతంబును దంత్యయుక్త” (7) మని పేర్కొనఁగా సంజీవని రాష్ట్రాఅనునపుడు వినఁబడు దంత్యత రాష్ట్రాలు అను నపుడు వినఁబడలేదా? (వ్యా.సం.స.79) యని గు.ప్ర.ను విమర్శించిరి. ‘ఏకవచ నాంతంబును’ అని వార్తకనుశబ్దమును బ్రకాశిత ప్రయోగించియుండఁగా ‘నేకవచనాంత మున మాత్రమే’ యని వరులవా రర్థము చేసికొనుట ప్రమాదము. ఆసూత్రమున సూరి యికారాంతముల యుపధాచజలు బహువచనమునందు మాత్రమే దంత్యము లగుటను జెప్పఁగా రాజు అనునది మాత్ర మేకవచనాంత మయినపుడు గూడ దంత్య యుక్తమే యని విశేషముగా వివరింపఁబడఁగా గు.ప్ర.ను విమర్శించుట యుచితమా?

కాని గు.ప్ర 'పాండురాజయశ' మనుచో సంబుద్ధ్యంతము సయితము సూరివచనముచే దంత్యయుక్తము గావలయు నని యర్థాంతరమును గల్పించి సమర్థింపఁజూచుట మాత్రము సరికా దని సంజీవన్యాదులు స్పష్టము చేసినవి. కాని వీరు "పాండురాజ అనుసంబోధనముచో జ్ఞకారము దంత్యమే (దంత్య మైనపుడె జ్ఞో యని వ్రాయఁ బడును గావున జ్ఞకార మెప్పుడును దంత్యమే.)యని యంగీకరించె" (వై.పా.978) ననుటచో సంబోధనలో 'రాజ' యనుచో దంత్యతయే పీరి కిష్ట మేమో యనుసందేహము కలుగును. అట్లు గా దని 'రాజవా' అనుచోటవలె పాండురాజ తాలవ్యముగానె పలుకుట చూడ 'వై.పా.982) మని విదప స్పష్టము చేసిరి.

కాని యుక్త్యోక్తమున పీరు పేర్కొన్నయభిప్రాయమునకు భిన్న మగునుచ్చే శ్యము వీరే వే బొకచో నిట్లు సూచించిరి. ప్రాథవ్యాకర్త ప్రత్యేకప్రయుక్తరాజుశబ్ద జకారమునకు దంత్యతను వైకృతత్వమున నిర్వహించినను, నిర్దశమాసాంతమందలి రాజులో జకారము దంత్యత యంగీకరింపకతప్ప దనియే 'పాండురాజయశము' అను చో జకార ముభయ మగు ననురీతి సూత్రించినట్లు చెప్పిరి. (వై.పా.978) దీనిని బట్టి సంస్కృతసమరాజుశబ్దములో దంత్యత యంగీకరించిరే కద. అయిన నీది సూత్రక్రమమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ప్రాథ. ముందే జకార ముభయ మగు నని తరువాతనె రాజు వైకృత మనెను. విదప సంజీవనిలో 'జకార ముభయ మనుట లోనియస్వరసతచేఁ గావలయు రాజు వైకృత మని చెప్పె' (వ్యా.సం.స.82)ననిరి. దీనినిబట్టి సంస్కృతసమరాజుశబ్దము దంత్యయుక్తము గా దని చెప్పవలె. ఇయ్యది సూత్రక్రమానుగుణమ యయ్యును జకారమునకుఁ బిదపఁ జెప్పినయుభయత్వము సాధారణ మగుటయుఁ గేవలము రాజుశబ్దసంబంధి గాకుంటయు గమనార్హము. ఇంకను వసులవారి- "తత్పద మగురాజుశబ్దములోనిజకారము దంత్యత యస్వరస" మనునభిప్రాయమే ప్రాథవ్యాకర్త కున్నచో నాతఁడును తెప్ప నేల?

ఇంకను దంత్యయుక్త మగురాజుశబ్దము వైకృతమే యని యెంచుచోఁ ప్రాథ వ్యాకర్త కొందఁ టందు రన నేల? 'రాజు వైకృతంబి' యన్నఁ జాలదా? కొందఁ ట మతమున సంస్కృతసమములందు దంత్యవజలు లే వన మఱి కొందఁటమతమున నుండుట స్పష్టమే కద. అట్టియపు డది కేవలము నిరాధార మశాస్త్రీయము నగు తెట్లు?

సూరి వ్యావహారికవాసనచే నిందు దంత్యత నంగీకరింపఁగా నిన్నితడఁబాట్లు (ప్రాథవ్యాకర్తకు) సంభవించె (వ్యా.సం.స.82) ననిరి. ఎన్ని తడఁబాట్లు? రాజు

వైశ్యుల మనుట వీరికి నిష్టమే. జకారముభయ మనుట యొక్కటి. స్లేషయందు జ(చ) తారముక్కటియ యొకమర్తమన చంత్యమును వే తొక యర్థమునఁ దాలవ్యము నగుట వీరికి సమ్మతమే. (పై.సా.981) ధర్మరాజితరక్షమాసాల- ఇత్యాదులం దీవిది సార్థకమే. (కల్ప.22) ఇంతఁ దత్సమరాజశబ్దమున చంత్యత లే దని నిశ్చయించి చెప్పకుండుటయే తడఁబాదో యవమార్గమో యనవలె. (వ్యా.సం.స.80) కీనింగూర్చి పై.సా.లో (978) వివరించినమార్గమే సముచిత మని నిశ్చయింపఁదగును.

తత్సమ'రాజ'లో చంత్యత సంగీతరించుటలో నవరోధము లేదా? అను సందేహము పరిశీలనార్హము.

'అర్చులు- రాజా ము న్నగుసంస్కృతసమములందలిచటలు చంత్యము లని చెప్పటకు నేటివ్యవహారమే యాధారము కాని చేయ ప్రమాణ మగువడదు.' (వ్యా.సం.స.79).

దీనినిబట్టి నేటివ్యవహారమున చంత్యత యున్న వని పేరు గొప్పకొనిరి. ఈయంశ ముచ్చారణమునుబట్టి గుర్తింపవలసినది కాని గ్రంథములందు చొరుకదు గదా. కావున ధ్వనిని నిర్ణయించుటకు మూల మయినవ్యవహారమునుండి గ్రహించిన నందుఁ దప్పేమి? నేటివ్యవహారముననే కాని ప్రాచీనులవ్యవహారమునందు లేదు గావున సంగీతరింపరా దందురా? ప్రాచీను లెట్లుచ్చరించిరో నేఁ డెట్లు గుర్తింపఁ గలము? అది యట్లుండఁగా వీ రంగీకరించినయన్యదేశ్యాదులు నేటివ్యవహారము నందలివి కావా? నేఁడు సయితము శిష్టవ్యవహారమున లేనికావీ. (కాశీ) పీఠ వంటిది స్వరసములే కాని నేటివ్యవహారమునం దున్న యాచంత్యతను నేటిలాక్షణికులు లక్షణబద్ధము చేసిన నది యస్వరస మగునా?

అది యట్లుండఁగా నీచంత్యోచ్చారణము నేటిది గా దనియు నీయది యవ్యతని యంగీకరింపకున్నను నప్పకవికిఁ బూర్వమునందే యాగమ్రులవ్యవహారమున నున్న దనియు నప్పకవివచనములనుబట్టి గుర్తించియున్నారము కదా.

'అర్చులు' అనురీతివానియందు చంత్యతను గూర్చినపూర్వలాక్షణికొక్తి గుర్తింపవలసియున్నది. కాని రాజాశబ్దజకారచంత్యత పై.సం.లోఁ బూర్వ ముక్త మయియె యున్నది. "అముక్తమాల్యదాదినుహాకవిప్రయోగములె యాధునికము లని యుపేక్షించినసూరి నేటివాడుకలోనియాయపద్ధిష్టోచ్చారణమును బ్రమాణీకరించి సూత్రించుట యుక్త మని తోచకున్నది. (వ్యా.సం.స.80)

సూరి అముక్తమాల్యదాదులప్రయోగముల నుపేక్షించె ననుట సరి కాదు. వీరిసందర్భమునఁ దేక్కొన్నట్లుగా సూరి యాముక్తమాల్యదాదులను మహాకవిప్రయోగములుగనె యెంచెను. పడ్డాదిసూత్రమునొద్ద తిక్కనప్రయోగమును జూచికొనక పోవుటచేతనె పెట్టు నుదాహరింపక “పట్టుశబ్దము నాముక్తమాల్యదలోనిదాని నుదాహరించె” (ఉ.70) నని వీరే చెప్పిరి. ఉపేక్షింపఁదలచిన వాఁ డెల యుదాహరించు?

గం గనుకానె- నెలఁ తిచ్చె ననురూపముల సంగీకరింపలే దనునాద్వైత్యముతో వీ రిట్లు పేర్కొనియుంచుదు. ‘బహుళగ్రహణముచే శ్రీవాచకతత్వమసంబోధనాంతంబులకు సంధి లే’ దనుటచే నివి సాధింపఁబడనిమాట నిజమే కాని యట్టివి యాధునికము లని సూరి యుపేక్షించె ననరాదు. చేతురు కోతు రిత్యాదులవలె నీయవి యసాధువు లని నిర్ణయించెనా? అట ‘నాధునికము’ లనుటలో సూరియభిప్రాయమును గుర్తించుటలో వరులవారు పొరవడి రేమో.

‘సంస్కృతీయంబునకు సంధి యగు నని యధర్వణాచార్యులు చెప్పిరి గాని బానికీఁ బూర్వకావ్యంబులందుఁ బ్రయోగంబు మృగ్యంబు. ఆధునికకృతులం దొకానొకచోట శ్రీవాచకతత్వమంబులకుసంధి గానంబడియెడు.గం గనుకానె నెలఁతిచ్చెను’ -ఇవి సూరివచనములు.

అధర్వణుఁడు ప్రాచీనుఁడు. ఆతఁడు సంస్కృతీయమునకు సంధి యగు నని “కుత్రచిత్సంస్కృతీయోఽపి ప్రాణోఽప్యత్ర చ్యుతోభవే” త్తని చెప్పెను. ప్రాచీనుఁడైన యధర్వణుఁడు చెప్పటచే నంతకు ముందే సంస్కృతీయకారమునకు సంధి యైన ప్రయోగము లుండవలెను. కాని గానరావు. ఆధునికకృతులందె కాన నవుచున్నవి. ఇట్లనుటలో నధర్వణవచనములను బరామర్శించుటయా? లేక యాధునికము లని యుపేక్షించుటయా? సూరి యుద్వేష్య మే మని గ్రహింపవలె? ఆధునికకృతులలో నన్నఁ దత్వములకే కాక ‘శ్రీవాచకములకును’ సంధి కానంబడియెడు నని చెప్పి యాముక్తమాల్యదాదులప్రయోగములను జూపుచుండఁగా నవి యాధునికము లని యుపేక్షించె ననఁదగునా? నన్నయవ్యాకరణము నన్నయభారతము దాటియావలకు రాఁగూడ దనునాగ్రహము సూరి కెంతమాత్రమును లే దని యాతనిలక్ష్యలక్షణ ప్రపంచమునుబట్టి విశ్వయముగాఁ జెప్పవచ్చును. దిక్ప్రదర్శనార్థముగాఁ జెప్ప నారంభించినసూరిగారివ్యాకరణముననన్నయభారతభాగమునందలిభాషయేమాత్రము విడువఁబడక లక్షణబద్ధ మైన దని చెప్పఁగలమా? భాషాసామాన్యలక్షణము చెప్పఁబూని

నది గావుననే గం గనుకానె, నెల తిచ్చె నసురీతివానిని నరు దగువిశిష్టస్థలములుగాఁ బ్రస్తావించి సామాన్యలక్షణమును 'బహుళగ్రహణముచే శ్రీవాచకతత్వమనంబోధ నాంతములకు సంధి లే' దని నిర్ణయించె నని గ్రహింపవచ్చును. అధునికము లని యుపేక్షించె ననుట సరి కాదు. జవ్వనిశబ్దమునకు జవాదేశ మని చెప్పి యిచ్చిన 'ఏకాంతమునందు సున్నజవరాండ్ర' ననుచునుచరిత్రప్రయోగ మాధునికము కావా? లాక్షణికు లెందఱో దూరముగా నుంచినపోతనప్రయోగముల సూద్ధరించినసూరి కొందఱు 'మహాకవుల' నాధునికు లని చిన్నచూపు చూసె ననుట యన్యాయము. (రమ.19)

ఇట నీదంత్యోచ్చారణ మవభ్రష్ట మనుటనుగూర్చి పరామర్శించియుంటిమి. ఇట నిట్లవభ్రష్ట మన్నపేరు విశాలదృక్పథముతో "ఇట్లు (అర్చులు-వాజులు, రాజు అనుచోట్ల దంత్యతను) జెప్పుటకన్న సంస్కృతచజ లాండ్రలక్షణవిహితస్వరము తోఁ గూడినట్లు దంత్యము లగు నని చెప్పు టుచిత" (వై.పా.577)మనిరి. నీని వలన రాజు దంత్యయుక్త మని నిపాతముగాఁ జెప్పుట యనవసర మపుటయే కాక యర్చులు మొద లగువానిలోఁ గూడ దంత్యత సాధింపఁబడుచున్న దనిరి. కాని పీ రుచితముగాఁ జెప్పినమార్గములో నతివ్యాప్తి వోషము గలదు. ఆండ్రలక్షణవిహిత మగు సుత్వముతోఁ గూడినచే "విగతసంకోమఁడు రవితేజః" డని వీరువ్యా.సం.స. ప్రభృతులలోఁ జూపినరూపములు. అవి మాత్ర మేల దంత్యము లనరా దనునుద్దేశ్యముతో నట్లు చెప్పిరా? కాని యిట దంత్యత లేదు. (తె.వ్యా.వి.79)

ఇంపలి మొకపై రుధ్యమును పీరిమాళలలోనే యిట్లు గ్రహింపవచ్చును. "పాండు రాజ! అసురీతినంబోధనరూపముల నెవ్వరును రాజు అనుచోటవలె దంత్యముగాఁ బలుకువాడుకయే లేదు. చంద్రా రాజవా నీవు అనుచోటిజకారమువలెనే తాలవ్యము గానే పలుకుట రూఢము." (వై.పా.582) నీన రెం డంశములు గమనింపవచ్చును. రాజు అనుచో దంత్యత గలదు. రాజ! రాజవు. అనుచో దంత్యత లేదు. రాజు-రాజ అనుచో సంబోధనమునఁ బదముతుదియుకారమున కయినఅకార మాండ్రలక్షణవిహిత మగుస్వరము కాదా? రాజు+వు అనుచో 'నీయోగమంబులు పరంబు లగునట్లుడుత్వం బున కత్వం బగు' ననుదానిచే నయినయత్వ మాండ్రలక్షణవిహితస్వరము కాదా? వీనియందలితాలవ్యతను వీరు పేర్కొన్నపయిలక్షణము సాధించుచున్నదా? వీరిలక్ష

జను వీరియభిప్రాయమునకే విరుద్ధమయినయర్థమును చెప్పిపెట్టుచున్నది.

రాజు+అ=రాజా యని సంధి జరిగినస్థలమున నయ్యది దంత్య మగును. రాజెచ్చట ఇత్యాదిస్థలములలో సుకారేతరస్థలముతోఁ గూడినను దంత్యత విని పించుటకుఁ గారణము సంధిపూర్వావస్థలోనిదంత్యతయే. (వ్యా.సం.స.77) ఇయ్యది ప్రశ్నార్థకవిశిష్టము. సంబోధనమునందు రాజా యనుచో నత్వము రాజశబ్దము సుత్వమున కాదిష్ట మవుటచే (దానికి వీర్తము) సంధి లేదు. కాఁగా దంత్యతావ్రస క్తియు లేదు. ఇట్లే 'రాజపు' అనుచోటఁ గూడ. కాఁగా సుద్విష్టము లయినరాజా, సాండురాజా అనురీతిస్థలములందు మాత్రమే దంత్యత సిద్ధించుటయు రాజా, రాజపు ఇత్యాదిస్థలముల బాలవ్యతయే యుండుటయు సూరిలక్షణముచే సాధ్య మగుచున్నది.

పెక్కెడల సంస్కృతసమములదంత్యతను గుర్తించినవరులవారట్టిది యవ త్రుష్ట మని పేర్కొనుట యచితము గాదు గదా. ఇంక నేది తాలవ్యముగనె యుచ్చ రింపవలయు నని వీరు నిర్ణయింతురు. కాని త్రాల్లు, పేల్లు, పీజా అనురీతిగా నుచ్చ రణమునుగూర్చి వీరు చేసిననియమములవలె నీయదియు నసంభవమే యగును.

“తత్సమతద్యుచ్చములం దాకారమునఁ గాని యర్థమునఁ గాని యే యేనిభేదమును జూపకుండుట సంప్రదాయవిరుద్ధము తదా” (వ్యా.సం.స.81) యని సంస్కృత సమము దంత్యయుక్తము గారా చనుటకు పే చొకహేతువును జూపిరి. కాని పైని చెప్పినట్లు భేదమును జూపవలయు ననుసంప్రదాయ మెచ్చటి పై నను పక్షలవా రుద్ధరించిన బా గుంచెడిది.

వీరి యొకచో నిట్లు పేర్కొనిరి. “విభక్తినిమిత్తకము లగుమార్పులు తప్ప నిం కేమాత్ర మయినను సంస్కృతశబ్దార్థములందు మార్పు గల్గె నేని యది పైత్య తము లనఁబడును గాని తత్సమములుగా నెన్నఁబడుట సంప్రదాయమును కాదు” (పై.పా.681) ఇటఁ గూడ సంప్రదాయమును బ్రస్తావించిరి. జమో యనుప్రాకృత శబ్దమున జకారము తాలవ్యమై యయ్యు (పై.పా.685) జముఁ డనుచోఁ చెలుఁగున దంత్యత తల్లినది. ఇయ్యది ప్రాకృతసమము గావునఁ దత్సమమే. రాజా అనునది మాత్ర ము ధ్వేల సంస్కృతసమ మయ్యును దంత్యయుక్తము గారాదు.

సంస్కృతసమములం చెచ్చటను విభక్తినిమిత్తకము గానిమార్పు లేనే లే వని నిర్ణయింపవచ్చునా? గుణవంతమై ఇత్యాదులలో సంస్కృతమున వర్గపంచమ ముండుచోటఁ చెలుఁగున సూరి యనుస్వారమును జూపెనే. మార్పు విభక్తినిమిత్త

కము చేయుటకుఁ గాఁబోలును పీచువృద్ధ్యంతమున గుణవస్త్రమే అని యుందుగాఁ బ్రాతిపదికను జూపి పిదప ననుస్వారమును జూపిరి. కాని యనుస్వారమును విభక్తివరక త్వమున విధించుట మఱచియుందురు. యికారాంతమున కత్తలంబు ననుచో సత్త్వరూప మైన వికారమువలెనె. ‘మహాత్త్వంబున-రాజు నాఁబడు’ ననుసూరిలక్షణమున సుత్త్వమును దంత్యతయు నివర్తించఁబడినట్లు గుర్తింపఁదగును. అంతమాత్రమున నది తత్సమము గాకుండఁ దోవునా?

కావునఁ దత్సమము(రాజు)ను దంత్యయుత్త మన్నచో నయ్యది తత్సమమే కాకుండఁబోయెడుప్రమాదము గల్గును. కావున సంస్కృతసమము దంత్యయుత్త మనరా వనుట సంగతము గాదు.

అది య ట్లుండఁగాఁ దత్సమపై కృతరూపము లొకేతీరుగ నెచ్చటను లేవా? కన్య తత్సమమును దచ్చవము నగును. అర్థాంతర మున్నను గన్వార్థమున నీయవి శబ్దార్థములందుఁ దుల్యములు గావా? ఇట్టి పెక్కడను లేకనే లేకపోవచ్చును. ప్రత్యేకముగాఁ జేర్చొన్నచోట సట్టియిం కొకదానిపై వెమక నేల?

ఇది య ట్లుండఁగా నసలు పై కృత మగురాజశబ్దమును నిర్ణయించు తెట్లు? యమీతివరిత్రయం దొక్కచో మాత్రమే రాజశబ్ద ముచ్చతెనుఁగుగాఁ బ్రయుత్త మయియుండుటచేతనె ప్రాథవ్యాకర్త కొందఁ అందు రని చెప్పెను గాని పై కృత మని నిశ్చయింపలే వని యాహింపవచ్చును. అట్టియెడల పై కృతశబ్ద ప్రభావముచేఁ దత్సమశబ్దమునందు దంత్యత ప్రాంతిమూలకముగాఁ గల్గిన మనుటకంటెఁ దత్సమశబ్దమునందలిదంత్యతచేతనె యిది యుచ్చతెనుఁగని కొందఱు ప్రాంతిపతి రని తలఁపరానా? “అష్టాంధ్రపాఞ్చములలోఁ బ్రయుత్త మయినరాజశబ్దము సంస్కృతసమ మగుటచే నందుఁ బ్రయోగింపఁబడుట గ్రామ్య మనియుఁ గలి ప్రయుత్త మగుట ననివద్యగ్రామ్య మనియు”గు.ప్ర., బా.సా.పే.వ్యాఖ్యలు పేర్కొన్నవి. దీనిని వరులవారు నిరసించుట సాధారణమే. గు.ప్ర. పీని నన్యదేశ్యముల వలె ననివద్యగ్రామ్యము లనుటను నిరసించుచు పీరు “అన్యదేశ్యములు సంస్కృత సమేతరము లవుటచే నవి యాచ్చికములె- వానిప్రయోగము గ్రామ్యమే కా” (వ్యా. సం.స.81) దనిరి. బాల.లో నన్యదేశ్యములు ప్రస్తావించఁబడలేదు. కావున నట సంస్కృతసమేతర మెల్ల నాచ్చికమే యైనది. అన్యదేశ్యములను ప్రస్తావించినచో సూరి యాచ్చికముల నిట్లు నిర్ణయించెడువాడు కాదు. అచ్చిక మనఁగా నచ్చతెనుఁగు.

అచ్చతెనుగునకు వర్ణములు ముప్పదియే డని వీ దుద్వ్యోతమునఁ జెప్పిరి. ఋణూ-
మొదలగువర్ణములు సంస్కృతసమములతోపాటన్యదేశ్యములనుండియు వచ్చు
నని వీ రీవ్యాకరణమునఁ జెప్పిరి. సంజీవనియందుఁ జెప్పినపైవచనముల ననుసరించి
యన్యదేశ్యము అచ్చతెనుగులు గాఁగా నచ్చతెనుగునకు వర్ణములు ముప్పదియే
డనుట యసంగతము కాదా? అన్యదేశ్యము అచ్చతెనుగు లనుట విచార్యము.

నిజమునకు వైకృతముగా రాజుశబ్దము సంగీకరించుచుటలో నిబ్బంది గలదు.

వైకృత మయినపు డందు దంత్యత సామాన్యమున నె సిద్ధించును. అట్టియెడల
సంబోధనమునం దత్త్యము వచ్చిన నది దంత్యమే కావలె. ఓరాజు, వలరాజు ఇత్యాదు
లందు దంత్యత గలదా? ఇట్లే రాజపు వలరాజపు ఇత్యాదులందును దంత్యత పని
పింపదే. కాఁగా వైకృతముగా రాజుశబ్దము సంగీకరించినను నయ్యది యుత్పజ్జిష్ట
మయినపుడుమాత్రమే దంత్యయుక్త మనవలెను. అయినను రాజా ఇత్యాదులందు
దంత్యతను వారింపఁగలయవకాశ మేది? తత్సమశబ్దము నొక్కదానినె యంగీకరించి
దంత్యత చెప్పుకొనుట యుచితము గదా. గాఁజ్జే ఎంతటి సొగసుకత్తియ వనుచోవలె
వలరాజా విడుపు మనుచో జకార ముచ్చరింపఁబడదు గదా! కాఁగా నొం డొకలో
నచ్చతెనుగుకావ్యమున రాజుశబ్దప్రయోగము విశేషస్థలముగా (కెందూళి కెంజడలు,
గతానుగతికోలోకోయటంచు నిత్యాదులవలె) గుర్తించుట యుక్త మని తోచెడిని.
రాకుమారులు, వలరాచవారు ఇత్యాదు లగుసమాసములు వైకృతశబ్దము సంగీకరించి
తీరవలసినట్లు నిరూపింపఁజాలవు.

మొత్తము మీద 'రాజు' వైకృతముగా సంగీకరించుటలోనె చుతభేదముల కవ
కాశము గలదు. కాని సంస్కృతసమరాజుశబ్దమున దంత్యతను దిరస్కరించుటకు
మాత్ర మెట్టి యవరోధమును లే దనియు నది యుచిత మనియు స్పష్టయింపఁ
దగును. (చూ.త్రి.శే.)

సూరి అచ్చు- (స్వరము) అనుసంస్కృతసమశబ్దమునదంత్యత సంగీకరింప
వలసినవ దనుట యుచితమే. (వ్యా.సం.స.79) ఇందు దంత్యత గల దని నేటి
వైయాకరణులు కొందఱునున్నట్లు వజ్జలవారు పేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.81)
వీరు తాలవ్యముగా నుచ్చరింతురు గాబోలును, అర్చులు, రాజా ఇత్యాదులను దాల
వ్యముగా నుచ్చరించినవారి కిది యసాధ్యము గాకపోవచ్చును. కాని లోకసామాన్యము
నట్లుచ్చరింపుఁ డని యాదేశించినఁ బ్రయోజన ముండు నని తోపదు. పదాదియకా

రమువలె గారయింపలివంత్యత సంగీతరించుటవలనఁ బ్రక్రియానులలో నిబ్బిందులు లేవు. అట్టి వచనాశ మున్నంతఁజేర లక్షణబద్ధము చేయుట యవసరము.

ద్రుతము :

‘నకారంబు ద్రుతం’ బనుసారిసూత్రమును వీరు ‘పదాంతనువర్ణంబు ద్రుతం’ బని సవరించిరి. సూరిలక్షణమునుగూర్చి “నకారంబు ద్రుతంబు- అని సూరి చింతామణి వాసనచే సూచించుట సరి కాదు- ఒక్కనన్నయభారతభాగముందును నన్నయాధర్వ జీమగ్రంథముందును మాత్ర మే ద్రుతము వ్యంజనరూపముగ వాడఁబడినది- (ఉ.13) యనిరి. చింతామణి నన్నయతర్హిత మని యెంచుటచేతను (అధర్వణకృత మగు కావ్యము లభింపఁమిని) చింతామణి పొల్లనకారమే ద్రుత మని చెప్పిన దని తలంచుట చేతను నన్నయభారతభాగమున ద్రుతము వ్యంజనరూపముగఁ బ్రయోగింపఁబడినది యని పేర్కొనిరి. ఇది యెల్ల సరి కాదని ‘ద్రుతస్వరూపాన్వేషణ’ మనుగ్రంథమున గమనింపఁబడును.

సూరి నకారంబు ద్రుతం బనుటకుఁ జింతామణివాసన కారణ మనియు నదిసరి కా దనియుఁ జెప్పిరి. వీరు చింతామణివాసననుండి విముక్తులయినందులకు సంతో తోషింపవలసినది. సూరిలక్షణమున నకారమును ద్రుతముగాఁ జెప్పుట సరి కా దని సాహిత్యము. సూరి బాలకు ముందు రచించినసూత్రాండ్రమున(చింతామణి వాస నను విడచి) “విభక్త్యాగమచార్యోన్ముక్త్యంతః” అని ద్రుతము నువర్ణ మని స్పష్టముగాఁ గాక ‘విభక్త్యాగమావ్యయాత్మక మయిననువర్ణ మని విస్పష్టముగా సూత్రించెను. ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మక మయి యుత్పత్తివిశిష్ట మయిననకారము ద్రుత మని ప్రాథ వ్యాకర్త చెప్పుట కీసూత్రాండ్రలక్షణము మూల మని చెప్పవచ్చును. అట్లయ్యు ‘నోద్రుతః’ అని సూత్రాండ్రమునందే నకారంబు ద్రుతం బని చెప్పుట గమనార్హము నకారం బనుటలోనిసూరియభిప్రాయమునుగూర్చి ‘ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము’న విశ్చలముగఁ బరామర్శింపఁబడినది. అది యందు గమనింపఁబడును.

‘నువర్ణంబు ద్రుతం’ బనక వరులవారు “పదాంత ‘శబ్దమునుగూడఁజేర్చిరి. దీనివలనఁ బ్రయోజన మేమి? సూరి పదాంతవకారంబు ద్రుతం బనకుంటలో నష్ట మేమి?

పదాంతమునందు నున్ననువర్ణ మెల్లమెడల ద్రుత మవునా? చేను చేను ఇత్యాదులఁ బదాంతమందలినువర్ణమునకు ద్రుతత్వము గల్గిన పేరే నీసెను, చేఁ జూచె నీత్యాదు లగునవసూపములు గల్గును. కాఁగాఁ దరువాతిలక్షణమునుబట్టి ద్రు.ప్ర. లేచో గుర్తించి యిది (ప్రథమాంతములు.) ద్రు.ప్ర.లలోఁ జేరలేదు గావున నీవి ద్రుతాంతములు గా వనియుఁ జివరినువర్ణము ద్రుతము గా వనియుఁ జెప్పుకొనవలె. 'పదాంత'పరేక్షణము లేనిసూరిలక్షణమునమాత్ర మిట్లే కానా? మఱి యిది 'బదాంత' విరేక్షణమువలనప్రయోజన మేమి?

ఇంకఁ గొన్నిమెడల వర్ణులవారియొగ్రంథమునందు నిబ్బండులును గల్గును. 'కొన్నిమెడల ద్రుతంబుమీఁద ద్రుతంబు గానంబడియెడి' (సంధి21) నని వీరుద్ద్యోతమున సూత్రించిరి. ఇవట ద్రుతముమీఁద ద్రుత మన నెట్లు? మొదటిద్రుతశబ్దమునకుఁ బదాంతనువర్ణం బనులక్షణము సరిపడును గొంతపజకు. అదియును +కాక, అనుచో 'ను' అనుపదమే ద్రుతము. వీరు తీని నన్యథా సమన్వయింతురు. అటునువర్ణ మనునది సమన్వయించుట కష్టము. అది యట్లుండ నీసూత్రముచే విధింపఁ బడినది గూడ ద్రుతమే. అటఁ బదాంతనువర్ణమే వచ్చి చేరు నెట్లు? 'నువర్ణంబు ద్రుతం' బని మాత్రమే చెప్పిననె యావిధానము సరిపడు ననుట స్పష్టము.

కాఁగాఁ బదాంతశబ్దముచేఁ జేను మీద లగుపదములతుదినువర్ణము ద్రుతము గావలసివచ్చుటలో నతివ్యాప్తిచోషము గల పదవచ్చును. తరువాతీసూత్రమునుబట్టి యిది ద్రు.ప్ర. కా దన్నను నీలక్షణమును ననుసరించి యానువర్ణము ద్రుత మగుట కిబ్బంది లేమి? ద్రుత మగు'ను'పదమే ద్రుత మయియుండఁగా నటఁ బదాంతత్వ లక్షణము సరిపడకున్నది.

ఇంక 'బదాంత'శబ్దముచే నాదిమధ్యములందలినువర్ణమునకు ద్రుతత్వమును వారించుట ప్రయోజన ముందుమా? నుదురు, మినుకు - ఇత్యాదులం దున్ననువర్ణమునకు ద్రుతత్వమును వారించుట ప్రయోజన మగు. వీరు ద్రుతముమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు' ననురీతిగాఁ జెప్పుటచే ద్రు.ప్ర.లనే కాక యెచ్చట నై నను ద్రుతము మీఁద నాయాకార్యములు గావలయును. అట్టిమెడల నిటఁ బదాంతశబ్దము లేకున్నఁ బదమధ్యమునను ద్రుతకార్యము లయి, దురు, (నుదురు) మింగు (మినుకు) అను రీతిగా నవసూపము లేర్పడవలసివచ్చును గావునఁ బదాంతశబ్ద మిటఁ బ్రయోజనవంతము గాఁగలదు. ద్రు.ప్ర.లద్రుతమునకు నాయాకార్యములు విధించినసూరిలక్షణము

నఁ బదాంతశబ్దము లే కున్నను పై రీతియవసరములప్రసక్తి లేదు. పదాంతశబ్దము నకుఁ దమవ్యాకరణమునఁ దై ప్రయోజన మున్నట్లు వలెలవారు పేర్కొనలేదు. కాని ప్రతకార్యములసంపర్కమున 'ప్రతముమీది'-అనువీరిలక్షణమునఁ గల్గనిబ్బం దులచే నీవిధానము సరి కా దని గుర్తింపవచ్చును.

కాఁగాఁ బదాంతశబ్దము లేననుసరిలక్షణము నిర్దుష్టమై యనియు నది యున్న యుక్త్యోతలక్షణముననె యిబ్బందులు గల్గుటవలన నిట్లు చెప్పుట సరి కా దనియు గ్రహింపఁదగినను.

'నువృత్తంబు ప్రతంబు'గాఁ జెప్పుటనుగూర్చి ప్రతస్వరూపాన్వేషణమునఁ జూడఁదగినను.

ప్రతప్రకృతికములు :

ప్రతాంతము లయినపదములు ప్రతప్రకృతికము (సం.12) అనుసూరినూత్ర మును వీరు యథాతథముగనె స్త్రీకరించిరి. కాని యాగ్రంథమున నీనియుపయోగము గానరాదు. ప్ర.ప్ర.లతోపాటు వీరు ప్రతోపజీవు లనునొకవర్గమును బ్రత్యేకముగా నేర్పాటు చేసికొనిరి. కావున సూరివలె ప్రతకార్యములను ప్ర.ప్ర.లపై విధించినఁ గొన్నిప్రతాంతములకు ప్రతకార్యములు సిద్ధింపవు. అందుచేతనె యట వీరు ప్ర.ప్ర సంజ్ఞ నుపయోగింపలేదు. (అట్లే ప్రతోపజీవిసంజ్ఞయు నుపయోగింపలేదు.) అయినను (జింతాదుక్యాదులను గురించి?) ప్ర.ప్ర. సంజ్ఞను మాత్రము పేర్కొని యుండిరి.

ప్ర.ప్ర.లను గూడ సూరి వివరించినవిధముగనె (సం.12) పలులవారు గ్రహించిరి కాని ఆశీర్వమున సూరి ఎడు, తవర్జములురెంటిని నేర్పొనఁగా పీరు'త' వర్జకము నొక్కదానిని పేర్కొనిరి. ఆశీర్వము ఎడుప్రత్యయము గా దనియు 'ఎడు' ప్రత్యయ మనియుఁ జెప్పుచు నిట్లనిరి. "అయ్యెడున్ మున్నగునాశీర్వక ప్రయోగములు తద్దర్మాద్యర్థకప్రథమపురుషైకవచనము లగు" (ఉ.14) కాఁగా ప్ర. ప్ర.వివరణమున "ఘాతతద్దర్మాద్యర్థకప్రథమపురుషైకవచనంబు" అనుదళముచేతనె యీయెడుప్రత్యయాంతములప్ర.ప్ర.త్వము సిద్ధ మని ఛావము. లాఢర్థములలో నాశీ ర్వము గలదు గావున దానిని మఱలఁ బ్రత్యేకముగాఁ జెప్ప నవసరము లే దని వీరు తొలఁగించి రన్నమాట.

కాని యీశీతిక్రాంతి గలగకుండుటకే కాబోలును సూరి యర్థవంతముగా ఎడు ప్రత్యయాంతమునకు 'ప్రసన్ను లయ్యెడున్' అనునది యుదాహరించెను. వీరును 'ప్రసన్నులయ్యెడును' అని చూపిరి. అయ్యెడున్ తద్ధర్మాత్మకప్రథమపురుషైకవచన మనువీరిపైరివరణమునుబట్టి 'ప్రసన్నులయ్యెడును' అనుచోఁ గ్రియలాద్రూపమేయని భావించి రనవలె. కానీ యది పొరపాటు.

ఇందుఁ గర్తృవాచకము "ప్రసన్నులు" అనునది. ఇది బహుత్వమున నున్నది. కావునఁ గ్రియయును బహుత్వమున నుండవలెను. అగు అనుభాతువుపై ప్రథమ పురుషబహువచనము చేరవలయును. ఆశీరర్థమున లాట్లు వచ్చినఁ గర్త ననుసరించి క్రియ బహువచనాంత మై ప్రసన్ను లయ్యెదరు అని కావలె. 'ప్రథమ నువర్ణంబున కెడుగెడిగాగమంబులు' (క్రియ.23)వచ్చును గావున అయ్యెడును అన్నది వరులవారు పైని చేర్కొన్నట్లు ప్రథమపురుషైకవచనాంతము. కర్త బహువచనాంత మైయుండఁ గాఁగ్రియ యేకవచనాంత మగుట యెట్లు? ఇటు సర్వములను గూర్చినప్రసంగము గావునఁ దిర్యక్కర్తృక మవుటచే బహువచనమున కేకవచన మయినదని (క్రియ.25) సమర్థించుటకు వీలు లేదు. కర్తృవాచక మగు 'ప్రసన్నులు' అనునది మహద్వివక్షచే మహత్కార్యము నందినది. కావునఁ గ్రియయ మహద్భూతమున నుండఁగా బహువచన మున కేకవచన మగునవకాశము లేదు. కానఁ బ్రసన్ను లయ్యెడును అను(నన్నయ) ప్రయోగమునందు 'అయ్యెడును' అనునెడుప్రత్యయాంతము లాద్రూప మనుటకు వీలు లేదు. కాఁగా నది యాశీరర్థకలాద్రూపమే. లాట్లుడుడ్డన కెడుతవర్ణములు (క్రియ.26) విధింపఁబడె. కావున ప్రథమపురుషబహువచనమునెం దయిన 'రు'వర్ణము స్థానమున 'ఎడు'ప్రత్యయ మై అయ్యెడున్ అనునది బహువచనాంతమును నేర్పెడును. కాఁగా నిది లాద్రూపము గాదుయు, నాశీరర్థకఎడుప్రత్యయాంత మగుటయు గుర్తింపఁగా న్ను. ప్ర.వివరణమున తప్రత్యయముతోపా టెడుప్రత్యయమును గూడఁ జేర్కొన వలసినదే యనియు సూరి పేర్కొన్నయద్దానిని వరులవారు తొలఁగించుట(దానికిఁ బ్రసన్ను లయ్యెడును? అని యుదాహరించుటయు) సరి కా దని స్పష్టము. సూరివివరణమే నిర్దుష్టము.

సూరి న్ను.ప్ర.లలో 'తానునేనుపదంబులును'-చేర్కొనఁగా వీరు దానిని దొలఁగించిరి. దీనిగూర్చి "నేనుతానుపదంబులు స్రుతప్రకృతికములు గావు. వానితుదిని నుప్రత్యయము ప్రథకమైకవచనము గావునఁ గళ '(4.14) లనిరి. (వానితుదిని నువర్ణము ప్రథమైకవచనములే. ఒకవేళఁ గాకున్ననుబ్రథమైకవచనాంతము లగుటచేఁ

జేను, దేను ఇత్యాదులవలె నవి కళలు గాకతప్పదు. అయిన నవి కళలు గావలసివచ్చుటచేతనే కదా సూరి ప్రత్యేకముగా 'తాను, నేనుపదములును ద్రుతప్రకృతికంబు' అని చెప్పినది. తానునేనులు కళ లనుటకు 'ఏను విదప' ననుత్కినప్రయోగ మాధారము, "అవధారజ్ఞార్థకముపై గనడదవాదేశము రాదు కాన- ఏన విదప అని దిద్దుట పొరపా (ఉ.15) అనిరి. అసలు దిద్దఁ దలఁచుటయే పొరపాటు. కవిప్రయోగము విలక్షణముగా నున్న నట్టిదానిని విశేషముగా గుర్తించుట యుక్తము. కాని దాని నిష్టలక్షణానుగుణముగా దిద్దివేయుట యుక్తము గాదు గదా. అట్లు లాక్షణికు లెల్లరు తమతమసిద్ధాంతముల కనుగుణముగాఁ గవిప్రయోగములను దిద్దివేసినఁ దుది కాకావ్యములస్వరూప మె ట్లుండును? కాఁగా నవధారజ్ఞార్థకముపై గనడదవాదేశ మొకపక్షమున నిష్టమై అయినను 'ఏను విదప' అనియొ కవి ప్రయోగించిన దానిని ఏన విదప అని దిద్దుట యుక్తము.

తాను, నేనులు ద్రుతప్రకృతికములే (ద్రుత. తానునేనులు కళలా) సూరి తాను, నేనులు ప్ర.ప్ర. లనుట యుచితము నవసరమును, వర్ణులవారు తొలగించుటయే సరి కాదు.

నేనుతానులనుప్రత్యయముయొక్కయుఁ దుదిస్వరము లోపించినపు డామిగిలిన సకారము ద్రుతకార్యముల నందు' (ఉ.15) నని వర్ణులవారిసిద్ధాంతము. స్వరలోపమై తాన్ నేన్ అని యున్నపు డాసకారము ద్రుతము గాకయె ద్రుతకార్యము లందునా? లేక ద్రుత మగునా? ఈస్థితి తాన్ నేన్ అనుచోట్లనే యగునా? లేక పేన్ చేన్ ఇత్యాదులందుఁ గూడనా?

'పదాంతనువర్ణంబు ద్రుతం' అని వీరిలక్షణము. అట్టియెడల దాను నేను అని పదాంతముల నున్ననువర్ణము ద్రుతము గాకుండుట యేమి? సకారంబు ద్రుతం అనుట సరి కా దని నిశ్చయించిన వీరి యిచ్చటియభిప్రాయము ననుసరించి తాన్ నేన్ అనుచోట్ల సకారము మాత్రము ద్రుత మగుట యేమి? నువర్ణము ద్రుత మయినచోఁ దద్వికృత మగుసకారము ద్రుతము గాఁగలదు. కాని నువర్ణము ద్రుతము గాకుండ స్వరలోపానంతరము సకారపుఁబొల్లునకు ద్రుతత్వ మెచ్చటనుండి వచ్చినది. వీరి యీవద్దతి ననుసరించి నువర్ణంబు ద్రుతం అనక సకారంబు ద్రుతం అనుట యవసరమని తేలుచున్నది కదా. అదియునున్ గాక యిత్యాదిస్థలములనుబట్టియు నువర్ణ మని

కాక నకారం బని చెప్పుటలో సౌలభ్యము గడునార్హము.

తాను నేనులు ద్రు.ప్ర.లు గాక తాన్,నేన్,లు ద్రు.ప్ర. లైన సూరిపలే(దాను నేనులను జేర్చుకున్నను వరులవారిట తాన్,నేన్లు ద్రు.ప్ర. లని చెప్ప నక్కర లేదా? ఇది ద్రు.ప్ర.లు గాక, తుదినకారచ్చ(గొల్లు ద్రుతమును గార ద్రుతకార్యము లవుట నింతయే.

యొత్తముమీద వజ్జులవారియీప్రసంగమునుబట్టి తానునేనులు కళ లని నిశ్చయింపరాకున్నను, ద్రుతము సువర్ణ మనుటకంటె 'నకారంబు ద్రుతం' బనుటయే సరిగ నుండు నని మాత్రము నిర్ణయింప వలనుపడుచున్నది.

ఇటు సూరి "శతృతుమానంతర్యచేదాద్యర్థకంబు" లని యానంతర్యార్థమున 'తు'వజ్జాంతము ద్రు.ప్ర.లలో జేర్చెను. వీ రది తొలగించిరి. వీరింగూర్చి "సూరి కొట్టుడున్ - అనునానంతర్యార్థకము సుదాహరించుటయు దానిని సూత్రించుటయు నవి సుర్యనకృతములు. డు అనుభావార్థప్రత్యయమును గలదు. చార్థకశబ్దముతోఁ గూడి భావప్రత్యయ మానంతర్యమును బోధించు '(ఉ.14) ననిరి. భావార్థమున డుప్రత్యయ మును పీరును విధించియుండలే దన్నవిషయము గదనింపవలసియున్నది. వివరించుట మే తాని విధించుట లేదు. భావార్థమున టప్రత్యయమే ప్రసిద్ధ మయియుండఁగా నానంతర్యార్థమున డుప్రత్యయమే ప్రసిద్ధ మైయున్నది. చార్థకశబ్దముతోఁ గూడి యానంతర్యార్థము నిచ్చు ననుటకంటె ద్రుతాంతముగా డువర్ణమును బ్రత్యేకముగా విధించుట యుత్తము. టవర్ణకముపై నిట్టిస్థితిని బ్రౌఢవ్యాకర్త విశేషముగఁ జేర్కొనెను. అట్టివర్ణతమే యుచితము. కావునఁ (జింతామఱ్యాదులు చెప్పలే దని మానుట కంటె) బ్రయోగప్రసిద్ధి కనుగుణముగ నానంతర్యమున నిచ్చాని విధించుటయే యుచితము గాన సూరిమార్గము నిష్ఠింపమె యనఁదగును.

"సూరి భావలక్షార్థకము సుదాహరింపకుండుట పొరపా" (ఉ.14) లని యెంచి "శతృతుమేదావలక్షణ చేదాద్యర్థకంబు" లనిరి. భావలక్షణముచే వృత్తం బగుభావలక్షణము గ్రహింపఁబడును. కొట్టినను, తిట్టినను అని యుదాహరించిరి. ఇందుఁ గొట్టినన్ అనువాని సూరియు నిట సుదాహరించియే యున్నాడు. భావలక్షణార్థమును సూరి గ్రహింపలే దన నేల? చేదాద్యర్థకంబు లనుచోటిభావలక్షణార్థమును గ్రహింపరాదా? కొట్టినన్ అని యుదాహరించుటలో చేదర్థముతోపాటు వృత్తం బగు భావలక్షణార్థ మిట్లు గ్రహింపవచ్చును గద. భావలక్షణార్థము సుదాహరింపలే దన

నేల? ఇట నుదాహరించిన 'కొట్టన్' అనునదే తుమర్థమునకును, భావలక్షణార్థమునకును నుదాహృతి కాగలదు. తుమర్థభావలక్షణములందు నుజ్జీ యగు' ననునొకే సూత్రముచేతనే తుమర్థమునందును, భావలక్షణార్థమునందును నుజ్జీ విధింపఁబడినది. పైని కొట్టినన్ అనునదియు నిట్లే. రెం డ్దములయందు రూపము సమానముగా నగుచుండఁగా రెండింటిని వేరుగా (వర్ణయవారిత) నేల చూపవలె. ఒకదానిచే సంగ్రహింపఁబడదా? అది యట్లుండఁగా భావలక్షణార్థము నెట సూరి యుదాహరింపలేదనియే చెప్పించుచు. అది నోషమా? కాషలోనిద్రు.ప్ర.లన్నియు నెటఁ జూపవలెనా? ఇటఁ జూపనిది ద్రు.ప్రలు.లు గాక కళ లగునా? అయిన వలెప్రభృతు లనుచోఁ బ్రభృతిశబ్ద యేల? చేదాద్యర్థకము లనుచో నాదిశబ్ద యేల? ఇం తేల, వీరే సంతీచనిచో "ఇవటిప్రతిప్రకృతికములపట్టిక స్పష్టప్రతివత్తిమాత్రఫలకము. కావున పిందు భావలక్షణార్థకములజ్యోతిషము--- మున్నగునవి యుదాహరింప కున్నను క్షతిలే" (వ్యా.నం.స.87) దని చెప్పిరి గదా. అక్కడఁ దప్పు గానియంశ మీయుద్వేగము నాటి కేల పొరపాటయినది? కాఁగా నెట సూరివచనములందు మరుక్తి లేదు.

సూరివలెనె పిరు నెటఁ చేదాద్యర్థకము లనుచో నాదిశబ్దమును ప్రయోగించిరి. సూరివచనమందలియాదిశబ్దముచే భావలక్షణార్థమును గ్రహింతము. వీరు ప్రయోగించినయాదిశబ్దముచే నేది గ్రహింపవలె? పిరు భావలక్షణమును చేర్కొనిరి. దానిచేత వృత్తం బగుభావలక్షణము గ్రహింపఁబడదా. ఆదిశబ్ద మున్నది గదా యని యట్లు భావలక్షణ మనుదానిచే గ్రహింపక వృత్తం బగుభావలక్షణము నాదిశబ్దముచే గ్రహింపవలయు నేమో.

"చక్కని చక్కన ము న్నగువానియందలి ని.న.ప్రత్యయములయు, వీను (అయిదు) ము న్నగుమఱికొన్నిశబ్దములయుఁ దుదిస్వరము లోపించునపు డామిగిలిన నకారము ప్రతకార్యముల నందు" (ఉ.16) ననిరి. సూరిలక్షణమున నిట్లు చెప్పుట సాహసము. చక్కని అనుచోట ని అనునది ప్రత్యయము గాదు. కర్మధారయము నందుఁ బూర్వపద మగుగుణవచన పై ననల్లాదిశబ్దముల కగుఁగాగమము. ని-న-ల యందు స్వరలోప మెట్లు. పదాంతము లయియసంయుక్తము లయిననులురుల యుత్వమునకు లోపము బహుళముగా నగు (ప్రకీ.16) ననుదానిచే నగు ననిరి. ఆసూత్రము చెప్పనది యుత్వమునకు లోపము. కావున నెట నిత్వమునకు నత్వమునకు లోప మాసూత్రములోవిబహుళపదముచే నన్యకార్యముగా నగు ననవలెను.

ఆయంశమును వీరు పేర్కొన్న బా గుండెడిది. అట్లు స్వరలోపము కాగా మిగిలిన సకారమునకు ద్రుతకార్యము లగు ననిరి. అది యెట్లు? 'ద్రుతముమీడిపరుషములకు సరళము లగు' నిత్యాదు లగువీరిలక్షణములు ప్రవర్తింపవలె నన్నను సకారము ద్రుతము కావలయునే ద్రుతము గాకయె ద్రుతకార్యము లగుట యెట్లు? ఇది గూడ బహుళశబ్దమహిమచేతనె అని వారే చెప్పిరి. "—స్వరలోపము గల్గినపు డాసూత్రములోనిబహుళశబ్దమహిమచే ద్రుతకార్యముల నందును.కొన్నిటనామిగిలినసకారము పూర్వావస్థలోనిప్రథమచొప్పునఁ గళయే యగును. (ఉ.15)స్వరలోపము మాత్రమీ సూత్రముచే సాధారణముగనె యగుచున్నట్లు పేర్కొనిరి. కాన ని.న.లలోస్వర లోపమె బహుళమహిమచే నగునదిగాఁ జెప్పవలె. బహుళమహిమచే స్వరలోపము, బహుళమహిమచేతనె (ద్రుతము గాకయు?) ద్రుతకార్యములు. బహుళశబ్దమునకు మహిమయధికమై మైనను వీనికి ద్రుతత్వమును విధించుకొనుట లాచువము గదా! ఇంత యుఁ జేసి యిట సాధింపఁబడురూపము లేవి, కమ్మందేనె, చక్కంగ ము న్నగు సత్యల్పములు. ఇట్లే వీరిది మొద లగువానిఁగూర్చి ద్రుతస్వరూపాన్వేషణమున గమనింపఁదగు. (ఇటలు 296 మొ॥)

ఇంక నిట వింత కొన్నిట నామిగిలినసకారము పూర్వావస్థలోని ప్రథమ చొప్పునఁ గళయే యగు ననుట. ఈప్రథమాత్వము కొన్నిట మాత్రమె యుండు ననఁగా ద్రుతకార్యము లగు నని చెప్పిన మిగిలినకొన్నిట బ్రథమాత్వముండదా? ప్రథమాత్వమును దొలఁగింపఁజాలరు గదా! 'కళయే' యగు ననుటలోఁ బూర్వావస్థలోనిప్రథమాత్వము గారణముగాఁ జూపుట యనవసరము. పైఁగాఁ బూర్వావస్థలోనిప్రథమచొప్పున ననఁగా స్వరలోప మైనపిదపఁ బ్రస్తుతావస్థలో వీని యందును బ్రథమాత్వముండ దేమో యని సందేహము గల్గును. స్వరలోపముచేఁ బ్రథమాత్వమునకు భంగము వాటిల్లనా? ఇట వీరు 'పూర్వావస్థలోనిప్రథమచొప్పున' నని చెప్పుట యసంగత మని నిశ్చయింపఁదగును.

స్వరము లోపించినను లోపింపకున్నను బ్రథమాంతత్వ మెల్లయెడల నిట నుండకతప్పదు.

ఇఁక 'గళయే' యగు నని చెప్పుటలోఁ బూర్వము ద్రుతకార్యము లగు నని చెప్పినచోట నవి ద్రు.ప్ర. లగు నని యర్థ మగుచున్నది. ప్రథమాంతతచేఁ గళాత్వము సిద్ధ మైయున్నది. కొన్నింటిమాత్రము స్వరలోప మైనపిదప ద్రు.ప్ర.త్వము గల్గుట విశేషము. ఇట్టియెడల వీనిని (తాన్ నేన్ మొ.) ద్రు.ప్ర.లపట్టికలోఁ జేర్చుట

యచితము గాదా? సూరి తానునేనుల నల్లై ద్రు.ప్ర.లుగాఁ జెప్పట సంగత మైయున్నది. ద్రుతకార్యములనుబట్టి ప్రథమాత్మము లేకుండఁబోవు నని చెప్పక ప్రథమాంత మైనను ద్రు.ప్ర. లవు ననుట సమంజసము.

ఇంక వరులవారు ద్రుతకార్యము లగు ననుచు ద్రు.ప్ర. లవు నని సూచించిరి కాని ద్రు.ప్ర. లవు నని స్పష్టముగాఁ జెప్పకపోవుటకుఁ గారణ మేమి? తాను, నేను అనురీతిగాఁ దుదిని స్వర మున్నపుడు కళ లనియు నాస్వరము లోపించిన ద్రు.ప్ర లనియుఁ జెప్పట యనుచిత మనునభిప్రాయము గానొచ్చును. ఏ మయినను స్వరలోపము లేనిచోఁ గళలును, స్వరలోప మైన ద్రు.ప్రలు నవు ననుట సక్రమముగా దని విశ్వయింపఁదగును.

పిదప “చేసెదనున్ - చేసెదను - చేసెద” అని యిటఁ జూపుటలో వరులవారి యుద్దేశ్య మేమియో స్పష్టము గాదు. దీనియందు వారిచిం.వ్యాఖ్యానాసనాబలమున్నది. ఉత్తమపురుషైకవచన మగునువర్ణముపై ‘అన్యే ద్రుతప్రకృతయః’ అనుసూత్రముచే ద్రుతము చేరి చేసెదనున్ అనురీతిగా నగు నని వీరు చిం.వి వ్యాఖ్యానించిరి. అట్టిరూపమును వీ రీవ్యాకరణమునఁ జూపు తేల? బాల.ననుసరించి ‘చేసెదను’ అని మాత్రమే యగును. ఉద్భోతమున వీరు నైత ముత్తమపురుషైకవచనముపై ద్రుతమును విధింపలేదు. వండెదను (ఉ.317) అనియె లాఢూపము నుదాహరించియున్నారు. ఇంతేల? ఇటనే ఉత్తమపురుషైకవచనాంతద్రు.ప్ర.ను వచ్చెదను అనియె (ఉ.14) చూపుట గమనింపవచ్చును. మఱి యిచ్చట మఱొక్క-ద్రుత మెక్కడిది?

ఇంకను వీ రిట ద్రుతము నువర్ణ మని చెప్పిరి గావున నుత్తమపురుషైకవచన మగునువర్ణముపై ద్రుతము (‘ను’) చేరిన చే సెదనును, చేసెతినిని అని చూపవలయును. ఇట్టివి భాషలో నుండవు. అయిన చేసెదనున్ అని యెట్లు చూపి రట. చేసెదను, చేసెదన్ అని మాత్రమే చూపఁదగును.

పిదప వీరు కందోయి, ఏసన్ అనువానింగూర్చి వివరించిరి. వరులవారి ‘కందోయి’ ప్రక్రియయం దనాచిత్యములే మెండు.

కందోయి :

“కన్ను + దోయి అనుచో కన్నుంగవ ము న్నగుచోటులందువలె సామాసిక

నుగాగమము చేసి యందలి 'న్ను' అనువానికి నిక్కలాదిసూత్రము చొప్పున లోపము చేయఁగా కనుదోయి అనుస్రుతసహితరూపము నిచ్చును. ఏదవ ద్రుతకార్యములతో కందోయి" (ఉ.16) యగు ననిరి.

కన్నుంగవ ఇత్యాదులలోవలె నుగాగమ మయినచో గన్నుందోయి యగును. నిక్కలాదిసూత్రముచే న్నులోపము చేయవలె ననిరి. నిక్కలాదిసూత్రమును వర్తింపజేయునెడల 'న్ను'లోప మొక్కటి మాత్రమే యేల చేయవలె. నిక్కలాదిసూత్రముచేతనే కన్ను + దోయి కందోయి యని యగు నన్న నష్ట మేమి? సూరి కిట్టి యభిప్రాయము లే దనకతప్పదు. ఉన్నచో కన్ + దోయి యని యివటఁ జూపెడి వాడే కాదు. అనఁగా 'న్ను'లోపము చేయునుద్దేశ్యము సూరికి లేదు.

సామాసికనుగాగమముచే కనుదోయి యగు ననిరి.

సూరి కన్ + దోయి యని పొల్లనకారమును జూపెను. వీరును వర్గయుక్త రళసూత్రమునొద్దఁ జొల్లనకారమునే చూపిరి. నుగాగ మగు నని వీరివలె సూరియుఁ దలఁచిన వీరివలెనే కనుదోయి యనియే చూపెడువాఁడు గదా! కావున కన్దోయి చూపినసూరి సామాసికనుగాగమ మగు నని తలఁపలే దని స్పష్టము. ఇట నకారచ్చఁ జొల్లే యాగమ మగు ననుటకు వీలు లేదు. (ద్రు.176) కావుననే వరులవారు నిట నాగమమును 'ను'వర్జముగానే చూపిరి.

ఈవర్జులవారివివరణము సూరిమతమునకు భిన్నము. (ద్రు.193) అదియు నుచితముగాఁ దోపదు. (ద్రు. శబ్దిగతనకారము ద్రుతమా? ద్రుత. ఏని గళ యగునా?)

తన్నుప్రభృతులు :

అం.నా.అ.కర్త 'తన్ను-నన్ను- నిన్ను- ఇవి కళ లని చెప్పెను. ద్వితీయా విభక్తి చేరనపు డివి కళ లైనప్రకృతు లని తెలియచున్న' వనుటను విమర్శించుచు వరులవారు అప్ప.5-22, 23వద్యముల ననుసరించి యివి దైకల్పికద్రుతప్రకృతి కము లగుట ప్రస్తావించిరి. (వ్యా.సం.స.107.216) అప్పకవియే రెం డభిప్రాయములఁ బ్రకటించెను. 'నిన్ను నెఱుంగంగ, నన్నేలుకొనుము' అనువానింబట్టి యివి వికల్పంబువలన ద్రుతప్రకృతికము లయినట్లే చెప్పవలసియున్నది. కాని యింతకు ముందప్పకవియే 'తన్ను, నిన్ను, నన్ను, విన్ను ము న్నామిన్ను చన్ను కన్ను వెన్ను

శబ్దములకు జష్ట లుండుఁ దోవఁ జర్చింప నివి ప్రుతప్రకృతికము లెప్పుడు గావు భక్త సులభ' (అప్ప.సం.217) అనెను. దీనింబట్టి యిది యెప్పుడును ప్రు.ప్ర.లు గా వన వలెఁ గదా. ప్రు.ప్ర. లెప్పుడు గా వని యొకసారి వికల్పమువలన ప్రు.ప్ర. లగు నని యొక్కసారి చెప్పుచో నప్పకవివచనములలోనే పైరుద్యము చోటుచేసికొన్నది. వజ్రులవారు విరోధము లే దనుచురు. “ఇందలిన్నిన్నప్రభృతులు ప్రథమాంతము లగుటఁ గళలే. ద్వితీమాంతతయందునుఁ బాక్షికముగాఁ గళ లని యాతఁడు తలంచిన తన్ను నన్ను నన్ను అనువానిని దక్షిణకళాశబ్దములతో జోడించి చెప్పుటలో విరోధము లే” (వ్యా.సం.స. 107) అనుటలో సంగతి మేమి? విన్నప్రభృతులు ప్రథమాంతము లైనవి యెప్పుడును గళలే కదా. తన్నుప్రభృతులు పాక్షికముగాఁ గళ లవు ననగా నొకవక్షమున ప్రు.ప్ర.లే. నిత్యకళలను, పాక్షికకళలను గలిపి చెప్పుటలో విరోధమే లేదా? ‘ప్రుతప్రకృతులెప్పుడు గావు’ అని చెప్పుచున్నపు డెప్పుడును ప్రు.ప్ర.లు గానివిన్నిప్రభృతులతో (ముందే) నప్పు డప్పుడు ప్రు.ప్ర. లగుతన్ను ప్రభృతులను జేర్చుట యెట్లు గుడుడు?

అయ్యు ఆం.శా.ఆ. అప్పకవిరెండవయభిప్రాయమును గూడఁ బ్రస్తావించిన బా గుండెడిది. ఆం.శా.ఆ. కళ లైనప్రకృతు లనుటను వరులవారు విమర్శించు టుచితముగా నున్నది. (వ్యా.సం.స.216)

దీనింగూర్చి గు.ప్ర.ను విమర్శించుచు ‘తన్నును, నన్నును అని పేర్కొను నపు డవి ప్రుతప్రకృతికము లనఁబడును. తన్ను నిన్ను నన్ను అని పేర్కొనునపు డవి కళ లనఁబడును. ఇట్టిస్థితిలో విరోధ మే’ (వ్యా.సం.స. 107) దనిరి. పయి పద్యమున నప్పకవి యెప్పుడును ప్రు.ప్ర.లుగా వనుటలో విరోధము లే దని వరుల వా రెంచి రన్నమాట. అది యట్టిద యందము.అప్పకవియభిప్రాయము ననుసరించి చూచిన ‘తన్ను’ సకారము ప్రుతమే.వాని తదంత సగుణీకర్తము మాత్ర మెప్పుడును క్రిందివకారము లోపించినను ప్రు.ప్ర. గానేరదు. ఇట్లు టుచితమా? తన్ బంచిన విస్తూచి, నన్ బిలిచి యనుకవివ్యవహారము ననుసరించి తన్ ఇత్యాదులు ప్రు.ప్ర.లు గా వను దొప్పునా? ‘మహిజాతను గొనివచ్చె’ ననురీతి నప్పకవి చూపినస్వత్వరూప ముల ననుసరించి తను బంచిన’ నిను జూచి యనురీతిరూపము లుండనపు. అట్టియెడ వివి యెప్పుడును ప్రు.ప్ర.లు గా వను టెట్లు? ఇక్కడ నప్పకవి చూపినవిన్నిప్రభృతుల కిట్టిస్థితి లేదు గదా. తన్ బంచిన అనురీతి వాతనిదృష్టి తెక్కలే దేమో.

వజ్జులవా రప్పకవినందిసిద్ధాంతముచొప్పును బ్రస్తావించి తన్నుప్రభృతులు కళ లనుటను సమర్థింపఁబూనిరి. కాని యదియుఁ గుదురదు. కళాత్వమున సంధి యవుటయు, ద్రు.ప్ర.త్వమున సంధి లేకుండుటయునప్పకవిసిద్ధాంతము. ఇట నప్పకవి జడ్డ పోయినను గళయై యగు ననెను. కాఁగా తను + అడిగె ననురీతి నున్నను సంధి యై త నడిగె నని యపరూపములు గావా? విన్నుప్రభృతులకు నిచ్చే, చను + అంటి చనంటి అని సంధి యవునా?

ఇక్కడ ద్రు.ప్ర.లను నిరూపించుటయు, నివి నాంతము లయ్యు ద్రు.ప్ర.లు గాకుండుటయు ననుసంశయములు చెప్పుటయై యప్పకవియుద్దేశ్యము. సంధిప్రస్తావన యింకను దరువాత నెక్కడనో గలదు. దాని ననుసరించి యిట నిట్లు చెప్పె ననుట యొప్పును.

ఏ మైనను తన్ను నిన్ను నన్ను అన్నవి జడ్డ లోపించినప్పటికి నెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లు గా వనుట సరి కా దనక తప్పదు. కాన గు.ప్ర. విమర్శించుటలోఁ దప్పు లేదు. స్వరసంధి నుద్దేశించి వస్తులవారు సమర్థించినతీరును త నడిగె ననురీతియప రూపములకు మూల మగుచు నసమంజసమై యవుచున్నది.

విన్నుప్రభృతులందువలె తన్ను, నిన్ను నన్నులందలితుదినకారమును శబ్దము తోడఁ బుట్టినదే యని యప్పకవి యొకవేళ ధావించి యున్న నది యింకను విలక్షణ మనక తప్పదు. సా.త్రి.శ. ననుచేత, ననుకొఱకు, ననువలన ననురీతిరూపముల నుదాహరించుట గానవచ్చుచున్నది. అయ్యుఁ బ్రథమయందు తాను, నేను, నీవు అను రీతి నుండును గాని తన్ను నన్ను నిన్ను అని యుండనేరదు. ఒకవేళ (తన్నునుండి తాను సాధింపఁబడినను ఏటఁ బ్రకృతి చూపు పెట్టు?) అప్పకవియభిప్రాయ మెట్లును సమన్వయింపఁబడుట లేదు.

నాప్రాతిపదిక ద్వితీయైకవచనమున 'నన్ను' అని యగును. సూరిమతము నను సరించిన నిందలినువర్ణము ద్వితీయావిభక్తియై. ముందటి 'న్ను' వర్ణము విభక్తి కాగ మము చేసికొనవలెను. అప్పుడే నన్ను + అడిగె ననుచో విభక్తియుకారమునకుఁ జెప్పిన సంధి యవుట గుఱుచును. ఈ 'న్ను' వర్ణము చేరకుండుటయుఁ గల దని గుర్తింప వలయును. అప్పుడు నను, తను నిను - అనురీతి నవును. తను + పంచిన - తన్నం చిన అనురీతి నవును. ఈనువర్ణము ద్వితీయైకవచనమై కావున ద్రుతమే. కావునఁ దను, నిను నను ద్రు.ప్ర.లే. పైని ద్వితీయావిభక్తిప్రత్యయము లేకుండఁ దన్ను,

నన్ను, నిన్ను అనుకూలంగా నువ్వట్లాంత మైయుండదు. కావున నది ద్రు.ప్ర. లేక కళ యనుప్రశ్నకుఁ దావు లేదు. 'తన్ను' అనుకూల నున్న నవసానమున ద్రుతము లోపించినరూప మగును. ఇట్లవి యెప్పుడును ద్రు.ప్ర.లే కాని కళలు గావు. (చూ.ద్రుత.)

ద్రుతోపజీవులు :

“శబ్దావయవద్రుతము గలవి ద్రుతప్రకృతికములు. అర్థవిశేషబోధక 'ను' శబ్దముతోఁ గూడినవి ద్రుతోపజీవిశబ్దములు. ద్రుతప్రకృతు లీవఱ కుదాహృతము లయ్యె (ఉ.16) వనిరి. ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు నట్లు భిన్నములుగాఁ జూపినవి రింతకు ముందరుదాహరించినద్రు.ప్ర.లలో ద్రుతోపజీవులను గలుపుట వింత. ద్రు.ప్ర.లలో ఎంతయును. అయ్యును, కొట్టుడును అనువానిం జూపిరి. పదవ నివి ద్రుతోపజీవు లగుటను వివరించిరి. మఱి ద్రు.ప్ర.లు గానియాశబ్దములను ద్రుతోపజీవులను దేర్కొననిసూరివలె వీరు ద్రు.ప్ర.లలోఁ దేర్కొన నేల? ద్రుతోపజీవు లయ్యును వీనికి ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ యుండునా? పై సుద్ధరించినవాక్యములనుబట్టి చూచిన ఎంతయును మున్నగుద్రుతోపజీవులనుద్రు.ప్ర.లలో నీవఱకె యుదాహరింపఁబడినసంగతి మఱవి లేమో యనిపించును. ద్రు.ప్ర.లు ద్రుతోపజీవులు కెందును ద్రుతాంతములె యైనను శబ్దావయవద్రుత మున్ననే ద్రు.ప్ర. లవును. చార్థకనుశబ్దాంతములు ద్రుతోప జీవు లనఁగా ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు గా వనియే యర్థ మగుచున్నది గదా.

“ద్రుతోపజీవినశ్శబ్దః అనునధర్వణవచనము నరయక సూరి ఎంతయున్ అయ్యున్- అనువానిని ద్రుతప్రకృతికములుగా నుదాహరించెను. అవి ద్రుతోపజీవి శబ్దములే కాని ద్రుతప్రకృతికములు గా” (వ్యా.సం.స.39) వనిరి. కాని సూరి నట్లు నిందించినవీరే యిచట నాపనియె చేయుట వింత. ప్రయోజనము లేనిద్రుతోపజీవి విభాగము సంగీకరింపనిసూరి ద్రుతాంతము లయినపదము లెల్ల ద్రు.ప్ర.లుగనె చెప్పి యట్లుదాహరించుటలో దోషఁగు లేదు. అది సరి కా దని ద్రుతోపజీవులను వేఱు చేసినవజ్ఞులవా రట్లు చూపుట దోషఁగే యనక తప్పదు.

అసలు ద్రుతోపజీవినసంజ్ఞను వీరు విధించినజాడ లేదు. ద్రు.ప్ర. ద్రుతోప జీవులు భిన్నములుగా వివరణమునఁ దెల్పుటయే కాని లక్షణమున నావిషయము స్పష్టము చేయలే దేమి? శబ్దావయవద్రుతము గలవి మాత్రమే ద్రు.ప్ర. లని గుర్తిం

వినవారు వివరణమున నట్లు చెప్పటకంటె సూత్రముననే యాయంశమును స్పష్టము చేయవలదా? భేదమును బాటింపనిసూరికివలె వీరును ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞను విధింపనేల?

“సముచ్చయోద్యర్థకనుశబ్దము ద్రుతము రూప (ఉ.16) మని వీరిటనే స్పష్టము చేసిరి. అట్టి మొదల సూరివలె వీరును “ద్రుతాంతము లయినపదములు ద్రుత ప్రకృతికంఠు’ లని సూత్రించు తెట్లు? ఎంతయును మొదలగువానిలోఁ జివరనున్న నుశబ్దము ద్రుతమే కావున నీయది ద్రుతాంత మగుపద మవుటంబట్టి ద్రు.ప్ర. అవుచునే యున్నది. చుట్టి వీరు వివరించినద్రు.ప్ర.లక్షణమును వీరిసూత్రము సాధింపఁ జాలుచున్నదా? కాఁగా వీరిట వివరణమునఁ జెప్పినయంశమునే సూత్రముగాఁ జెప్పవలసియున్న దనవలెను.

ద్రుతోపజీవు లనుపేరఁ గొన్నింటిని ద్రు.ప్ర.లకంటె భిన్నముగా నిరూపించుట ప్రయోజనహీనమే కాక యనర్థములను గూడఁ గల్గించును. (కావున నిట్లు విభాగించుట తగ దని గ్రహింపఁదగును. (ద్రుత. ద్రుతోపజీవులు) ‘వికృతివివేకవాసనా బలముచేతనే’ ప్రయోజనహీన మయినయావిభాగమును వీరుపేర్కొని రని గుర్తింపవచ్చును. ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞతోపాటు ద్రుతోపజీవిసంజ్ఞయును మిగిలినలక్షణమున వీరుపయోగింపలేదు. ద్రుతోపజీవులవలననే ద్రు.ప్ర. సంజ్ఞను గూడ నుపయోగించునవకాశము లేకజోయినది. ఏ చేని గార్వ్యము ద్రు.ప్ర.ల కగు నని చెప్పిన నయ్యది ద్రుతోపజీవులకు సిద్ధింపక యనర్థము వాటిల్లును గదా. ద్రుతోపజీవులను గల్పించుట తోనియిం కొకయిబ్బంది పయిసూత్రము న గమనింపవచ్చును.

కళలు :

ద్రుతప్రకృతులు గానిశబ్దములు కళ లనఁబడు (13)ననుసూరిసూత్రమును వీరు ‘ద్రుతప్రకృతికములు గానిశబ్దము’ లనిరి. ద్రుతప్రకృతిద్రుతప్రకృతికశబ్దములు సమానార్థకములేగావున వరులవారిమార్పులోఁ బ్రయోజనము గాని సూరిలక్షణమున దురుక్తి కాని లేదు. కాని యాలక్షణమును సూరి ననుసరించి చెప్పటవలన వజ్జిలవారిమతమునఁ గొంతయిబ్బంది గల్గుచున్నది. వీరు ద్రు.ప్ర.లకంటె వేఱుగా ద్రుతోపజీవులను బేర్కొనిరి. ఇట ద్రు.ప్ర.లు కానివి కళ లనుటవలన ద్రు.ప్ర.లకంటె పేరుగానింతకు ముందు వీరు నిరూపించినద్రుతోపజీవులు కళలు గావలయును గదా. ఇట్టివి కళ లయిన ద్రుతోపజీవిసంజ్ఞవలనఁ బ్రయోజన మేమి? చాద్యర్థకనుశబ్దముతోఁ

గూడనపు డవి యెట్లును గళలే. కాని ద్రుతరూప మైన సూ'ను'శబ్దముతోఁ గూడి యున్నను నింతతమువేఁ గళలు గాక తప్పుట లేదు.

ద్రు.ప్ర.లు. (ద్రు.ప్ర.లు గానివి) కళ లని పదము లెల్ల రెండుగా సూరివలెనె వీరును లక్షణమున విదాగించిరి. నడిమిద్రుతోపజీవులను వీరు సూక్తమునఁ దేర్చొన లేదు. ఇయ్యవి ద్రు.ప్ర.లే యపు నన్నచో శబ్దావయవద్రుతము గలవి ద్రు.ప్ర. లని నిర్ణయించుట పొరపాటు. శబ్దావయవద్రుతము గలవానిని, చాద్యర్థక'ను'శబ్దాంత ములను వేరుగా నిరూపింపఁదలచినపు డా రెంటికి వేర్వేలు సంజ్ఞలను బెట్టి రెంటికి సామాన్యముగా ద్రు.ప్ర.సంజ్ఞ సుండుట యొకమార్గము.

ఏ మైన వివరణమున నైన ద్రుతోపజీవిప్రసంగము వజ్జులవారివ్యాకరణ మున వా రంతకుముందు సంజీవనిలో సూరిలక్షణమునఁ బ్రస్తావించినప్రమాదము లతోఁ గూడి యంగీకరింపదా కున్న దనుట నిశ్చయము.

ఇటుఁ గళలలో వజ్జులవారు తానునేను అనువానిం జేర్చిరి. అవి కళలు గావు. ద్రు.ప్ర.లు. 'వచ్చెడును' యన్న చాద్యర్థకముగాఁ జూపిరి. 'దుమ' ప్రత్యయముం గూర్చి యాసందర్భమునఁ జూతము.

పదవ 'విశేషణములు' నన్నయమతమున ద్రుతప్రకృతికములై మైనను సదా విశేష్యముతో నడుసించి కళలవలె ద్రుతలోపము నందియుండు (ఉ.17) ననిరి. అనఁగా ద్రుతలోపమువలనఁ గళలవలె నుండు నన్నమాట. ద్రుత మెప్పుడును లోపించునపుడు వీనిని ద్రు.ప్ర. లన నేల? చిం.మతమునను 'అద్యానభిదధతికా' యనుచోటియాద్యశబ్దముచే వీనిని గూడ సంగ్రహింపనవును.

వీరు ధా.వి.లను చేసిన- ము న్నగురీతిగాఁ జూపుట సరి కాదు. ఇవి స్త్రీసమ ములు గావు (ద్రుత.234) అనుప్రయుక్త సుగుతచ్ఛబ్దముతోఁ జేసినవాఁడు. చేసినది యనురీతిగా నుదాహరింపవలె.

కళ యనుసంజ్ఞను గూర్చి వీ రంతకు ముం దిట్లు చెప్పిరి. కళ యనఁగా హల్లు నకు జీవకళ నొవవించుస్వరము. అట్టిస్వరము తుదిని గలశబ్దములు కళలు- చింతా సుజీమతమునఁ దొల్లనకారమే ద్రుత మగుటచేఁ దొల్లనకారాంతములే ద్రు.ప్ర లగు టముఁ గళలు స్వరాంతము లగుటయు సార్థకముగా సిద్ధించు చుండఁగా 'ను' ద్రుత

మన్నసూరిమతమున నీసంజ్ఞ సార్థకము గా '(వ్యా.సం.స.108) దనిరి. నువర్ణమును ద్రుతముగాఁ జెప్పినయాయుద్ధ్యోతము ననుసరించి వరులవారిమతమునను నీసంజ్ఞ సార్థకము గాలేదు. సంజ్ఞలు సార్థకము గావలయు ననరాదు. కాని యట సూరిని విమర్శించుచో సూరి 'ను'ద్రుత మన్నట్లు చెప్పినవా రుద్ధ్యోతమున నకారంబు ద్రుతంబనుట చింతామణివాసనచే నిత్యాదిగాఁ జేర్చొనుట వింత గొలుపక మానదు.

ఇ(కఁ దైవి వీరు కల్పించినసార్థక్యమే సమంజసముగా నున్నదా? పైకారణము తోనె తానునేనులు కళలు, తాన్నేనలు (ద్రు.ప్ర.లు) కళలు గా వనుట యుక్తియుక్తముగాఁ దలంచి రేమో కాని యిదే పద్ధతిలో వనములు కళ, వనముల్ కళేతర మని చెప్పఁదగునా? కళాశబ్దమునకు నర్థము చెప్పుటలో నసహజత్వమే యున్న దని తోచుచున్నది.

కళలపట్టికలో సూరి యదాహరించిన ఎత్తిలి- ఒత్తిలి యనున వ్యవ్యయములుగా గు.ప్ర. పేర్కొన్నది. (బా.సా.పే.త్వార్థకముల నుదాహరింపలే దన్నది) వరులవా రీయభిప్రాయమును దిరస్కరించి, ఎత్తిలి, ఒత్తిలి త్వార్థము లనిరి. మం. కానోపు నని (13) తాటస్థ్యము వహించినది. ఇవి త్వార్థకములా యన్నది పరిశీలనార్హము. సూ.ని. ఒత్తిల్లు అనుధాతువును జూపినది. కావున దానిత్వార్థకరూపమే ఒత్తిలి అనియు, సూ.ని.ఎత్తిలు చూపకున్నను ఎత్తుధాతువు చూపెను గావున ఎత్తిల్లు ఏర్పడు ననియు వరులవా (వ్యా.సం.స.110) రంతురు. ఇందుఁ గొప్పసందేహములు. ఒత్తిల్లుధాతువునకు త్వార్థమున 'ఒత్తిలి' అని కలదా? ఒత్తిలి యని యొక్కలకారము తోడిరూపము మాత్రమే యుండు లేదా? ఎత్తిలి విషయమున ఎత్తిల్లు అనునదే క్రొత్తగాఁ గల్పింపవలసియున్నది. ఎత్తిల్లఁడు, ఎత్తిల్లినది గాదు అనువ్యావహారిక రూపములను వీరు ప్రదర్శించిరి. ఇవి ప్రాంతీయములుగా నుండియుండనవు. కాని వీనికిఁ గావ్యప్రయోగము గానరాదు. తగ్గ అన్నది వ్యవహారమునం దున్నను గావ్య ప్రయుక్తము గామి నయ్యది గ్రాహ్యము గా దనియుఁ బిత్వాదులలోఁ జేర్పరా దనియుఁ బేర్కొన్నవీ రిట వ్యావహారికరూపము లాధారముగా నిర్ణయించుట విశేషము. అదియు ఎత్తిల్ల అని వ్యవహారమునం దుండ ఎత్తిల్లు అనునదిగాఁ జూపుట మతొక విశేషము. ఎత్తిలి, ఒత్తిలి అనువానికి మాత్రము కవిప్రయోగములు చూపిరి. క్రియారూపములు వ్యవహారమున మాత్రమే యుండఁగా త్వార్థకరూపములు మాత్రమే కావ్యములందుఁ బ్రయుక్త మగుట (భేదమును గమనార్హము) వే తొకవిశేషము.

పోనీ! అర్థమునందు సామ్యమున్నదా? ఎత్తిలి, ఒత్తిలి అనువానికి గట్టిగా ననునర్థమును గోళములు చూపుచున్నవి. ఒత్తిల్లు అనుభాతువును జూపినసూచి. దానికిఁ బ్రక్కకొఱగు అని యర్థము చూపినది ఎత్తిల్లు? అనుభాతువునకు మూలమని యూహింపఁబడు'ఎత్తు'భాతువునకు కలుగు, పట్టు ఇత్యాదిగా నర్థము లున్నవి. ఇట్టి భాతువులపై క్షార్వర్థమునం దిప్రత్యయము రాగా ఎత్తిలి, ఒత్తి (అని మాత్రమే రూపము లవుటయు) అనువానికి కలిగి యొక్క, ప్రక్క కొఱగి యనుతీరుగా నర్థము లుండవలయును. కానఁ దద్భిన్నముగా గట్టిగా ననురీతియర్థ మెట్లు లభించినది. (శబ్దముతోపాటు) అర్థమునకును సామ్యము లే దనక తప్పదు. ఇంక (శ.ర. ననుసరించి ఒత్తి) ఎత్తి అనుక్షార్వర్థకరూపమునకు గట్టిగా ననునర్థము గలదా?

కాగా శబ్దమునుబట్టియే కాక యర్థమునుబట్టియు వరులవారిసమన్వయ మిట సరి గా దని గుర్తింపఁదగును.

సూరియుదాహరణక్రమమునుబట్టి చూచినను నివి క్షార్వర్థకము లనుట కవకాశము లేదు. సూరి వీనికి ముందే కొట్టక, తిట్టక, యనువ్యతిరేకక్షార్వర్థకరూపముల నుదాహరించెను. ఎత్తిలి ఒత్తిలి యనునవి క్షార్వర్థకరూపములే యని సూరి తలచి నచో ముందుగా క్షార్వర్థకము లగువీనిని జూపి యాపిదపనే వ్యతిరేకక్షార్వర్థకములను జూపుట సక్రమము గావున నట్లు చేసియుండెడివాఁ డనుటలో దోషము లేదు గదా. ఇంక రాఁడు రాదు అనువ్యతిరేకక్రియలక్రమమునుబట్టి ముందుగా వ్యతిరేకక్షార్వర్థకముల నుదాహరించె (వ్యా.సం.స.110) ననుటయు సరి కాదు. వచ్చిరి-వచ్చితివి-రాఁడు రాదు అనురీతిగా ముందుగా స్వార్థము నందలివే చూపి యాపిదపనే వ్యతిరేకార్థకములను జూపె నని గమనింపవలయును.

పైఁగా క్షార్వర్థకరూపముల నుదాహరింపఁదలఁచుచో వచ్చిరి, రాఁడు అనురీతిగా కొట్టక- తిట్టక- కొట్టి-తిట్టి యనువిధముగా నింతకుముందు వ్యతిరేకక్షార్వర్థమునం దేభాతువును గ్రహించెనో యాభాతువుక్షార్వర్థకరూపములనే యుదాహరింపఁదా? అతఁ డనుసరించినపద్ధతి యిదే కదా. ఇచట మాత్రము తద్భిన్నముగా నేల చూపెను.

అట్లు గా దన్నను క్షార్వర్థకరూపముల నుదాహరింపుటకు నప్రసిద్ధము లగు నీయవి తప్ప మ జేవియు సూరికి చొరుకనే లేదా?

కావున సూరి లక్ష్యయోజనక్రమము ననుసరించి చూచినను నిది త్వాత్కరూపములుగా సూరి తలచె ననుట కాధారము లేదు. ఎత్తిలి, ఒత్తిలి, యనునవి ప్రతిపదోక్తావ్యయములుగా గ్రహించుట యుచితము. బా.సా.పే. పేర్కొన్నట్లు త్వాత్కరముల నిట సూరి చూపలే దనుటయె లెస్స. బా.ప్రా.సర్వస్వము త్వాత్కర క్రియలు- ఎత్తిలి- ఒత్తిలి- (48) యని చూపుట ప్రమాదము.

బిందువులు :

“హ్రస్వముమీడిఖండబిందువునకుఁ బూర్వబిందువు వైకల్పికముగ నగు” (సం.14) ననుసూరిలక్షణమును వీరు సమగ్రముగా సవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. “హ్రస్వముపైని సిద్ధసాధ్యపూర్ణములు ప్రాయికముగా ఖండములు వైత నగును. అవిర్విష్టబిందువిధానస్థలములలో హ్రస్వము మీదఁ బూర్ణములు రెండును నగును” (14) సూరిలక్షణము గా దని మార్పులతోఁ జెప్పినవీరిలక్షణ మెంతవఱకు నర్థవంతమో ముందుగాఁ బరిశీలింపదగును. ఈవఱకులవారివచనములు సూత్రమువలెఁ గాక వ్యాఖ్యానమువలెఁ గన్పట్టుటలో విశేషము లేదు. ప్రయోజనపిశేష మున్నదా?

“హ్రస్వముమీద” ననుపదము సార్థకము గా దని తరువాతిసూత్రమునొద్ద గమనింతము.

ఇక సిద్ధపూర్ణమునకు ఖండము విధించుట యుచితమా? సూరి ఖండమునకుఁ బూర్ణమును విధించుటనుగూర్చి వీరింతకు ముందు “వ్యాకరణముచే సాధింపఁ బడునట్లు ‘అడంకువ’ ము న్నగువానిలోనిపూర్ణములును సాధ్యములై యగును గాన నింక సిద్ధపూర్ణ మున్నది గగనారవిందమై యగు” (వ్యా.సం.స.113) ననిరి. కాని యది యసంగతమని వారివచనములచేతనే యటనే గ్రహింపవచ్చును. బంతి, చేమంతి మొదలుగా సిద్ధపూర్ణములను వారే ప్రదర్శించియున్నారు. ఇట్లు గగనార విందములు ప్రచురప్రసిద్ధి నందినవి. కాని యిట వీరు పూర్ణమునకు ఖండ మగు ననిరి కదా! వారిత్రక మగుసాధుమార్గములో (వ్యా.సం.స.113) సుచ్చారణస్వభావమును, సహజత్వము (ఉ.17) ననుసరించి వీరు ఖండ మెప్పుడును బూర్ణమునుండి యే యేర్పడవలయును గాని “యుచ్చారణభ్రష్ట మగునరసున్ననుండి నెఱుసున్నను సాధించుట యసంగతము (వ్యా.సం.స.113)గా నిర్ణయించిరే. దీనివలన నెచ్చటను ఖండము సిద్ధ మైయుండదే. సిద్ధఖండ మున్నది యిచ్చట యథార్థముగా గగనారవింద

మైనది. (ఉచ్చారణభ్రష్ట మని గుర్తించినవారు నిండుసున్నకు లోపము చెప్పట యుచితము గాని యరసున్నను చెచ్చిపెట్టు తేల? లేఖనము ననుసరించి తెచ్చినచో నెట్లే నది యంగీకరింపకతప్పినదా?)

కాగా వ్యాసం.స.లో వీరు సూరిహర్షమును దిరస్కరించుటలోనియు క్తి ననుసరించిన నిట వీరు సిద్ధహర్షమునకు ఖండమును విధించుటయే యసంగత మనందగు.

ప్రాస్యముమీఁద సాధ్యహర్షమునకు ఖండబిందు చగు ననుట మిక్కిలి యన వసరము రాముండు, రాముణు, చమచంగలండు, చమవంగలండు వచ్చెందండ్రవచ్చెందండ్రయనురీతిరూగా సాధ్యహర్ష మిసూత్రములే ఖండ మయినట్లుదాహరించిరి. అనగా జీత్తు బిందుహర్షం బగు యు స్మగుసూత్రములచే బూర్ణ బిందువు కాగా దాని కీ సూత్రముచే ఖండబిందు వగు నన్నమాట. కాని వీ సూత్రముననే పిదప ననిర్దిష్ట బిందువిధానస్థలములలో ప్రాస్యముపైని బూర్ణార్థములు రెండును నగు నని చెప్పిరి. ఇక్కడ వీరు చూపినయుదాహృతులలో దేనియెడలను సాధ్యబిందువు హర్ష (లేదా ఖండ) మని నిర్దేశింపబడలేదు. అనిర్దిష్టబిందువిధానస్థలముల బూర్ణ బిందువు మాత్రమే యగు నన్న సప్పు డట బూర్ణ మగుటయు నచ్చటిహర్షమునకు వీరి సూత్రముచే ఖండ మగుటయు సంభవించెడిది. కాని వీరనిర్దిష్టబిందువిధానస్థలమున బూర్ణార్థములు రెండును నగు ననిలే. (అస రిదియె సహజసిద్ధము ప్రత్యేకముగఁ జెప్ప నక్కట లే దని పైని స్పష్ట మగును.) కావున 'జీత్తు బిందుహర్షం బగు' మొద లగునాలక్షణములచేతనే హర్షార్థములు రెండును నవును. అచ్చట వీరును "ఇచ్చట డు జ్జనుదానియందు జకార మిత్తు గావున 'జీత్తు బిందుహర్షం బగు' అనుసూత్రముచేత డువర్ణమునకు ముందు సుస్పవచ్చును. జకారము లోపించును డిద్దుండు- డిద్దుండు' (ఉ.103) అనిరి. ఇందు ఖండబిందు వయినరూపమునే ముందుగా నుదాహరించుటయు గమనార్హము. దానింబట్టియు నీర్థములందు బూర్ణ బిందువునకు ఖండబిందు వాదేశముగా వచ్చుప్రసక్తియే లే దని స్పష్టము. ఇక్కడ వీరు చూపినచోట్లనే కాదు. ఈవ్యాకరణమునం చెచ్చటను సాధ్యహర్షమునకు ఖండ మాదేశ మగుప్రసక్తియే యుండదు.

ఖండహర్షములు రెండును నవుచోట బిందు వని సామాన్యముగా విధింపఁ బడును గావున నట బూర్ణార్థములు రెండును వేర్వేలుగా నవుచుండుటచే బూర్ణము

నకు ఖండ మాదేశము చేయ నవసరము లేదు.

పూర్ణబిందువు నిర్దేశింపఁబడినస్థలములలో ఖండము రాదు. వచ్చుచోఁ బూర్ణమును నిర్దేశించుటయే నవసరము గదా. “పు, ంపు, టి, ంటి, ఇంచు అనుస్థలములు ప్రత్యేకవిధానము గలవి గాన నచట ఖండమునకుఁ బ్రసక్తియే లే (ఉ.18) దని వీరె యిచ్చట స్పష్టము చేసిరి.

ఖండముమాత్రమే నిర్దేశింపఁబడుస్థలమునఁ బూర్ణమునకు ఖండబిందు వాదేశ మగుట యసంభవము. అగుచో ఖండబిందునిర్దేశము వ్యర్థ మగును.

ఇక నిం దొక యన్వయము గమనింపఁదగును. వీ రిచ్చటనే గంపెండు- గం పెండు, వాలిండి వాలిండి యనున పునాహరించిరి. ఇటఁ బూర్ణబిందురూప మెట్లు? ఇట వీరును సూరివలె ఎఱుఁడు. ఇఁడిప్రత్యయములను (ఉ.309) విధించిరి. ఇంకను తూమెండు, తూమెండు అనియునుదాహరించిరి. విధింపఁబడినదిఖండబిందుయై క్తము గాఁగా దానికిఁ బూర్ణబిందు వె ట్లయినది? పూర్ణబిందుఘటితము లగుగంపెండు వాలిండి, యనురీతిరూపములు వీరిలక్షణముచే నసాధ్యము లై యసాదువు లని నిర్ణయింపవలయును.

మొత్తముమీఁద సాధ్యపూర్ణమునకు ఖండ మగుట యీవ్యాకరణమున నసంభవ మనియు నట్లు చెప్పుట కొంతొకచో నన్వయము ననియు గ్రహింపవచ్చును.

“హ్రస్వాత్ పూర్ణోఽపి భవే’ త్రనుచిం.సూత్రమున కహో. చేసిన- సిద్ధ స్సాధ్యశ్చానుస్వారః లఘుక్షరాల్ పరశ్చేత్ పూర్ణోఽపి భవే’ (కవిశి.211) త్రను వివరణము ప్రభావముచే ననఁగాఁ గవిశి. వాసనచే వీ రిట్లు సూత్రించి రనుట దోషము గాదు.

కాగా ‘నుడితోలిహ్రస్వముమీఁద తేలనిసాధ్యస్థలములు- కెందామర- ముం గొంగు- కంబోయి- (ఉ.18) యనుటయు నసంగతము. ఇట ‘అదేశసరళములకు ముందున్నద్రుతమునకు బిందుసంశ్లేషములు విభాష నగు’ ననుసూత్రమందలిబిందు శబ్దముచేఁ బూర్ణార్థములు రెండును గ్రాహ్యములు”(ఉ.46) గాఁగా అట్లొకచుఁడు” సూత్రముచొప్పున నుడితోలిహ్రస్వముమీఁద నరసున్న నిల్వదు- కెందామర అని మాత్రమే యగు’ (ఉ.46) ననువీరివచనమునుబట్టియే పూర్ణబిందువునకు నర్థబిందువు వచ్చుప్రసక్తియే లేదు గదా!

ఇక అటు చూడు- శబ్దంబులందు (దప్ప మ చెచ్చటను బడముమొదటి ప్రాస్వముమీదిపూర్ణము ఖండముగాఁ దేల (ఉ.18) వనిరి. అటుఇకచూడు (సం.వి.22) అనుసూరిసూత్రమునందువీరు 'ఇ(గ)' శబ్దమును గూడఁ జేర్చిరి. కాని యిటు దానిని జెప్పినకుండుట గమనార్హము. చూడు అనుచోఁ గూడ నున్నది డుట్టె కావున నిటుఁ బూర్ణము తేలి ఖండ మగుప్రసక్తి లేదు.

వరులవారియిట్టిపద్ధతివలన నొకచోఁ బ్రక్రియాగోరవము. ఇచ్చు + డుట్టె' ఇండు అని కాఁగాఁ బ్రస్తుతసూత్రముచేతఁ బూర్ణమునకు ఖండము రావలసియుండఁగా 'ఇక ఇ(గ)- ఇత్యాది (ఉ.ప1) సూత్రముచే ఖండము రాదు. ప్రయోజనహీన మగు నీపద్ధతి యనుసరణీయమా?

ఇంత సూత్రమునందలిరెండవవాక్యము 'కేవల మనవసరము. పూర్ణము లేక ఖండ మని బిందువు ప్రత్యేకముగా నిర్దేశింపఁబడినచోఁ బూర్ణములు రెండును నగు నని యీవాక్యము - చెప్పుచున్నది. ఇది సూత్రమునఁ జెప్పవలసినయంశము గా నేరదు. బిందు వని సామాన్యముగాఁ జెప్పినపుడు ఖండము పూర్ణమే యేమి భాషలో నెన్నివిధము లయినబిందువులు గలచో యన్నియు నాబిందుశబ్దముచే గ్రహింపఁబడక తప్పదు.

'సంస్కృతసమేతరంబు లయినతెలుఁగుశబ్దములయందుఁ బరుషసరళము లకు ముందే బిందువు కానంబడుచున్నది' (సం.16) యనుచో ఖండపూర్ణ బిందువులు సిద్ధసాధ్యములు గ్రహింపఁబడవా? బిందువిధానస్థలమునమాత్ర మ క్లేల గ్రహింపఁ బడవు? వ్యాకరణమున బిందువు విధించినస్థలములందు (సిద్ధబిందువునకుఁ బ్రసక్తి లేమి) ఖండపూర్ణములు రెండును (సాధ్యములు) గ్రహింపఁబడుట సహజమే. అట్లు గా దన్న బిందు వని చెప్పచోఁ బూర్ణమే యని కాని ఖండమే యని కాని గ్రహించుటకే యాధార ముండదు.

'ఆచ్ఛికంబులందు వయియవులకు వక్రతమంబులు బహుళంబుగా నగు' ననుచో వక్రతమములు విధింపఁబడినవి. వక్రతమము లని సామాన్యముగా నిర్దేశింపఁబడిన చోట ఐటెలు రెండును గ్రహింపఁబడు నని సూత్రింపఁబడినదా? అట్లే ఖండబిందువు బిందువే పూర్ణ బిందువును బిందువే యయియుండఁగా బిందువు వచ్చు నన్నపుడు ఖండపూర్ణములతో రెండువిధము లయినబిందువు వచ్చుట నేల వేటుగా సూత్రింపవలెను?

ఇందుఁ గలయుం కొకయనొచిత్యము పయినూత్రమున గమనింపఁగలము.

వీరు పయిపద్ధతిలో సూరిసూత్రమునను నొకభేదమును గల్పించిరి. 'హ్రస్వముమీదిఁబొందబిందువున (సం.14) కనుప్రస్తుతసూరిలక్షణము 'కేవలము సిద్ధబిందు విషయకమై యనియు 15సూత్రము కేవలము సాధ్యబిందువిషయకమై యనియు సూరి యాశయము. (వ్యా.సం.స.112) దీర్ఘముమీద సాధ్యపూర్ణము లే దనుచో 15సూత్రమున నయ్యది సాధ్యబిందువిషయకముగాసూత్రమున స్పష్టముగా నుక్తమయినది. కాని యీ 14సూత్రమున 'బొందబిందువున కని సామాన్యముగాఁ జెప్పఁగా 'సిద్ధబిందువునకె' యని మొట్టర్థము నియమింతురు. సాధ్యబిందుము బొందబిందువు కాదా? సిద్ధమయిన సాధ్య మయిన బొందము బొందమే కదా! కాఁగా 14సూత్రమునందు బొందబిందువున కనఁగా నయ్యది సిద్ధ మైనఁ గావచ్చును. సాధ్య మైనఁ గావచ్చును. బొందబిందు మైన చో హ్రస్వము మీద నున్నదానికిఁ బూర్ణము రాకతప్పదు. (ఈసూత్రముకడ మగఁ టిమి యని యుదాహరించుచో సూరి సాధ్యబిందుమునను నీలక్షణముచేఁ బూర్ణ మగు నని చెప్ప నెంచె నేమో. కాని మగఁటిమి యనుచో నట్టియవసరము గలదా యన్నది సందేహము. ఏ మైనను నది సిద్ధబిందు మనరాకున్నది.)

ఎఁడు, ఇఁడి యనుతద్ధితములలో బొందానుస్వార మున్నది. ఇయ్యది సాధ్య బిందు వనక తీతమ గదా. వరులవా రుదాహరించినట్లు తూమెండు, వీజిండి యను తీరుగాఁ బూర్ణబిందువు గావలయు నన్న నీసూత్రముచేతనెయది సంభవము(సూరియు నట్టిది యుదాహరించిన బా గుండెడి దేమో.) కాఁగా 14సూత్రముచే సాధ్యబిందుము నకును పూర్ణము వచ్చు నని చెప్పవచ్చును. కావున 'నీసూత్రము సిద్ధబిందుములనే పూర్ణములఁ జేయుచున్న (బా.సా.పే.28) దనురీతివ్రాత లుచితములు గా వనియే నిష్ఠయింపఁదగును. (ఇట్లే వ్యా.సం.స.113)

మొత్తముమీద బిందు వని బొందమో పూర్ణమో స్పష్టముగా నిర్దేశింపఁబడని చోట్ల నాబిందు వెన్నివిధములుగ నున్నచో యన్నివిధము లయినదియు యథాసంభ వముగా గ్రహింపవలసినదే. కావున సచట వరులవారిసూత్రమున రెండవవక్యము కేవల మనవసర మనియు నాయయిచోట్ల సూరిసూత్రములకు వివరణముగామాత్రమే చెప్పఁదగు ననియు గ్రహింపవచ్చును.

మొత్తముమీద వరులవారియాలక్షణము సమంజసము గా దనుట నిశ్చయము.

సూరిలక్షణముతో భేదింప నేల? సూరి ఖండమునకుఁ బూర్ణమును విధింపఁగా వీరు పూర్ణమునకు ఖండమును విధించుట ప్రధాన మైనభేదియు. ఖండమునకుఁ బూర్ణము చెప్పినసూరివచనములలో దురుక్తి యేమి?

“సూరిసూత్ర ముచ్చారణస్వభావవిరుద్ధము. చింతామణివిరుద్ధము. పూర్ణము తేలి ఖండ మగుట సహజ (ఉ.17) మనిరి. ఈయభిప్రాయమే సంజీవనిలో విస్తరింపఁబడినది (వ్యా.సం.స.113) ఉచ్చారణస్వభావమున కనుగుణ మనియే వీరు త్రాల్లు, అనురీతిరూపములను, అర్చులు, కాజు ఇత్యాదితత్పరములచో చజలకుఁ దాలవ్యతను దేర్చొని రేమో. పూర్ణము తేలి ఖండ మగుట యుచ్చారణస్వభావ మనియుఁ గావున ఖండమునకుఁ బూర్ణము విధించుట స్వభావవిరుద్ధ మనియు నభిప్రాయము. అనఁగాఁ బూర్ణము తేలి ఖండ మగుట సహజ మనుపైవిదేర్చొన్న మూఁడవవాక్యమునభిప్రాయమే మొదటివాక్యమును జెప్పును. ఇది యనుస్వారచరిత్రమునకు విరుద్ధ మని సారాంశము.

అయిన శబ్దశాస్త్రకారుఁడు భాషాచరిత్ర ననుసరించియే లక్షణము చేయవలయునా? ఇందు లక్షణము లన్నియు నట్లే చేయఁబడినవా? ఇటఁ జరిత్ర కనుగుణముగా లక్షణము చేయుటకు? ఇటఁ జరిత్ర ననుసరింపక తప్పకుండుటలో నీయంశమునఁ బ్రత్యేకత యేమి? శబ్దశాస్త్రలక్ష్యముల కనుగుణముగా నవకాశ మున్నచోటులఁ జరిత్ర ననుసంధింపవచ్చును. భాషాలక్షణమును లాఘవముతో సాధ్య మైనంతమేర సమగ్రముగా నొనరించుటలోఁ జరిత్రకు భిన్నముగా శబ్దశాస్త్రకారుఁడు లక్షణము చేయుట దుష్ట మని భాషాచారిత్రకులును దేర్చొనరే. కుట్టుసురు రూపసాధనము మొదలగు నంశములు స్మరింపఁదగును. మువర్ణకవిధానాదులలో వీ రై నను జరిత్ర ననుసరించిరా? చరిత్ర కనుగుణముగాఁ బూర్ణమునకు ఖండమును విధించినవరులవారిప్రస్తుత లక్షణమున నేర్పడినయిల్లుందులు పైని గమనించియే యుంటిమి గదా!

ఇం తెల? వీరే యింతకుముందు సంజీవనిలో “భిందుచరిత్రానుసారముగాఁ బూర్ణమునకే ఖండము నుపదేశించినచోఁ బూర్ణము తేలిపోన అవరోహి-చేమంతి-ము న్నుగుకతిచిచ్చుబ్రములలోనిపూర్ణములచోటసయితము ఖండము పాక్షికముగాఁ గల యనిష్టరూపముల నంగీకరింపవలసివచ్చును. కాన సిద్ధఖండమునకుఁ బూర్ణము నాదేశించుటయే యుత్తమపద్ధతి యనఁదగును గదా (వ్యా.సం.స.114) యనిరి. మఱి యాయుత్తమపద్ధతి యిట దుష్ట మేల యైనది. ఇవట వీరు దమలక్షణమునఁ బ్రాయశః

శబ్దమును బ్రయోగించిరి కావున నద్దానిచే నవరంజి ము స్మగువానింటఁ బూర్ణబిందు మాత్రస్థితి సాధ్యమే. (అయ్యు బహుళశబ్దము చేర్చిన బా గుండెడి దేమో. ఇట నప్రవృత్తి.) కాని దైవయులవారివాక్యములవలన శబ్దకాస్త్రమునఁ జరిత్రానుసరణము తప్పనిసరి గా వని మాత్రము వారియుద్దేశ్యముననే గ్రహింపనగును. కావునఁ జరిత్ర కనుగుణము గా దనుట మాత్రము సూరిలక్షణము దురుక్త మనుటకుఁ బ్రబల మైన యాధారము గాదు.

కాని యిట నొకయంశము గమనార్హము. ఖండబిందు వున్నయన్నియెడల (దీర్ఘముపై గుర్తింపఁదగిన గొన్నియెడలఁ దప్పఁ) బూర్ణబిందువు గాననపుడుండఁ గఁ బూర్ణబిందు వున్నయన్నియెడలను ఖండబిందువు లేదు. భాషాస్వరూపమును నిరూపింపఁబూనినలాక్షణికుఁడు సాధ్య మైనంతసమగ్రముగా నుండునట్లుగా -హ్రస్వమునకు ఖండము విధించుటలోనికొంతమాత్ర మస్పష్టత యేని లేకుండఁగా ఖండమునకుఁ బూర్ణము విధించుటయే శబ్దకాస్త్రోచితము.

సూరిలక్షణము భాషాస్వరూపనిరూపణములోఁ బ్రయోజనవంత మగుటను వయులవారు సంజీవనిలో 'నుత్తమపద్ధతిగా' గుర్తించిరి. అది గమనింతుము.

సూరిలక్షణమునఁ బైనైన్ద్యోతమునవలెనె యసంగతులను వివరించి విదవ "వయ్యసంగతులను దప్పించుటకయి 14. సూత్రమునకుఁ బ్రయోజనకల్పనము చేయఁబడుచున్నది. (వ్యా. సం. సం. 114) యనిరి. అసంగతులు వాస్తవముగా నున్నచో నయ్యవి పరిహరింపఁబడు పెట్లు? ప్రయోజనవంతమై నచో నసంగతులు కల్పితము లనవలయు. అసలు ప్రయోజనమును వీరు గల్పించుట యేమి? లక్షణమునం దాప్రయోజన ముండుటచేతనే పేర్కొనుచుండిరా? లేనిదానిని గల్పించిన నయ్యది యంగీకార్యమా? ఏ మైనను సూరిలక్షణమునఁ బ్రయోజనము గుర్తించిరి. ఉచ్చారణ భ్రష్ట మైనరద్ధఖండానుస్వారమును చెలియుట సూరిలక్షణమునఁ బ్రయోజనముగాఁ దన్నూలమున ఖండమునకుఁ బూర్ణము చెప్పుటె యుత్తమపద్ధతిగాఁ జెప్పిరి. (వ్యా. సం. సం. 114) మఱి యాప్రయోజనమును వీరిలక్షణము సాధించుచున్నదా? ప్రయోజనవంత మగుమార్గము నేల మార్చుకొనవలయును? సిద్ధఖండానుస్వార మెచ్చట నుండుచో తెలుపుట యనుసూరియుద్దేశించినయంశమా? లేక యనుస్వారము చరిత్ర ననుసరించుట యనువయులవా రుద్దేశించినయంశమా? ఏది శబ్దకాస్త్రమున కుచిత మైనప్రయోజనము? కాఁగాఁ జరిత్రకు భిన్నమై యైనను ఖండమునకుఁ

బూర్జుము విధించినసూరివద్దతియె యుత్తమ మని యెల్లప్పుడు నంగీకరింపవలసినదే కద.

ఇట వీరు కల్పించినప్రయోజనము బాగుగనే యున్నది. కాని హ్రస్వముమీద సిద్ధఖండనుస్వారజ్ఞాన మనుప్రయోజనమువలన వీ రంతకుముందు పేర్కొన్న యసంగతు లెట్లు తొలగినవో స్పష్టము గాదు.

అస లాయసంగతు లేవి? “బాలవ్యాకరణప్రక్రియచొప్పున నెచ్చటను ఖండమునుండి పూర్ణమును 14సూత్రముచే సాధించుకొనవలసినప్రసక్తి లేమింజేసి యిది సాధ్యబిందువిషయకము కానేరదు. మఱియు నిరర్థక మగుచున్నది.” (వ్యా.సం.స. 113) సాధ్యబిందువిషయకము గా దనుట సరి గాదు. తూమెండు వాలిండి యనుచో సాధ్యఖండమునకుఁ బూర్ణ మగుట యీసూత్రముచేతనే యని గమనించియుంటిమి గదా! ఇట్టిపూర్ణ బిందుప్రయోగములను వరులవా రాతద్ధితస్థలమున నుదాహరించిరి. ఇఁడి, ఎఁడు ప్రత్యయములలో ఖండములకుఁ బూర్ణ మెట్లు వచ్చినదో వివరింప లేదు. అది సిద్ధఖండము గాదు గదా. అవుఁ గాక యీసూత్రముచే సాధ్యఖండము నకుఁ బూర్ణము చేయ నవసరము లేకపోవచ్చును. అంతమాత్రమున నీసూత్రము నిరర్థక మగునా? సూరి యీసూత్రమున కుదాహరణములే చూపలేదా? సిద్ధఖండమున కుఁ బూర్ణము చేయుచో నాయెడ నీసూత్రము సార్థకము గాదా?

దీనింగూర్చి “సిద్ధానుస్వారవిషయక మంద మన్న నుచ్చారణభ్రష్ట మగునర సున్ననుండి నెఱసున్నను సాధించుట కేవలము నసంగతమగు” (వ్యా.సం.స.113) ననిరి. ఉచ్చారణభ్రష్ట మగుచో దెనుఁగునకు వర్తములు ముప్పదియా అనుచో వర్ణ మాలలో నెఱసున్నను జేర్చుటయే తగదు. అవుఁ గాక. ఖండ ముచ్చారణభ్రష్టమే. పూర్ణమునకు ఖండ మగు నని యుచ్చారణభ్రష్ట మగుఖండమును సాధించుట నుసంగతమును, ఖండమునుండి పూర్ణమును సాధించుట కేవల మసంగతము నై నదా?

“మఱియు నిట్లు వ్యాకరణముచే సాధింపఁబడినప్పుడు అడంకువ మున్నగు వానిలోనిపూర్ణములును సాధ్యములై యగును గాన నింక సిద్ధపూర్ణ మున్నది గగనార విందమై యగును.” (వ్యా.సం.స.113) వీరు చేసినప్రయోజనకల్పమువలన సిద్ధపూర్ణము గగనారవింద మగుట తప్పినదా? అవరంజి ఉత్కాదులు చూపిరి.

ఇట సిద్ధానుస్థానమున్నది. సిద్ధపూర్ణము గగనారవింద మగుట యనుననంగతి సూరి లక్షణమున ననలే లేదు. అంతే కాని యంతకు ముం యండి వీరు కల్పించినప్రయోజనమువలనఁ దొలగలేదు.

“ఇంతియ కాక యనుస్థానచరిత్రమునుబట్టి పూర్ణమిందువు ప్రాచీనతర మైయుండుటచేతను నుచ్చారణసౌలభ్యాపేక్షచే నద్దానిని దేలఁబెల్కుటవలన నట నణ సున్న మేర్పడుటచేతను బూర్ణమునుండి ఖండమును సాధించుట యుక్తము-” (వ్యా.సం.స.118) వీరు కల్పించినప్రయోజనమువలనఁ దై యనుస్థానముచరిత్ర తిరుగఁ బడినదా? పైపరిశీలము ననుసరించి ఖండమునకుఁ బూర్ణము విడిచుట యుక్తమే యని స్పష్టము.

ఇంక వీరు పైనుద్ద్యోతమున సూరి ఖండమునకుఁ బూర్ణము చెప్పట యుచ్చారణస్వభావమునకే కాక చింతామణికిని విరుద్ధ మనిరి. (ఉ.17) (చిం.కి విరుద్ధము గానిచో నుచ్చారణము స్వభావమునకు విరుద్ధ మయినను నవరోధము లే దేమో.) చిం.కి విరుద్ధముగాఁ జెప్పట దోషమా? “నకారంబు మ్రతం బని సూరి చింతామణి వాసనచే సూచించుట సరి గా” (ఉ.18) వని యంతకు ముందే యనిరే. అయ్యది చిం. కనుగుణముగా నుండుట దోష మిది చిం.భిన్నముగా నుండుట దోషము.

అసలు పీరిలక్షణమే చిం.కి విరుద్ధముగా నున్న దని గుర్తించవలె. పైవివరణమున నీవచులవారిలక్షణముచేఁ దెలుగున సిద్ధఖండానుస్థానము లేకుండఁ జోవుట గమనించితిమి గదా. కానీ చిం. “సిద్ధస్సాధ్యశ్చానుస్థానః పూర్ణార్థభేదతో ద్వీవిధ’ యని సిద్ధమును సాధ్యము నయినయనుస్థానము పూర్ణము నర్థము నని ద్వీవిధము లని చెప్పెను. “సిద్ధపూర్ణము సిద్ధఖండము నని నాల్గవిధములు (వ్యా.సం. స.110) అట్లు చిం. సిద్ధఖండమును దేర్కొనుటనుబట్టి వ్యాకరణసాధ్యము గాని (పూర్ణమున కాదేక మైనదియు సాధ్యమే- అడంకువ సూరిపక్షమున సాధ్యపూర్ణము గాఁగా అడఁకువ- వరులవారిచితమున సాధ్యఖండము) ఖండమిందు వుండవలె. అది వీ కెవరుఁ జూపఁగలరు?” ఉచ్చారణస్వభావమున కనుగుణముగ వీరు చేసిన లక్షణము చిం.విరుద్ధ మనుట స్పష్టము. అడఁకువ ఇత్యాదులొ సిద్ధఖండము, చేమంతి ఇత్యాదుల సిద్ధపూర్ణమును బ్రస్తావించినసూరిలక్షణమే చిం.కనుగుణము. కాఁగా ఖండమునకుఁ బూర్ణము విడిచుట చిం.కి విరుద్ధము గాదు. విరుద్ధమే యవుఁగాక, ప్రయోజనమును సాధించుచోఁ జిం.కి భిన్నముగాఁ జెప్పటయు దోషముగాదు.

అస పీఠాసీరిలక్షణము చిం.కి విరుద్ధ మనుటలో వీరియభిప్రాయ మేమి? హ్రస్వాత్ పూర్వోఽపి భవేత్ అనుకారిక కహో. ఖండమునకుఁ బూర్వము వచ్చు నని వ్యాఖ్యానించెను. సిద్ధసాధ్యశ్చ ఖండానుస్వారః లఘుక్షరాల్ పరశ్చేత్ పూర్వోఽపి భవేత్. అనుకరిశిరోఽపాదణవ్యాఖ్య సరి కాదు. ఖండబిందువునుండి పూర్వమును సాధించుట చెప్పటను బ్రసక్తి చింతామణిలో లేదు- -రాముండు- హ్రస్వాత్ పరత్వాత్ రాముండు అనియు నపవ్యాఖ్య చేసె (వ్యా.సం.స.111) ననిరి. కావున ఖండమునకుఁ బూర్వమును విధించుట చిం.విరుద్ధ మని పీరియభిప్రాయము. మఱి వీరి సూత్రము చిం. విరుద్ధము గాదా? అహో. వ్యాఖ్యానమునఁ దెల్పినపద్ధతిలోనే వీరు సూత్రమునఁ జెప్పిరి. రాముండు రాముండు అనియు నుదాహరించిరి. ఖండమునకుఁ బూర్వ మగు నని యహో. చెప్పినయంశమునే తిరుగవేసిరి. ఖండమునకుఁ బూర్వమును విధించుట చిం.లో లేనిమాట నిజమే యందము. అహో బలుని దపవ్యాఖ్యయే యందము. సూరి యట్లు చెప్పరాదు, కాని మఱి వీరు చెప్పిన పూర్వమునకు ఖండ మవుటకుఁ జిం.లో నెచ్చట నేని బ్రసక్తి యున్నదా? అట్టియెడల నిది చిం.కి విరుద్ధము గాదా? కాఁగాఁ జిం.తో పైరుద్ధ్యము రెండింటి సమానమే. కావున నది కారణముగా సూరిసూత్రమును దిరస్కరించిన పీరిసూత్రము నట్టిదే యవు ననుట స్పష్టము.

చిం.సూత్రమున కహో. చేసిన దపవ్యాఖ్యయా? (వ్యా.సం.స.113) బాలసరస్వతి “లఘుక్షరమునకంటెఁ బర మైనఅర్థబిందువు నెఱుసున్నయు అగును. పడఁతి, ముద్దుంగన్నయ యనుచోటులందలియర్థానుస్వారములు లఘుక్షరపరములు గానఁ బడఁతి, ముద్దుంగన్నయ యని పూర్వములు నగును” (బాస.154) అనెను. అప్పకవియును “జగతిపై సిద్ధసాధ్యసంజ్ఞలఁ బొసంగు ఖండములు హ్రస్వలిపులపై నుండె నేని వానిఁ బూర్వంబులను జేయవచ్చు” (అప్ప-2-28) నని చెప్పెను. అహో. చెప్పినది దీనికి భిన్నము గాదు గదా. (రాముండు రాముండు అనుచో అహో. అభిప్రాయము గ్రంథాంతరమునఁ బరిశీలింపఁబడును) ఇట్లు బాలసరస్వత్యాదు లగుచిం. వ్యాఖ్యాతలు చిం. అభిప్రాయము నెట్లు పేర్కొనిరో సూరి యట్లే సూత్రించెను. వరులవా రాయర్థమును మార్చుటకు నాధారము గాని ప్రయోజనము గాని లేవు. (నష్టములే కాని) సూరిలక్షణమునకు బాలసరస్వత్యాదులవచనము లాధారములు గాఁ గలవు. మఱి పీరిలక్షణమున కాధార మేది? ఇంకను నప్పకవి “కృతులఁబూర్వములు

ఖండములు సేయఁ దొనఁగ వెంచు' (అప్ప.2.26) నని వరులవారియిచటిలక్షణము నభిప్రాయమును దిరస్కరించియుండుటయు గమనార్హము.

అహోబలుని దపమార్గ మనియు, సూరి యనిర్దిష్టబిందువిధానముచే ఖండ పూర్ణములు రెండును బిర్యాయముగ వచ్చునట్లు ప్రక్రియ నడిపె నిత్యాదిగా సూరి పద్ధతిని బ్రశంసించి యట్టిసూరిపద్ధతిని మాపుట యుక్తము గా దని (వ్యా.సం.స. 118) గు.ప్ర.ను విమర్శించినవీరు ధ్యోతమున నదే విధముగ సూరి త్రొక్కినఋజు పద్ధతిని మాపుట యెట్లు సమంజస మగును? (అనిర్దిష్టబిందువిధానస్థల మని సంజీ వనిలోనివివరణ ముధ్యోతములో సూత్ర మైనది. అందువలననే యది వివరణము వంటిదే గాని విశేషముగా సూత్రమునఁ జెప్పవలసినది గాదని యావాక్యమే తెలుపు కొనుచున్నది.) రాముండు రాముండు అని యొకబిందువునుండి వే జొకటిని సాధ్య స్థలమున సాధించుట ఋజుపద్ధతి గా దని యెంచినవీరు రాముండు- రాముఁ డని యుదాహరించుచు నొకబిందువునుండి యిం కొకబిందు వగునట్లు చెప్పిరి. కాని దీని నహోబలపతినివలె నపమార్గ మనరాదు.

కాఁగాఁ దమలక్షణము చిం.కి విరుద్ధ మైన నుచ్చారణస్వభావమున కనుగుణ మనియు సూరిలక్షణ మట్లు గా దనియు మాత్రమే చెప్పకొనఁదగును. అయ్యు శబ్ద శాస్త్రప్రయోజనమునుబట్టి సూరిపద్ధతి యుక్తమను.

కాఁగా వరులవారు పూర్ణమున కర్థము విధించుట యనుస్వారచరిత్ర కను గుణము.(ఇది కూడఁ జివరివఱకనుసరింపలేదు వీరు) గావచ్చును గాని శబ్దశాస్త్రము నకు మాత్ర మనర్థమే తెచ్చిన దని గుర్తింపఁదగును.

హ్రస్వముపైఁ బూర్ణార్థములు రెండు నుండవచ్చు ననుతీరుగా బిందువునునికిని వర్ణించునట్లుగా (అడఁకువ, అడంకువ- రెండును సిద్ధములె- అట బిందు వ ట్లుండు నని చెప్పుటయే యుద్దేశ్యము) లక్షణము చేసినఁ గొంత యన్వయము తగ్గెడి దేమో. (వ్యా.సం.స.లో చిం.అభిప్రాయము నిట్లై వీరు భావించినట్లు తోఁచు) కాని పూర్ణము నకు ఖండము నాదేశించినట్లుగాఁ జెప్పుట యనర్థము.

ఏ మైనను నిట సూరి పేర్కొన్నలక్షణము సూక్త మనియు నయ్యది యథాతథముగ గ్రహించుటయే శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయానుగుణ మనియు నిశ్చయింపఁ దగును.

దీర్ఘముపైఁ బూర్ణము:

‘దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లే’ (సం.16) దనుసూరిలక్షణమును గూడ వర్ణించారు సమగ్రముగా మార్చిరి. “దీర్ఘముమీఁద సాధారణముగాఁ బూర్ణము నిల్వదు. అనిర్దిష్టబిందువిధానస్థలములలో దీర్ఘముమీఁద ఖండమునె నిల్పవలయును.

సూరి ప్రేరేతిగా “సూత్రించుట పొరసాటు. దీర్ఘముమీఁద సిద్ధపూర్ణము మాత్రము ప్రచురముగా నిల్చునా?” (ఉ.18) యని యొకదొనఁగు నెన్నిరి. వీ రీవివరణమునఁ “బ్రచురముగా” ననుశబ్ద మేల చేర్చిరి? దీర్ఘముమీఁద నరుదుగా నున్న సిద్ధపూర్ణము సంకీకరించుటకే కదా! వివరణమునందే యిట్టిజాగరూకతతోఁ జెక్కొన్నవీరు సూరి సూత్రమునం దట్లు పేర్కొనరా దనుట సంగతమా? ఇఁకఁ బ్రచురముగాఁ గలదా? సూరిలక్షణముచే సిద్ధపూర్ణము ప్రచురముగాఁ గల దని యర్థ మగుచున్నదా? సాధ్యపూర్ణము లే దనఁగా సిద్ధపూర్ణము గల దని మాత్రమే యర్థము. ప్రచురముగా నుండు నను పెట్టు? శబ్దమునందు సహజముగా నుండుసిద్ధబిందువును లక్ష్యములనుబట్టి యెఱుఁగవలసినదే. అది ప్రచురమా విరళమా యనుదానికి శాస్త్రముతో ఏమిత్త మేమి? సిద్ధపూర్ణము గల దని మాత్రము సూరిలక్షణముచే సిద్ధించును. తెలుఁగున సిద్ధపూర్ణ మనలు లేనివక్షమున నయ్యది దురుక్తి యవును. కాని యది (యరుదుగా నైనను) గల దని వీరే “వేంచేయు, మాందాళి, ప్రేంకణము (ఉ.19) మొద లగునుదాహరణములతో స్పష్టము చేసిరి. (సూరి సిద్ధపూర్ణమును గూడఁ విశేషించిన నిదే యుదాహరణములు చూపి తెలుఁగున సిద్ధపూర్ణము గలదు గాన నద్దానిని విశేషించుట యసంగత మని వీరు చెప్పరా? (వీరే కాదు. సూరి యిట్లు చెప్పిన నయ్యది విమర్శింపవలసినదే) కాఁగా సూరి సాధ్యపూర్ణమును మాత్రమే విశేషించుట యుక్తమే.

పిదప “మఱియు తేంట్లు- ఏంట్లు- పూంట్లు విలుకాండ్రు- అండ్రు ము న్నగు పెక్కుచోట్ల సాధ్యపూర్ణములు గల(ఉ.18) వనిరి. అన నేమి?” పెక్కుచోట్ల దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము నిల్చుచున్నది. కావున దీర్ఘముమీఁద సాధ్యపూర్ణము లే’ దని విశేషింపరాదా? ఇఁక వీరివచనములనుబట్టిఁచూచిన సిద్ధపూర్ణము ప్రచురముగా లేదు గావున సిద్ధపూర్ణమున్న దని చెప్పరాదు. సాధ్యపూర్ణము గలదు గాన సాధ్యపూర్ణము లే దని చెప్పరాదు. మఱి దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణము లే దని సూత్రింపవలయు నందురా? లేక వీరివలె సూత్రింపవలెనా?

వీరు మాత్రము ప్రచురముగా లే దని సిద్ధపూర్ణమును విశేషించిరా? 'దీర్ఘము మీద సాధారణముగాఁ బూర్ణము నిల్వ దనిరి. 'సాధారణముగా' ననుటచే నరు దైన సిద్ధపూర్ణమునకు గుర్తింపు గల్గినది. కాని సాధ్యపూర్ణము పెక్కుచోట్లఁ గల దని గుర్తించినవీరు (ఆరు దైనసిద్ధపూర్ణమువలె) సాధ్యపూర్ణమును గూడ సాధారణముగా నిల్వ దనుట వీరివివరణమున కనుగుణమా?

ఇంతకు ముందు (బృ) ంపు (టీ) ంటీ, ఇంచు అనునవి ప్రత్యేకవిధానము గలవి గావున నచట ఖండమునకుఁ బ్రసక్తియే లేదని స్వసూత్రమును సమన్వయించినవీరు - ఇచట తేంట్లు ము న్నగుచోట్లు ప్రత్యేకవిధానము గలవి గావున నచట సాధ్యపూర్ణము లే దనునిశ్చేదమునకుఁ బ్రసక్తియే లేకుండుట (సాధ్యపూర్ణ ముండుట) యేల గుర్తింపరు?

గుర్తింపకపోలేదు. సందేహనిరోధి "ఈ19సూత్రములోఁ సాధ్యపూర్ణము వ్యాకరణ సాధ్యమాత్రముల కెల్ల వాచకము కాదు. కాన తేంట్లు, ఏండ్లు, జేండ్లు ము న్నగుచోట్లఁ బ్రత్యేకముగాఁ బూర్ణమును వ్యాకరణము సాధించునట్లయింప జీసూత్రము వర్తింపనేరదు. అట్టియెడల విధానసామర్థ్యమున దీర్ఘపూర్ణవికృతలయింపదను సాధ్యపూర్ణము రాదగు నని గ్రహింపవలయును" (వ్యా.సం.స.117) ననిరి.

వ్యాకరణసాధ్యము లన్నింటికి వాచకము గా దన నేమివానికి వాచక మగును? అన్నింటిని చెల్లవకుండుటకు లక్షణమునం దే దే సాధారణుండవలె గదా. అట్టి యాధార మేమియుఁ జూపకయే యన్నింటికి వాచకము గా దని చెప్పిన నెట్లు? సాధ్యపూర్ణ మని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచే సాధ్య మైనపూర్ణబిందు దేసూత్రముచే సాధింపఁబడిన దైనను గ్రహింపఁబడవలసినదే. కొన్నింటినే గ్రహింపవలయు ననుట లక్షణవిరుద్ధము, అట్లయిన- తేంట్లు- ఏండ్లు- ఇత్యాదుల బిందువు విరోధించునా? సమాసవచయనండు (సమా.19) ము న్నగులక్షణముచే నటఁ బూర్ణము విశేషముగా విధింపఁబడఁగా దీర్ఘముమీద- ననునీసూత్రము వర్తింప దన నెట్లు? వర్తింపనిమాట నిజమే. కాని కొన్నియెడలమాత్రమే వర్తించును గావున నాచోట వర్తింప దనరాదు. ఇట "గోంట్లు అని కావలసియుండఁగా నిందలియెల్లచో ననుదళమునంతేసి దీర్ఘముమీదఁ గూడ సంజ్ఞ19సూత్రమును బాధించి పూర్ణబిందు వయ్యెడిఁ గాన గోంట్లు అనురూప మగు (బా.సా.పే.220) ననువచనములు సమంజసములు. అచ్చటి(సమా.19) ఎల్లచో ననుదళమునకు వరులవారు పైరీతి

ప్రయోజనమును గుర్తింపలే దేమో. “అహువచనస్థలములం దెల్ల సవ్యభివరితముగ వర్తిల్లు” ననిరి. కాఁగాఁ బ్రస్తుతసూత్రముచే ‘తేఱు’ అనుచోఁ బూర్ణము నిష్పిర్ణము గావలసియే యున్న నందులొ‘యెల్లచో’ ననుచక మీ(సం.16) సూత్రమును బాధించుట వలన వర్తింపలేదు. అంతే కాని యది వర్తించునది కొన్నియెడలఁ గాఁగా నాకొన్ని యెడలచో సమా.16స్థలము లే దనుట యసంగతము.

ఇం తేల వీరే యిటనే “విధానసామర్థ్యముచే దీర్ఘపూర్వకసాధ్య ముండు” ననిరి గదా. దొనీ యాపద్ధతిచే యాశ్రయించినను నీసూత్రమందలిసాధ్యశబ్దముచే నెల్లయెడల దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము వారింపఁబడుచుండఁగాఁ బ్రత్యేకముగా విధించినచోట్ల మాత్ర మావిధానముసామర్థ్యముచేఁ బూర్ణ ముండు ననియె కదా యర్థము. ఈసూత్రమందలిసాధ్యశబ్ద యెల్లయెడల సాధ్యపూర్ణమును గ్రహింప దన్నచోఁ దేంట్లు ఇత్యాదులచో దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణ ముండుట కీసూత్ర సువరోధింపనిచో విధానసామర్థ్యము నాశ్రయింప లేల? కాఁగా వరులవారివచనములనుబట్టియే యిచటి సాధ్యశబ్దము ‘కొన్నియెడల సాధ్యమునలే’ వానక మగుట సరికా దని స్పష్టము.

వీరు టా.సా.పే. సమన్వయము సమంజసముగా వనలేదు. కాని యది గ్రహింపను లే దని విధానసామర్థ్యము నాశ్రయించుటంబట్టి తెలియుచున్నది. కానీ యిట విధానసామర్థ్యము నాశ్రయించుట కివకాళము గలదా?

సమానపదమునందు (అచ్చి 16) ననునాసూత్రము దీర్ఘముపయిసి మాత్రమే పూర్ణము నుపదేశింపలేదు. అనంట్లు, వనంట్లు ఇత్యాదిగా ప్రాస్థముపైని బూర్తి బిందువును నిత్యముగా సాధించుచు నావిధానము సార్థకమే యైనది. ప్రాస్థముమీదిఖండమునకును బూర్వసూత్రము నిండునున్నను పైకిల్పికముగాఁ జెప్పుచుండఁగా ననంట్లు అనురీతిరూపములను వారించుచు అచ్చి.16విధానము సార్థకమే. తేఱు ఇత్యాదిస్థలములఁ బ్రస్తుతసూత్రము ననుసరించి దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము లేదు గావున నా సమా.16సూత్రముచే నిండునున్న రా దని చెప్పినను నావిధానము వ్యర్థము గానే రదు. అట్టియెడల విధానసామర్థ్యము నాశ్రయించుట యెట్లు? అచ్చి.16సూత్రము కేవలముదీర్ఘముపైని మాత్రమే పూర్ణమును విధించుపక్షమునందేవిధానసామర్థ్యమార్గము నాశ్రయించుట యొప్పును. అట్లు గామి వీరు విధానసామర్థ్యముచే తేంట్లు ఇత్యాదిస్థలములఁ బూర్ణము రాదగు నని చెప్పుట యసంగతము.

టా.సా.పే. సమన్వయము సమంజసము. “ఉకారాంతగోళబ్దంబుల కంతట-

(తత్స.48) ననుసూత్రమునందలిఅంతటశబ్దమువలె సమానపదంబునందు సంయోగంబు వరం బగునపు డెల్లచో' (అచ్చి.16) ననుసూత్రమునం డెల్లచో ననుపదము విశేషప్రయోజనముతోఁ గూర్చుఁబడినది. 'ఎల్లచో' ననుటచే నెట నెని (దీర్ఘముపై) నవరోధ మున్నను (దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము లే దనుప్రస్తుతలక్షణము) దానిని చొలఁగించి (సం.12సూత్రమును బాధించి) యచ్చటనుఁబడమునకుఁ బూర్ణ మగును. 'అంతట ననుటచే శ్రీలింగప్రథమైకవచనలోపము బాధింపఁబడి పువర్తక మైనట్లే యిట నెల్లచో ననుటచే సం.13సూత్రనిషేధమును బాధించి దీర్ఘముపైఁ గూడఁ బూర్ణమిందు వగు నని గ్రహించుట సక్రమము. తేంట్లు అనురీతిస్థలముల దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము రావలసియుండుటచేతనే సూరి అచ్చి.13సూత్రమున 'నెల్లచో' నను దళ ముంచెను. వీరును దానిని దమలక్షణమున స్వీకరించిరి. ప్రయోజనము నెన్నలేదు.

పోండి. మూండు, వీండు అనురీతిగా దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణములు ప్రదర్శింతురు. కాని యివి యంతవఱకుఁ బ్రామాణికములో నిర్ణయింపరాకున్నది. దీర్ఘముపై ఖండము మాత్రమే యుండు నని చిం.సూత్రానుగుణముగాఁ జెప్పినయహో. రచించినప్రబంధములో "కాంతకు మదిఁబుట్టినతల, పోంతలతో వేడియారుపులతో మరు బల్కొంతలతో మయిపూతల, రోంతలతో (కాళింది.2.35) అనురీతిప్రాసఘటిత పూర్ణము గాననవుచున్నది. తలపోత, కోత, పూత అనుచోట్ల (జీర్ఘముచే) పూర్ణమిందు వగుచో నది సాధ్యపూర్ణము గాక తప్పదు. కాని తలపోత లనువిధము గాఁ బైపద్యమున ఖండానుస్వారమే యున్న దేమో. పాడిఁ ద్రవ్వంగ నిమ్ము నా తండ్రి కృష్ణ- (అప్ప.3.315) పాడి మఱగి బ్రతుకువాండ్రం ప్రేతలు(ఛందో.2) మున్నగులాక్షణికులవచనము లిట్టివే గదా. (ఇయ్యది పూర్ణార్థమిందుప్రాసవిశేషము. దీనిని ఛందశ్శాస్త్రజ్ఞులు లక్షణబద్ధము చేసినజాడ తెలియలేదు.) కాగా పోండి, మూండు ఇత్యాదికుమారసంభవాదిస్థలములలోను పాడి మూండు అనురీతిగా ఁట్టి ప్రాసయే ప్రయుక్త మైన దనఁదగును. (అప్ప.పీఠి.పుట.116)

ఇత నుద్ద్యోతలక్షణమునఁ దేంట్లు ఇత్యాదుల సాధ్యమిందుస్థితినిగూర్చి సాధ్య పూర్ణము లే దనునిషేధము తగ దనరాదు. ఒకవేళ నాయుద్దేశముతోనె వీరుద్ద్యోతములో సాధారణముగ ననుదళము చేర్చిన నది యనవసరము.

అయాస్థలములలోఁ దమవ్యాకరణమున వీరును 'దీర్ఘ పూర్వకపూర్ణము నిల్వ

(ఉ.113) దని యీతమసూత్రముచే సాధ్యపూర్ణమును వారింపికొనిరి. కాని తమ సూత్రమున సాధ్యశబ్దమును తొలంగించిరి. దీర్ఘముపై సాధ్యపూర్ణము వారింపఁబడ వలసియుండఁగా సాధ్యపూర్ణము లే దని దానిని నిషేధించుటలో దోష మేమి? సిద్ధ పూర్ణమును నిషేధింపవలసినయవసరము గాని దాని నుపయోగించునవకాశము గాని తమ వ్యాకరణమున నేని వీరికిఁ గల్గినదా! కావున సిద్ధపూర్ణమును గూడ నిషేధించుట కొఱకె యైన నది యవసరము గావున నందుకయి సాధ్యశబ్దము తొలంగింపరాదు. సూరి 'సాధ్యపూర్ణము లే' దనుట యుక్తము. పరులవా రది తొలంగించుటలోఁ బ్రయోజనము లేకపోఁగా నన్నుజ్జతయుఁ గల్గుచున్నది.

పరులవారిసూత్రమున 'నిల్వడు' అనుమాట విచిత్రము. నిల్వ దనుటవలనఁ బూర్ణమును జేసి పిదప దానిని లోపింపఁజేయవలయునా? సూరి 'లేదు' అనుటచే నాయాబోట్లఁ బూర్ణము చేయుటయే మానవలయును. కాఁగా నిల్వ దని మార్పుటలో వీరియుద్దేశ్య మేమి? ప్రక్రియగౌరవము మాత్రమే. కాని వీరును బూర్ణము రా దని యె తలచి రనవచ్చును. "దీర్ఘముమీద నెఱుఁగున్న రాదు. (సంజ్ఞా.15) గావు ననర సున్న రూపము మాత్రమే. ఉదా. పూర్ణబిలు" (ఉ.64) అనిరి. ఇట్లు నిండునున్న రా దనియె తలచి నిల్వ దని మార్చునవసర మేమి? సూరిలక్షణమున లేని దురుక్తి వీరివచనముల కెక్కినది.

"పూర్ణము నిల్వనిసిద్ధస్థలములు నైఁచు, తోఁచు. ఆకలి, లేడు" (ఉ.19) అని వివరించిరి, మన మింతకు ముందు సూత్రమునొద్ద పరులవారిప్రక్రియలోఁ దెల్లన సిద్ధిభండము లే దని గుర్తించితిమి. కాని వీరు తమమతముననే సిద్ధిభండమును జూపుచున్నారు.

కాని పైబోట్ల నున్నభండము సిద్ధబిందు వెట్లయినది. పూర్ణము తేలి ఖండ మగుటయే సహజ మని (ఖండము పూర్ణ మగుట యుష్కారణస్వభావవిరుద్ధ మని) తలచియున్నారు కావునఁ బైఁ జూపిన వానియందు నావ్యవస్థలోఁ బూర్ణబిందువే కల దని చెప్పవలెను. నైఁచు తోఁచు. వీనికి ఖండబిందు వెట్లయినది? ఇంతకు ముందు సూత్రమున సిద్ధసాధ్యపూర్ణములు ప్రాయికముగా ఖండము నైత మవుటను "హ్రస్వముమీద" నని పేర్కొనిరి. నైఁచు, ఆంకలి అనుతీతిగా నిచ్చో నున్న బిందువు సిద్ధజే యైనను దీర్ఘముపై నున్నది గావున నాసూత్రముచే ఖండ మయ్యెడు

నవకాశము లేదు. ఈసూత్రమున నన్న దీర్ఘముపైఁ బూర్ణము నిర్విదవిరి. కావున నున్నపూర్ణము లోపింపవలయునే కాని ఖండముగా మాటు పెట్టు? ఏతాము అనుచోట మువర్ణకస్థానమునఁ బూర్ణబిందుపూర్వకమువర్ణము రావలసియుండఁగా “కీర్ఘ్వాపూర్వకపూర్ణము నిర్విద- - - ఏతాంబు- ఏతామ్ము అనునవి లే(ఉ.113) వఁది. ఏతాంబు అని ఖండము చేయలేదు గదా. అట్లే యిటఁ గూడ నైఁచు అని ఖండము రాదు. (కీర్ఘ్వాపూర్వకము నిలువదు గాన ఏతాంబు అని బిందువు లేనిరూపము నుండ నట్లే నైఁచు అఁ బిందువు లేనిరూప ముండ చేమో యని సందేహము. ఏతాము విషయమున వరులవారి వివరణము సరి గా దని యట స్పష్టమగును.)

కాఁగాఁ బూర్వసూత్రమున ‘ప్రహస్యముమీద’ ననుదేశ మనర్థకము. (జాలవ్యాకరణవాసనచే వీ రాపదిము చేర్చి రనవలయు నేమో.) పూర్ణమునకు ఖండమును సాధారణముగ (ప్రహస్యకీర్ఘ్వాపూర్వకముపై) విధించినపక్షమునందు కీర్ఘ్వాపూర్వకముమీదఁ గూడఁ బూర్వసూత్రముచే నగుఖండము దీర్ఘముపై నిత్యముగా నయి నైఁచు అనుకీర్తిగా మాత్రమే యుండుట సిద్ధించెడిది. కావునఁ బూర్వసూత్రమున ప్రహస్యముమీద ననుదేశము నైఁచు అనుకీర్తిరూపములను వారించుచు ననర్థక మయినది. పోనీ యీసూత్రమున నయినను (జాలవ్యాకరణవాసనచే) కీర్ఘ్వాపూర్వకమును నివారించుటకు బదులుగా ‘కీర్ఘ్వాపూర్వకము (సాధారణముగా) ఖండమగు’ నని యేని జెప్పవలయును.

వరులవారు పూర్వసూత్రమునొద్దఁ బ్రస్తావించినయనుస్వారచరిత్రను మఱచి లేమో. ఏ పై నను నైఁచు మున్నగువానియందు నున్న ఖండబిందు వీయద్వ్యోతము ననుసరించి యసంభవము గావునఁ బూర్ణబిందువుతో రూపాంతరము లేనిస్థలములయందును ఖండబిందు వుండరామి నట్టివానిని వీరిమతమున సిద్ధఖండము లని నిర్ణయింప వీలు లేదు. సూరిమతమున నీయవి సిద్ధఖండములే.

కాచి వీ రివి సిద్ధస్థలము లని రెట్లు? నైఁచు ఇత్యాదులలో ఖండము సిద్ధము గావలయు నన్న నాదించువు వ్యాకరణముచే సాదింపఁబడినది గా దన్నమాట. అనఁగా నది శబ్దమున సహజసిద్ధము గావలె. అనఁగా నిచటఁ బూర్ణబిందువునకు ఖండమగుట లేదు. మఱి యిట సనుస్వారచరిత్ర మే మయినది. ప్రహస్యముపైని ఖండము మాత్రముద్భారణస్వభావమునకు ననుస్వారచరిత్రమున కనుగుణముగాఁ బూర్ణమున కాదేశ మయినది కాఁగా కీర్ఘ్వాపూర్వకము ఖండము మాత్ర మనుస్వారచరిత్రమునకు

భిన్నముగా నుచ్చారణస్వభావమునకు భిన్నముగా సహజముగనె యున్నదా? ఖండము నకుఁ బూర్ణమును విధించుటలో ననుస్వారచరిత్రకు భిన్నముగా సూరి యసంగతము గాఁ జెప్పె నన్నవీరు దీర్ఘముపై ఖండమువిషయమున నశ్లే చేసిరి కాదా?

కాఁగా వీరు సైఁము ఇత్యాదుల ఖండము సిద్ధ మందురా? (సూరియనుస్వార చరిత్రమునకు భిన్నముగాఁ జెప్పె ననుట యసంగతము. వీరు నదే పని చేసిరి గావున.) దీర్ఘముపైఁ బూర్ణము నిల్పి దనుట యసంగతము. అనుస్వారచరిత్రకు విరుద్ధము. అనుస్వారచరిత్ర కనుగుణముగాఁ జెప్పఁబలఁతురా. సైఁము ఇత్యాదుల బిందువు సిద్ధ మనుట యసంగతము. ఏ మయినను సూరిలక్షణమొకత్రమములోఁ బరస్పర వైరుధ్యము లేక గ్రాహ్యమై యున్నది.

సాధ్యబిందువిషయమునను నశ్లే దీర్ఘముమీఁద నిండునున్న రాదు గాన నర సున్న రూపము మాత్రమె. ఉదా. పూ.బొ.దలు (ఉ.64) ఇటఁ బూర్ణబిందువు రా దని యే యభిప్రాయము స్పష్టము. కాఁగా ఖండము పూర్ణమున కందేశ మగుట లేదు. వ్యాకరణముచే సాధింపఁబడినబిందు పుచ్చారణస్వభావము ననుసరించియే పూర్ణము తేలుటచే నేర్పడినది కాదు గదా. కాఁగా దీర్ఘముమీఁదిసాధ్యఖండము గూడ వరుల వారు ప్రతిపాదించినయనుస్వారచరిత్రకు భిన్నముగా నున్నదే కదా!

అస లెల్ల మొడల నుచ్చారణస్వభావమునే యనుసరించునెడల టిత్వాదులమొడను బూర్ణ బిందువునుమాత్రమెవిధించి యాపూర్ణ బిందువునకు ఖండమును జెప్పకొనవలె. (దీర్ఘముపై విత్యముగా, హ్రస్వముపై వికల్పముగా. తేంట్లుఇత్యాదులలో ఖండము లే దనియు, దీర్ఘముపై ఖండము సాఢారణముగా నగు ననియు మొదలుగా నిందు లక్షణములు పెక్కు మార్పుకొనవలెను) అది ప్రక్రియాగౌరవ మని యుపేక్షించిరా? అనఁగా శబ్దశాస్త్రప్రయోజనము ననుసరించి యనుస్వారచరిత్రకు భిన్నముగా వీరును జెప్పిరే కదా! కొన్నిమొడలఁ జరిత్రకు భిన్నముగాఁ దామె చెప్పినపు టితవిష్టలము లందుఁ జరిత్రకు విరుద్ధ మని సూరిహాస్యమును దిరస్కరింప నేల? మార్గాంతరము నాశ్రయింప నేల? దీనివిబిట్టియుఁ జరిత్ర ననుసరించి శబ్దలక్షణము చేయవలయు ననియు నందుచేఁ బూర్ణమునకు ఖండమును గాక ఖండమునకే పూర్ణమును విధింప వలె ననియు వరులవా రింతకు ముందు పేర్కొనుట సక్రమము గా దనియు గుర్తింపవచ్చును గదా.

ఇట్టిమొడల “భారతేతరగ్రంథములు కొన్నిటియం దరుదుగ సిద్ధసాధ్యములు

రెండింటిను చీర్త్వముమీద పూర్ణము తేలిక నిల్పుటయుఁ గల” (ఉ.19) దని వీరు వ్రాయుట సరి కాదు. చీర్త్వముపైఁ బూర్ణము (తేలి) ఖండ మవుటకు వీరిలక్షణముచేతను నవకాశము లేనే లేమి నది ఖండ మవుటకే వీలు లేదు. కాఁగా భారతమునందు చీర్త్వముపై ఖండ ముండుటయె వీరిలక్షణమునకు విరుద్ధ మనవలయు.

మొత్తముమీద వసులవారిసూత్రమున మొదటిసగము వారిప్రకాశికకే విరుద్ధము. కాఁగా సూరిలక్షణము సూక్తము.

ఇక సీసూత్రమున నుత్తరార్థమున వీరు “అనిర్విష్టబిందువిధానస్థలములలో చీర్త్వముమీద ఖండమునె నిల్పవలయు’ ననుటయుఁ గేవల మనవసరము. “చీర్త్వముమీద సాధారణముగాఁ బూర్ణము నిల్వ” దనుపూర్వభాగముచేతనే ఖండపూర్ణములు రెండును బ్రాప్తించుస్థలములలోఁ బూర్ణము చీర్త్వముపై నివారించఁబడుటచే ఖండచే వచ్చు ననిస్పష్ట మవుచుండఁగా ఖండమునె నిల్పవలయు నని చేత చెప్పవలయునా?

చెప్పటవలన నన్యమును గలదు. ‘అల్పాదులబహువచనలకారమునకు రేఖంబును ముందటిఁబర్జంబునకు బిందుపూర్వకడువర్జంబు నగు’ (ఉ.150)నని వీరు సూత్రించిరి. అటుల అని కాఁగా యవర్జమునకు బిందుపూర్వకడువర్జము రావలయును. ఇట్లు యవర్జమునకు ముందు చీర్త్వముండఁగా, సూత్రమున బిందు వనిర్విష్టమైయున్నది గావునఁ బ్రస్తుతిలక్షణము వనుసరించి ఖండమున నిల్పవలయును. సూత్రమున ‘ఖండమునె’ యని యవధారణార్థకమును గూడఁ జేర్చిరి. ఖండము చేసి తీయవలయును. ఇట్లు ఆండురు అనుకీర్తినశ్రుతపూర్వము లగుకర్తృశాల మువ్వతిల్లును. వీరు సాధింపఁదలచికొన్న ‘ఆండురు’ అనురూప మెట్లగును. సూరి బిందుపూర్వక డకారము (వ్యంజనమాత్రము)నె విధించుటచే నది మొదిలేపముతోఁ గూడుట సంయోగపరకతవలన నీసమానవచమునందుఁ బూర్ణబిందువు మాత్రమె యయి ‘యాండు’ అనుసాధురూపము గల్గుచున్నది. కాని వీరు సూరిని దిరస్కరించి ‘ఆండురు’ అనురూపమును సాధింపయత్నించుచునే బాల.వాసనచేఁ గాబోయిను ‘బిందుపూర్వక’- అని బిందువును నిర్దేశింపకుండుటచే నిష్టరూపము లసాధువు లయి యనిష్ట రూపములు సాధింపఁబడుచున్నవి.

చీర్త్వముపై బిందువు పూర్ణముగా నిర్దేశింపఁబడినచోట్లఁ బూర్ణమె యగు ననియు సూత్రము సుత్తరభాగమునుద్దేశ్యము. పూర్ణ మని నిర్దేశింప ఖండమునకుఁ బ్రసక్తి యుండకపోవుట విశేషముగాఁ జెప్పవలసినయంశము గాదు.

నిర్దిష్టపూర్ణవిధానస్థలములలో వీరు తేండ్లు- తేంటలు- బిలుకాండ్రు- ఆండ్రు అనియుఁ జూసిరి. (ఉ.19) బిలుకాండ్రు అనుచో ఆచ్చి.7 సూత్రమునఁ బూర్ణబిందువునే విధించిరి. కాని 'ఆండ్రు' అనునది నిర్దిష్టబిందువిధానముగా నెట్లు చూపిరి. ఆ సూత్రమునఁ బూర్ణబిందు చని నిర్దేశపఱడలేదు. తేండ్లు, తేంటలు- అనువానింబట్టి సంయోగపరకత్వమున ఆచ్చి.19 సూత్రముచేఁ (బూర్ణబిందువు) నిర్దేశింపఱడిన దని యభిప్రాయము గావలె. కాని యాసూత్రమున ఖండబిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు చెప్పఱడుటచే నిచట (ఆండ్రు) 'ఆండ్రు' అని సంయోగపరకత్వముననే పూర్ణమగును కావున ముగ్ధోపము లేనట్లు ఆండ్రు అనురీతిగా సంయోగపరకత్వ ముండదు గావున ఖండమునకుఁ బూర్ణము రావీలులేమి ఆండ్రు అనురూపము కాదు. ఆండ్రు అనియే కావలెను. అది యపరూపము.

“వీనిసామ్యమునఁ గావలయుఁ గొన్ని నిర్దిష్టలసంయోగపూర్వపూర్ణములు వెలయుచున్నవి. తీండ్రల్ గల్గిన- తీండ్ర మగు’ (ఉ.19) నని వివరించిరి. ‘తీండ్ర’ అనునదియే సహజసిద్ధ మగుశబ్దముగాను నందున్నపూర్ణము సిద్ధముగాను వీరుచెప్పఁదలంచిరి. కాని సంయోగపరకము గాకయు దీర్ఘముపై సిద్ధపూర్ణమును వేంనేయుమొ॥ చో వీరుదాహరించిన యున్నారు గదా. అట్టియెడల సంయోగపరక మగునీర్ఘపూర్వపూర్ణమును విశేషముగాఁ బ్రస్తావింపవలసినయవసర మేమి? వరులవారు సంజీవనిచో తీడిరించు మున్నగువానిలోని ఖండములు సమానపదమునందు- అను సూత్రముచేఁ బూర్ణము లగుచున్నవి గాన నవి సాధ్యపూర్ణములై యనఁదగును’ (వ్యా.సం.స.112) నని చెప్పి ఈ ‘తీండ్రల్ ప్రయోగమును వివరించుచు నిది సిద్ధపూర్ణము గా దనిరి. కాని సంజీవనియభిప్రాయముకంటె నీయుద్వ్యోతమునభిప్రాయమె యిచిత మేమో యనిపించును.

‘తీండ్ర’ యనువానికి తీండ్ర అనురీతిరూపములు లేవు. కావున నిచ్చట సంయోగపరకతయందు ఖండము పూర్ణ మయిన దనుట కివకాశము చాలదు, కాఁగా దీనినుండి నాపదాతువుగా తీండించు, (తీండిల్లు) అనునవి యేర్పడియుండవచ్చును. తీడిరించు అనురూపము విశిష్టముగా నీపక్షమున గమనింపవలయును. తీండించు అనువానికంటె తీండ్ర విస్తృతార్థక మైయుండుట గూడఁ దైరీతియాలోచన కవకాశము గల్గినది. ఇది యింకను విశితముగాఁ బరిశీలింపవలసియున్నది.

ఇంకొకవిశేషము. “సంయోగస్థిరపూర్వకత్వమునఁ బూర్ణము లోపించుటయుఁ గలదు. ఉదా. (మాండుచు) మాండుచు, మాడ్చు, వేసంగి- వేసంగి= వేసవి పోండిమి, పోండిమి=పోణిమి” (ఉ.19) స్థిరపరకతలో నచ్చతెలుఁగున బిందు వుండదు. (సం.16) గావున వేసవి ఇత్యాదులలో బిందువు లోపించుట కాలక్షణ మాధారము కాఁగలదు. సంయుక్త పరకతలో బిందులోపమే విశేషము. ఈయంశమును వీరు సూత్రించిన బాగుండెడిది. “సర్వత్ర రలసంయోగే సమానపదే, -రలసంయోగే కిమ్? మాండుచు మాడ్చు”- అనుచో సూరి సూత్రాంధ్రమునఁ బూర్ణము రాకుండుటను చేర్చినెనుగాని బిందులోపమును జెప్పినజాడ గానరాదు. కాని వీరియొలిపరణముచే దీర్ఘముపైఁ బూర్ణబిందువు లోపించుటయే విధింపఁబడిన దని గ్రహించితిమి. కాన మాడ్చు అనురీతిగా సంయుక్తపరకత్వమునబిందువు లోపించుట సూరిలక్షణము నవలె వరులవారిలక్షణమున విశేషము గాదు. ఇంకనైనను ఇత్యాదులలో ఖండ బిందు వగుటనే వీరు విశేషముగాఁ జెప్పకొనవలసియున్నది.

‘లోపించుటయుఁ గల’ దనుచో వీరు చార్థకనుకబ్ధమును బ్రయోగించిరి. తీంద్ర తేంట్లు అనురీతిగా సంయుక్తపరకత్వమునఁ బూర్ణబిందు వుండుట నుద్దేశించి యిట్లు జెప్పియుండవలెను. కాని సంయుక్తపరకత్వమున సార్థక మైనను స్థిరపరకస్థలమున నీచార్థకళబ్ధము సంగతము గాదు. స్థిరపరకతలోఁ బూర్ణము లేదా ఖండ మచ్చతెలుఁగున నుండుటకు వీలు లేదు. గావున స్థిరపరకతలో బిందులోపము నిత్య మగుట స్పష్టము చేయనిచోఁ గొన్నియెడల నచ్చతెలుఁగున స్థిరపరకబిందువు గల దని యర్థ మగును. అది సరి కాదు.

ఈస్థలమున వీరు దాహరణములలో (మాండుచు) వేసంగి- అనురీతిగా ముందుగాఁ బూర్ణబిందురూపము లిచ్చుటయుఁ ‘పూర్ణబిందువు లోపించు’ నని చెప్పుటయు వీరు సూరించినయనుస్వారచరిత్ర కనుగుణ మైయున్నది. అట్టియెడల మాండుచు- మాడ్చు అని యీక నడుమ మాండుచు అని ఖండబిందుమటితరూపము నెట్లు చూపిరి? అట్టియెడల ‘ఏండ్లు- మున్నగుపెక్కుచోట్ల సాధ్యపూర్ణముగల’ (ఉ.19) దని చెప్పుటయు నెట్లు? పూర్ణబిందువే మొదటిది కాఁగా తేంటి+లు తేంట్లు అనుచో సిద్ధపూర్ణము లోపింపక నిల్చియున్న దనవలె. తేంద్ర ఇత్యాదులలోవలె నీయది సిద్ధపూర్ణమే. సాధ్యపూర్ణము గాదు. పూర్ణమును విధించుటయే (అచ్చి.16)యసంగతము. తేంటి-తేటి-వేసి యాపిదప తేంట్లు అనుచోఁ బూర్ణము చేసిన నదిసాధ్యపూర్ణ

చును. వీరిప్రక్రియలో చీరము పైనిబూర్ణమునకు ఖండము వచ్చుప్రసక్తి లేకుండుటయే గాక, పూర్ణమునకు ఖండము చేసి చుటల నాఖండమునకుఁ బూర్ణము చేయుట ప్రక్రియాగౌరవమే కాని ప్రయోజనము లేదు. కొన్నియెడల (తేటి) ఖండము మాత్రమే యుండి, కొన్నియెడల (తేంట్లు) బూర్ణము మాత్రమే యున్నచో నాయైచోటుల ఖండము సిత్యముగా నగు ననియుఁ గొన్నియెడల (సమానపదమునందు సంయోగంబు పరం బగునపుడు) బూర్ణము (ఖండము కాక) యట్లే యుండు ననియుఁజెప్పుట లాభవము గదా.

పోనీ విరుద్ధ మయినను తేంటి-తేటి పై- తేంట్లు అనుచో పరులవారిప్రక్రియలోను నిది సాధ్యపూర్ణమే యందము. అట్లే మాండుచు-మాడుచు- మాడ్చు అని యగుచో నెట్లేని బూర్ణము ముందుగా ఖండమై యాఖండము సంయుక్తపరకమైనపుడు లోపించిన దనవలయును. మాడుచు- మాడ్చు అనుచో వీరదేక్రమములో నుదాహరించెను నున్నారు గూడ. కాగా వివరించునపుడు 'ఖండము లోపించు' నని గదా చెప్పవలెను. పూర్ణ బిందువు లోపించు ననుట యెట్లు? పూర్ణము ఖండమైన మాడుచు అనియు, పూర్ణము లోపించిన మాడ్చు అనియు నగు నని యుద్దేశము గావలెను. అట్టియెడల సీవివరణము సరిగనె యుండును. (కాని తేంట్లు అనుచో వీరి ప్రక్రియ సరి గా దని యిదియు విరూపించును) కాని యిటఁ బూర్ణము లోపించు నన్నవీరు స్థలాంతరమున నీగ్రంథముననే "—మాడుచు- మాడ్చు, (ఇట బిందు లోపము) స్థిరపరకత్వరూపాంతరమందును బిందువు లోపించుట గలదు. వేసఁగి-వేసవి, పోడిమి-పోడిమి (ఉ.181) యనిరి. ఇటఁ బూర్ణ బిందువునే చూపలేదు. కాగా నట బిందులోప మనఁగా ఖండబిందువే లోపించిన దనవలె. ఇంకను నట 'తీడిరించు- తీండించు అని యుదాహరించుచు ఖండమునకుఁ బూర్ణ మవుట బహువచనపరకములు గానిస్థలములందును గల వని (ఉ.181) స్పష్టము చేసిరి. కావున నిట ఖండమునకే పూర్ణ మయిన దన్నమాట. ఇవియే చూపించి సంక్షిప్తనిలో 'తీండ్ర' యనుచో సాధ్యపూర్ణముగాఁ జెప్పిన వీరు పైని తీండ్ర యనుచో నున్నది సిద్ధపూర్ణ మనుట యెట్లు?

బాలవ్యాకరణవాసనచే వీరిగ్రంథమున ననుస్వారచరిత్రకు భిన్నముగాఁ గల్గిన యిం కొకపైరుధ్యము నిట్లు గుర్తింపవచ్చును.

అటఇతఁడు మొదలగువానికి వే అయినశబ్దములలోఁ దొలిప్రాస్వముపైఁ

బూర్ణము తేల దని చెప్పుచు 'ఎఁడు, ఇఁడి' మున్నగునవి ప్రత్యయములు. పదములు గావు. గంపెండు, గంపెఁడు. వాలిండి- వాలిఁడి (ఉ.18) యనిరి. మిగిలినవానిలోఁ బూర్ణ బిందువే పూర్వరూప మయిన నవుఁ గాక ఇట్లు వ్యాకరణముచే విధింపఁబడు. ఎఁడు, ఇఁడి ప్రత్యయములలో వీరును (సూరివలె) ఖండబిందువునే చూపిరి. కావున నిం దదియె మొదటిరూప మనక తీరదు. వీరు ప్రాస్వముపైఁ బూర్ణమునకు ఖండమునె విధించిరి. ఇట ఖండమునకుఁ బూర్ణము వచ్చు తెట్లు? గంపెండు అని యగు తెట్లు? వ్యాకరణమంద యయినను వీ రనుసరించినయనుస్వారచరిత్ర ననుసరించి వీ రీప్రత్యయములను ఎండు, ఇండియని పూర్ణ బిందువుతోనె విధింపవలసియున్నది. (అప్పుడే పూర్ణమునకు ఖండమును విధించుట యిట నుపయోగించును.) గంపెండు అనుకీతిరూపము లప్రసిద్ధము లగుటచే ఖండబిందువునే విధింపవలయు నన్న నను స్వారచరిత్ర కనుగుణముగా వ్యాకరణమున నాయావిధు లెల్లఁ జెప్పుట గురుర దని గుర్తింపవచ్చును గదా! అట్టియెడల ఖండమునకుఁ బూర్ణము విధించినసూరిలక్షణ మపమార్గమున నున్నట్లు విచారింప నేల?

అది యట్లుండఁగా ఎఁడు, ఇఁడి అని ఖండబిందువుతోఁ బ్రత్యయములను విధించినవీ రిచట ముందుగాఁ బూర్ణ బిందువుతోడిరూపమును జూపి యాపిదప ఖండముతోడిరూపము వచ్చుట యాలక్షణమున కనుగుణ మైనను ఎఁడు ఇఁడి విధానస్థలమునుబట్టి సక్రమము గా దనక తీరదు. ఖండమును జూపిన దానికిఁ బూర్ణమువచ్చుటకుఁ దమలక్షణము ననుసరించి వీలు లేదని ముందుగాఁ బూర్ణముచూపియుండురు. ఎఁడు అనుప్రత్యయము రాఁగా గంపెండు అనురూపము ముందుగా నేర్పడి పిదప గంపెఁ డని యగుట యెట్లు? సూరిప్రచాళికను గొంత మార్చి కొంత యనుసరించుటవలన నుద్ద్యోతమున నిట్టివై రుధ్యము లేర్పడిన వనఁదగు.

పదులవారు వాడు వీడు మొద లగుచోట్లు వీర్ణముమీద సాధ్యపూర్ణము నిలువనిస్థలములుగా వారిసూత్రమునందలిమొదటివాక్యమున కుదాహరణములుగా నిచ్చిరి. కాని యవి యనిర్దిష్టబిందువిధానస్థలము లవుటచే నట ఖండము మాత్రమె యగు ననుమిరిసూత్రమునందలిరెండవవాక్యమున కుదాహరణములుగాఁ జూపఁదగినవి. కాని యారెండవవాక్యము మొదటిదానికే వివరణ మనఁ దగియుండుటచే నిట్టి పొరపాటు సంభవించినది.

ఇట వీరు ఖండబిందుస్థితిని చెల్పునుపాయముల విట్లు పేర్కొనిరి.

“సాధారణముగా ప్రాస్యముమీదిసిద్ధఖండమును, దానిచో నిల్పుపూర్ణమునుబట్టి తెలిసికొనవచ్చును” (ఉ.20) వీరు సిద్ధఖండమునుగూర్చి పేర్కొనుట వింత. ఖండమునకుఁ బూర్ణము విధించినసూరిమతమున అడంకువ ఇత్యాదులలోనిది సాధ్యబిందువు కాఁగా నింక సిద్ధపూర్ణ మన్నది గగనారవింద మనిరి (వ్యా.సం.స.113) కదా. అట్లే పూర్ణానుస్వారము పూర్వరూపము గదా యని విండునున్న కటసున్న విధించిన వరులవారిమతము ననుసరించి (అడంకువ ఇత్యాదులలో నటసున్న సాధ్యము కాఁగా నింక సిద్ధఖండము గగనారవిందము కాదా? సిద్ధఖండ ముండవలయు నన్న నయ్యది పూర్ణమున కయినది కారాదు. పూర్ణమున కయినది కాక సహజముగా ఖండ ముండుట యనుస్వారచరిత్రకు విరుద్ధము. అనుస్వారచరిత్రకు విరుద్ధముగా వరులవారును సిద్ధ ఖండము గల దందురా? తమలక్షణమునఁ గలిగినపై రుద్యమును వీరు గుర్తించినట్లు లేదు. ఇవటనే సిద్ధఖండముచోటఁ బూర్ణము నిల్పుట నని చెప్పట వారిలక్షణము వకు విరుద్ధము.

సిద్ధఖండమే లేనివీరిమతము ననుసరించి నైఁదు ఇత్యాదులలో బిందు వసాధ్య మగుటచేతఁ గూడ వరులవారిప్రకాశిక, యీసూత్రమును గ్రాహ్యములుగావనియుసూరి విధానమే శబ్దకాస్త్రోచితముగాఁ బ్రయోజనవంత మైయున్న దనియు నిర్ణయింపఁ దగును. కాఁగా నుద్ఘోతమునందలివరులవారియభిప్రాయమే ‘ప్రాస్యాత్పూర్వోఽపి’ యనుచోఁ జిం.లోఁ గల దని తలచిన నిన్నియనాచిత్యములు నందుఁ దప్పవు. బాల సరస్వత్యాదులయభిప్రాయమే యట గ్రాహ్యము.

బిందుస్థితి :

“సంస్కృతసమేతరము లయినతెలుఁగుశబ్దములయందుఁ బరుషసరళములకు ముందే బిందువు కానంబడుచున్నది” (సం.19) యనుసూరిలక్షణమును వీరు యథా తథముగనే గ్రహించిరి.

కొన్నివిశేషముల నిట్లు పేర్కొనిరి. “ఈసూత్రభినియమముచేత బిందు పూర్వకత్వమున డకారమునకు లకారాదేశము మున్నగువిధులు వర్తిల్లనేరవు.” (ఉ.21) ఇది యసంగత మని అచ్చి.14సూత్రమునొద్ద స్పష్ట మగును.

“పదుషసరళములకు స్థిరవర్ణ మాదేశ మగునపుడు ముందటిబిందువు కొన్ని యెడల లోపించును” (ఓ.21) స్థిరము పర మైనపుడు ముందటిబిందువు నిత్యముగానే లోపించును. తెలుఁగున స్థిరపరకబిందు వసలే లేదు గావున ‘కొన్నియెడల’ లోపించు ననుట సరి కాదు. ఈదశమువలనఁ గొందొకచో స్థిర మాదేశ మయినను ముందట బిందువు నిల్చుటయుఁ గల దనునర్థము సిద్ధించును. అది యసంగతము.

ఇంకను వివరణమున స్థిరవర్ణ మాదేశ మగునపు డనుటకంటె స్థిరపరకత సంభవించునపు డని చెప్పిన బా గుండెడి దనవచ్చును. ‘నాఁడు+నాఁడు’ అనుచో నంతిమాక్షర మగుడువర్ణము లోపించునపుడు బిందువునకు స్థిరపరకత్వము సంభవింపును. కాఁగా నట బిందువు లోపించును. ఇట స్థిర మాదేశ మగుప్రసక్తి లేదు గదా. (భూర్వస్వరము లోపించునపుడు ననుస్వారము లోపించును. పౌలఁతి-పౌల్తి. ఇట్టి వానినిగూర్చి యీసూత్ర మేమియుఁ జెప్పదు.)

ఈలక్షణమునుబట్టి తెలుఁగున స్థిరమునకు ముందు బిందు వుండరాదు. కాని కంసాలిశబ్దమున నొకచోఁ గనవచ్చు. ‘కంసాలజాతివాఁ’ డనుభోజరాజీయప్రయోగమునఁ గమసాలజాతివాఁ డని కవిప్రయుక్తపాఠ మై యుండఁదగు నని (వ్యా.సం. స.119) వచులవా రనిరి. వీ రూహించినసాతమునకు నాధార మేదియు లేకుండుటచేఁ గవిప్రయుక్తపాఠ మైయుండు ననిరి. “స్వర్ణకారాభిధఁ బరగు బారసి యగసాలి సొన్నారి కంసాలి యనఁగ” (ఆం.కా.2-284) ననుకోశవాక్యమున నట్లు కవిప్రయుక్తపాఠముగా ‘కమసాల’ శబ్దము నూహింప వీలు లేదు. అట్లయిన గణభంగ మగు. కావున నిది యాధునికము గాన వ్యావహారికరూప ముందుల రెక్కిన దనిరి. కాని యిట్టియెడలఁ గవిప్రయోగమును దిద్దఁజూచుటకంటె నయ్యది విశేషస్థలముగా గుర్తించుట యుచిత మేమో.

“కొన్నిప్రత్యేకవిధానస్థలములందు బిందుపూర్వకస్థిరము గన్పట్టును” (ఓ.21)
 “ఈ16సూత్రము వైతము ప్రత్యేకముగఁ జెప్పఁబడినవిశేషవిధులను బాధింపనేరదు. వచ్చెం ధాత్రీపతి (వ్యా.సం.స.130) యని యొకవిశేషమును చెప్పిరి. విశేషవిధిచే బాధింపఁబడుట సామాన్యలక్షణమే. ‘సంస్కృతనమేతరంబు లయిన తెలుఁగుశబ్దములయందు’ అని సూత్రమునఁ జెప్పఁబడఁగా ‘ధాత్రీపతి’ సంస్కృతనమ మగుట గమనార్హము. ఈసూత్ర మట్టిచోటుల బిందువునుగూర్చి చెప్పుచున్నదా? నాఁ(డు)+నాఁడు అనురీతిగా నాచ్చికశబ్దములవిషయముననే యిది వర్తిల్లు ననఁదగును. కాఁగా

వచ్చెం దాత్రీవతి యనుచో బిందువు వచ్చుటలో నీ18సూత్రము 'బాధింపబడుట'లే దని తోనును.

యకారము - వుష్మావోవోలు :

'యకారమును వుష్మావోవోలును చెలుగుమాటలకు మొదట లేవు'(సం.17) అనుసూరిసూత్రమునుగూర్చి వీ రిట్లనిరి. సూరిసూత్ర మనావశ్యకము. ప్రక్రియలో పీనియుపయోగము లేదు. పదాదిని ఇ-ళ- ము న్నగువానినిషేధము లేనట్లే యీవిషే ధము నక్కఱ లేదు. వాడుకలోనియపభ్రంశముల నెల్ల సవరింపలేదు గదా(ఉ.21) యనిరి. వాడుకలోనియపభ్రంశముల నెల్ల సవరింపలేదు గాన నీసవరణ మనవసర మనుట తగదు. భాష మొత్తమునకు లక్షణము చెప్పబడలేదు గావున బాలవ్యాకరణమె యక్కఱ లే దన్నయ ట్లుండును. భృన్యనుకరణశబ్దములందు వట్టవై చిత్రి పెక్కువిధములుగా నుండగా వీరు ముగాగమమును మాత్రమే చెప్పిరి. అది యనా వశ్యకమే యగునా? అయిన నేల చెప్పిరి?

“వికృత్యాదా భవేన్నణః” అని వి.వి. ఇకారమును నిషేధించినది.కాని ఇకారము నిషేధింపలేదు. అయ్యు ఇకారనిషేధ మనవసర సుని వీరు చెప్పలేదు.

వీరియావివరణమునుబట్టియే యీసూత్ర ముచ్చారణములోనియపభ్రంశతను సవరించుచు నేర్పడిన దని స్పష్టము. ఇట్టియపభ్రష్టోచ్చారణము ఇళలయెడఁ గల దని వీరు చెప్పగలరా? అపభ్రష్టముగా నైనను బదాదిని ఇళలుచ్చరింపబడుటయే లే కుండగా ఇళలుండ వని సవరించుట యేల? అపభ్రంశతను సవరించుటయే యుద్దేశ్యము గావునఁ బదాది నేమేవర్ణము లుండవో నిరూపింపవలసినవని లేదు. అట్టిది యకారము, వుష్మావోవోల యెడఁ గలదు. కావున దానిని మాత్రమే సవరించుట యుచిత మైయున్నది గదా.

పదాదిని ఇళణలను గూడ నిషేధించిన ఆం.భా.అ.ను విమర్శించుచు సంజీవనిలో వీరే “పదాదిని యవణలు వ్యవహారాదులలో నెచ్చటనే నుండుట గలదు గానఁ దన్నిషేధమునకుఁ బ్రసక్తి గల్గెను గాని -ఇళళ అనువాని నెచ్చటను నునికి యప్రసిద్ధము గాన (పదాదియందు) వీనినిషేధ మప్రసక్త” (వ్యా.సం.స.130) మనిరి. ఇట్లు విమర్శించినవీరే యీసూత్ర మనావశ్యక మనియు, ఇకారముతోపాటు 'ళ'ను గూడ నిషేధింపకపోవుట చోష మన్నట్లుగను నుద్ద్యోతమున వ్రాయుట యనుచితము గదా!

ఇవి వ్యవహారాదులందుఁ గల వనుటలో గ్రంథముల తెక్కలే దని వరుల వారియభిప్రాయము. పుష్పావోలకు గ్రాంథికస్థితి లే (వ్యా.సం.స.128) దనిరి. కాని గోవుల గణింప దాతయు నోవఁ' దనిముద్రితప్రతులందుఁ గాన నవుచున్నను యత్థితిఁబట్టి దాతయు వోవఁడు అనురీతిగా వకారమే ప్రయుక్త మయిన దని తలఁప వీ లగుచున్నది. 'అయ్యో నీసుతు గ్రద్ధ తన్నుకొని పోయన్' అనువాఁతో పా టిట్టివి గూడ వారింపఁబడుట ప్రయోజనవంత మై లక్షణము సుప్రసక్త మగు చున్నది.

ఇంక యవలవలె ఇకారమును గూడ వ్యవహారమున నయినను గల దనుట విచార్యము. 'ప్రాకృతపదాదిఇకారస్థితి సూరికి స్ఫురింపమింజేసి కావలయు నధర్వ ణుడు నిషేధించియున్నను బదాదిఇకారనిషేధమును సూరి సూత్రింపఁ డయ్యో' (వ్యా.సం.స.180) ననిరి. ఇకారమువిషయము సూరికి స్ఫురింపలే దనుట విచార్యము. "ఓష్ఠ్యస్వరాంతవకారంబును ఇయశలును బదాదిని లేవు (అం.శ.శా) అని సూరి యంతకు ముందు పేర్కొనియె యున్నాడు. శ.ల సం.నాటికి 'యకారౌష్ఠ్యస్వరవ కారములు పదాదిని లే' వనఁగా శకారమువలెనే ఇకారము నైతము పదాదిని లే దని చెప్పనక్కఱ లే దని సూరి నిశ్చయించె నని స్పష్టము. ఇంకఁ బ్రాకృతపదాదిని ఇకారము ల దన్నయంశము సూరికి స్ఫురింపలే దని వరులవారియభిప్రాయ మేమో. ఇరో- ఇరో- ఇట- ఇతః (వ్యా.సం.స.128) ఇట్లు ప్రాకృతపదాదిని ఇకార ముండుటను దేర్కొనిరి. ప్రాకృతపదాదిని ఇకార ముండుట మేమో. యందుకుఁ దెలుఁగుమాటలకు మొదట నుండ దని నిషేధింపవలసివచ్చుట మేమో యర్థము గాదు. పీని కేమి సంబంధము. ప్రాకృతమునఁ బదమధ్యాంతధాగములం పిచ్చు లున్నవి. తెనుఁగున లేవు. ఇకారము నిషేధింపవలసియున్న దనుటనుబట్టి యిట్టి యచ్చులనిషేధము మాత్ర మవసరము గాదా? యవలవిషయమున వ్యవహారము నుండి యేని తెలుఁగుపదములనే ప్రస్తావించుచు ఇకారమునకుఁ బ్రాకృతపదముల నిచ్చుటనుబట్టియే తెలుఁగున ఇకారము శకారమువలెనే వ్యవహారమందును బదాదిని లే దని స్పష్ట మగుచున్నది. తెలుఁగుల నేపదముమొదట నే నవభ్రంశముగా ఇకారము లే దనుట నిర్వివాదము. కాఁగా శకారనిషేధ మే ట్లప్రసక్తమో ఇకారనిషే ధము నట్ల యప్రసక్తము. వి.వి. ఇకారము నిషేధించుటచే నది యవసర మనుటకుఁ బ్రాకృతముతో నుడివెట్టిన ట్లున్నది. వి.వి.చెప్పిన డెల్లఁ జెప్పుచో సూరి కది యర్థ

మయినట్లును, గానిచో నర్థము గానట్లును నిశ్చయించుట సమంజసము గాదు గదా. బా.సా. పే.కూడ ఇకారమువిషయమున వరులవారివలె, దలచుట యిట్లే సరి కాదు.

పదాద్యకారమును జిం. అంగీకరించినది. పదాదిని యకారము వువూవోవోల యుచ్చారణము నేటికిని శిష్టోచ్చారణమునందు సముతము (అయిష్టము ఇత్యాదిగా సంస్కృతసమములకుఁ గూడ నెక్కినది) నిల్చియున్నది. చిం.లో విస్తృతవ్యాఖ్య చేసి పదాద్యకారము నంగీకరింపనియప్పకవి చిం.పాఠమే సాధువుగాఁ దోచుచున్న దని (కవిశి.232) చెప్పినలాక్షణికుఁ డగునహోబిలుఁడే తనకాశింకీకన్యాపరిణయ ప్రబంధమున “యవత నేనియు పెన్నుని యౌవనాధ్య” యని యతిబంధముతోఁ గూర్చెనే. ఇట్లు పండితులవ్యవహారమునను బ్రధావము సూచినయకారము వువూ వోవో (గో- వులగణియింపఛాతము వోవఁడు- ఛాగ.)లవిషయమునే సూరి ప్రస్తావించుట యనవసర మని నిర్ణయింపఁదగునా? అనవసర మని చెప్పఁదగినకారమునుగూర్చి వి.వి. పేర్కొన్నను (తానే తనఅం.శ.శా.లో జ్ఞానశలు లే వని చెప్పియు, శ.ల.సం.లో వివిధసంయుక్తములనుగూర్చి పేర్కొనియు) బాల.లో నాయంశము ప్రస్తావించకుండుట గమనార్హము.

సూరి యకారము వువూవోవోలు ‘తెలుఁగుమాటలకు’ మొదట లే వనిసూత్రమునఁ జెప్పెను. ‘వోధృవోధవ్యశబ్దములు దప్ప సంస్కృతసమములందుసహితము వువూవోవట్టాదు లగుశబ్దములు లే’ వనుసూరివివరణము ననుసరించి సూరిసూత్రమునఁ తెలుఁగుమాట లనఁగా సంస్కృతసమేతరము లగుతెలుఁగుమాటలనియే యర్థము. (సంస్కృతసమేతరము లయినతెలుఁగుశబ్దములయందు-అనుపూర్వసూత్రము ననుసరించియు) సంస్కృతసమములు తెలుఁగులే. ఈపూర్వసూత్రమునవలె నిట సంస్కృతసమేతరము లనక సామాన్యముగాఁ తెలుఁగు మాట లనుటచే సంస్కృత సమములును గ్రహించిన సంస్కృతసమశబ్దములందుఁ బదాదిని యకారము వువూ (వో)వోలు లే వనునర్థము సూత్రముచేతనే సిద్ధించును. అట్టిమొదల వువూవోలు లేకుండుటను విశేషముగా వివరించుట వ్యర్థ మగును. ఇంక యముఁడు, యామిని, యుక్తము, యూధము, యోగము, యౌవన మనురీతిగా సంస్కృతసమపదాద్యకారము నీలక్షణము విరోధించును. కావున నీసమేధము సంస్కృతసమములందు వర్తింపఁజేయుట సూరివివరణమునుబట్టియు సూరికి సమ్మతము గాదు. కావునఁ

బూర్వసూత్రమునుండి సంస్కృతసమేతరంబులయిన-అనుదశము నిందనువర్తింపఁ జేసికొని యిటఁ దెలుఁగుమాట లనఁగా నాచ్చికము లనియే యర్థము చేయవలయును. సంస్కృతసమములందును ఇష్టము ఈదృశము ఏకాంతము ఇత్యాదులలోఁ బదాదిని యకార ముచ్చారణమునం దున్నది. కాని యాయవి సంస్కృతీయము లవుటచే నట యకారము లక్షణవిరుద్ధ మగుట సంస్కృతసిద్ధ మైయుండుటచేఁ దెలుఁగునఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు. ఇట్లే ఉదకము- ఉదనము ఇత్యాదులలోను మొదట వుఘావోలు విన్పించుచున్నను నది సరి గా దని తెలుఁగులక్షణము నియమింపవలసినయవసరము లేదు. కావుననే సూరి యాయంశమును వివరణమునఁ జూపెనని గ్రహింపవచ్చును. వికృతివదాదౌ ప్రథమాంత్యత్వతీయానునాసికౌ న స్తః'అను నప్ప.చిం.ప్రభృతు లగు లక్షణములు నీయంశమును స్పష్టము చేయఁజూచున్నవి. కాఁగా సంస్కృతసమ ములవిషయమున సంస్కృతలక్షణమే నియామక మైయుండఁగా నచ్చతెనుఁగులవిషయమున నట్టిది లేదు. దేశ్యములు వ్యవహారసిద్ధము లవుటచే వ్యవహారమునుబట్టియే గ్రహింపవలసియుండఁగా నుచ్చారణమునం దున్నయకారము, వుఘావోలు గ్రహింపక మాను పెట్లు? కావున నుచ్చారణము నాశ్రయించియున్నదేశ్యశబ్దములవిషయమున నుచ్చారణములోనిదోషమును వారించుట లక్షణగ్రంథమున కవసరమై యైయున్నది. ఇఁకఁ దదృవాదులును సామ్యము ననుసరించి గ్రహించి వానియందును అనఁగా సంస్కృతసమేతర మగునాంధ్రదాషయం తెల్ల నీవిధి వర్తించును.

ఇఁకఁ బ్రక్రియలో నీడికి నుపయోగము లేదు కావునఁ జెప్ప నక్కఱలే వనుట యుక్తమా? అయిన ద్రుతోపదీపులు, ద్రుతప్రకృతికములు ననుసంజ్ఞలను పీరు చెల్పిరి. కాని దానివి బ్రక్రియయం చెప్పబను నుపయోగించినట్లు గానరాదు. సంజ్ఞావరిచ్ఛేదమునఁ జెప్పఁబడువిధుల తెల్లఁ బ్రక్రియలోఁ బ్రయోజన ముండవలయునా? యరల వలలఘుత్వాలఘుత్వ లక్షణ మెట్టిది. (చిం. పదాదియకారము నంగీకరించినది గావున నీ సూరి లక్షణము చిం.విరుద్ధము గాన గ్రాహ్యము గా దనకుండుట యుచితమే.)

కాఁగా సూరి పదాదిని ఇకలనుగూర్చి ప్రస్తావించకుండుటయు, యకారము వుఘావోలు లే వనుటయు సుచితము నవసర మైనసంగతులే యని గ్రహింపఁ దగును.

అవుఁ గాక. సూరి చెప్పినసూత్ర మనావశ్యకమే యని తొలఁగింతము. మఱి

వీరు చెప్పిన దేమి? వీరు సూరిసూత్రమును చొలగించి యూరుకొనలేదు. ఇంక “యెవడు- యేది- అనుకీర్తి గలపదాదియకారము నన్నయసమ్మతము. అయినను పూరు వుండ వోడ మున్నగుశబ్దములందలిపదాదివకారమునుపలెనె దానిని దర్వాతి వైయాకరణు లంగీకరింపలేదు” (ఉ.21) అని యొకసూత్రము వ్రాసిరి. తర్వాతి వైయాకరణు లంగీకరింపలే దన నేమి? వీ రంగీకరింతురా? లేదా? సూరిని విమర్శించినతీరునుబట్టి వీరు నంగీకరింపలే దనవలె. కావుననె చిం.వలెఁ బదాదియకారమునకు (పుష్పావౌలకు) నజ్ఞాత్కార్యము విధింపలేదు. కాఁగా సూరివలెఁ జెప్పలేదు. కాని వే తొకవిధముగా సూరియభిప్రాయమునె చెప్పిరి. అయిన సూరిలక్షణమున వీరు చూపినవోషము లట్టివీరిలక్షణమున నుండవా? సూరిసూత్ర మనావశ్యకము గాఁగా వీరియదేలక్షణ మావశ్యక మగుట యెట్లు?

ఎట్లును వీరు చెప్పినయంశము సూత్రముగాఁ జెప్పదగినది గాదు. సూరి సూత్రమును యథాతథముగా గ్రహించి దానికి వివరణముగా (వీరిసూత్రము) చెప్పుట యొప్పును.

ఇంకను సూరిసూత్రమున నున్నస్పష్టత వీరిలక్షణమునఁ గానరాదు. ‘పూరు వుండ వోడ మున్నగు- అనుచోఁ బదాదిని వకార మెక్కడ లే దనునంశము వీరి సూత్రమున స్పష్ట మగుచున్నదా? వంకర- వాగు- వీర- వేగు మున్నగుచోఁ బదాదిని వకార మున్నది. అది యుండదగునో లేనో వరులవారిసూత్రము నిర్ణయింపగలదా? మున్నగు- అనఁగా నేమి గ్రహింపవలెను? సూరిసూత్రము ననుసరించి పుష్పావౌలౌ యని గ్రహింపవలెను. పుష్పావౌలౌ లన తెక్కడ నుండ వనియు, (పూరు, వుండ, వోడ తప్ప మిగిలినచో పుష్పావౌలౌలు పదాది నుండుటకు వరుల వారిసూత్ర మవకాశము గల్పించుచున్న దన్నను దప్పు గాదు.) నితరస్వరములతోఁ గూడినవకారము పదాది నుండనగు ననియు సూరిసూత్రము చెప్పుచుండ వరులవారి లక్షణ మట్లు చెప్పఁజాలదు. ‘పూరు వుండ వోడ’ యనువానితోపాటు వీరు వోకడు అనునదియుఁ జేర్చిన బా గుండెడిది. ‘పూరు-వుండ’ అని వీరు చూపిరి తమసూత్రమున. కాని వుండ పూరు అనుతీరుగాఁ జూపిన సక్రమముగా నుండెడి దనిపించును.

ఇంక యకారమువిషయము. చిం. యెవడు యేది అనుకీర్తిగఁ బదాదియకారము సమ్మతించి యుండవచ్చును. అది యిట్టము గానబడు సూత్రమున (చిం.) నన్నయసమ్మతిని బ్రస్తావించ నేల? ఇది వ్యాఖ్యానము నం దుండదగినయంశమే కాని సూత్రమున తెక్కఁ బని లేదు.

సూరి యిట నుదాహరింపలేదు గాని యితఁడు- యామె అనురీతిగా ఇతఁల సందర్శమునను బదాదియకార ముచ్చారణమునఁ గలదు. (రమ.164) (పదము మొదటిఇతఁ, ఎవలకు ముందు యకారమును, ఉఁఁఁఁఁఁఁలకు ముందు వకారమును యియ్యాయెయే, వువూవావో యనుతీరుగా నుచ్చారణము నం దున్న వసి గ్రహింపఁ దగును.) సూరిసూత్ర మద్దానిసి నైతము వారింపఁగల్గుచున్నది. సూరిలక్షణమునంబలి “తెలుఁగుమాటలకు” అనుదళము వర్చులవారిసూత్రమునఁ బ్రవేశింప వీలు లే కుండఁ బోయినది. అంతే గాక సూరి యిటఁ జేసినవివరణమును గూడ వర్చులవారు చొలఁ గించిరి. తెలుఁగునఁ బదముమొదట యకార మెచ్చటను లేకుండఁగా నుచ్చరింపఁ బడుఇతఁ, ఎవలకు ముందరఁ గూడ యకార మస లుండనేర చనునంశము వర్చుల వారిలక్షణమున స్పష్టము గాను. ఏమ్యూరులయిత్తునకు నని చెప్పినట్లుగా ‘రాముఁడు మొద లగువానియం దుత్తున కచ్చు పరం బగునట్లుడు సంది యగు’ నన్నలక్ష ణము సమగ్ర మగునా? కొన్నియెడల నుత్తునకు సంది రా చనునస్థామున కవకాశ ము లేదా? అట్లు తెలుఁగునఁ బదము మొదట యకారమును దర్వాతివైయాకరణు లంగీకరించి రేమో యనునందేహమును మాత్ర జేల కల్పింపవలయును? అసంది గ్ధతయు సూత్రలక్షణము గదా. తెలుఁగుమాట లనుటచే (నుడితొలిహ్రస్వ మనుచో నపదాదిహ్రస్వముపై ఖండ మవిరుద్ధ మయినట్లు- ఎఁడు) యొక్క యనునపదము మొదటియకార మవిరుద్ధము.

కాఁగా సూరిసూత్ర మనావశ్యక మనఁదగదు. తప్పకచెప్పఁదగినదే యని గ్రహింపఁదగును.

సూరి యీసూత్రమునుగూర్చి సండిపనితో వీరు “సూరిచింతామణిని గ్రహించు బిరొ నహోబలపండితీయమునె కేవలముగా ననుసరించుచు వచ్చుటచేత అప్పకవి యభిప్రాయము నంగీకరించినఅహోబలపతిమతముననుసరించి యప్పకవీయానుగుణ ముగ నిట్లు సూత్రించె” (వ్యా.సం.స.127) ననిరి. సూరి తన కంగీకారయోగ్య మయినదానినె స్వీకరించెనుగాని చింఃవి.వి.ల యనుమతిని గాని, నద్దానికహో.వ్యాఖ్యా పద్ధతిని గాని కేవల మనుసరించె ననరాదు. ‘షట్త్రింశదత్ర’ యనుసూత్రమువిష యమున నప్ప.చిం.స ప్తత్రింశదిహోనేఱ్ఱ’ యని చెప్పినది. రేఫస్య ద్వైవిధ్యకథనేన గురురేఫస్య వర్ణమధ్యే పరిగణనదళాయాం సప్తత్రింశదిహోనేఱ్ఱ ఇత్యప్పకవిపుస్తక పాఠోఽపి సాధులేన’ (కవిశి.) యని యహో. సప్తత్రింశత్పాదమును సాధు వనియె

చెప్పెను. కాని సూరి షట్త్రింశత్పాఠమునె యనుసరించెను. అలఘుశకారమువిషయమున సూరి ప్రత్యేక మగుమార్గ మవలంబించెను. ఇట్టివి వెక్కులు. అట్టియెడలఁగేవలముగా నహోబలపండితీయమునె సూరి యనుసరించుచు వచ్చె ననుట తగదు. భేదించినతావులు వరులవారును గుర్తించియు నిట నిట్లాడు టుచితముగా లేదు. అయిన బా.స.చిం.పాఠమునే యంగీకరించువీ రిట నప్పకవిమార్గము గ్రాహ్యము గాదందురు గాక. అట్టిప్రక్రియాగౌరవమును దొలఁగించినసూరి (అప్పకవి)మార్గము గ్రాహ్యముగా గుర్తించుట యవసరము గాదా? “చిక్మతిపదాదౌ ప్రథమాంతస్థత్యతీయా నానాసికౌ నస్తక” అని యప్పచిం. యణకారములు లే వని పేర్కొనఁగా సూరి యకారమును మాత్రమె చెప్పి ఇకారము విషయ మెత్తుకొనకుండుట గమనార్హము. పూర్వలాక్షణికవచనములను యథావసరముగ మాత్రమె యనుసరించెను? గానికేవల మనుసరించె ననుట తగదు. ఇది యనుసరణ మనుటయు నాలోచింపవలసినదే.

లఘులఘువులు :

యరలవలు లఘువు లని యలఘువు లని ద్వివిధంబు లగు (సం.18) నను సూరిలక్షణమును వీరు యథాతథముగనె గ్రహించిరి. వివరణమునఁ గొన్నిమార్పులు చేసిరి.

“సూరి తద్భవములందు శకటరేఫము లే దనెను. ఒక్కనవ్వుయ తద్భవములందు శకటమును బ్రయోగింపలేదు. కాని పెక్కురు మహాకవులు ప్రయోగించిరి” (ఉ.22) తద్భవములం దలఘురేఫము గల దని యహోబలుఁడును, వ్రాఁథవ్యాకర్తయు స్పష్టము చేసిరి. వీనింగూర్చి ఘం. (ప్రాథ.) ‘తద్భవములలో నలఘురేఫము గల దనియే యాయన (సూరి)యభిప్రాయము. నిమంటువులో కాఱియశబ్దముతద్భవమనియు నరుదుగా శకటరేఫము తద్భవములలోఁ గల దనియు సూరి వ్రాసెను. “క్వచిత్తద్భవేఽపి శకటో దృశ్యతే” తద్భవములలో శకటరేఫ మురుదు గావునఁ దద్భవములలో శకటరేఫము లే దనులాక్షణికమతము నిట సూరి సూచించె నని గ్రహింపవగును’ (ప్రా.ఘం.19) అని పేర్కొన్నది. అరుదుగాఁ గల దని గుర్తించినపుడు లే దని వ్రాయ నేలొకో యర్థము గాదు. ఇయాంతముల కెత్వము విధించినచోట బాల.లో కాఱియశబ్దమును సూరి చూపెను అది తద్భవ మయిన నం దలఘురేఫ

యుంట యాగ్రంథమునందె పూర్వవాక్యమునకు విరుద్ధ మగుట లేదా? ఇది తద్భవము గా దనుకొనెనా? సూత్రాంధ్రములో అక్కజాదిమ- అని సూత్రించి 'జడ' యనుతద్భవశబ్దమున జకారము తాంవ్య మనెను. కాని జాల.లో జ్ఞేడ యని దంత్య యుక్తముగా నిరూపించెను. అట్లే తద్భవముల శకటరేఫవిషయమునను సూరి తన యభిప్రాయమును మార్చుకొనెనా? 'అరు దగుటచే లే దనుమతము నుద్ధరించుట' యనుషం.అభిప్రాయములో నౌచిత్యము స్పష్టము గాకున్నది. ఇన్ని సందేహములకుఁ దావు లేకుండ శకటరేఫము తత్సమములందు లేదని మాత్రమే చెప్పియున్న బాగుండెడి దని తోచుచున్నది. కవిశి.ప్రభృతుల నెఱింగియు నట్లు వ్రాయుటలో సూరి మతము భిన్న మేమో యనిపింప నవకాశము గలదు గదా.

ఇంక నలఘులకారమునుగూర్చి వీరు "ఏళ్లు, పాళ్లు- త్రాళ్లు-అనిసూరి యుదాహరించెను. ఇవి యవశబ్దములు. కవిప్రయోగములలో లే "(న్యా.నం.స.22) వనిరి. చింఃవి.వి.లయం దిట్టిరూపము లసాధ్యము లగుటంబట్టి యివి యవశబ్దము లని వీరు తలచి రేమో యని సందేహము. కవిప్రయోగములలో లే కున్నను చింః వి.వి.లు సాధించిన నవి సాదుశబ్దములే యగు నని వీరిసిద్ధాంతము. ఇంక నీయవి కవి ప్రయోగములలో నున్న పని వీరే యంగీకరించుటయు నిట్టివి సాదుశబ్దములే యవు టయు నాసూత్రము (అచ్చి.13) నొద్ద గమనింతము. ఇంక వీరు "ఏల్లు పాల్లు త్రాల్లు అని చూపిరి. ఇవి యేకవిప్రయోగములం దున్నవో వీరు తెల్పలేదు. ఈరూపము లిట్లున్న నర్థము గా వని గుర్తించి 'ఏళ్ళు' అనురీతిరూపములను గూడ కుండలీకరణ మునఁ గూర్చి చెప్పిరి. వీనినిబట్టియే యిట్టిరూపములు వ్యవహారమందును లే వని గుర్తింపవచ్చును. సూరియుదాహృతులఁజూపినచోషము వీరియుదాహృతులకే చక్కగా సరిపడినది.

అలఘులకారమును 'ఏల్లు' అనురీతిగా లకారముతోఁ జూపిరి. కాఁగా వర్ణ మాలయం దున్నశకారముతో దీనికిఁ బోలిక లేదు. రెండింటి నేకరూపముతోఁ జూపినసూరివలెనే వీరును వర్ణమాలలోఁ జూపినది వర్ణాంతరశకార మనిరి. అట్లు వివరింప నవసర మేమి? 'ల'కార మలఘువు. వర్ణమాలయం దున్నది 'శ'కారము. అవి రెండును బరస్పరము భిన్నము లని చెప్పు రేల? (రెండును శకారముగనే చూపిన సూరియు వర్ణమాలయందలిది వర్ణాంతరమే యనెను గాన లాక్షణికులమతమున ననౌచిత్యమును బరిహరించుటకై యిట్లు వివరించి రస వీలు లేదు.) రూపమునందే

గాక యుచ్చారణమునందు నివి భిన్నము లని వీరు మొదటనే చెప్పిరి. సమానముగా నుచ్చరించుటచే నుచ్చారణములోనియవభ్రంశతగా గుర్తించి దానిని సవరించిరా? స్పష్టముగాఁ జెప్పరైరి.

నన్నయ?నాటికిఁ దై ని జుక్క యుంచిన లఘువే (ల,ర) యలఘు వగును. దంత్యచటలపైవలె నిటఁ గూడ నాచిహ్నము పోయిన దేమో. దంత్యములంగూర్చి ప్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించునపుడు దంత్యతాచిహ్నముంచుట ప్రసిద్ధమే. అయ్యు నిట నలఘులకారమునెడ నన్నయనాటివద్దతిని గూడ వీ రనుసరింపలేదు. దంత్యతాచిహ్నము (చుక్క) వరులవారును మార్చి ‘—’ అనునాకారముతో నిచ్చిరి. అలఘు రేఫమును (సాధురేఫముపైఁ జుక్కయుంచునన్నయనాటివద్దతి పోయి) శకటరేఫముగా లఘువుకంటె భిన్న మగులిపితోనె చూపిరి. ఈయలఘులకారమునకు మాత్ర మాధునికమె యన్నను ‘ళ’కారరూపము గాని నన్నయనాటి పైని జుక్కయుంచుభేదము నేని బాటింపక లఘులకారముగానే చూపుట మిక్కిలివింత. కేతన బాలసరస్వతి (నీళ్ళు) అప్పకవులనాటికె వెలసినశకారలేఖనము నంగీకరింపక (నన్నయకుఁగూడఁ బూర్వమో లేక నన్నయనాటివద్దతిలోఁ దై ని జుక్కయుంచిన నయ్యది యచ్చుపొర పాటుగా నెల్లెడలఁ బోయినచో కాని) లకారముగనె యలఘువును జూపుట విచిత్రమే కదా.

మొత్తముపై రూపముననే భిన్నముగా నిచ్చిన (యలఘు)లకారమును, ‘ళ’ కారమును వేర్వేరువర్ణము లని చెప్పవలసినయవసరము వరులవారికి లేదు. ఇంక బాలసరస్వతికిఁ బూర్వమునుండి యలఘువు శకారముగా లోకవ్యవహారము నందుండి పండితులచేఁ బరిగ్రహింపఁబడఁగా దానిని గ్రహించుటయె యచితము.

ఇంక వకారమువిషయము. సూర పాదేశవకారము లఘు వనెను. నీనింగూర్చి వీరు ‘ఇది నిరాధార’ (ఉ.22) మని త్రోసి పుచ్చిరి. “గనడదవాస్మ్యురితి సూత్రేణ వస్య యోవకారస్సోఽత్ర లఘువకారః స చ అతఃకు వలికె నిత్యాదౌ స్ఫుటః” (కవిశి.219) అని యహోబలుఁడును, “ప్రథమాంతముమీడివకారమున కాదేశముగా వచ్చినవకారము లఘువకారము-ముఖాత్తుమువంచి సిగ్గువడియెన్” (బా.స.వావిళ్ళ160) అని బా.స.యును నీవిషయమును స్పష్టము చేసియున్నారు. అట్టియెడల సూరివివరణము నిరాధార మనుట యెట్లు? సూరివచనములకు బాలసరస్వత్యాదులవచనము లాధారములు కాఁగా బా.స. అట్లు చెప్పుట నిరాధార మనవలయును. వరులవారట్లనిగి గూడ. (వ్యా.సం.స.133)

ఇంక సాధారణముగ వీరు నిర్ణయించుమార్గ మే యదియో పరిశీలించుము. “యకార సామ్యమునను సంస్కృతపద్ధతిని (అసావాదిత్యః) స్వరసంహితలోనివకారమునె ల్లము వనుట యుక్తము.” (ఉ.22) కాగా యడాగమమువలె స్వరసంధియం దగు వకారమునె ల్లము వనవలె. యడాగమమువలె వడాగమము తెలుగువ్యాకరణమున వింతవలకు లేదు. వరులవారు సీగ్రంథమునందు సైతము విధింపలేదు. కాగా స్వరసంహితలో వకారమే లేదు గావున (యకారమువలె) ల్లమువకారము మన భాషలో లేనేలే దని చెప్పవలసివచ్చును. గదా.కాని వీరు గొన్నియుదాహృతు లిచ్చిరి” గెలుచు+అన్- గెలు+వ్+అన్= గెలువన్; చిగురు- చివ్+ఉ+రు-చివురు; చతుర్థి-చ+ఉవ్+ఉతి-చవుతి. ఇత్యాదిస్థలములందు సమానపదములలో స్వర సంహితయందు వకారము నిల్చును.” (ఉ.22)(వ్యా.సం.స.134) హరి యతః డిత్వాదులందలియడాగమము గాని అసావాదిత్యః అనుసంస్కృతపద్ధతిలోనివకారము గాని సమానపదమునందు నట్టివి కావు. హరియం దనుకీతి వరుదగుస్థలములు) కావున నావిషయమున వీరు చూపినల్లమువకారస్థలమునకు సామ్యము లేదు. వరులవారి వివరణమునుబట్టి ల్లమువకారము సమానపద మందలిస్వరసంహితలో మాత్రమే గల దన్నమాట.

కానీ వీరు చూపినపైచోట్ల వకారము స్వరసంహితయందు వచ్చినదా? గెలుచు+నుజీ- యనుచో ము (జీ)త్తు పర మవుటచే వకారము వకార మయినది. స్వర సంహితయం దయినట్లు వీ రేని లక్షణము చేసిరా? చిగురు- అనుచో స్వరసంహిత యందు వకార మయినదా? వీరు గవలు పరస్పరము మాటుచుండు నని చెప్పిరే కాని- వకారము మీఁది యికారమును (చే+ఇ) గకారముమీఁదియకారమును మిక్కిలి సన్నికర్షతో నుండుటచే నడిమిగకారము వకార మయిన దనుకీతి సమన్వయింప వలసినట్లుగా లక్షణము చేసిరా? (చవుతి యనుచో నిట్టి ప్రక్రియయే లేదు.) ఇటు వకారము లోపించి యాపిదప స్వరమునకు స్వరపరకత్వము సంభవింపగా వకారము వచ్చి చేరుట యున్నది లేదు.

సంజీవనిలో “గకారవకారములు వకారముగఁ బరిణమించుటకుఁ దగినసం బంధము వానికి లేమింజేసి యట్టియెడల గకారవకారములు లోపించిన సంహితలో వ్యవభాషకముగా నుచ్చారణసౌకర్యార్థము వకరాగమము వచ్చె ననుట శబ్దతత్త్వ శాస్త్రనిమృతముగా నుండు” (వ్యా.సం.స.134) ననిరి. చుటి వీరుఉ.లో నాపద్ధతి నేల

యనుసరింపలేదు. ఒకవేళ సూరి యట్లు చెప్పిన శబ్దతత్వశాస్త్రవేత్తలు సంతసింతురేమో కాని వైయాకరణు లామోదింపరు. గకారవకారములు లోపింపజేయుచు, పిదప వకారము నాగమము చేయుట యేల? గకారవకారములకు 'వ'కారము నాదేశించుట లాఘవమును శబ్దశాస్త్రసంప్రదాయానుగుణమును గదా యని విమర్శింపరా? శబ్దతత్వశాస్త్రమునుబట్టి వయలవా రుదాహరించినపైస్థలములందు వకారము లఘువగు నేమో కాని శబ్దశాస్త్రమునుబట్టిమాత్రము వీరివివరణము ననుసరించియే యది లఘు వని చెప్పట నిరాధారము.

ఇంతను నిట వీరిలక్షణగ్రంథము ననుసరించియే స్వరసంహిత లేదు (వ్యా. సం.స.లో చెప్పినట్లు గకారవకారములకు లోప మందుఁ జెప్పఁబడలేదు గదా.) కావునఁ దైవి వీరు చెప్పినయాధారమునుబట్టియే లఘువకారమును గుర్తింపవలసివచ్చినఁ చెలుఁగులో వకారము లఘు వైనది లే దని నిర్ణయింపక తప్పదు.

యదాగమవిధికిని, అసావాదిత్యః అనుచో సంస్కృతమునందలివకారవిధాన పద్ధతికి గెలువన్, చివురు- మొద లగుచోట్లవకారము విధింపఁబడినదానితో నెంత మాత్రమును సామ్యము లేదు. అట్టియెడల నేసామ్యము నుద్దేశించి టా.స.ప్రభృతుల నిర్ణయమును దిరస్కరించిరో యది వయలవారినిర్ణయమునను లేకుండుటచే వీరివివరణమును నిరాధారమే యని చెప్పకతప్పదు.

చివురు ఇత్యాదులలో వకారము లఘువుగా నుచ్చరింపఁబడునెడల నదియు లఘువే యగుట చెప్పవలె. నిద్ర వోయె నిత్యాదుల వకార మలఘువుగా నుచ్చరించు నెడల నది యలఘు వనవలెను. ఉచ్చారణమునుబట్టి లఘువో యలఘువో గుర్తింప వలసియుండఁగా ఇతరములతో సామ్యమునుగూర్చి చింతింప నేల? వకారమునెడల నీపద్ధతి నతికించిరి గాని లకారరేఫలయెడ లఘులఘువులనుగూర్చి యకారముతో సామ్యము నూహింపఁగలిగిరా?

'నిద్ర వోయె' ననుచో వకార మలఘువే యని వయలవారిపైవివరణమును బట్టి తెలియవచ్చును. కాని యది యుచ్చారణమున కనుగుణముగాఁ దోఁపదు. చివురు ఇత్యాదులలోను లఘుత్వమే కల దనిపించుచున్నది. యకారమువలెఁ జిం. వకార లకారములదైవిధ్య మెటనో స్పష్టము చేసియుండలేదు. కావుననే బాలసరస్వతాదులు లఘు వన్నపాదేశవకారమును వయలవా రలఘు వని తలఁచిరి. వయలవారు

లఘు వన్నచివురుఇత్యాదులలోనివకారమును బా.స.ప్రభృతులు లఘువుగాఁ జెప్పలేదు.

ఏ మైనను యరలవలలఘుత్వాలఘుత్వములు చెప్ప నవసరము లే దేమో యని సందేహము. (బా.స.)అప్ప.ప్రభృతులవలె వర్ణమాలయంవిలికకారమే ఏకులు ఇత్యాదులందు బహుత్వమున రలడల కాదేశ మైయున్నది. అది లకారముయొక్క అలఘూచ్ఛారణముతోడిది గా దని విశేషముగా గుర్తింపఁదగును. శకటరేఫము రేఫముయొక్క యలఘురూపము గాక భిన్న మగువర్ణము! సప్తత్రింశదిహ యసిదీనితోఁ దెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియే డనునప్ప.మతము కొంత బా గుండునేమో (ఇంకను దంత్యవజలను వేఱుగాఁ బరిగణింపక, శకటరేఫమును జేర్చికకారముయొక్క టిగనె గుర్తించి తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పది యై దనుటయే లిపిచిహ్నముల ననుసరించి యుచితమా? అలోచింపవలెను) ఇందు బాదకాంశములఁగూర్చి నిశితము గాఁ బరిశీలింపవలె.

ర-ఱలు భిన్నము లని యెంచుచో “అకారమును శకటరేఫ మని వ్యవహరించుట యుక్తము కా” (వ్యా.సం.స.130) దని వరులవారు పేర్కొనిరి. ఇది యుక్తియుక్తముగనె కన్పించును. అకారమునుచ్ఛారణములోఁ బ్రాచీనకాలమునటకారా వేశ ముండెడి దనియు, కాని నన్నయకాలమునాఁటి కట్టియుచ్ఛారణము తెల్లన ద్విరుక్త శకటములందు నైతము లేమింటేసియు, రఱలయుచ్ఛారణము స్థానకరణస్పర్శము లతై థిల్యతదభావరూపభేదము మాత్రమే వెలయుచుండుటంజేసియు- (వ్యా.సం.స. 130) నని వివరించిరి. ఉచ్ఛారణభేద మున్నపుడు రూపభేద మొప్పును కానినన్నయ నాఁటికి లఘులఘుయవలవలె తై థిల్యతదభావములు మాత్రమే యున్నపుడు, అది మాత్రమే కల దని గుర్తించినపుడు రూపభేద మెల చెప్పఁబడె? హరి యతఁడు, కాయ- యనుచోట్లవలెనె పెరుగు, చిరుగు అనురీతిగా రేఫము సమానముగాఁజెప్పలేదే? రూపభేదమును బ్రమాణీకరించుచో నుచ్ఛారణభేదమునుగూడఁ బ్రమాణీకరించి (శకటరేఫ మని కాసి) యలఘురేఫ మని కాని వ్యవహరింపకుంటయే యుచితము దంత్యవజౌ గురురలౌ చ భిన్నయుతౌ యన్నపుడు దంత్యవజలు భిన్నవర్ణములే కాని అలఘురేఫలకారము లట్లు గాలేదు. దంత్యతాలవ్యవజలలిపిభేదము పాటింపఁబడుట లేదు. కాని లఘులఘురేఫం (లకార)లిపిభేదము నిల్పియేయున్నదే. (వరులవారును ఊల్లు అని యుంచినట్లు విరుగు అని యుంచరే.) దీనినిబట్టియే అవర్ణముప్రత్యేకముగా గుర్తింపఁదగియున్న దనవచ్చును.

అంశులకారము విషయమునను పిల్లె యూహింపనగు. లకారమున స్వయముగా నంశులకారమునకు గ్రహణము వ్యాయ్యం బయ్యె నేని బహువచనవరకతలో లకారమున కంశులకార మేల యన్నగు ప్ర.ను బదామర్శించుచు వీరు “చింతామణిలో నట్లు లకారమున కంశులకారము పునరుత్తముగ విధింపఁబడలేదు. రోలః అని రేఫమునకు మాత్రమే (అంశు)లకారదేశము చేయఁబడె” (వ్యా.సం.స.138)ననిరి. చిం. అంశు వని యుచ్చరింపలేదు గాని రేఫమున కంశువునే గదా విధించినది. (రోలః అనుచో వీరును లకారముపై బిందువును జూపిరి) లకారమునకు మాత్రమట్లు విధింపకున్న నెట్లు? త్రాల్లు అనుచో లకారముపైని బిందు వుండదా? ఎక్కడి దంశువో యెచ్చటను జెప్పలేదు. తల యనుచో మాత్ర మేల యంశువు గాదు? కాక లకార మేల అంశువో యెచ్చటి దంశువో యుచ్చారణమునుబట్టియే తెలియనవు నన్న ‘యశ్రుతిమార్యా లఘుయం ప్రవదన్తి’ యనుచో మాత్ర మేల చెప్పవలె? త్రాల్లు అనుచో లకార మంశు వని యుచ్చారణమునుబట్టి మేల తెలియవలె? చిం. జెప్పలేదు గనుకనా? కాగా చిం.లకారమునకు నంశుత్వమును విధింపకుండుటవలన నం దేదో విశేషము గల దని తలఁప వీలు లేదు. డకారమునకు విధింపనట్లే లకారమునకుఁ జెప్పలే దంటియ. చిం. విడిచిపెట్టినయాంధ్రభాషాంక్షణకోటిలో విడియుఁ జేరెను.

ఇంక ‘సూరికాలమునకు ద్రావిడమూర్ధన్యశకారమువలెనే యంశులకారము వ్రాయఁబడుటచే దానిని బ్రమాణీకరించి సూరి యట్లు చెప్పె”(వ్యా.సం.స.138) ననిరి. బాలసరస్వతికిఁ బూర్వముననే యంశువు శకారముగా నుండుట గమవించి యుంటిమి. కేతనలక్షణము వీర పేర్కొనిరి. అది సూరికాలమున నేర్పడుటయు సూరి ప్రమాణీకరించుటయుఁ గాదు. సూరికిఁ బూర్వమువందలయేండ్లక్రిత మే యుండి యట్లు ప్రమాణీకరింపఁబడియున్నది.

చిం.మతమున ‘శ’కారము, నంశులకారమును భిన్నములా? భేదమును జూపినవరులవారే దన్త్యవజౌ గురురలో చ చిస్తుయుతో యనుచిం.లక్షణమును వ్యాఖ్యానించుపట్టున ‘గురురలోచ’= అశలును’- (వ్యా.సం.స.138) అని గురు (అంశు)లకారమును శకారముగనే యనువదించిరి. లకారముపై బిందు వుంచిన శకార మగు ననియే వివరించిరి. దీనింగూర్చి అంశురేఫకువలె నంశులకారమునకుఁబ్రత్యేకలిపి లేకుండుటచే “అంశులకారము సైతము ద్రావిడశకారలిపితోనే వ్రాయఁబడుట

సంభవించె '(వ్యా.సం.స.66) ననిరి! ఇది యస్పష్టము. అలఘులకారమును వ్రాయుటకుఁ బ్రత్యేకచిహ్నము లేనందునఁ దాము ద్రావిడశకారమును వ్రాసితి మందురా? లేక నన్నయనాటికి ద్రావిడశకార మలఘులకారముగా వ్రాయఁబడెడి దందురా? నన్నయనాటికె యట్లు వ్రాయఁబడుచున్న చన్న నప్పటియుచ్చారణమును మన మిప్పుడు తెలియలేము. కావున అలఘువు 'ళ'కారముగా వ్రాయఁబడుచుండఁగా నది సూరికాలమునాటి కేర్పడిన దనరాదు గదా. కాక ఇట వ్యాఖ్యచేయుటలో నలఘులకారమునకుఁ బ్రత్యేకచిహ్నము లేకుండుటచే ద్రావిడశకారము చూపితి మన్న నదియు సరి గాదు. లకారము లిపి గలదు గదా. దానిపైఁ జుక్కయుంచిన నలఘు వగు నని లక్షణము చెప్పుచున్నది. తదనుగుణముగనె త్రాలు అనురీతిగా వీ రలఘువును జూపుచుండిరి. ఇటమాత్ర మ క్లేం చూపరాదు?

వరులవా రన్న ట్లికారిక నన్నయమె వ్రాసె (వ్యా.సం.స.133) ననుకొందము. అట్టియెడల, లకారము, అలఘులకారము. (యరలవసహశం తు హల్వర్గః అనుచోఁ జెప్పిన) శకారము అనుమూఁడింటికి లిపిచిహ్నములు చెప్పవలయును. లకారము, గురులకార మనురెండింటికే లిపిచిహ్నము చెప్పఁబడినది. శకారమున కొక్కదానికే లిపిచిహ్న మేల చెప్పఁబడలేదు. 'నన్నయ అళఅనులిపుల నుపేక్షించి యేకరీతిని సయుక్తికముగా లిపి నుపదేశించె' (వ్యా.సం.స.66) ననిరి వరులవారు. కాని 'గురురలౌ చ' యనుచో నలఘురేఫ మనఁగా శకటరేఫ లిపిచిహ్నము గలదు. కాఁగా నుపేక్షిత మయినది శకారమె యనవలె. అట్లది యొక్కటి యుపేక్షింపఁ బడుట యసంభవము గావున గురులకార మని యిటఁ జెప్పినవర్తమే 'యరలవసహశం' అనునపుడు వర్తమాలలోఁ బరిగణింపఁబడిన దని గ్రహింపఁదగును. బా.స. అప్ప. ప్రభృతులమతమె యనఁగా నలఘువు 'ళ'కారమె యని వరులవారు నన్నయ కర్తృకము లని చెప్పినయాలిప్యుద్ధారకశ్లోకములమూలమున గ్రహింపవలసి యున్నది.

అస లీకారికలె ప్రక్షిప్తము లని యొకయభిప్రాయము. ఈలిపి నన్నయనాట లే దని వరులవారు సంగీకరింపకపోలేదు. 'వయిరీతి నుపదిష్టము లగునన్నయాధ ర్వణలిపు లెంతయుక్తియుక్తముగను నెంతశాస్త్రసమ్మతముగను నెంతసులభముగ నున్నను మార్పును సహింపనిజనసామాన్యముచే నుపయోగించుకొనఁబడదయ్యె' (వ్యా.సం.స.67) ఉపయోగమున లేనియాలిపికి వరులవారు పెక్కుప్రశంస

లందించిరి. యుక్తి శాస్త్రము, తెలియ రామి నాలక్షణముల తనుగుణ మైయుండుట యర్థము గాదు. మార్పును సహింపనిజనసామాన్యము వరులవారు గుర్తించినసౌలభ్యమును సైతము తలచనరైరి.

వి.వి. సయితము శకారలిపినిగూర్చి ప్రస్తావించలేదు. కాగా త్రాట్లు అనుకీర్తిగా వీరు పెక్కుచోట్లఁ జూపినయలములకారలేఖనపద్ధతియే వినాదాన్నదము.

శకారమునకు భిన్నముగా నలములకార మొకటి గల దనుటకు నాధారము లేదు. వరులవారివచనములను సమన్వయించిన నలములకారమే వర్ణమాలయందుఁ బరిగణింపఁబడిన 'శ'కార మని నిశ్చయింపఁదగియున్న దనుటయుఁ దప్ప గాదు.

ఇట్లు అలముపు 'శ'వర్ణము కాగా నయ్యది లకారము నలమురూప మనక ప్రత్యేక వర్ణ మనుట తెచ్చ. వర్ణమాలయందలిదే యిది యని గుర్తించు దొక మార్గము. ఇప్పక్షమున శకటరేఫ మొక్కటి వర్ణమాలలోఁ బరిగణింపఁబడకుంటు యెట్లు? అందుకే అప్ప.చిం. 'సప్తత్రింశత్' - అన్నది.

అలమురేఫమునుగూర్చి పెట్టి, తీటుచు- తీర్పు, చేకూరు- చేకుటు మున్నగు విశేషములు వి.వి.కారికలు తద్వివరణప్రాయ మైనప్రాథ.లక్షణముల తనుగుణముగాఁ జెప్పిరి. దీర్ఘపూర్వకలమురేఫము ప్రహస్యపూర్వక మగుచో నలము వగుట యనిత్య మని కొందఁ అందురు. సూ.ని. (ఘం. 267)

యవలంమైత్రి, రేఫములమైత్రి లేమిని సూరి ప్రకీర్ణపరిచ్ఛేదమునందుఁ జెప్పఁగా సందర్భానుగుణముగ వీ రిటనె చెప్పిరి. సూరి దాదాపుగా వ్యాకరణము చివరఁ జేర్కొనెను. సంస్కృతశాస్త్రసంప్రదాయానుగుణముగా రాస్తాంతమున నన్యశాస్త్రప్రవేశమును సూచించుచు ఛందశ్శాస్త్రవిషయమును జెప్పె నని కొందఁ తలఁజ్జాలు పేర్కొందురు. వీరిగ్రంథమున గురులహ్వాదులవివరణము నిట సంతకు ముందే వ్రవేశించినది.

తత్సమము :

సంస్కృతప్రాకృతతుల్యం బగుభాష తత్సమము (19)అనుసూరిసూత్ర మును యథాతథముగ గ్రహించిరి.

సంస్కృతప్రాకృతసమములస్వరూపమును నిరూపించుచు 'అంధ్రవిభక్తియోగము తన్నిమిత్తము లగుమార్పులును దప్ప వితరము లగుమార్పులు శబ్దావయవమున జరుగనిసంస్కృతశబ్దములు సంస్కృతసమములు. అట్టిప్రాకృతశబ్దములు ప్రాకృతసమము' (ఉ.25.వ్యా.సం.స.151) అనిరి. ప్రాతిపదికలు సంస్కృతప్రాకృతముల నుండి యథాతథముగ గ్రహింపఁబడు నన్నమాట. హలంతములు, స్త్రీలింగములు మున్నగుకొన్నింట భేద మున్నను నీవివరణ ముచితమే. సూరియు "విభక్తివికృతంబు ప్రకృతివ్యయంబు తత్సమంబు" అని శ.ల.సం.(స.74)లో జేర్చినాడు.

ఇవట సూరి చూపినయుదాహరణములలో గొన్నింటిని పీ రీగ్రంథమునఁ దొలగించిరి.

'జగత్' శబ్దమునకు సూరి 'జగత్తు జగము' అనునవి రెండు సమములుగాఁ జూపెను. వీరు 'జగత్తు' అనుదానిని దొలగించి 'సూరి సంస్కృతసమముగా నుదాహరించిన జగత్తు అనురూపాంతరము కవిప్రయోగములలో గానరా' (ఉ.25) దనిరి. సమస్తజగత్తు లోలిమై (3-483) జగత్తులఁ బ్రోచుచుండు (5-2-126) మున్నుగా (భాగవతమున) నీశబ్దము ప్రయుక్త మైయున్నది. కావున పటఁ జేర్చనగు.

ప్రాకృతసమములలో అడి:- అడి:- అడి: యనుసూరియుదాహృతిని గూడ వీరు దొలగించిరి. సంస్కృతమున అడిశబ్దము గలదు గానఁ బెలుగులోని 'అడి' సంస్కృతసమ మనివ్యా.సం.స.(149)లో జెప్పిరి. అడిజతసాంపరాయ మున (మార్కం. 2.20) సిద్ధసమాసమునఁ బ్రయుక్త మవుటయుఁ గోశములం దుండుటంబట్టియు 'అడి'శబ్దము సంస్కృతమునఁ గల వనవచ్చును. ప్రైప్రయోగమునఁబట్టి యిదిసంస్కృతమున నున్నను సంస్కృతసమ మనుట కది యాధారము గానేరదు. (ప్రాకృత వ్యాకరణములం దాడి యాటి శబ్దమునుండి సాధింపఁబడినచో ప్రైప్రమాణమును బట్టి సూరి యట్లు పేర్కొనెనో పరిశీలింపవలసియున్నది.) కాని వచ్చులవారియుక్తి నముచితముగనే యున్నదికావున వీరు దీనిని దొలగించుట యుక్త మే యని యిప్పటికి నిర్ణయింపవచ్చును. కాని పీ రాపిదప 'సంస్కృతసమము లసియుఁ జెప్పుటలో విరోధము లేకున్ననునట్టివి ప్రాకృతసమములును ననఁదగియుండుటచేత బా.అచ్చి.1 సూత్రముచొప్పున సూరిమతమున నవి యాచ్చికములయియాచ్చికకావ్యప్రయోగయోగ్యము లగుచున్నవి' (వ్యా.సం.స.151)యని ప్రాకృతసమత్వమును గూడఁ బ్రస్తావించిరి. అట్టియొక 'అడి'ని సంస్కృతసమముగాఁ గూడఁ జెప్పఁదలచిన సిద్ధసమాసాంతము

లం దెబ నేని బ్రయుక్త మైనస్థలమునే చూపవలసియుండును. కానిచో సూరి చెప్పిన ప్రాకృతసమత్వము నంగీకరించునట్లడు సంస్కృతసమత్వమును గూడఁ జెప్ప నవసర మేమి? కాఁగా నాచ్చతకావ్యములం బ్రయుక్త మై కానచచ్చినఁ బ్రాకృతసమత్వము మాత్రముగను గాక సిద్ధసమాసాంత మైయున్న సంస్కృతసమత్వముగా మాత్రముగను, జెప్పఁదగు. రెండును గన్పించినప్పుడె యిది యుభయ మనఁదగు. రెండును గాన రాకున్న సూరిమతమును నిరాధారముగాఁ దిరస్కరింప నేల? పరిశీలింతము.

‘కటుః-కారో-కారము’ అనునది గూడ వీరు తొలఁగించిరి. “కారము జైర శబ్దిభవ మని ప్రాథవ్యాకర్త యుదాహరించెను. ఇదియు వివాదగ్రస్తమై”. (ఉ.26) కాని వ్యా.సం.స.లో “స్మరకట్టోరీసరకారా”- అనయోర్యథాసంఖ్యం ఈసర. కార. ఇత్యాదేశౌ భవతః- అనుప్రాకృతవ్యాకరణసూత్రముచొప్పున కారో అనునది కటు శబ్దిభవ మై చేర్పఁడును గాన సూరి యుదాహృతి సమూల మనఁదగు. (152) నని వీ రీయంశమును నిర్వివాదముగా స్థాపించిరి. జైరశబ్దిభవ మనుట సరి కా దని యటనే విస్తరించి చెప్పియున్నారు. కాఁగా దీని నుదాహృతులనుండి యుద్వ్యోతమునఁ తొలఁగించుటయే నిర్మూల మని వారిమాటలనుబట్టియే గుర్తింపఁదగును.

సూరి యుదాహరించిన మిరా(షేర)శబ్దము సంస్కృతకోశములలోఁ గాన రా (ఉ.26) దనిరి. ప్రాథవ్యాకర్తయు వైకృతకీపికలో షేర-(ఎల్ల) మిరా- (పుట 94) అని మిరాశబ్దిభవముగాఁ జెప్పచో ‘మిరా’ సంస్కృతశబ్దమును జూపెను. కాఁగా వీరు ‘దీని నుద్వ్యోతమున నుదాహృతులనుండి తొలఁగించుట విచార్యము.

తద్భవము :

సంస్కృతప్రాకృతభవం బగుభాష తద్భవంబు (20) అనుసూరిలక్షణము నట్లే గ్రహించిరి. ఉదాహరణములలో మృగః- మెకిము మెగ మన్నది పౌరపాటున వచ్చులవారిగ్రంథమున నష్ట మైయుండును. శబ్దవయవమందు వర్ణాగమాదివికారము గలవి భవములుగా వీరు వివరించు టుచితముగ నున్నది.

వాలుమీకేసుఁడు ము న్నగువింతతద్భవములను వీ రిదిఁ బ్రస్తావించిరి. వీనిలో ఉజ్జని- ఉజ్జయిని (పుట19) రూడి-రూఢి (98) అనువానిని వై.వీ. చూపుచున్నది. ఇట్టివానిని గవిప్రయోనుగుణముగా గుర్తించు టుచితమ.

ఇట్లా, తమ్మకబ్బములు సంస్కృతమున నుంటును దేల్కొని పీఠానికి వ్రాసిన
దము లగుట గాని మఱి యే దేని గారణముచే నీయవి ఇంగ్లాండ్, ఖంభో యను
ప్రాకృతమునుండి వచ్చె ననియు నుదాహరించుట బాగున్నది.

దేశ్యము :

త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధం బగుదాష దేశ్యము (21) అనుసూరిలక్షణము
నించుక మార్చి వీరు 'త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధ మగుతద్భవేతరదాష దేశ్యము' అని
సూత్రించిరి. సూరిసూత్రము సరి గా దనుచు 'తత్సమతద్భవములును త్రిలింగదేశ
వ్యవహారయమాణములే కాన సూరి 'తత్సమతద్భవేతర' అని నిర్ణయించుట సరి కా
(ఉ.24) వనిరి. త్రిలింగదేశమునఁ దత్సమములు వ్యవహారయమాణము లగుట
గుర్తించి సూరి తత్సమతద్భవేతర- అని చెప్పవలె నని గుర్తించినవీరు మాత్రము
సూత్రమునఁ దత్సమకబ్బము నేల చేర్చలేదు? సూరిలక్షణమునఁ జూచినచో షము కొంత
తదుగ్రంథముననె నిచ్చుట విశేషము.

సూరిలక్షణము దుష్టమా? 'త్రిలింగదేశవ్యవహారసిద్ధ మనుటవలననే యాయది
తత్సమతద్భవాదిభిన్న మని స్పష్టము. (ప్రవాహినీ దేశ్యా యనుచో చిం.కూడ నిట్లే
చెప్పినది గదా.) ఏకబ్బమునకు లోకవ్యవహారము మాత్రమే మూలమో (సంస్కృ
తాదులు గావో) యది దేశ్యము. ఇది తత్సమతద్భవేతరమ యగుం గదా. వర్షం
వారు త్రిలింగదేశజనులు వ్యవహరించున చెల్ల దేశ్యముగా సూరిలక్షణమున కర్థము
చేసికొనియుండురు. అందుకే తత్సమతద్భవేతర మని యుండవలె నని చెప్పట.
(అట్లె యయినఁ ద్రిలింగదేశమునఁ బండితజనుల సంస్కృతమును నితరులు ప్రాకృ
తాదిదాషలును వ్యవహరించుచో దత్సమతద్భవేతరము లగునవి యెల్ల దేశ్యము
లగునా?) కానిలక్షణమునభిప్రాయ మదిగాదు. త్రిలింగదేశ(జనుల)వ్యవహారమునుండి
సిద్ధించినది యనఁగా చే తొకయాధారము లేక జనవ్యవహారము మాత్రము మూల
ముగాఁ గలది దేశ్యము. 'రాముడు' అను(తత్సమ)తెలుగుపదము 'రామ' యను
సంస్కృతకబ్బమునుండి సిద్ధించినది. అచ్చెరు వన్నది అచ్చేరమ్ అనుప్రాకృతకబ్బము
నుండి సిద్ధించినది. ఊరు అనుదానికి మూల మేమి? త్రిలింగదేశవ్యవహారమే. అట్టివే
దేశ్యములు. కానఁ దత్సమతద్భవేతర మని చెప్ప నవసరము లేకుండుటచేతనే
సూరి యట్లు చెప్పలేదు. అది యెంతయు సుచితము.

అన్యదేశ్యములు :

‘తనకాలమున విస్తరించి చుహాకావ్యములలోఁ జేరియున్నయన్యదేశ్యముల సుదాహరింపకుండుటయు స్య గా (ఉ.29) దని వీరు సూరి యన్యదేశ్యములను జెప్పకుండుటను విమర్శించిరి. అన్యదేశ్యములను సూరి పద్యాండ్రవ్యాకరణమునఁ బ్రస్తావించెను. (చూశీకృత) కాని బాల.లోఁ బ్రస్తావించలేదు. బాల.రచనాంక్ష్యము ననుసరించి గావచ్చును.

పీ రన్యదేశ్యముల సంగీతరించిరి.తత్సమతద్భవాదులవలె నన్యదేశ్యములను గావ్యప్రయోగయోగ్యములె. కాని పీ రన్యదేశ్యాండ్రములస్వరూపమును దమవ్యాకరణమున లక్షణబద్ధము చేసియుండలేదు.

ఇట వీరివివరణమును సరిగా లేదు. దేశ్యమును వీరు ఆండ్రదేశ్యము-అన్యదేశ్యము నని రెండుగాఁ జేర్చొనెరి. (అన్యదేశ్యము లన నాంధ్రేతరదేశ్యములు. దేశ్యేతరములు గావు) కాని నన్యదేశ్యములను దేశ్యములలో నొకభాగ మొనర్చువి. ఆంధ్రేతరము లయినయీయన్యదేశ్యము లెక్కడివి? ఆంధ్రేతరభాషలనుండి చేరియుండవలె.సంస్కృతప్రాకృతములును చెలుగును గాక మిగిలినభాషాపదములు-వానిం గూడ వివరింపఁదగును గదా.

మొత్తముపై నన్యదేశ్యములు దేశ్యములలోనివె. కావున సంస్కృతసమేతరము లైనయీయన్యదేశ్యము లాచ్చికములె యగును.అనఁగా నచ్చతెనుఁగు.‘అచ్చ తెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియే’ దని గదా వీరు చెప్పిరి. ఇం దున్న వంటె యగునా?

ఋప్రభృతి19వర్ణములు సంస్కృతసమాన్యదేశ్యానుకరణాదులనుండి తెలుఁగున వ్యవహరింపఁబడు ననిరి. (సం.4) అచట ‘తత్సమశబ్దమాత్రవర్ణము’ లని యావిషయమును సూచికలోఁ చెల్పిరి. సూత్రమున మాత్ర మన్యదేశ్యాదులనుజేర్చిరి. (అన్య)దేశ్యము లచ్చతెనుఁగులే యైయుండఁగా నన్యదేశ్యమునందలివర్ణము లచ్చ తెనుఁగులోనివి కాకుండఁ బోవు తెట్లు? అట్టియెడలఋప్రభృతివర్ణము లన్యదేశ్యము లలో నచ్చతెనుఁగున నున్నవే కదా. కాఁగా వరులవా రచ్చతెనుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియే దని చెప్పుట యసంగతము గాదా? అట్లే ఋప్రభృతివర్ణములప్రవేశముంగూర్చి చెప్పినలక్షణమును సమంజసము గా దనక తప్పనా?

కాని యనాంధ్రవర్ణములున్నయన్యదేశ్యము (అనుకరణశబ్దము?) అచ్చ తెనుఁగునకుఁ జెందినవిగాఁ జెప్పబడే ప్రమాదిను. సంస్కృతసమములవలె నీ యన్యదేశ్యములను నచ్చతెనుఁగుకన్న భిన్నములు. అచ్చతెనుఁగులయిన పైకి(37) వర్ణములకంటె వేఱునది యుండరాదు. అట్టివర్ణ మున్న నది యచ్చతెనుఁగు గాదు. కాఁగా నన్యదేశ్యములను వరులవారు దేశ్యములలో నొకభాగముగాఁ జెప్పబడినదిగా వని నిర్ణయింపవచ్చును.

దేశ్య మనుసంజ్ఞ యాంధ్రదేశ్య మనునర్థముననే కుదురును. త్రిలింగదేశ మన వ్యవహరింపఁబడుకట్టము తెల్ల దేశ్యము లగు ననుచుష్టిలో నుండుటచే ఎఱుల వారిట్లు పేర్కొనిరి. కాని త్రిలింగదేశజనులవ్యవహారిమునుండి యేర్పడి అవ్యవహారిము మాత్రమే మూలముగాఁ గలది దేశ్యము. అన్యదేశ్యముల కాయాదేశభాషలు మూల మగుం గాని త్రిలింగదేశవ్యవహారిము మూలము గాదు గదా. కావున లక్షణమునుబట్టియు నన్యదేశ్యములు దేశ్యేతరముల యగును.

అన్యదేశ్యములను గూడఁ జెప్పవలసినదత్సమతద్భవదేశ్యాన్యదేశ్య(గ్రామ్య) ములుగా వింగడింపవలెను. అట్లన్యదేశ్యములను వేరుగాఁ జెప్పినంతమాత్రమున నన్యదేశభాషాపదము తెల్లఁ జెలుఁగులోనికిఁ బ్రవేశించు ననుదాధ లేదు. సంస్కృత ప్రాకృతములనుండి తత్సమతద్భవములుగా నాధాభాషకట్టము తెల్ల నెట్లు ప్రవేశింపవలెననియు నట్లే. వానివలె నినియుఁ గవిప్రయోగానుగుణముగనె గ్రహింపఁబడును.

అన్యదేశ్యములం ననాంధ్రవర్ణముల సంగీరించుము (సం.4) కుతుపసాహి, సికారు, పీట అనురీతిగా నాంధ్రవర్ణములను జేసి చూపుట యవసరముగాఁ దోపను. తురుష్కులు అసీ పీ రిటనే చూపిరి కూడ. వ్యవహారికముగా ననాంధ్రవర్ణముల నట్లు యుంచఁబడిను.

గ్రామ్యము :

లక్షణవిరుద్ధం బగుభాష గ్రామ్యము (22) అనుసూరిలక్షణమును వీరు మిక్కిలిగా నవరించి యిట్లు పేర్కొనిరి. “మహాకవికర్తృకవ్యాకరణసమ్మత మేవి, మహాకవిప్రయుక్త మేవి కానియట్టిది కావ్యములందు వాడరాదు. (ఆ.22సూ.)

మహాకవికర్తృకవ్యాకరణ మనుటచే వ్యాకరణము వ్రాసినవాడు మహాకవియు

నయ్యుండవలె. చిం.నన్నయకర్తృకముగా నది యుద్దేశించి యిట్లు చెప్పి రనవచ్చును. ఇంతను వివరించుచు 'సామాన్యకవికృతలక్షణములసమ్మత మయినను సాధువు కానేర' (ఉ.31) వనిరి. సామాన్యకవులు వ్రాసినవ్యాకరణములంవలెయంశములను బ్రమాణీకరింప నక్కఱ లే వన్నమాట. అసలు కవియే కానివాడు వ్రాసినవ్యాకరణము సంగతి చెప్పనే యక్కఱ లేదు. బహుశః బాలవ్యాకరణోద్ద్యోతము వ్రాసిన వయిలవారు మహాకవిత్వే యై యుందురు. సూరి సాధించిన జగత్తు మున్నగువాని ససాధువులుగా నిష్టయించుటచో బాలవ్యాకర్త సామాన్యకవి (లేక యసలు కవి కాఁడో) యనునదైశ్యము లేదు గదా. అయినను సామాన్యకవులు- మహాకవులు ననుకరిగా విదాగించినపు యాంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవులచో నెవరు సామాన్యులలో యెవరసామాన్యులలో వీరు నిష్టయించి చెప్పిన బా గుండెడిది లేనిచో నెవరిలక్షణములను గ్రహించుట? నెవరిని దివ్యునిరచించుట? వీ రట్టినిష్టయము చేయకుండుటచే వీరి లక్షణమున 'మహాకవికృత'వ్యాకరణ మనుట యనవసర మనక తప్పదు. అట్టివివక్షయుఁ దగ వని చెప్పట యుక్తము గదా.

ఇంకఁ దరువాత సూత్రమున 'మహాకవిప్రయుక్త మేనీ' గావలె ననిరి. అనఁగా మహాకవికృతలక్షణసమ్మతము గాకున్నను మహాకవిప్రయుక్తము లయినచోఁ గావ్యములందు వాడుకొనవచ్చును. అనఁగాఁ బ్రాణగోష్ఠము ప్రభృతు లట్టిలక్షణ సమ్మతములు గాకున్నను మహాకవిప్రయుక్తము లవుటచే గ్రాహ్యములె. కావ్య ప్రయోగార్హములె.

సూరి ఆర్యవ్యవహారముల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు' అని సూత్రించి 'పెద్దలు ప్రయోగించినది గ్రామ్య మయినను గ్రహింపఁదగిన నని చెప్పెను. సూరి యిట్లు చెప్పుట సరి గా దని వీరియిచ్చటియనిపించును. దీనింగూర్చి "మహాకావ్యప్రయుక్తముల ననింద్యగ్రామ్యము లనుట సరి కాదు. మహాకావ్యప్రయుక్తములు గ్రామ్యములు కానేరవు. వానిని వ్యాకరణములలోఁ జేర్చుకొనవలసినదే" (ఉ.31) యనిరి.

కఠకంఠుడు ప్రభృతులు లక్షణవిరుద్ధము లగుటచే గ్రామ్యము లనియు మహాకవిప్రయుక్తము లగుటచేఁ గాఁడోలు నివి యనింద్యగ్రామ్యము లందురు కొందఱు. సూరి యిట్లు వ్యవహరించెయిండలేదు. కాని వీరు 'సూరి భ్రమించి కపిలగడ్డము మున్నగునవి యనింద్యగ్రామ్యము లని వ్రాయుట పొరపాటు. అవి భారతప్రయుక్త

ములును గావు. కవలగడ్డము (కపిలగడ్డ మచ్చుపొరపాటట. సూరి యేయచ్చులోఁ జూసెనో) ను న్నగునవి భారతప్రయుక్తసాధురూపము (ఉ.31) లనిరి. కవలగడ్డము ను న్నగువానిని సూరి యనింద్యగ్రామ్యము లనె ననుట పొరపాటు. సూరి యీమాటనె యెచ్చటను బ్రయోగింపలేదు. బహుశః సూరి యిట్లు దలఁచె ననియె వీరీయంశమునకు ముందు 'గ్రామ్యము - ననింద్యగ్రామ్యము' నని యేతద్విషయసూచకముంచి తేమో.

ఇత నిట్టివానిని ననింద్యగ్రామ్యము లనక వ్యాకరణములోఁ జేర్పవలె ననిరి గదా. ప్రాణగొడ్డము జీవగజ్జ యనువానిని వీరివ్యాకరణము సాధింపఁజాలనా? పరనపుమాటవంటిదుశ్రాదిసమాసములే జ్ఞాపితము చేసిరే. లక్షణబద్ధములు చేయకయె యవ్యానిని గేవలము సాధురూపములుగాఁ జెప్పట యెట్లు?

మహాకావ్యప్రయుక్త మైనచో గ్రాహ్య మనిరి గావున నిట్లు వీనికి వ్యాకరణమునఁ జేర్చు సంభవించిన దనవచ్చునా? ఆర్యవ్యవహారముల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబని సూరియు వీనిని గ్రాహ్యములుగాఁ గావ్యములఁ బ్రయోగించుకొనఁ దగు ననుట వ్యాకరణములోఁ జేర్చినట్లే కదా. ఇంక భేద మేమి? సూరి ముందుగా నీయవి లక్షణవిరుద్ధము (గ్రామ్యము) లగుటను జెప్పెను. వీరు చెప్పలేదు. కాని వీరు నిట్టివానిని లక్షణబద్ధము చేయకుండుట గమనార్హము. ఇంకను వ్యాకరణసమ్మత మేని మహాకవి ప్రయుక్త మేని' అనువీరివాక్యముచేత నీది లక్షణసమ్మతము గాని దనియు ననఁగా లక్షణవిరుద్ధ మనియుఁ జెప్పవచ్చునే కద.

లక్షణవిరుద్ధ మైనభాష గ్రామ్య మగుటలో (వ్యా.సం.స.7) విప్రతిపత్తి లేదు. కావున నట్లు చెప్పసూరిలక్షణము సూక్తమే.

సంజీవనిలో "వ్యాకరణసమ్మతము గానిభాష గ్రామ్య మని సూరియాశయము. వ్యాకరణము మహాకవిప్రయోగమూలకము గాన మహాకవిప్రయోగసమ్మతము కానట్టియు నన్నయాదివండితకపీంద్రకృతవ్యాకరణసమ్మతము కానట్టియు భాష గ్రామ్యమని పర్యవసితార్థము." (వ్యా.సం.స.177) అని సూరిసూత్రవ్యాఖ్యగాఁ జెప్పినదానినె యిట సూత్రముగాఁ జెప్పి సూరిలక్షణము సరికా దనునుద్దేశ్యమును వ్యక్తము చేయుట యిందలివిశేషము. ఇట్టిస్థలములు సంజీవనికిఁ బదప పలులవారికి సూరిపై గౌరవమును దగ్గినట్లు సూచించు ననఁదగును. సూరిసూత్రమునకుఁ బై యర్థ మున్న దనుట విచార్యము. అయ్యు సూరిలక్షణము చుట్టము గానేరదు.

వీరిలక్షణమున నిం కొకయనౌచిత్యము నిట్లు గ్రహింపవచ్చును. 'మహాకవి కర్తృకవ్యాకరణసమ్మత షేని, మహాకావ్యప్రయుక్త షేని' అనుటచే- మహాకావ్య ప్రయుక్తము గాకున్నను మహాకవికర్తృకవ్యాకరణసమ్మత మయినచో నట్టిశబ్దమును గావ్యములందు వాడుకొనవచ్చు నని వీరియభిప్రాయ మగుచున్నది. ఇట్లని వీరు వ్యాఖ్యానింపలేదు. కాని యాయత్థము సీసూత్ర మీయకమానదు. వీరును దమగ్రంథమున నట నట సీయర్థమును సమన్వయించుటయుఁ గానవచ్చును. వి.వి. 'విభాతా, ధాతా, దాతా, సవితా, సేతా' యనుశబ్దములను విధాత్రాదులుగాఁ దేల్కొనె. ఇందు విభాత్యసవిత్య(మాంధాత్య)శబ్దములు మాత్రమే డుమంతములుగాఁ గవిప్రయుక్తములు ఇతరములు గవిప్రయుక్తములు గాకున్నను అధర్వణనివంటిలాక్షణికుఁడు పేర్కొనుటచే గ్రామ్యము గాక తప్ప దనిరి. ఇట్లే కూఁతు మొ॥ హనుమానుఁడు జగత్తు మొదలగువాని నహోబలాదులు సాధించిరి. ఇవి కవిప్రయుక్తములు గాకుండుటచే సాధువులు గా వనిరి. అనఁగా నహోబలాదులు సామాన్యపండితకవిలాక్షణికులగుటచేతఁ దిరస్కరించినట్లు వీరిసూత్రమున దశస్థాత్య మెన్నవచ్చును గదా. కాని యిట్టిసంప్రదాయము సమంజసము గా దనక తప్పదు.

ఇట్లు వర్ణలవారిలక్షణ మన్వకము నైయగ్రామ్య మగుచున్నది.

వీరు వీనికి ముందు 'గ్రామ్యము' అని సూచించిరి. కాని ప్రస్తుతసూత్రమున గ్రామ్యసంజ్ఞను బ్రస్తావించలేదు. గ్రామ్యతను విధించి ప్రయోగాత్మము గా దని వివరించినసూరిరచనామార్గమే యుచితము. ఇంక ననుక్తన్యాయమున గ్రామ్యసంజ్ఞను బాలవ్యాకరణమునుండి యుద్భోతమున గ్రహింపదగు నేమో పరిశీలించవలె.

'షస్త్రాదు ము న్నగురీతిగా గ్రామ్యరూపములలో సూరి ఖండానుస్వారమును జూపుట యసంగత (ఉ.31, వ్యా.సం.స.176) మనిరి. (ఇందు ఖండబిందు వుండుటయు గ్రామ్యతాలక్షణమే యని కొందఱు సమన్వయంపఁజూచురు. ఇయ్యది చమత్కారార్థము గావచ్చును) ఖండానుస్వారము లేకుండుటయే యుక్తము. అట్లు గాక యిట్టివి కావ్యప్రయుక్తము లై యుండఁగా సూరి యెటనేఁ జూచి నిరసించె నేమో.

మొత్తముమీఁద సూరిసూత్రమే సముచిత మైయున్నది.

అనింద్య గ్రామ్యములు :

‘అర్యవ్యవహారముల దృష్టము గ్రామ్యము’ (28) ననుసారి లక్షణమును వయలవారు బొలగించిరి. కాని దీనిని సూచించుచు వీ రొకసూత్రము వ్రాసిరి. ‘ప్రామాణికులు స్పష్టప్రతిపత్త్యాదికిమునకై బుద్ధిహింసకముగా నిల్చిన లక్షణవిరుద్ధ ప్రయోగము లనింద్యగ్రామ్యము లనఁదగును’ (ఉ.281సూ.) వీ రీ లక్షణమునెడఁ దై సూరిసూత్రమును సూచించిరి. వయలవారు పైసూరిలక్షణముచే ననింద్యగ్రామ్యము లను చేర్చునునవిగాఁ దలఁచియుంచురు. కాని సూరిలక్షణమునభిప్రాయము వీరి లక్షణముకంటె విన్నము. సూరి యనింద్యగ్రామ్యము లనుదానినె ప్రస్తావించలేదు. నింద్యములు అనింద్యములు ననువివక్ష సూరి చేయలేదు.

పీరు హుర్వసూత్రమున నాయాశబ్దములు కావ్యములందు వాడుకనరా దనిలే కాని వానికి గ్రామ్యసంజ్ఞను విధింపలేదు. ఇట్లు గ్రామ్యసంజ్ఞయె విహితము గాకుండ నిట ననింద్యగ్రామ్యములను సూత్రించుట విశేషము. గ్రామ్యసంజ్ఞ ననుక్తన్యాయ మున బాలనుండి గ్రహింతము.

ఇంత నీసూత్రమునఁ జెప్పినదానినిబట్టి యిట్టివి యనింద్యగ్రామ్యములు కాఁగా నేతద్భిన్నములు నింద్యగ్రామ్యము లని యెన్నవచ్చును. హుర్వసూత్రమును గూడ ననుసరించి యప్రామాణికులు లక్షణవిరుద్ధముగాఁ జెప్పినవి నింద్యగ్రామ్యము లన్నమాట. కావ్యప్రయోగాత్మక లేకుండుటయె ‘నింద్యలక్షణ మని గ్రహింపవచ్చు. నింద్య’ము లని నిందింపకయె సూరి కావ్యప్రయోగాత్మక లేకుండఁ జెప్పుట యుక్తము గానున్నది.

అనింద్యగ్రామ్యలక్షణసాధ్యత్వమును జూతము.

అఆఇఈ అనురీతిగా వర్ణమాలలో స్పష్టప్రతిపత్తికయి సంధికార్యము లేకుండఁ జెప్పిన నవి యనింద్యగ్రామ్యములె యనిరి పీరు. సూత్రము ననుసరించి యిట్టి వానిని బ్రామాణికులు చెప్పవలయును. అప్రామాణికులుసూత్రము స్పష్టప్రతిపత్తి నుద్దేశించినను అఆఇఈ అనురీతిగా సంధికార్యము లేకుండఁ జెప్పిన ననింద్య గ్రామ్యత యగును. అయినఁ గవులతో మహాకవులు మామూలుకవులనువలె నిచటఁ బ్రామాణికులు నప్రామాణికులు నిర్ణయింపఁబడలేదు. కాన అతివ్యాప్త్యాదివోషము లుండ పని యుద్దేశ్యము గాఁబోలును. అప్రామాణికులు శాస్త్రీయముగా అయాయి యా యనురీతిగా సంధికార్యములతోడి వర్ణనిర్దేశము చేయవలయును.

అదిశబ్దప్రయోజనమును వారు స్పష్టము చేయలేదు.

ఇతర ప్రామాణికు లైనను స్పష్టప్రతిపత్త్యాదిరమునకై వైనను బుద్ధిపూర్వకముగా నిల్పినట్టిదే యవి యనింద్యగ్రామ్యము లగును. అనగా ధౌరపాటున, నట్లు చెప్పవలె ననుబుద్ధి లేకుండగల తెప్పిన నయ్యది నింద్యగ్రామ్య మగును. (వా లెంత ప్రామాణికు లైనను) అట్టిబుద్ధి యున్నదియు లేనిదియు నెట్లు తెలియును. ప్రామాణికులు గాన నెల్ల బుద్ధిపూర్వకమే యనవలె. లేకున్న సీరిలక్షణము విరోధించును గదా.

ఇట్టివల్ల మానవునిరైకము కావ్యములం దుండదు కావున నిది కావ్యభాషను గూర్చి చెప్పబడిన(లక్షణ) విచరణ మనదగు.

‘స్పష్టప్రతిపత్తియి యుద్ధరణచిహ్నముల నడుమ ‘అది ఉండె’ అనురీతిని సంవికార్యపరిహితముగఁ గ్రయోగించుట మొ॥’ (ఉ.32) ఇట్టిప్రయోగము కావ్యభాషయం దుండదు. లక్షణగ్రంథముల నుండదు. బహుశః తమగ్రంథములను దృష్టియం దుంచుకొని యిట్లు వివరించి రేమో.

‘షరా మున్నగురీతి నన్యదేశ్యపదములను నర్థస్ఫూర్తికయి తెల్లన వాడు నట్లు ననాంధ్రవర్ణముల నిల్పుట’(అట సరా అని నిల్పినచో నర్థస్ఫూర్తి గలుగదు.) ఇది కూడఁ బ్రధానముగాఁ గావ్యేతరభాషాలక్షణమే యనవచ్చును.

సూరి రచించినవ్యాకరణము కావ్యభాషకు. వ్యాఖ్యానగ్రంథముల నున్నవాడ లక్షణబద్ధము చేయుట సూరిమతము గాదు. అవసరమును గాదు.

అనింద్యగ్రామ్యము లిట్టివే యగునెడల పీనింగూర్చి సూరి ప్రస్తావించకుండుటయే యుక్తముగా నున్నది.

చతులవారు యియ్యూర్గా మొదలగువర్ణములు సంస్కృతసమాన్యదేశ్యానుకరణాదులంగూడి’ (సం.4నూ) తెల్లన వచ్చు ననిరి. ఇట్లన్యదేశ్యములలో ననాంధ్రవర్ణస్థితి వీరులక్షణబద్ధము చేసిరి. కంఠము అనుసంస్కృతసమశబ్దమున ననాంధ్రవర్ణ ముండుటంబట్టి యది యనింద్యగ్రామ్య మగు ననవచ్చునా? మఱి షరా ఇత్యాదుల (ననింద్య) గ్రామ్యలక్షణ మేది? సూరికంటె విశేషముగా నన్యదేశ్యములందు ననాంధ్రవర్ణస్థితి లక్షణబద్ధము చేసియు (లక్షణవిరుద్ధము గాన?) ప్రామా

టికప్రయుక్త మై యనింద్యగ్రామ్య మగు చున్న వనుట యెట్లు? ఇంతకు ముందే వీరు తెలుగున అన్యదేశ్యముల నొకభాగముగా సంగీతించుట యుక్తము. అట్టి యన్యదేశ్యములలోనియనాంధ్రవర్ణములను దొలగించి వానిచో దత్సన్నిహితాచ్ఛాంధ్రవర్ణముల నిల్పుట యుక్తము. అట్టి మార్పుచే నత్తస్పూర్తిప్రతిబంధము గల్గుచో నట్టియనాంధ్రవర్ణముల నిల్పుట యుక్తమే (ఆ.9) యనిరి. అట్టి వనింద్యగ్రామ్యము లగుట యేమి? తాము కాపీ. (కాఫీ) పీజా (కీజా) అన్నట్లుగా నెప్ప రేని షరా-యన్న వానిని సరా యందు రేమో యని యిట్లనిరా? అయిన నత్తస్పూర్తికి భంగము గల్గు చున్నను ననాంధ్రవర్ణముల నచ్ఛాంధ్రవర్ణములుగా మార్చి ప్రయోగించుట నెని ఆనింద్యగ్రామ్యతగాఁ జేర్కొనఁదగుఁ గాని యిది కాదు.

ఇంక నన్యదేశ్యములు దేశ్యేతరములు కాగా నం దనాంధ్రవర్ణస్థితి మూలా నుగుణముగాఁ జేర్కొనవచ్చును. కాని వీరు ధ్వన్యనుకరణశబ్దములను గూడ సంస్కృతసమాన్యదేశ్యములతోఁ జేర్చిరి. కాని యటఁ జేర్చక యట ననింద్యగ్రామ్యములుగాఁ జెప్పఁదగు నేమో యని సందేహము. గుఱుల్ పెరిల్లు, ధబేల్ మొద లగు ధ్వన్యనుకరణశబ్దములు దేశ్యములుగాఁ జెప్పబో ననాంధ్రవర్ణము లుండుట లక్షణ విరుద్ధ మై గ్రామ్యతయై యగును. మహాకవిప్రయుక్త మై గ్రామ్య మగును.

ఇంక వీని నితరభాషలనుండి గ్రహించినట్లు చెప్పుటకు వలను పడదు. కా కున్నను శంకూరి అనుచోఁ బ్లుతమువలె నిది ప్రత్యేకముగా విధించుకొనవచ్చును. కాని వర్ణమాలతో లే చని ప్లుతమును నిరసించినవచ్చులవా రనుకరణశబ్దములందలి యనాంధ్రవర్ణముల నెట్లు సంగ్రహించిరో యర్థము గాదు. సంస్కృతసమముల సంస్కృతమునుండి యన్యదేశ్యముల నన్యదేశభాషాశబ్దములనుండి యనాంధ్రవర్ణములు తెలుగునఁ బ్రవేశించు నన్నను ననుకరణశబ్దము లెచ్చటనుండి వచ్చును. తెలుగునందలిశబ్దములందుఁ జెలుగున లేనివర్ణ మెచ్చటనోయుండి యెట్లు వచ్చును. అన్యదేశ్యములు ననరాదే.

ఇటఁ జేర్కొనకున్నప్పటికి గుఱుల్ గుఱుల్ అనుచో ననుకరణశబ్దము లం దనాంధ్రవర్ణములను దొలగింపరా దనుచు నింతకు ముం దనింద్యగ్రామ్యముగాఁ జూపిరి. (ఆ.9) పిదప సం. 4 సూత్రమున ననుకరణమున ననాంధ్రవర్ణస్థితిని లక్షణ బద్ధము చేసియును నింద్యగ్రామ్య మనుట విశేషము. ఇయ్యది 'మహాకవికర్తృకవ్యాకరణసమ్మతము గాని, మహాకావ్య (ప్రయుక్త) షేని' గా దేమో.

చుకొ మున్నగువానిలో ననాంధ్రవర్ణ ప్రయోగము చేయుట (ఉ. 232) గూడ నిట్టిదే యనిరి. దీని ననింద్యగ్రామ్యముగా పింతకు ముందును బేర్కొనిరి. (ఉ. 9) అన్యదేశ్యముగా నిద్దానియం దనాంధ్రవర్ణస్థితిని సంగ్రహింపఁదగును గదా.

‘అచ్చాంధ్రకావ్యములలో సంస్కృతసమములను (సంజ్ఞావాచకాది) వాడుట మున్నగునవి యనింద్యగ్రామ్యములు’ (ఉ. 312) “తెనుఁగునను మాటుపే శ్శిడి పెనఁ చిన వినఁగూడ దనుచు దిరుదులు పేళ్లన్ మును వేల్చుదాస వెంబడి నునుచుట” యచ్చాంధ్రకావ్యములలో గలదు. కాని యట్టివి లక్షణవిరుద్ధము లనుట యెట్లు? అచ్చాంధ్రకావ్యములలో సంజ్ఞావాచకాదులు తత్సమములుగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట యన్నది తత్కావ్యరచనాసంప్రదాయము. దానికి శబ్దభాస్త్రము నియామక మగు యెట్లు? ఛందోఽనుగుణముగా లక్షణబద్ధము లైనరూపము లాయవి యచ్చటఁ దప్పక ప్రయోగింపవలసి వచ్చిన నదియు ననింద్యగ్రామ్య మగు నన్న నె ట్లుండును? ఇది యట్లిన.

ఇట్లాయాస్థలములందున్న నాషాస్థితిని వర్ణించుచు నది యుక్తమే యనియిటఁ జెప్పిన వీని ననింద్యగ్రామ్యము లనవలసినయవసర కేమి? అనఁగా స్పష్టప్రతి పత్కాదికమునకై సంధివిరహముగాఁ బ్రయోగింపవచ్చును. (వ్యాఖ్యానాదులందఱకావ్య ముల నిది గురురదు) అనుకీతిగాఁ బేర్కొన్న నయ్యది లక్షణబద్ధ మగు. అట్టిస్థితి సామాన్యముగా సమ్యత మైనట్లు (అనింద్య) గ్రామ్యతాకల్పన కేమి?

మొత్తముమీఁద వరులవారు ‘అనింద్యగ్రామ్యములు’గాఁ జెప్పినస్థలములు ముం దనలు గ్రామ్యములై యనరాని వనియు నిట్లే వ్రాసిన ‘అనింద్యగ్రామ్యములు’ అనుకల్పనమే యసమంజస మనియు నిర్ణయింపవచ్చును.

కాఁగా వరులవారియాలక్షణము ప్రయోజనవంతము గాదు.

గ్రాహ్యగ్రామ్యములు :

అర్యవ్యవహారముల దృష్టంబు గ్రాహ్యం బున్న సూరిలక్షణమునభిప్రాయము పైఁకీతిది గా దనుట ప్రసిద్ధమే. లక్షణవిరుద్ధ మయినశబ్ద మార్యవ్యవహారమునందుఁ గానవచ్చిన గ్రహింపవలెను. ‘గ్రామ్యం తత్తద్విధౌ సాధు కఠకంఠముఖ హితా’ యనువి.వి.లో నిట్టియభిప్రాయము గలదు.

పేరు వ్యాకరణసమ్మతము గాకున్నను మహాభాష్యప్రయుక్త మైన గ్రామ్య ప్రయోగార్హమై యనిరి. అనఁగా లక్షణసమ్మతము గాకున్నను మహాభాష్యప్రయుక్త మైన గ్రామ్య మని యర్థము. లక్షణసమ్మతము గానిగానికీ గ్రామ్య మనుసంజ్ఞా సంప్రదాయానుగుణముగనె యుంచి యార్యవ్యవహారమునుండి గ్రహింపఁదగు నని సూరియుఁ దెప్పెను. సూరియభిప్రాయమును వల్లలవా రస్పష్టముగా సంగ్రహించి రవఁదగును.

తావ్యప్రయుక్త మైన దెల్ల సాధారణముగా నంగీకరించుటకంటె సూరి యను సరించిన మార్గమే సముచిత మైయున్నది

కజకంఠఁడు. (చూ.త్రి.శే.)

టీవగజ్జ పై రిసమాసము గాన గ్రామ్యము. అయ్యుఁ గవిప్రయుక్త మై గ్రామ్యము. ప్రాణముగొడ్డము అన్నచోనది యగ్రామ్యమే యగు నని (వ్యా.సం.స. 188) పేరు పేర్కొనిరి. కాని గొడ్డ మనుపద మొకటి గానరాదు. కానఁ బ్రాణము గొడ్డము అనియు లక్షణసిద్ధ మగునవకాశము లేదు. (చూ.త్రి.శే.)

కపిలకన్నులు మొ॥ కపిలశబ్దము గల దందురు పేరు. తాము చూచిన తాళ పత్రప్రతులు పెక్కింటి 'అవసర-కపిల-తపసి-ఉవిద-అనియే యున్న పని స్పష్టము చేసియు (వ్యా.సం.స. 190) పవప్రాస మితరత్ర లేదు గాన ప్రౌఢవ్యాకర్తృవచన మంగీకార్య మనిరి. 'తాళపత్రప్రతులు తప్పులతిప్పలు గావ నం దున్న నట్లు గ్రహింపరా దని వీరి ట్టిచోట్లుఁ దేర్కొందురు. (చూ.త్రి.శే.)

ఇట సూరియుదాహరణములసామంజస్యము త్రి.శే.లోఁ జూడఁదగు.

ఇది సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదము.

సంధి పరిచ్ఛేదము

ఉత్తరసంధి :

ఉత్తర కచ్చు వరం బగునట్లుడు సంధి యగు (1) ననుసూరితక్షణమును వీరు 'ఉత్తర కచ్చు వరం బగునట్లుడు వరరూపసంధి సత్యము' అని చూపిరి. సంధి యను దానికిఁ బరరూప మనువిశేషణము 'పూర్వస్వవరరూపత్వమత్త్రైవ నియతం భవేత్తనువి.వి.ప్రణావముతోఁ జేర్చియుండురు. లేదా స్పష్టత కని వీరె తగిలించియుండ వచ్చు. కాని సూరి సంధి యనుట దురుక్తి కాదు. వీరితక్షణమున నైన నది యెంత వఱ కవసరమో చూతము.

'పూర్వవరస్వరంబులకుఁ బరస్వరం దేకాదేశం బగుట స్వరసంధి యనంబడు' ననువీరివివరణము ననుసరించి పూర్వవరస్వరములు రెంటికిని బరస్వరమే నిచ్చుట సంధిలక్షణమై యున్నది. కావున సంధి యగు నన్నమాత్రముననే వీరి మతమునఁ గూడఁ బరరూపసంధి యగు ననునర్థము సిద్ధించుచునే యున్నది. కావునఁ బరరూపవిశేషణమును తేర్చుటవలనఁ బ్రయోజన మేమియు లేదు. సూరితక్షణము కంటె విశేషార్థమును లేదు.

ఈసంధినిర్వచనమునందును వీరు స్వరసంధి యనంబడు నని సూరికంటె స్వరశబ్దము నధికముగాఁ జూపిరి. పూర్వమునందును బరమునందును స్వరమే యుండఁగా నైనయీకలయికను స్వరసంధి యనుకీతిగా విశేషముగాఁ దేర్కొనవలసిన యవసరము లేదు. వివరణమే గదా యని యింతను స్పష్టతకై యిట్లు చెప్పియుండురు. కాని స్వరశబ్దమును తేర్చునిసూరినిర్వచనము నిర్దుష్టమై.

ఇంక నిట సూరిసూత్రమున సంధి యగు నని చెప్పుటయు నాసూత్రమందలి సంధిపదమును నిర్వచించుస్థలముగా సంధి యనంబడు ననుటయు సక్రమముగ నున్నది. కాని వీరు సూత్రమునఁ 'బరరూపసంధిని' జెప్పిరి. వివరణమున 'స్వర సంధిని దేర్కొనిరి. సూత్రమునఁ జెప్పినదానికంటె భిన్న మగునంశమును జెప్పిరేమో యనుననుమానమును గల్గింపకుంటి యుచితము. ఇంతకు ముందు 'తెలుగున స్వర సంధి సాధారణముగఁ బరరూపసంధిమాత్రమే (ఉ.గిరి) యని చెప్పియున్నారు. దానింబట్టి పరరూపసంధి కాని స్వరసంధి యసాధారణముగఁ గల దని యూహింపఁ

ద్రుతపూర్వోత్పసంధి :

ప్రథమేతరవిభక్తిశత్రువువర్ణములందున్నయుక్తారమునకు సంధి వైకల్పికముగా నగు' (2)ననుసారిసూత్రమును 'సినాతాశబ్దములద్వితీయావిభక్తి రూపములు, వచుద్వ్యాదివిభక్తిప్రత్యయములు శత్రువుకనుపర్ణకము అనువానితోతారములకు స్వరము వర మగునట్లుడు ద్రుతలోపహార్యకపరరూపసంధి వికల్పముగ నగును' అని చూపిరి. ఇది సూరిసూత్రమునకు వ్యాఖ్యానముగా అం.భా.అ. (సంధి.20) లక్షణము ననుసరించి చెప్పబడినట్లు గుర్తింపవచ్చు.

తృతీయావిభక్తులలో నుక్తారము లేదు, ద్వితీయలో సీమూడుశబ్దములందు మాత్రమే యుక్తారము గలిగియు ననుసరించి స్పష్టముగా నుండు నను వీరిట్లు చెప్పి యుందురు. వచుద్వ్యాదులన్ని. కాని స్పష్టముగాఁ దెప్పబడినవి డట మాత్రమే చెప్ప నేల? వచుద్వ్యాదులలో కలు. పలన, కంఠ, పట్టి, మొక్క, లోపల, న అనుపెక్కింటి నుత్వము లేదు. కొలుకు, కు, అందు అనుమూడింటి మాత్రమే యుత్వము గలదు. కావునఁ జతుర్థ్యాదు లని సామాన్యముగాఁ దెప్పక యామూడింటిని నిర్దేశించిన మొత్తము స్పష్టముగా నుండెడిది గదా. వీనితోపాటు ఇందు, ఎందు అనునవ్యయములనుగూడఁ గలిపిన 'అందు'చే సప్తమివిభక్తియు తత్రార్థక మగు నవ్యయమును (అంద్యాదుల కలిగాగమము సంధి.44) గ్రహింపబడి లక్షణ మింకను బా గుండెడిది. వీరియీసూత్ర మెట్లును సంగ్రహవ్యాఖ్యగనె యున్నది గదా. ఏ లన నిట్లు వివరింపనిసూరిసూత్రముచే నితరవిభక్తిస్థలముల సంధి లేదు. అందుకారమే లేదు గాన. ఇంకను వీరు స్పష్టముగా సూత్రమునఁ 'బ్రత్యయములు' అని యుఁ దెప్పిరి. (అందు) ఇందు ఎందులు- ప్రత్యయములు గామి వానిని బ్రత్యేకముగా నిర్దేశించుటయుఁ బ్రత్యయములను చేర్చునుటచే మఱలఁ బ్రత్యయము లన కుండుటయు సుచితము.

అందు ఇందు ఎందు అనువాని సంధినిగూర్చి వీరి ట్లనిరి. అందును, ఇందును, ఎందును అనునవి సప్తమ్యర్థకము లగుటంజేసి యవి ద్రుతప్రకృతికము లగుట వీనిసంధివిషయములోఁ దై విధి వర్తిలుటలో విరోధము లేదు. (వ్యా.సం.స. 212) సప్తమ్యర్థకముల కాని యివి సప్తమ్యంతములు గావు. సప్తమ్యంతము లైన సప్తమ్యర్థము సచ్చుటలో విశేష షేమి? సప్తమ్యంతయే పేర్కొనియుండురు గదా. ద్రు.ప్ర. అగుటకు సప్తమ్యర్థక మగుట షేతు వగునా? పూలను దెచ్చె ననుచో

జడంబుద్ధితీయకుఁ బ్రథమ రాఁగా పూలు చెచ్చె నని యగును. ద్వితీయ కయినది గావున నిచ్చటిప్రథమ ద్వితీయార్థకమ. అయ్యోబూలు అన్నది ద్రు.ప్ర. అగునా? అట్లు ఇందుప్రథ్యతులు ద్రు.ప్ర. లగుట కది సప్తమ్యుక్తము లగుట హేతువు కాఁజాలదు.

అందును ఇత్యాదులు ద్రుతాంతము లైనయవ్యయము లందుము. ఈవిధి యటఁ బ్రవర్తించుట యెట్లు? పదాలవారిపయివాక్యములందు సప్తమ్యుక్త మగుట ద్రు.ప్ర. త్యమునకు హేతువు కాఁగా ద్రు.ప్ర. అగుట యాసూత్రము వర్తింతుటకు హేతు పయినట్లుగాఁ జెప్పట తోఁను. ద్రు.ప్ర. అయినచో నీసూత్రము వర్తించు ననుట కేవల మసంగతము గదా. కావున సప్తమ్యుక్తము (లయ ద్రు.ప్ర.) లగుట వలన నీవిధి వర్తించు ననవలె. ప్రథమేతరవిధక్తి విధి విధక్తిని ప్రస్తావించునచే కాని ద్రు.ప్ర. త్యమును గాదు. ప్రథమేతరవిధక్తికత్రప్తచువర్ణముల నుకార మున్న యది (ద్రు.ప్ర.యే అయ్యున్నది కాని) కళ వైనచో నీసూత్రము వర్తింప వనుట కిం దాధారము లేదు. కావున సప్తమ్యుక్త మగుట యాసూత్రప్రవృత్తికి హేతువు గాఁ జెప్పవలె.

కాని యదియు సరి గాదు. ఈసూత్రము 'విధక్తులయం దున్నయుకారము నకుఁ గదా సంధిని చెప్పుచున్నది సప్తమ్యుక్తికములె వైనను అందు ఇందు ఎందు అనువీనియందలియుత్వము విధక్తిగత మయినదా? అది యట్లె వైన రామున్ + అభిరామున్ అనులేలిప్తలములందు నీవిధి ప్రవర్తించవలసియే యుండును. ఇందు సప్తమ్యుక్త మయినట్లె రామున్ ద్వితీయార్థక మైనది. ప్రథమేతరమే కదా. పూల ను- పూలు + అడిగెను. అనులేలిప్తలములందు నీవిధి వర్తించు వైకల్పిక మగుట, సంధి రానివక్షున పూలు యడిగె ననులేలి నపహాసములు గావలదా? కావున పట్టలవారియొసమ్మన మన్మథ మగుచున్నది. 'నన్నున్' అనుచో న్నువర్ణము విధక్తి కాగదు మనయుఁ డిస్కూలమున నందలియుకారము విధక్తిసంబంధి యనియు నిరూపించియు సంవాచిలతోఁనియుకారము విధక్తిసంబంధి యవుట యెట్లో నిరూపింప రైరి. సూరి 'అందు'ను స్వతంత్రపదమును జూపలేదు. ఇం దెల్లందులనుబట్టి యట్టి యందును గ్రహింపవలెను.

ఉదాహరణములలోఁ జూపినసాహిత్యము ననుసరించి ప్రత్యయేతరములందలియుకారమునెడలను గొన్నియెడల నీవిధి వర్తించు ననఁదగినా? అట్లు డి.కాదుల లోని- ఎట్టకున్, ఏలకున్ అనుచోట్ల కువర్ణమునందలియుత్వమునకు నీవిధానముచే

సంది చేయనగును గదా యనిపించును. ఇ దింకను బరిశీలించవలె.

కాని ఉ.లో వరులవారు వీనిని బ్రత్యేకముగ సూత్రమునఁ బ్రస్తావించిన బాగుండెడి దనిపించుచున్నది.

ఇత ఓరిలక్షణమున విశేషము 'ద్రుతలోపహర్షకముగాఁ బరరూపసందిని విధించుట'

సూరి యిట్టిబోట్ల 'నన్నున్ + అడిగె' నాకున్ + అదరువు అనురీతిగా ద్రుతమును బొల్లనకారముతోనె చూపెను. దానిని మార్చి వీరు 'నన్నును + అడిగె నాకును + అదరువు అనురీతిగా నుత్పత్తివిష్టముగాఁ జూపిరి. 'బాలవ్యాకరణవృత్తిలో నుపర్యము ద్రుతస్వరూప మగుటచే నాకున్ + అదరువు అనురూపమై యసంభవ మగును. (ఇట్లే నన్నున్ + అడిగె) నాకును అనుదానికి స్వరపరకత్వమునఁ బరరూప సంది యగునే కాని నా కాదరువు అనురూప మెట్లు కలుగును? ద్రుతస్వరలోప మే (ఉ. 34) బ్లసిరి. బాల. కనుగుణముగ వీరు ఓట ద్రుతము 'ను'స్వరూపముగనె పేర్కొనిరి. ఇట నట్ల చూపిరి. మూలమున ద్రుతము 'ను'వర్ణమై యుండ నివటఁ బొల్లనకారమే చూపఁబడఁగా వీరు 'ను'వర్ణము చూపుట విశేషము. బాల. ద్రుతమును గొంత గ్రహించి కొంత విడిచిరి. నాకును + అదరువు నా కాదరువు కాదు. (సూరి యట నగు నన లేదు.) నాకున్ + అదరువు అనుచో నా కాదరు వని యవుటలో బాధ లేదు.

ఎల్లెడల ద్రుతస్వరమునకు లోపము చేసి సూరి ప్రదర్శించియుండఁగా 'ద్రుతస్వరలోప మెట్లు' అని సందేహింప నేల? ఏ క్లేసి సాధించుకొనవలె.

స్వరపరకత్వమున సూరి దాదాపు నియతముగనె ద్రుతస్వరలోపముతోఁ బ్రదర్శించెను. అది యట్ల గుర్తింపవలె. ఉభయప్రార్థనమున దుగాగమమున కత్వము చెప్పెను. (క్రియా. 30) దుగాగమము చెప్పలేదు. అత్వవిధానసామర్థ్యముచే దుగాగమము చేసికొనలేదా? అదే విధముగా నిట ద్రుతమును స్వరలోపముతోఁ జూపుచుండ నట్లు గ్రహించుట కేమి? ఉదాహరణస్థల మయ్యు నివియు నదే లాక్షణికపదనములు గదా. కాఁగా నీయుదాహరించినస్థలము లాధారముగా "అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబున కేని ద్రుతంబునకేని" (సంది. 20) అనుసూత్రమందలిబహుళపదసామర్థ్యముచే నన్యకార్యముగా స్వరపరకతయందుఁ దఱుచుగా ద్రుతస్వరము లోపించు నని యేని జెప్పుకొనుట యుక్తము. కాక యిట లక్ష్యప్రదర్శనసామర్థ్యము నే నాశ్రయింపనవు.

కాక పీరివలె మ్రతమును సస్వరముగాఁ జూపిన 'చూచుచును + ఏఁగెను' అని యుండుఁ గదా. ఇట మ్రతము లోపించి తత్సూర్యస్వరమునకుఁ బరరూపసంధి కాఁగా చూచు చేఁగె నని యగు. లోపము లేనిచో మ్రతమునందలియు త్వమునకే పరరూప సంధి యయి చూచుచు నేఁగెను. ఇట్టివి రెండును బరరూపసంధి మైనరూపములే యగుట విశేషము. చూచు చేఁగె నన్నది ప్రస్తుతసూత్రముచేతను, చూచుచు నేఁగె నన్నది పూర్వసూత్రముచేతను సంధి మైన రూపము లన్నమాట. ఈ ప్రక్రియయం దలియౌచిత్య మూహ కందకున్నది.

స్వరము పర మయి సంధి లేనిచోటఁ గళలపై యకారమును (చెలువయడిగె) మ్రప్ర.లమెడ మ్రతము (చెలువ నడిగె) నుండుట (కొందఱు లాక్షణికులు పేర్కొనిరి.) యనువార్గముచో మ్రతము నిల్చియున్నరూపము సంధికాస్థిలముగా నెన్నుట యుచితమే.

సూరిప్రక్రియలో మరు క్తి లేదు. కాన లక్షణము గ్రాహ్యము.

'వచ్చుచున్నాఁడు మున్నగుక్రియాపదములందలిచువర్ణము శత్రుత్వకప్రత్యయము గాదు. అది మ్రతప్రకృతికమే కాదు. అచట సంధి. 'సూత్రముచొప్పున నిత్యపర రూపసంధి యగును.' (ఉ. 310) అది మ్ర.ప్ర.యే కాదన నేల? శత్రుత్వకప్రత్యయము గాకపోయినను మ్ర.ప్ర. మైనచోఁ బ్రస్తుతసూత్రము వర్తించు ననునపార్థము గల్గుచున్నది గదా. ఇంత పీరిట 'నుత్తున కచ్చు పరం బగునపు 'డనుసూత్రముచే సంధి యగు ననువయలవారిసత ముచితముగాఁ గానరాదు. ఇచ్చటఁ బర మైన 'ఉన్న' అనునది (ఉ. 311) యనుబంధముగ విహితము. ఈయనుబంధము పదము గాదు. కావున సంధి. 11 సూ. చే నపదాదిస్వరపరకసంధి యగు నను టుచిత మని తోచు.

యథాగమము :

'సంధి లేనిచోట స్వరంబుకంటెం బరం బయినస్వరంబునకు యథాగమం బగు' (2) ననుదాని నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ. 4 సూ)

సూరిస్వరపరకత్వమున మ్రతస్వరమునకు లోపము చేసియుండుటచే సంధ్య భావస్థితిలో మ్రతము (వ్యంజనము) కంటెం బరం బయినస్వరంబునకు యథాగమము

రాకుండుటకై 'స్వరంఋకంఠే' నని చెప్పుట సూరిలక్షణమున సార్థకము. దీనివలన వచ్చున్ + అడిగె. ఎచ్చెన్ + ఎవడు ఇత్యాదులలో సంధి లేనట్లును స్వరము స్వరముకంఠే బరముగా లేదు గావున యచాగమము వారింపఁబడి నన్నుస్యడిగె, (ననుయడిగె)ఎచ్చె నె్యవఁ (ఎచ్చెయెవఁ) డనుకీతియపరూపములు వారింపఁబడినవి. కాఁగా మ్రు.ప్ర.లకు సంధి లేనట్లును యచాగమము వారింపఁబడుట స్వరంఋకంఠే ననునది సార్థకము.

వరులవా కీస్థలమునను ప్రుతమునె స్వరసహితముగా ధావించిరి. ప్రుతము నువర్ణ మె. 'ని' అని నిల్చినను నువర్ణమునుండియె యట్లుగుచున్నది గాన వివరమునందును నుత్వసంధియె. కాఁగా మ్రు.ప్ర.లప్రతమునకు (ఎచ్చెను + ఎవడు, హరిని + అనెను) నుత్వసంధియె నిత్యముగా నపు నని నిర్ణయించికొనిరి. కాఁగా సంధ్యభావస్థలములం దంతట నచ్చున తచ్చు పర మవుటయె కాని హల్లునకుఁ బర మవుట యన్నది లేమి (అట వారింపఁబడుటగాను) స్వరంఋకంఠే ననుదశమువరుల వారిలక్షణమున నిర్వర్ణకమె యగుచున్నది. వీరు పెక్కెడల స్పష్టతకుఁగా సూత్రములను వివరకాత్మకములుగఁ జెప్పుదురు గావున నిటఁ గూడ నట్ల చెప్పి రనవలె.

వీ రిటఁ 'చవుతి ఇత్యాదులలోఁమువకారము'గూర్చి చేసినప్రసంగ మనుచితము. (చూ.సం.18సూ.)

అత్త్వసంధి :

అత్తునకు సంధి బహుళముగా నగు(4) ననుసూరిసూత్రమును వీ రట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.శిసూ)

వివరణమున 'భారతాదిప్రాచీనగ్రంథములలో శుద్ధసంస్కృతాకారమునకు, స్త్రీవాచకతత్సమసంబోధనాంతములఅకారమునకును సంధి లేదు. అర్వాచీనకావ్యములం దట్టిసంధులు గల' (ఉ.శిశి) వనిరి. సూరివివరణవాక్యము నెత్తివ్రాయలే దన్న మాటయే కాని యాయభిప్రాయమె యిట వివరింపఁబడినది. శుద్ధసంస్కృతాకారమునకు సంధి లేమి యిందలియొకవిశేషముగా వరులవా రెంచియుండనగు. సంస్కృత శబ్దము యథాతథముగాఁ జెల్లన నుండుట యసంభవము. కావున సూరిదానిం బ్రత్యేకముగఁ జెప్పనవసరము లే దని యెంచియుండనవు. తుభ్యంసదుః + అనె ననుచో

తుభ్యం నమ యనె నని సంధి రాకుండుటను నూరి యుదాహరించెను. తత్సమము లంద యత్తునకు సంధి లే దన సంస్కృత మగునత్తునకు సంధి లే దని వేఱ చెప్ప నక్కఱ లే దని యెంచె నేమో. అయ్యు వరులవారు శుద్ధసంస్కృతాకారమునకు సంధి లేమిని వివరించుట స్పష్టతర మై యుచితమ మైయున్నది.

ఇట భారతామలలోఁ దత్సమాకారమునకు సంధి లే దనియు నర్వాచీనకావ్య ములందె కల దనియుఁ జెప్పినవీరు బాహు + అప్పశించి బా హుప్పశించి యనుచోఁ దిక్కనయె యీసంధిని బ్రయోగించినట్లు చెప్పుట (ఉ.116) విరుద్ధము. తిక్కన గూడ నర్వాచీనుడా?

మహత్త + అణగి- మహత్త యణగి. అనిప్రాచీనపద్ధతి. మహత్తణగి (చనవ.6.246) మహత్తు అనునది వ్యావహారికపదము. (ఉ.97) ఇట్లే వార్తని మొదలగునవి యిటఁ జూపిరి. అనఁగాఁ బాల్కురికిసోమననుండి కవుల నర్వాచీను యగా వీరు గణించి రనవలె. అప్ప + అల-అప్పల (ఉ.హరి)(ఉ.97) నచనసోమన ప్రాచీనుఁడు గాదు. తనసోమనయె 'విశ్వకర్ముని' అని ప్రయోగించె నని తలచినవీరు విశ్వకర్ముకు శ్రీతల్పము వికల్ప మనుట (ఉ.తల్ప.196) గమనార్హము. భారతకవులు మాత్రమె ప్రాచీను లని వీరియభిప్రాయమా. తిక్కన నర్వాచీనుడుగాఁ జెప్పుటవలె నిది ప్రమాదమా? భారతాభిప్రాచీనగ్రంథములలో అది ప్రాచీనగ్రంథకర్త లెవరో. శ్రీనాథాదులు ప్రాచీనులుగా నట నటఁ జెప్పుదురు. శివకవులప్రయోగములకును బ్రామాణ్యము గల్పించుట యుత్తము గాకదోను.

ఇట్లే వీరు ప్రత్యేకముగా శుద్ధసంస్కృతాకారమునకు సంధి లే దని చెప్పియు 'పరదాయ ననుశృంకర శరణనఁ జొచ్చెన్' (కుమా.3.277) శుద్ధసంస్కృతవాక్య మగుటచే శరణ అని పదచ్ఛేదము చేయక తీయు. (ఉ.97) నన్నిచోడుఁడు నర్వాచీ నుఁడ యయ్యెను.

భారతము ప్రాచీనము. అందలియరణ్యపర్వమున మిగిలినది వ్రాసినయెఱ్ఱయ ప్రాచీనుఁ డనవలె. కాని నడుచునున్నవారు మాత్ర మర్వాచీనులు. తిక్కనయె యర్వా చీనులలోఁ జేరుట గుర్తించితిమి కదా. ఒక్కటియ లెక్క. పైఁజెప్పినసంధ్యభావము గలది ప్రాచీనములు. సంధి చేసినవా రర్వాచీనులు.

శివకవులభాషను గూడ లక్షణబద్ధము చేయఁజూనినవారి నర్వాచీను లనుట కంటె లక్షణమును వదలుగుణముగఁ జెప్పుకొనుట యుక్తము.

సూరియామనికకృతులందు శ్రీవాచకతత్వమంబులకు సంధి గల దనగా వీరు సంబోధనాకారమునకును గల దని ప్రయోగము లిచ్చిరి. ఇందు బసవ.ప్రయోగ మట్లుండ 'అప్పల' అనునాచనసోమునిప్రయోగము సరి యైనలక్ష్యము గాదు. 'అల్లంత వప్పుల నప్ప లప్ప లనంగ నెదురుగాఁ బఱతేఱ నెత్త నెత్తి' అనుచో (అప్ప + అల) (అప్ప + అల) అప్పల + అప్పల - అప్ప లప్పల అని యగు నని దీరినచున్న యము నెన్నవలె. ఇటఁ బ్రాచీనకావ్యములం దైన నెట్లుండును? 'అప్ప య లప్ప యల'. ఇట్టిప్రయోగము లే దనుటకంటె భాషలో నుండ దనుటయే యుక్తము. ప్రాథ. ఎలె వీరు నిట 'అల' చెప్పిరి. అప్పలక్కలు. అన్నలా మొదలుగా నీసంపదర్పమున నెచ్చటను సంధిలేమియె గుర్తింపరాకున్నది. అప్పలు + అప్పలు అనువిధముగాఁ బ్రథమాబహువచనాంతముగా నీయది గుర్తింపదగును.

'అప్ప' యనుశబ్దముపై వాత్సల్యార్థవిశేషమున బహువచనమును, ద్వీరుక్తి యును రాగా అప్పలు + అప్పలు అని యవును. అప్పలు అప్పలు అనుతీరుగానిటఁ బిచ్చట యగుచున్నది. 'ఎదురుగాఁ బఱతేఱ' ననుకరువాతిమాటలనుబట్టియు నేది స్పష్టము. (కాగా నిట మధ్యపుమరుషార్థము గమ్యమాన మవుచున్నది. అప్పలు - అప్పలు (రమ్ము) ఏకత్వముననే వాత్సల్యార్థమున బహువచనము గావున నిట నార గాగమముప్రసక్తియై లేదు. పెద్దలు మీరు రం డనుచో పెద్దలార యని యేకత్వము నఁ గాదు గదా. (ఇట నత్వమును లేమి గమనింపవలె.) అప్పలు + అప్పలు అనుచో నప్ప లప్ప లని మాత్రమే యగుచున్నది. కాగా నప్పయలప్పయల యని గావి 'అప్పయ లప్పయల యనంగ' నని గావించెడదు. ఇట్లే తొడిఁబడ నమ్మలక్కలని (ఆము. 2.159) యనుచోఁ గూడ అమ్మలు + అక్కలు (వావిళ్ళ. వ్యాఖ్య. పుట. 126) (చూ. త్రి. శే.)

సూరివలెనె వీరును వివరణమున '... శ్రీవాచకతత్వమసంబోధనాంతముల యకారమునకె సంధి లేమినిజెప్పిరి. సంబోధనాద్యంతము లని యాదిశబ్దమును జేర్చిన సుచితముగా నుండెడి దనిపించు. సంబోధన మను విశేషార్థమం దయినయకారమున కెట్లు సంధి లేచో యట్ల యితరము లగునర్థములం దయిన యత్తునకును సంధి లేదు. కావుమ + అఁ = కావు మని యని సంధి కాదు. కావుమ యని.

లేనిద + అగు లేనిద యగు మొ॥ అవధారణార్థక మైన 'అ' అనునవ్యయము నకును సంధి లేదు. ఇవియు బహుళపదముచే (పెరిమాల్యాదులలోఁ జేర్చి) సంగ్ర

హించుకొనఁదగినవి.

బహుళపదముచేఁ గొన్నియెడల నీకార్యము (సంధి)నిత్యముగాఁ బ్రవర్తింప వచ్చును. అట్టిసంధినిత్యస్థలములనుగూర్చి వరులవా రిట్లు వివరించిరి.

“ప్రత్యయాచ్చరకత్వమందును(అందు,అవతప్ప సీతయందు ఎనిమిదియవ) నామ్రేడితపరకత్వమందును బూజ్ఞార్థకశబ్దపరకత్వమందును (అన.మొ॥) అకార సంధినిత్యము.(ఉ.37) అందు అవ తప్ప ప్రత్యయాచ్చరకత్వమందు అకారమునకు సంధి నిత్య మన్నవీరు సీతయందు-అని చూపుట సముచితమే. కాని యెనిమిదియవ అనునది యుదాహరించుట పొరపాటు- ఎనిమిది+అవ- అనుచోఁ బర మయినది యవయే గాని సంధిరాని దికారమునకు. అకారమునకుఁ గాదు. ‘అకారసంధిసందర్భ మున నికారమును జూపు టెట్లు? సంధ్యావాచకము లదంతము లసాధారణము. లక్షయవ’ అనురీతి నొకటి చూపఁదగియున్నది. ఇంత నీవివరణమే కొంత యనుచితము. ‘ప్రత్యయాచ్- అర్థ+ఇంచు అర్థించు (ఇది శుద్ధసంస్కృతసంధియు) మూర +ఎడు- మూరెడు- (మా.సంధి.12.వసూ)’ (ఉ.37)ఇటుఁ బ్రత్యయాచ్చంధియనుచు అర్థించు అనుదాని నుదాహరించుట పొరపాటు. ఇంచు ఇంచు అనునది యాగమమే కాని ప్రత్యయము కాదు. వీరును నీయించును గి తెనయాగమముగానే(ఉ.క్రియా.2) చెప్పుట గమనింపవలె. ఆగమము ప్రత్యయ మే ట్లవును? కాన నిది ప్రత్యయాచ్చ రకసంధిగా నుదాహరించుట యుచితము గానేరదు.

సంధి.12.వసూత్రము చూడు చునిరి గదా.అంద్యవగాహంబులు దప్ప నవదాది స్వరంబు పరం బగునపు డనునాసూత్రము చూడఁగా నీరీతిప్రత్యయీద్యవదాదిస్వర పరకసంధి యాసూత్రముచేత నవుచున్నట్లు స్పష్ట మవుచున్నది. మఱి యిటు నేల యుదాహరించిరి?

బహుళ పదముచేఁ గొన్నియెడల నిత్యప్రవృత్తి గలయందుల కిది యిటు నుదాహరింపఁబడిన దనఁగా మూర+ఎడు మూరెడు అనురీతిగా నీసూత్రమువల ననే యని నిర్ణయింపవలయు. వీ రిటుఁ జూపిన సిద్ధాంత- ఇత్యాదుల కిదియే తప్ప వింకొకయాధారము లేదు గదా. అర్థించు మూరెడు అనువానిని వీ రాసూత్రముకడఁ గూడ నుదాహరించిరి (ఉ.42) మఱి వా ని కీసూత్రమునందలిబహుళశబ్దముచే సంధి

చేయవలయునా లేక యాలక్షణము ననుసరింపవలయునా? విశేష మగునవదాదిస్వర పరకత్వమునఁ జెప్పినయాలక్షణమే ప్రవర్తించును. కావున వీని నిట నుదాహరించుట తగదు.

కావున బహుళపదమునకుఁ బ్రత్యయై హింసంపదలనిన కావులలోఁ బ్రత్యయార్పకసంఘిని జూపుట పొరపాటే.

అదేవిధముగా నాశ్రేణితపరకతయందు ధౌర+ధౌర- ధౌరౌర (సంఘి11వసూ) అనురీతిగా నాశ్రేణితసంఘి నుదాహరించుటయుఁ పొరపాటే యగుట స్పష్టమే. వీరు వీనిని గూడ సేరెండుస్థలములయందు నుదాహరించిరి. ఆనూత్రమునకు లక్ష్మియు లసి యిటనే స్పష్టము చేయుచుఁ గూడ బహుళపదమువలనినిత్యస్థలములలో నుదాహరించుట మెట్లు? అట్లయిన సీమావము లీనూత్రమునకును లక్ష్మియును గాక ఉప్పును. అచోట నాలక్షణము ప్రవర్తించఁగా నిట బహుళపదముచే సంగ్రహించబడినయవ సర మే మున్నది?

ఇంక మిగిలినది పూజ్యార్థక మగునన్నాదిపరకసంఘి. సిద్ధ+అన=సిద్ధన మల్ల+అన-మల్లన అన్న+అను.అన్నమ.(ఇది శుద్ధసంస్కృతాకారసంధులను) (ఉ.గిరి) ఇదియు నవ్యాసీనములే యవునా? శుద్ధసంస్కృతాకారమునకు సంధి ప్రాసీన కావ్యములందు లే దని గదా వీరు చెప్పిరి. అయినను నిది శుద్ధసంస్కృతాకార సంధి యనుట యధర్వాణసమ్మతము గాదు. సిద్ధుడు+అన- అని యాండగా 'లోపస్యాద్వాదివర్ణానా' మృదుకారికచే డుట్టు లోపించి సిద్ధ+అన, అని కాగా నత్వము కావలె నన్న క్లబివత్వం క్లబిచ్చాత్వ మృదుకారికచే నయి సిద్ధ+అన- అని యవును. కావున నీమత్వము తెలుగువ్యాకరణసిద్ధ మగునచారము గావున శుద్ధ సంస్కృత మనుట సరి గాదు. కాని పదులవారు సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చేసి ప్రాతిపదికమును నిల్పుటచే శుద్ధసంస్కృతాకారసంధి యని పేర్కొనిరి. సూరి యీనూత్రమందలిబహుళపదముచే నీరీతిసంఘి యగు నని భావించలే దనఁ దగు.

నిజమున రయ్యాదిశ్రేష్ఠతావాచకములు పరము లవునట్టిడు సంధి యకారము నకె కాక యితరాచ్చులకును సామాన్యముగా నవునున్నది. లక్ష్మి+అమ్మ- లక్ష్మమ్మ వదినె+అమ్మ- వదినమ్మ. ఆది+అమ్మ- అదమ్మ- ఈనూత్రమందలిబహుళ పదము నాశ్రయించిన నత్తునకు మాత్రమే సాధ్య మగును. రామయ్య- అనురీతిది

సాధించినను లక్ష్యము- ఇత్యాదులసాధనకుఁ బ్రత్యేకవిధానము తప్పదు గదా.

అర్చ + ఇంచు మూర + ఎఱుఁ - అనుచో నీసూత్రమందలిబహుళపదముచే నిత్యసంధి చేయఁదగదా. అపవాదిస్వరసంధి చేయఁ చెప్పెను- అనఁగా నితరస్వరము లకును గల్గుటనుకట్టియే గదా. అట్లే యార్యాద్యర్థకవరతత్వమంచును నన్నియచ్చు లకును సపవాదిస్వరపరతత్వమనవలె సంధి (నిత్యముగనే) యవుటచేఁ బ్రత్యేకముగా విధించికొనుటయే యుత్తముగా నెన్నఁదగు. వి.వి. సంధిర్నిత్యం ప్రత్యయాచస్త తార్యాదిగతస్య చ'- అని చెప్పియుండుటను గమనింపఁదగును.

రావున నీబహుళపదముచే నత్యమున కీరీతిసంధి సాధింపఁజూనుట సూరి మతము గా దనవచ్చు. వరులవా కట్లు చేసినను నితరస్వరములయెడఁ బ్రవర్తింపఁటు వానికిఁ బ్రత్యేకవిధాన మెట్లును నవసర మవుటంజేసి యట నీయత్యమునకు నీసంధి సాధింపఁదగినదే తనా.

రావున నీవిని బహుళపదప్రయోజనముగాఁ జెప్పుటకంటె 'వ్రేష్టతావచకంబు లగునార్యాద్యర్థకములు పరంబు' లగునట్లు తన్నియచ్చులకు సంధి నిత్యముగాఁ జెప్పిన ప్రాథమికము నిటఁ జేర్చొనఁదగు. రామయ్య ఇత్యాదులతోపాటు లక్ష్య మ్య-ఇత్యాదులను సిద్ధించు.

రావున నీసంధి ప్రస్తుతసూత్రమందలిబహుళపదప్రయోజనము గాదు.

ఆర్యాద్యర్థకములు పర మైనట్లుడు ప్రాథ. సంధి నిత్య మనియెఁ గాన నటఁ గూడ సంధ్యధావము గలదు. అమ్మాడియమ్మ (సాం. 1. 67) (అమ్మాజమ్మ-పాం. 1. 66) కండాళప్పగారిన్ అనుచో నీగ్రంథముననే (1-78) యత్తునకు సంధి కాఁగా 'కండాళయప్పగారు' అనుచో సంధి (1-77) సంధ్యధావమును గలదు. రావున నార్యా ద్యర్థకపరతతలో సంధి ప్రాయిత మనఁదగు ననిపించు.

వచ్చునున్న + వాడు అనుచోఁ దచ్చర్థులారము లోపించినట్లుడు 'బాహుళ కముచే నట సంధి నిత్య' మని (క్రియా. 117) సూరి వివరించెను. అది యట సంధి నిత్యస్థలముగాఁ జూపఁదగినదే. కాని వరులవా రాదానిని బ్రస్తావించలేదు. స్థలాం తరమునఁ జూపియు నటఁ గూడ నావివరణము చేయలేదు. సం.లోఁ జేసిరి.

కాని సూరివివరణయె పరిశీలనార్హము. ఉన్నకలనవచ్చు కాంతములు కృపంత ప్రాతిపదికములు. వీనిపై విభక్తి వివక్షతోఁ జేరిన చాతచ్చర్థము. అయ్యది పద మనుట

కవకాశము లేదు. అపవదము కాఁగా సంఘి.11.సూత్రముచే నవదాదిస్వరపరకతయం దలిసంఘిగా గుర్తింపఁదగియుండఁగా నీచోటిబహుళపదముచే నిత్యసంఘి యనుట యుక్తమా యని సందేహము.

ఇటు నధర్వణనిలక్షణమును గూర్చినసూరివివరణము పౌరపాటని వజ్జుల వారిట్లు వివరించిరి.

“కుశ్రచిత్సంస్కృతీయోఽపీత్యావ్యధర్వణసూత్రమునకుఁ దత్సమశబ్దసామాన్యముమొక్క అకారమునకు సంఘి యగు నని యర్థము చేసికొని వ్రాయుట సరి కాదు. అయ్య-ప్రభృతిశబ్దాదిస్వరపరకత్వమున సంస్కృతీయమున కనఁగా సంస్కృత శబ్దగతాకారమునకు సంఘి కల ఎని మాత్రమే యధర్వణనికారికకుఁ దాత్పర్య (వ్యా.సం.స.225) మనిరి. వి.వి.కారికకు వరులవారు చేసినయర్థ మసంగత మని గ్రంథాంతరమున స్పష్ట మగును. సూరి వరులవారివలె నర్థము చేయకుండు టుచితమే. అహో. చేసినయర్థమే యుక్తము. దానిని సూరి గ్రహించుటలోఁ బౌరపాటు లేదు. అహో. ‘రంగభర్తండు’ అనురీతిసంఘియై కారికకుఁ బ్రయోజన మనుటను దిరస్కరించినవరులవారును బాహ+అప్పళించి= బాహప్పళించి యనుచోఁ (వ్యా. సం.స.561) దిక్కనప్రయోగమున నట్టిసంఘిని బ్రయోజనముగాఁ జేర్కొనియున్నారు. ‘రంగభర్తండు అనురీతిప్రయోములు ప్రాచీనములు లే వనుకారణముచేతనెనిర్దన అనురీతిసంఘియై వీసికీఁ బ్రయోజన మని చెప్పువరులవా రట్టిప్రయోగమునుదిక్కన భారతముననే చూపుచుఁ దమవ్యాఖ్యలోనిపౌరపాటు కొంత తామే సూచించిరి. సిద్ధయన ఇత్యాదు లున్నవా? ఇట్టిసంఘిని క్రుతచిదిత్యాదిగా మిక్కిలియరుదుగా వి.వి. చెప్ప నేల? ఇతరము లగు నాధారములనుబట్టియు నీకారికకు వరులవారు చెప్పు నర్థము సరి గాటు అహో. కనుగుణముగా సూరి గ్రహించి వివరించినతీరు సముచితమే.

ఏమ్యాయలు :

‘ఏమ్యాయలయిత్తునకు సంఘి పైకల్పికముగా నగు’ (6) ననుదానిని ‘ఏమ్యాయలయిత్తునకు సంఘి బహుళము’ అని (ఉ.గీసూ) నవరించిరి. బహుళ మనుటవలని ప్రయోజనమును వీరు వివరింపలేదు.

ధావ్యాకరణమిజ్యంతములు ధాతుజవిశేషణము లగుఎడిప్రత్యయాంతములు మొద

లగుచోట్ల సంధ్యభావమును దేర్చొనిరి. (ఉ. 39) ఇందుకై బహుళ మనిరా? ఇతరము లగునిత్యాన్యకార్యములను వీరి యిటఁ జూపలేదు. “ఈనాల్గిటిలో నే దైనయథాసంభవముగా వర్తిల్లును (ఉ. 36) గావున నప్రవృత్తి విభాష యనురెండింటికయియే వీరు బహుళపదమును జేర్చి రేమో.

సూరి బహుళ మనలేదు. ఈసంధ్యభావ మసాధ్యమా? అత్తునకువలె నిట నిత్తునకు సంధిని సామాన్యముగాఁ జెప్పలేదే. ఎల్లెడల వర్తిల్లుటకు? వీరిలక్షణమందు సంయత మిత్తునకు సంధి బహుళ మనురీతిని సాధారణముగఁ జెప్పఁబడలేదు. ‘వీరమూర్తులకు’ సంధి రావలె. ఇట్టిసంధ్యభావస్థలము లేమూర్తులలోఁ జేర్చినట్లుదే యాసూత్రముచే సంధి ప్రాప్తించును. ఇట సంధి లే దని గుర్తించియు వీని నేమూర్తులలోఁ జేర్చ నేల? ఆకృతిగణ మన్న నెల్లవియుఁ జేరునా? అట్టిచో నేమూర్తు లవ నేల. ‘ఇత్తున’ కనురీతిగ సాధారణముగనె విధింపవచ్చునే. వీరింకను స్పష్టముగా ‘అట్లు పరించుటకు వీలు కాని, ప్రయోగములనుబట్టి తెలిసికొనఁదగినది యాకృతిగణ’ (ఉ. 38) మని పేర్కొనిరి. బ్రయోగములం చెప్పటియికారమునకు సంధి గలదో యాశబ్ద మేమూర్తిగణమునఁ జేర్చుకొనవలయు ననుట స్పష్టము. అట్టిమొడ మిజ్యంతములు మొదలగుసంధి లేనిస్థలముల నేమూర్తులలోఁ జేర్చుటయె తగదు. అట్లవి యేమూర్తులలోఁ జేరనట్లుదా వానికి సంధి ప్రాప్తియే లేదు గావున దానిని వారింపుటకై బహుళ మని చెప్పవలయు ననరాదు. పదము మొదలగువానిని జరిత్రాదులలోఁ జేర్చి బహుళపదముచే నట ములోపము లే దని చెప్పట యుచిత మగునా?

కాఁగా నప్రవృత్తికై యిట్టిస్థలముల ‘బహుళ’పద మనవసరము.

శౌరిచ్చు-అర్పిడఁగ రాదు, మొదలగుచోట్లఁ దత్సమేకారమునకు ఛారతాది ప్రబంధములలో లేక యాధునికకృతులందు మాత్రము వైకల్పికముగా సంధి గాన వచ్చును. దానిని సాధించుటకయి బహుళపద మవసరమా? శ్రీవాచకతత్సమాకారములకు సంధి లే దని చెప్పియు నాధునికప్రయోగములం దుంటును సూరి పేర్కొన్నట్లుగా నిటఁ దేర్చొనుట చోషము గాదు గదా!

షష్ఠీసమాసేకారమునకును ఛారతాదిప్రబంధములలో సంధి లే దనియు నర్వాచీన కవులు ప్రయోగించుచున్నారనియుఁ జెప్పి మగనాలు (కాశీ.) వీరసంఘములు (నైష)

(ఉ.39) కూడఁ జూపిరి. శ్రీనాథుఁడు వైత మర్వాచీనుఁడే. శ్రీనాథుఁడే యేమి? తిక్కనయె యర్వాచీనుఁ డయ్యె నిక్కడనే. “తత్సమేకారసంధులు క్షార్వకేకారసంధులు - సమాసేకారసంధులును భారతాదిప్రబంధములలో లేవు. అర్వాచీనరవులు ప్రయోగించుచున్నారు” (ఉ.39) అని పేర్కొని (వెఱచి+ఇట్లు- వెఱచిట్లు’ అనుతిక్కనప్రయోగము చూపిరి. ఇది భారతమందలిది కాదు గాని తిక్కన భారతముకంటెఁ బూర్వమునదే. ఏమయిన క్షార్వకేకారసంధిని ప్రయోగించినతిక్కన యర్వాచీనుఁ డయ్యెఁ గదా. ప్రాచీను లన నన్నయ యొక్కఁడ యేమో. పూజ్యతయందు బహువచనము.

క్షార్వకేకారసంధినిగూర్చి వైసి జాతము.

మొత్తముపై వీరిసూత్రమందలిబహుళపదము సిర్వకము. సూరి వైకల్పిక మనుట నిర్దుష్టము.

ప్రాయస్తు స్యాత్కిమాదికస్యేకః అనుసూత్రమునందలిప్రాయశ్శబ్దమున కహో. బహుళార్థమునే చెప్పెను (కవిశి.286) అయ్యు సూరి యది యనవసర మనియే వైకల్పిక మనె. కవిశి. ప్రభావముచే వరులవారు సవరింపఁజూని రేమో కాని వైకల్పిక మనుసూరిలక్షణమ యుచితము.

ఇతరస్థలముల సంధి వైకల్పిక మగుట వీరు వివరించిరి. ‘పూజ్యార్థకవరకత్వ మందును ఇకారసంధ్యభావము గలదు’ అమ్మాటియమ్మ’ (ఉ.39) ఇట్లనుటచే నది వైకల్పికసంధిస్థలముల సుదాహరింపఁదగిన పని వీరు తలచి రన్నమాట. వాఙ్మయము మొత్తమున నొకటో రెండో బుక్కిలియరు దయియున్నయిట్టిరూపములపై యిట సంధి వైకల్పిక మనరాదు. లక్ష్మీయమ్మ యనుకీతి నుండునా? అరుదుగా సంధి లేనిస్థలమునకుఁ దఱచుగా సంధి యపులక్షణముతో సమప్రాధాన్య మిచ్చుట లజ్యెను గుణము కానేరదు గదా. సంధ్యభావము గల పనుటలో సంధి ప్రాయిక మనియే వరులవారును దలచిననట్లు స్పష్టముగాఁ దేర్కొనక వైకల్పికస్థలములలోఁ గలుపుచేల? అరు దగునీసంధ్యభావ మిత్తమునెడలన కాదు. అత్వమునెడలను గల్గుట నింతకు ముందు గుర్తించితిమి.

ఇంకను నార్యాద్యర్థకవరకసంధి యత్వసంధిస్థలమున వేఱుగాను, ఇత్వసంధి స్థలమున వేఱుగాను జెప్పకొనుట యనవసరము. దదినె+అమ్మ పది నమ్మ మున్న

గువానినిబట్టి యాచేడితపరకసంధివలె దీనిని వేటుగా సూత్రించుటయ యుచితమని గుర్తించితిమి.

సం. ౨౦ 'ఏమ్యూదులయిత్తున కని చెప్పుటచేత వ్యతిరేకార్థకవిశేషణతరాసమాపకక్రియలయికారము, తత్సమేకారము, తస్మిన్మానమున మున్నగువానికి సంధికానేరదనియు, దక్కినచుహాకవిప్రయోగసమ్మతము లగునికారములకుఁ బాక్షికసంధివర్తిల్లుననియు, చాత్పర్యము.' (వ్యా. సం. సం. 229) అనిరి. మొదటఁ బేర్కొన్నవి మహాకవిప్రయోగసమ్మతములు గానివి యని గ్రహింపఁదగును. తరువాతివాక్యమునుబట్టి చుహాకవిప్రయోగసమ్మతము లైనను నట సంధి కానేరదని తలఁపరాదు. అర్పి + ఇడగ = అర్పిడగ (ఁను. 31. 181) మగనాలు (కాశీ. 2. 83) (ఉ. 39) మున్నగునవి చుహాకవిప్రయత్తములు గా వనుచుద్దేశ్యముతో పేరు వానికి సంధి లేదని నిశ్చయించి రేమో. బసవపురాణాదులను బ్రమాణీకరించి వీని నుపేక్షింప నేల? అర్వాచీనకవిప్రయత్తములగు నైన గుర్తింపు గల్గుట యుచితమే.

'వ్యతిరేకార్థకవిశేషణతరాసమాపకక్రియ' లన నేమి? చేసెడి (యతఁడు) అనునవి యట్టివా? వ్యతిరేకార్థకవిశేషణము (చేయనట్టి) మున్నగునీధాతుజవిశేషణముల నసమాపక్రియ లనుట మొప్పునా? ప్రాథ. అసమాపక్రియలను వివరించినది. (వాక్య. 3) అందు ధాతుజవిశేషణములు గానరావు. కాక వచులవారు వ్యతిరేకార్థకవిశేషణతరములును, అసమాపక్రియలును అనునర్థము నుద్దేశించి రేమో. స్పష్టముగఁ జోషదు.

ధా. వి. లలో ని త్తుండట వ్యతిరేకార్థకములను విడచిన ఎడివర్ణకాంత మగు తద్దర్భార్థకవిశేషణస్థలమున మాత్రమే. అట సంధి లేదు. రావున ఎడిప్రత్యయాంత విశేషణము లేమ్యూదులలో లే వని స్పష్టముగనె చెప్పనగు. (ధాతుజవిశేషణము లగు ఎడిప్రత్యయాంతములు. (ఉ. 39))

అసమాపక్రియలను "త్వాతద్య్యతిరేక, శతృతుమానంతర్యచేదాద్యర్థకములు'గాఁ బ్రాథవ్యాకర్త పేర్కొనెను. ఇందు వ్యతిరేకత్వార్థమునం ది త్తుండదు. వండక, మొ॥ అం దత్తునకు పైకల్పికసంధి యవుట పూర్వసూత్రముచే సిద్ధము. (వ్యా. సం. సం. 221) శత్రుత్వకమవర్ణమునం దున్నది యుత్తము. (అట పైకల్పికసంధి సంధి. 2 నూ. చే సిద్ధము.) తుమర్థమునందు ధాతువునుత్వమున కర్థ మగుటచే నందు నిత్తముండదు. వండన్ (వండను) మొ॥ అనంతర్యార్థకడువర్ణమునం దున్నది

యత్త్యము. చేదాద్యర్థమునందును నవర్ణకమున నిత్త్యము లేదు. వండినన్. తుమా నంతర్యచేదాద్యర్థకములు ద్రు.ప్ర. లవుటచే నిఁకాదిసూత్రము(సంధి.॥)చే సంధి లేదు. ఇంక నసమావకక్రియలలో మిగిలియున్నది 'త్వాత్తం' బొండు. 'త్వాత్తం బై నయిత్తునకు సంధి లే' దని యటఁ గూడఁ బ్రత్యేకముగా సంధి నిషిద్ధ మైనది. కాఁగా నసమావకక్రియల నెందుఁ బ్రస్తావించవలసినయవసరము లేదు.

ఇట్లు వరులవారు సం.లో ననవసరముగాఁ జేసికొన్నవివరణమునుబట్టి 'బహుళ'విధి యవసర మని తలఁచి యిట బహుళ మని సూత్రించి రేమో. అనవ సరము.

సూరి యేమ్యాదులలో 'కిషష్టి'ని చేర్చొనెను. దీరు దానిని దిరస్కరించుచు కును అనుషష్టియై కిని అని తత్ప.26.సూ.బొప్పున మాటును గానహరికిని+ఇచ్చె- హరి కిచ్చె హరికి నిచ్చె అనురీతిని సంధి.శివసూత్రముచేతనె సిద్ధించును గాన దానిని ఏమ్యాదులలోఁ జేర్చరా' (ఉ.39) దనిరి. ఇట్టిసమన్వయము సరి కా దనియు నట్టి యెడలఁ గ్రియాపదేకారసంధిలోఁ దడఁబాటు గల్గుచున్న దనియు నితఃపూర్వము స్పష్టము.

వీరికి నీయభిప్రాయ మిదివఱలో లేదు. ఈసిద్ధాంతమే చిం.లోను సమన్వయింపఁదగియున్నది గదా. కానీ యట 'తద్వత్తదాదిజస్య 'ఏది- ఏవి- కిషష్టి-మొదలగునవి తదాదులు. (వ్యా.సం.స.227) అని తదాదులలో నేల చేర్చిరి? అంతే గా దావిషయము తరువాత మఱచిన ట్లున్నారు. "ద్రుతము పరమందుఁ గల'ఇ'కారాంతములకు కిషష్టిభిన్నములకు కిమాదులలో పాఠము నుజ్జగించుటచే (వ్యా.సం.స.247) అనఁగా కిషష్టిని కిమాదులలోఁ గూడఁ జేర్చి రన్నమాట. తదాదులకు వికల్ప మని యుఁ గిమాదులకుఁ బ్రాయశః మనియు నీరెంటి కీధేవముగలిమితేతనే (నన్నయప్రయోగములందు) చిం.రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పిన దనియు (రెండుసూత్రములుగాఁ జెప్పుట స్పష్టతకే యన్న) అహోబలునుక్తిని (కవిశి.282) దిరస్కరించినవీరు కిషష్టినిదదాదులలోను కిమాదులలోను బలింపిరి.ఒకచోటఁ జెప్పుటయే యనవసర మని ప్రస్తుత మభిప్రాయపడుచున్నారు. (వ్యా.సం.స.287)

సూరి యిట్టియభిప్రాయ మందక కిషష్టి నేమ్యాదులలోఁ జేర్చుటయు (తదాదులఁ గిమాదులలోఁ గలపుటయు) సుచితము. వరులవారు చేసినసమన్వయము

ప్రకారము వారిమతమందే క్రియాపదేశారసంధిలో తడఁబాటు గల్గిన దని గుర్తింప
తైరి.

కాఁగా నిట సూరిలక్షణవివరణము లెంతయు సమంజసము లైయున్న వని
గుర్తింపదగును.

క్రియాపదములు :

‘క్రియాపదంబులం దిత్తునకు సంధి వైకల్పికముగా నగు’ (6) ననుసూరిలక్ష
ణమును వీరు ‘సమాపకక్రియల యం దిత్తునకు సంధి వైకల్పికము’ (ఉ.7సూ.) అని
చూపిరి. సూరిసూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచో సం.లో “క్రియాపదంబులం దిత్తున
కనఁగా సమాపకక్రియాపదములందలిహస్తేశ్వరమున కని యర్థము (వ్యా.సం.స.
286) అని చెప్పిరి. తమవ్యాఖ్యయందలివిషయము నిట వీరు సూత్రమునఁ జేర్చిరన్న
మాట. వీ రిట్లు కొన్నిమార్పులు వివరణాత్మకముగాఁ జేయుచుండురు. సమాపకక్రియే
తరములకుఁ గ్రియాపదము లని వ్యవహార మున్నదా? ‘సమాపకక్రియ’ లన్నదే
నూత్నము. కాఁగాఁ గ్రియాపదము లన వర్ణించువారిమాటలలోనే సమాపకక్రియలు
గావున సూరిలక్షణము సూక్తము.

వర్ణించువారిమతము (ఉ.84) ననుసరించిన నిచ్చటి‘రివి(ని)మి’యనునవిరువు
(ను)ము అనుక్రియావిభక్తులనుండియే (యుత్త్వమున కిత్వ మగుటచే) ఏర్పడినవి
కావున వీనియం దిత్తునకు ‘ఉత్తున కచ్చు పరంబగునపు’ డనుమొదటిసూత్రముచేతనే
సంధి వచ్చును. అయిన నాసంధి నిత్యము గావున వికల్పిత్వమునకై యిట్లు చెప్పఁ
బడిన దనవచ్చు. (వర్ణించు రిట్లు వివరించుకొనవలసినది.) సూరిమతమున నీవిది
యప్రాప్తవిభాష. వర్ణించువారిమతమునఁ బ్రాప్తవిభాష యగు నది భేదము.

మధ్యమపురుష :

‘మధ్యమపురుషక్రియలయం దిత్తునకు సంధి యగును.’ (7) అనుసూరిలక్ష
ణమును వీరు ‘మధ్యమపురుషక్రియలయం దిత్తునకు సంధి నిత్యము’ (ఉ.8) అని
చూపిరి. నిత్య మగుటంగూర్చి సంధి మొదటిసూత్రమున గమనించితిమి. కాఁగా

‘అగును’ అనుసూరిలక్షణమున ‘నిత్యము’ అనియే యర్థము గాన సూరిలక్షణము దురుక్తము గాదు.

వయలవారిప్రకాశికలో నీసూత్రము ప్రారంభము విచార్యము. పూర్వసూత్రముచేత సంధి వికల్పముగాఁ బ్రాప్తించుచుండఁగా నిది నిత్యమని చెప్పవలసివచ్చినది. కాని క్రిమాపదములందరివి(సి)మి- అనునవి రుదు(ను)వు అనువానినుండి యేర్పడిన వగుటచే వీరిప్రకాశికుబట్టి సంధి.1.సూత్రముచే నిత్యసంధి యగును. నిత్యసంధి యగుచుండఁగా వికల్పమని వికల్పము గావలసియుండఁగా మఱల నిత్యమనుట యేమి? వికల్పత్వము ననుసరించి నిత్యసంధిని బాధించి వైకల్పికసంధి గావలసినది ప్రథమోత్తమపురుషక్రియలయందే. కావునఁ బైసూత్రమున నవ్యాపికి మాత్రమే వికల్పసంధి విధింపవలెను. అట్లు కీసూత్రము చెప్ప నవసరమే లేదు. మధ్యమపురుషక్రియలలో నిత్యసంధి యవు చుండఁగా సంధి.1.సూత్రముచే నగు నిత్యసంధిని బాధించి వైకల్పికసంధిని చెప్పట పూర్వ సూత్రమున దోషము గదా?

ఉత్తరాస్థానిక మైనయాయిత్యమున కుత్తలసంధియే యవు నని తాము లోగడ నిర్ణయించినసంగతిని వీ రిట మఱచియుందురు. కానిచో వికాదిసూత్రమువలె వీనిని మార్చి చెప్పెడివారే కదా. పైగా మొదటిసూత్రముచే సంధి నిత్యముగాఁ బ్రాప్తించుచుండఁగా నీ(ఉ.7) సూత్రముచే వైకల్పిక మయిన దనియు వీరు స్పష్టము చేయరైరికదా. ను,కు అనువానినుండి యేర్పడిన- ని కి అనువానికుత్తలసంధులు వర్తించినపుడు (ఉ.34) రువు(ను)ములనుండియే యేర్పడినరివి(సి) మిల కుత్తలసంధి యేల రాదు?

వయలవారియూహార్థములో నిం కొకయిబ్బందియును గలదు. మధ్యమపురుషక్రియల కీసూత్రముచే సంధి నిత్యము. కాఁగాఁ బ్రథమోత్తమపురుషక్రియలలో నేక బహువచనములు రెండింటి నిత్యమునకుఁ బూర్వసూత్రముచే సంధి వికల్పముగా రావలెఁ గదా. కానీ వీరు ప్రథమోత్తమపురుషబహువచనాంతములనె యుదాహరించిరి గాని యేకవచనాంతములు చూపలేదు. సూరియుఁ జూపలేదు. కాని యది సూరి వద్దతి కనుగుణము. సూరి స్వరవరకత్వమున ప్రతస్వరమునకు లోపము చేసెను గావునను, ఇ(కాదులకుఁ దిప్ప ద్రు.ప్ర.లకు సంధి నిషేధించెను గావునను, నిటఁ బ్రథమోత్తమైకవచనాంతము లిదంతములు ద్రు.ప్ర.లే యవును గావునను, జెప్పఁ

బోవుసంధిని పేదమునుబట్టి వానిని సూరి యిటఁ జూపకుండుట యుచితము. కాని సూరి ననుసరించి పీ దుదాహరింప మానుటకు వీలు లేదు.

స్వరసహితత్వమునను ద్రుతమును స్వరసహితముగనె వీరిమతమునఁ జూప వలయును. (ఉ.34) హరిని + అనియె అన్నట్లుగా నిటఁ గూడ వచ్చెడిని + అతఁడు, వచ్చితిని + అంటిని అనుకీర్తిగా ద్రుతమున నత్వ ముండును. ఇత్వ ముండుటంబట్టి యు, సమావకక్రియలే యవుటంబట్టియు ద్రు.ప్ర. తై న నివి యా(7)సూత్రమునకు లక్ష్యములు గాక తప్పదు.

ఇకాదిసూత్రమున వీరు “ఇకాదులకు ద్రుతలోపపూర్వకపరరూపసంధి చెప్పిరి. (ఉ.10సూ.) ఇవి యికాదులలోనివి గావు. కావున ద్రుతలోపపూర్వకపర రూపసంధి రాదు. అనఁగా ద్రుతమునకుఁ బూర్వమునం దున్నయిత్వమునకు సంధి రాదు. మఱి ద్రుతమునం దున్నయిత్వమునకు సంధి యవుటలో నాసూత్రము విరోధింపదు గదా. మఱి పీ రేల యిటఁ జూపరు. సూరిహర్గమును విడచినవీరికి సూరి వద్దతి ననుసరించునవకాశ మేది?

వచ్చెడిని + అతఁడు, వచ్చితిని + అంటిని అని యుండఁగా సంధి నిత్య ముగా రావలసియుండఁగా సమావకక్రియలం దను(7)సూత్రముచే వైకల్పికముగా నగును. కావున సంధి యైనచో వచ్చెడి నతఁడు, వచ్చితి నంటిని అని యవును. వికల్పము గదా. సంధి రానిచో నే మవును? సంధి లేనిచోట స్వరంబుకంటె (ఈ ద్రుతస్వరము లోపింపదు గదా) పర మయినస్వరమునకు యథాగమము రావలె. అప్పుడు వచ్చితిని యంటిని, వచ్చెడిని యతఁడు అని కావలయును. ఇట్టిరూపము లుండునా? వీరు సాధించినమాహాపములు సాక్షికముగాఁ గవిప్రయుక్తములు గా వచ్చును. కాని యెవరుఁ బ్రయోగించినదాడ లేదు.

వీరు తరువాతిసూత్రమునొద్ద ‘కొలిచి తద్విజను, కొలిచితి నద్విజను (ఉ.41) అనియే చూపిరి. ‘కొలిచితిని యద్విజను అని విశేషముగా సాధించికొన్నరూపము నుదాహరింపవలె. యథాగమము వారింపఁబడుమార్గ మేది?

కొలిచితిని ఇట్టివానికి స్వరము పర మగున్నట్టిచట ఇకార ముక్కారస్థానికము గాన నుకారమునకువలెనె నిత్యసంధి యగును. (వ్యా.సం.స.237) ఉత్త్యసంధి రావ లసియ యున్నది. కాని 7సూత్రము దానిని బాధించి వైకల్పికము చేసినదే. ఇంక

నుత్వసంధి ప్రాప్తిండు పెట్టు?కొలిచితిమి + అపు డనుచో మివర్ణమునందలియిత్వము నుత్వస్థానికమే. అట నుత్వసంధి (నిత్యముగా) నగుచున్నదా?

కాగా నుత్తున కను(1)సూత్రముచే సమాపకక్రియాపదము లాటింట నిత్య సంధి రావలసియుండగాఁ బ్రథమోత్తమపురుషబహువచనములు రెండింటి మాత్రమే సంధి వికల్ప మవుచుండ సమాపకక్రియలం దనీ సాధారణముగ వైకల్పికసంధి చెప్పుట యసంగతము. అట్లయినఁ బ్రథమోత్తమైకవచనములందును, సంధి నిత్యమైయుండఁగా మధ్యమపురుషయందు మాత్రమే నిత్యమని చెప్పుటయు నసంగతము గదా. 'కొలిచితిని యబ్జిజను' గాక తప్పదు.

కాని యిత్వ ముత్వస్థానికము గావున నుత్వసంధి యగు ననుకీర్తనమన్వయమే సరి కాదు. దానిని విడిచిపెట్టిన సూరిమార్గానుగుణము లగునీవిధు లచితము లగును.

వీ రింతకు ముం దేహ్యుదిసూత్రమునొద్ద సంధి రానిస్థలములను జెప్పుచు భావార్థకమిజ్యంతము లిత్యాదిగా(దాతునిష్పన్నము లై న)కృదంతములను దేర్కొనిరి. సంధి రానిస్థలములఁ దేర్కొనుటకంటెనీప్రథమోత్తమపురుషబహువచనాంతక్రియల వైకల్పికసంధిస్థలములలోఁ దేర్కొనియున్న సమాపకక్రియలసంధిని జెప్పనీ రెండుసూత్రములును జెప్పకయే సరిపోయెడిది. అంతేగాక పైరీతియనర్థములునులేకుండుట ముఖ్యప్రయోజన మయ్యెడిది.

కిషష్ఠి నేమ్యాదులలోఁ జేర్చినసూరిమతమున నుత్వస్థానిక మగునిత్త్యమున కుత్త్యసంధి యగు ననువచులవారిసిద్ధాంతము లేమి స్పష్టము. మధ్యమపురుషక్రియల యిత్తునకు సంధి వికల్పము గాదు గావున నాసంధి నెట్లును సూరి ప్రత్యేకముగాఁజెప్పవలసినదే. క్రియాపదముల మిగిలినవాని నేమ్యాదులలోఁ జేర్చుటకంటె నాసంధిని వేరుగా సూత్రించుట యుక్తమయినదగు. ఏమ్యాదులవలె విభిన్నస్థలములు గాక యెల్లదాతువులనుండి యేర్పడున వగుటచే వీనిని స్పష్టముగా నిరూపింపదగియుండుటంబట్టియు సూరి ప్రత్యేకించి సూత్రించె ననదగు.

క్వార్థము :

క్వార్థం బైనయిత్తునకు సంధి లేదు (8) అనుసూరిసూత్రమును వీరు క్వార్థం బయినయిత్తునకు భారతమందు మాత్రము సంధి గానరాదు అని సవరించిరి.

భారతప్రయోగముల కొకలక్షణమును భారతేతరప్రయోగముల కొకలక్షణమును జెప్పచుండిరా యెల్ల విషయములను. భారతేతరప్రయోగములందుఁ గువర్తకపరకత్వమున నగాగమాభావమును సాధించుటకయి సూత్రమునందే ప్రాయిక మని చెప్పిరి. భారతమందుమాత్రము నియత మైయున్న దన్నపు డది సూత్రమం దట్లు చెప్పియుండలేదు.

త్వార్థకేకారసంధి. ము న్నగునవి భారతమున లే వని (ఉ.39) పేర్కొనిరి. ఇది త్వార్థకేకారసంధిని మాత్రమే భారతమున లే దని ప్రస్తావించిన నే? తత్సమేకారసంధి, షష్ఠీసమానేకారసంధి భారతాదుల లే దని గుర్తించినవా రవి యేల విషేధించలేదు. అట్టివి యర్వాచీనకవులప్రయోగముల నుండ నేమ్యాదిసూత్రము సాధించును గదా. త్వార్థకేకారసంధి మాత్ర మ స్థల సంగ్రహింపఁబడదు.

ఇది గూడ 'త్వార్థకేకార మేమ్యాదులలోనిది. ఉదాహృతు లచ్చటఁ గలవు' (ఉ.40) అనిరి. మఱి ప్రస్తుతసూత్ర షేల చెప్పవలె. దీని నేమ్యాదులలో జేర్చుటచే నీసూత్రము సూరిలక్షణమును దిరస్కరింప మాత్రమే యేర్పఱువఁబడినదాయనిపించును. -నక్ష్యః- క్వాపి సవర్ణే దృశ్యతే యనిసూరిసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమునఁ జేర్కొనఁగా 'సవర్ణేతరస్వరపరకత్వమున నరుదుగను గన్నట్లుచున్న' (వ్యా.సం. స.243) దనిరి వీరు. అట్టివి రిచట త్వార్థకము నేమ్యాదులలో జేర్చి సంధిని సాధారణముగాఁ జేర్కొనుట లజ్యనుగుణము గా దనక తప్పదు. భారతేతరగ్రంథములందును నీసంధి క్వాచిత్కమే కదా. భారతమున లే కున్నను దిక్కన నిర్వ.లో వెఱ చిట్లు అనుచో నీసంధిని బ్రయోగించినట్లు వీర పేర్కొనిరి.

కాఁగా భారత, భారతేతరప్రయోగములను వివక్ష యెల్ల యెడల ననుసరింపఁబడలేదు కావునను, త్వార్థకేకారసంధి మిక్కిలియరు దగుటచేతను, భాషాసామాన్యలక్షణముగా 'త్వార్థం దై నయిత్తునకు సంధి లే' దనుసూరిలక్షణము లజ్యనుగుణ మని గుర్తించవచ్చును. అప్రేడితపరకత్వమునను నీసంధి యరు దయియుండుట గమనార్హము. కాకున్న నాప్రేడితపరకత్వములను గూడ దృష్టియం దిడుకొని' త్వార్థంబయినయిత్తున కంతటి సంధి క్వాచిత్కంబయి చూపఁబడిననుఁజీతిగ సూత్రించుకొన్నఁ గొంతనయ మని తోచును.

అప్రేడితపరకత్వమునందలి సంధి వారిందుటకై యినిషేధ మారబ్ధము. 'పర్యర్థన్యవల్లక్షణ ప్రవృత్తిః' కనుక వచ్చి యిచ్చెను- అనుకీతివియు లక్ష్యము లగును.

ఇ(కాదిసంధి :

'ఇ(కాదులకుఁ దప్ప ద్రుతప్రకృతిరమలకు సంధి లేదు.' (9) అనుదానిని పీఠ 'ఇ(కాదుల కచ్చు పర మగునపుడు ద్రుతలోపపూర్వకపరరూపసంధి బహుళముగా నగు' (ఉ.10సూ) నని సవరించిరి. ద్రుప్ర.లసంధిషయమున పీఠమతము సూరిమతముకంటె భిన్న మగుట నీలక్షణ మిట్లయిన దనవచ్చు.

సంధి.2.సూత్రమునొద్దవలెనె 'వచ్చున్ + ఇచ్చు' డనుకీతి సూరియుదాహృతు లసంభవములనియు. ఇ(కాదులకు ద్రుతలోపము లేనిదే సంధియే యసంభవ మనియు (ఉ.40) జెప్పిరి. స్వరపరకతలో ద్రుతస్వరలోపముఁగూర్చి సంధి.2సూత్రముకడ గమనించితిమి.

ఇ(క ద్రుతము లోపింపక సంధి యసంభవ మనుట చూతము. స్వరపరక తలో ద్రుతస్వరము లోపించుటచే ఇ(కన్ + ఏమి అనుకీతిగా నుండును. ఇట సంధి వైకల్పికము. ద్రుతమున స్వరము లేమిఁ బూర్వస్వర మన ద్రుతపూర్వస్వర మగు చున్నది. సంధి రావలె నన్న (ద్రుత)పూర్వస్వరమునకును బరస్వరమునకు రెండింటి స్థానమునను బరస్వరమే యేకాదేశము గావలె. ద్రుతమునకుఁ బూర్వమునం దున్న యచ్చునకును, ద్రుతమునకు మీఁద నున్నయచ్చునకు రెండింటికీఁ గలిపి పరస్వర మేకాదేశ మగునపుడు ద్రుతము తనంత తాన నష్ట మగును. నడుమ నున్నద్రుతము తోఁ గూడఁ బూర్వపరస్వరములకుఁ బరస్వర మేకాదేశ మగును. కావున ద్రుతము లోపింపనిదే సంధి యసంభవ మనుట యసంగతము.

ఇంతకు ముందు 'వచ్చె నతఁ డనుచో- ఉత్వసంధిని జేసి 'ద్రుతస్వరలోప మున కింతకంటె మార్గాంతరము లేదు గదా' యనుటయు 'వచ్చున్ + ఇచ్చుడు' అసంభవ మగుటఁ జెప్పుటయు పఠులవారివచనములలోఁ గొంతభేదమును సూచించును.

ద్రుతమందు స్వర ముండఁగా (నాద్రుతము మొత్తము లోపించి) అంతకు

ముం దున్న స్వరమునకు సంధి యగు ననువీరిప్రక్రియకంటె స్వరపరకతలో ద్రుతస్వరము లోపించి పూర్వస్వరమునఁ దత్పూర్వస్వరమునకు సంధి జరుగుట యనుసూరిమతము యుక్తము కదా.

“కననయ్యో డనఘ. సూరియుఁ బ్రాథమ్య సాధింపలేదు.” (ఉ.40) అనఁగా నియ్యది యికాదులలోఁ జేరు ననవలెనా? “మహాకవిప్రయుక్తస్థలము” (ఉ.41) లికాదులలోఁ జేర్చుట వీరిమతము. కననయ్యో డనఘ, ఒనర్చు దురుమహిమ, చేయు దేను. అనుభట్టమూర్తిద్వర్ధికావ్యప్రయోగము లిచ్చిరి. చెడఁగొట కింతె, ననుభాస్కరశతకస్థలమును, నగిం చటు అనుపంచతంత్రప్రయోగమును ‘మహాకవిప్రయుక్తస్థలములు’గా వర్ణులవారు పేర్కొముటనుదావహము. భాస్కరరామాయణాద్విస్థలములు గూడ సామాన్యకవిప్రయోగము లని (ఉ.138) తక్కువచేయ కున్న బా గుండెడిది. మహాకవి సామాన్యకవి యని నిగ్గఱియించుట కొధారము వర్ణులవారిపదనములుమాత్రమగుట యెప్పునా?

ఇచ్చటనే వీరు ‘కొలిచి తబ్బిజను కొలిచితి నబ్బిజను, చేసి తచ్యుతార్చనము చేసితి నచ్యుతార్చనము (అహో.) (ఉ.41) అనియుఁ జేర్కొనిరి. అనఁగా నివియు నికాదులలోఁ జేరిన వన్నమాట. ‘మహాకవిప్రయుక్తములు గ్రహింపఁదగు’ నన్నవీరివి యేమహాకవిప్రయుక్తము లని యిటఁ జేర్కొనిరి. అహో. పలుకులే తప్ప కవిప్రయోగమును సయితము చూపలేదే. ఇంతకు ముందు “కొలిచి తప్పుడు అను రీతి గలయనిష్టరూపములు గలుగనేరవు. చేసి తచ్యుతార్చనము- చేసితి నచ్యుతార్చనము అనునహోబలపండితీయప్రామాదికవ్యాఖ్య-’ (వ్యా.సం.స.237, 388) అని యహో. వ్యాఖ్య ప్రామాదిక మనిరి. కాని యిట నదే ప్రామాణిక మగుటకు మహాకవిప్రయోగమొక్క తేసి జూపిన బా గుండెడిది గదా యనిపించు. అహో. హను మానుఁ డిత్యాదులు చూపె. మహాకవిప్రయుక్తములు గా వని తిరస్కరించిరే. (అహో. సాధించినవిధానము దుష్ట మయినఁ గావచ్చు. కాని యాకారణముచే శబ్దమును దుష్ట మవరారు గదా. సూరి సమచితముగనే సాధించెను. అయ్యుఁ దిరస్కరించిరే.) మఱి యీరూపములయెడ నాప్రామాదికవ్యాఖ్య ప్రమాణ మగుట యేమి? సూరియభిప్రాయమును విమర్శించుట కయియుండు నేమో.

కననయ్యో డనఘ యనురీతివి కేవల మాధునికము లగుటయె కాక మిక్కిలి యరు దవుటచేతను (క్వార్థకేకారసంధివలెనె) సూరి యుపేక్షించె ననఁదగు. భాషా

సామాన్యలక్షణనిరూపణమున నది యుచితమ.

ఇకాదులకు సంధి వైకల్పికమే. కననమ్యో డనఘ యనురీతిస్థలములందుఁ గన్పించును. అందుకయియే వీరు సూత్రమున బహుళపదమును బ్రయోగించి రనవలె. సంధి నిత్యముగా వచ్చునట్టితావులు లేవుగదా. కాన నిటఁ బ్రవృత్తి కవకాశము లేదు. అన్యకార్యము నేదియుఁ గానరాదు. వీరును నిరూపింపలేదు. ఇకాదు లని గణము నేర్పఱచుటచే సంధి లేనిస్థలము లికాదులలోఁ జేరవు గావున నిచట నప్రవృత్తి యుండదు. ఇకాదులకు వైకల్పికసంధిని సూరియు స్పష్టము చేసెను. ఇంత బహుళ మనువఱులవారిసవరణ చేరి? పైయాధునికప్రయోగముల నుద్దేశించిమాత్రమే బహుళ మని రనవలె. సూరి బహుళపదమును బ్రయోగించినయనేకస్థలములలో ‘స్పష్టముగా’ నిరూపింపఁబూనినవీరు (తత్స. 91 మొ॥) ఇట లక్షణము స్పష్టముగా నిరూపింపఁబడు ననియే బహుళపదమును బ్రయోగించిరా?

ఇకాదులకు సంధి వైకల్పిక మని చెప్పి యాధునికప్రయోగములను విశేషస్థలములుగాఁ బ్రస్తావించుట యుక్తమును స్పష్టతాసాధకము ననఁదగు. ఉ.సంధి. 31. సూత్రస్థలమును జూచిన నిట నర్వాచీనప్రయోగములనుబట్టి బహుళ మనుట తగదని గుర్తింపవచ్చును.

ఇక పీరిమిగిలినవిధానమునుగూర్చి పరిశీలించుము. వీరు సూత్రమున “అచ్చు పరం బగునపు’ డనుట యనవసరము. “ద్రుతలోపపూర్వకపరరూపసంధి యనుట చేతనే అచ్చు పర మగుట యనునర్థము సిద్ధించుచునే యున్నది. ఇంతకు ముందు సూత్రములందును సీదళము లేదు. ఈసూత్రమున లేకున్నమాత్రమున నీకార్యము హల్లు పర మగు నపు డగునిబ్బంది లేదు. ‘అచ్చు పరం బగునపు’ డని సూత్రమునఁ జెప్ప నక్కఱ లేదు.

ద్రుతము నిటఁ గూడ సస్వరముగాఁ జూపుటచే “ద్రుతలోపపూర్వకపరరూప సంధిని’ జెప్పుకొనవలసివచ్చుటయు నందువలననే యికాదులకు సంధిని జెప్పుకొనుట వఱులవారిమతమున నవసరము లైనవి. సూరిమతము భిన్నము. తదనుగుణముగా ద్రుతపూర్వస్వరమునకు సంధి ప్రాప్తించు చుండఁగా సూరి యికాదిభిన్నములకు సంధిని విపేధించెను. అది సూరిమతానుగుణము. (చూ. ద్రు.)

ఇకాదులలో వఱులవారు ఎట్లకును శబ్దమునకు ఏలకు ఏని అనునవి పర

మగునపుడు సంధి వికల్ప మని వివరించిరి. (ఉ.41) 'ఎట్టకేలకు' అనుదానికి వే తొకయజాదిశబ్దము పర మైనపుడు నిల్లె (ఏలకును శబ్దమునందును ద్రుతపూర్వో తారమునకు) సంధి వికల్ప మని చెప్పఁదగును. అందు, ఇందు, ఎందు, అనువాని వలె ఎట్టకు, ఏలకు అనువానికిఁ బ్రథమేతరవిభక్తి విధివే వైకల్పికసంధి యగు నని సూరిపితముగాఁ జెప్పఁదగు నేమో పరిశీలించఁదగు.

అశ్రేణీతపరకసంధి :

'అచ్చున కాశ్రేణీతంబు పరం బగునపుడు సంధి తఱుచుగ నగు' (10) నను సూరిలక్షణమును దాదా పట్టే (అశ్రేణీతము) గ్రహించిరి.

సం.లో 'ద్విరుక్తత్రిరుక్తశబ్దభాగ' మెల్ల నాశ్రేణీతమే యని చెప్పఁదగి యున్నను -- పాణినీయవ్యవహారము ననుసరించి సూరి -- (ద్విరుక్తముయొక్క పరరూపమాశ్రేణీత మని వివరణము వ్రాసె) (వ్యా.సం.స.522) ననిరి. శబ్దకాస్త్రమున నట్టికాస్త్రమునకనుగుణముగాఁజెప్పట యుచితమ కదా. కానియిది మాత్రము నీరు 'ద్విష్ట్ర రుక్తములపరరూపము లాశ్రేణీతము లనఁబడును' (ఉ.41) అనిరి. బాల.వివరణము (పాణినీయము?) సరి కా దని వీరియుద్దేశ్యము గావలెను. మినుమినుకుమిన్ను అను కీతిగాఁ ద్విరుక్తస్థలములు గలవు. తొలతొలఁగుతొలఁగు మనుచున్, పిలుపిలుపు పిలుపు మనుచున్ (రాజ.2.72) తొలతొలఁగుతొలఁగు మనుచుం, దలతలతలమను చు (రాజ.3.45) నిలు నిలు నిలు పోకు నిలు పోకు పోకు పోకు నిలు నిలు రఘురామ (రం.రా.159పుట)యని త్రిరుక్తపరకత్వమునను నాశ్రేణీతపరకతయందుఁ జెప్పిన కార్యములు గాననవుచున్నవి. ప్రసిద్ధి ననుసరించును సూరి పై నట్లు పేర్కొని యుండును.

తఱుచుగ ననుటచే నొకానొకచో వైకల్పికసంధి కల దని సూరి 'ఏమి యేమి' యనునది యుదాహరించెను. దానింగూర్చి వీరు "ఏమి యేమి యనుసంధ్యభావము నకుఁ బ్రాచీనమహాకవిప్రయోగ మగుపడదు. ఏమియేమియొ నాహృదయమందు అను కళాపూర్ణోదయప్రయోగమున ఏమిశబ్దములు కెండును భిన్నార్థకములు గాన నాశ్రే ణీతస్థలము కా దనఁదగును. (ఉ.42) అనిరి. 'కా దనఁదగు' ననుట యేల? ప్రయోగ ములు లే వను యేల? ఇది వీరివివరణవాక్యమునుబట్టి కళాపూర్ణోదయప్రయోగము

ప్రాచీనమహాకవిప్రయోగముగాఁ నలఁచినట్లు చెప్పవలె. తిక్కనాదులనే యర్వాచీనులుగాఁ జెప్పినవరులవారు సూరన ప్రాచీనుఁ డని తలంచుట సక్రమమా? అర్వాచీనుఁ డైనసూరనప్రయోగమున నిట్టిసంధివికల్పత్య మున్నను 'కా దనఁదగు' ననుచేల? ప్రాచీనమహాకవిప్రయోగ మగుపద దనువీరినిర్ణయమునకు బాధకము గాదు గదా. ఇంక నర్థభేదమునుబట్టియే యైన 'కా దనఁదగు' నన నేల? కా దని నిశ్చయింపఁదగదా? అర్థభేద మేమో వరులవారు వివరింపలేదు. కళాభార్యోదయమందే స్థలాంతరమున 'ఏది ఏదీ యిది చాలఁ గ్రోత్త (1.94) అని ప్రయాత్తము. ఇంచుక యించుక గాని (శృం.నై.2.68) మొదలగుప్రయోగము లిట్టివ. కావున 'ఇట్టియెడ సంధ్యభావమునకుఁ బ్రయోగము గన్పట్టలేదు. ఎట్టియెడట మున్నగువాని నుదాహరించుట తెస్స (వ్యా.సం.స.268) యనుట సరి కాదని నిశ్చయింపఁదగును. బహుశః పైసం.లోనియభిప్రాయము ననుసరించియే కాఁబోలును ఉ.లో. సంధి లేమియుఁ గల దని యెఱుంగఁదగు' (ఉ.41) నని ఎట్టియెడట నన్నదే చూపిరి. (ఇట 'నెట్టెదురు' అనుకీతిప్రయోగము గల దేమో చెచుకవలె.) కాని పైని చేర్కొన్నరీతి సంధ్యభావస్థితి కవిప్రయత్న మైయుండుటంబట్టి సూరి 'యొకానొకచో వైకల్పిక సంధి' యనుటలో దురుక్తి లేదు.

అది యట్లుండఁగా 'విశ్వకర్ముని' అని యొకేయొక్కరూపమునుబట్టి విశ్వకర్ముకు వికల్పముగా విశ్వకర్ముఁ డనురూప ముండవలె నని నిశ్చయించినవరులవారామార్గములో 'ఎట్టియెడట? అనునొకేస్థలము ననుసరించియు వైకల్పిక మనుటపిరుద్దమనరాదు. అయ్యు నీసంధ్యభావమునకుఁ బ్రయోగాంతరములు గలవు గాన సూరిమతమునను విరోధము లేదు.

అపదాదిస్వరపరకసంధి :

'అంద్యవగాగమంబులు దప్ప నపదాదిస్వరంబు పరం బగునపు డచ్చునకు సంధి యగు' (11) ననుసూరిక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. వీరు పెక్కుచోట్ల సూరి సూత్రమును సవరించుటవలన నన్వయములు గల్గి నిట సూరిసూత్రము నట్లగ్రహించుట వలన వీరిమతమున రోధము లేర్పడినవి. 'సంఖ్యకుం బూరణార్థంబు నం దవగాగమం బగు' (అచ్చి.26) నని 'అవ'ను అగమముగా విధించుటచే నిట సూత్రవివరణములం దవగాగమ మనుట సూరిమతమున నుచితమే. కాని వీ రట

‘సంఖ్యకుం బూరణార్థమున అవప్రత్యయము తుడిచి నిల్చును’ (ఉ.అచ్చి.67సూ.) అని ‘అవ’ను బ్రత్యయముగా విధించిరి. ఇచ్చటనే ‘అవ పూరణార్థకతద్దికప్రత్యయము’ (ఉ.42) అనిప్రత్యయముగనె వివరించిరి. సం.లో ‘అవ అనునది పూరణార్థక ప్రత్యయము’ (బాల.అచ్చి.25సూ.) (వ్యా.సం.స.256) అనిరి. అవగాగమముగాఁ జెప్పినబాల.లక్షణమును బ్రస్తావించుచు ‘అవ’ప్రత్యయ మనుట యింకను విశేషము గదా. ప్రత్యయము నాగమము నభిన్నములా? పిదప వారే “సూరిప్రత్యయ మనక అవద మనుటచేత ఇంచుగాగమము అవగాగమము మున్నగునవి సయితము గ్రహింపబడుచున్న (వ్యా.సం.స.225) వనిరి. అనఁగా బ్రత్యయ మన్న (అవక) ఆగమము సంగ్రహింపబడదు. కాఁగా నాగమమును బ్రత్యయ మనుట యసంగతము. అనఁగా నట వీ రంతకుముందు చెప్పిన (ఆగమ మగు) ‘అవ’ను బూరణార్థకప్రత్యయ మనుట యసంగతము. అట్లే ఉ.లోఁ బ్రత్యయముగా విధించికొన్న ‘అవ’ను కిత్తుగను, నాగమముగను బేర్కొనుట యసంగతము. వరులవారిపైవివరణము ననుసరించియే యాగమమువుపర్ణములను బ్రత్యయములుగా వ్యవహరించుట (ఉ.150, మొ॥) సరి కాదు. ఇంతకు ముందు ఇంచుగాగమమును (ఉ.87) బ్రత్యయ మనిరి.

ఇచ్చటనే యాలక్షణవిషయమును సూచించుచు నిది ‘ప్రత్యయాచ్చరకసంధి’ యనిరి. అవదమనఁగాఁ బ్రత్యయాదికస్వర మని వివరించుచు (ఉ.42) అర్థించు విర్జించు అని యించుగాగమపరకసంధి నుదాహరించుచు వీ రీవిధానమును ‘బ్రత్యయాచ్చరకసంధి’ యని సూచించుట యుచితమా?

ఏని ఏని యన్నవి యవ్యయము లనియు నవదములు గా వనియుఁ బేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.256) వీని నెవ రే నవదము లని రేమో. వరులవారివివరణముచితము.

ద్విరుక్తటకారము :

కుఱుచిఱుకడునడునిడుశబ్దంబులఱడల కచ్చు పరం బగునచ్చడు ద్విరుక్తటకారం బగు. (12) ననుదాని నట్ల స్వీకరించిరి.

వీనిలో కిడు అనుదానిని శ.ర.ప్రతాంత మైనయవ్యయముగాఁ బేర్కొనుటను బరామర్శించుచు వరులవారు బాల.పక్షమున నిది కళయే యనియు. సత్యంతాతిశ

యద్యోతమున నుశబ్దాంత మగుటచే కడున్ అనుద్రుతాంతరూప మేర్పడు ననియు (వ్యా.సం.స.25) తలచిరి. బాల.పక్షమునఁ గళ యనుట కాధార మేది? కడు + ఎదురు అనియె సూరి యిట నుదాహరించె ననియా? కుఱు(చ) + ఉసురు అనుచో సమాసమున వర్ణ లోపముతో నుదాహరింపలేదా? శబ్దము కుఱు అన్నది కాదుగదా. అట్లే కడున్ + ఎదురు అనుచో సామాసిక మగుద్రుతలో సానంతరస్థితిని సూరి చూపె నని గ్రహింపఁదగును. కాఁగాఁ గడు ద్రుతాంత సునుట కిచ్చటిసూరియుదాహృతి యాధారము గాఁజాలదు. ఇది కళ యని నిష్ఠ యింపునట్టియాధార మొం చొకటి లేదు. కాఁగా 'కడు' సూరి(బాల.) మతమునను ద్రుతాంత మైనయవ్యయమై యని చెప్పుటలో బాధ లేదు.

పదవ పీరు "కుత్వాఽలయం నీవిధి నీత్య సయ్యునా కడువిషయమున మాత్రము సాక్షిక మని బాలవ్యాకరణసూత్రమును సవరించుకొనవలసియున్న దని (వ్యా.సం.స.257, 259) పేర్కొని కడునడలు కడునెండ యన్న పుదాహరించిరి. ఇట ద్వీరుక్తటకారము లేదు గావున ఒకల్ప మనవలె నన్నమాట. ద్వీరుక్తటకారము రాసిపక్షమున కడు + అడలు అని గదా యుండును. బాల.పక్షమున నిది కళయే యని చెప్పిరి గదా వీ రిటనే. అట్టియెడలఁ 'గఱకుటమ్ము' వలె 'కడుటడలు'కావలె. లేదా (కాటడవివలె) కడలుక యని కావలె. కడునలుక యని నడుమద్రుతమొక్కడ నుండి మైనది. ఇట నుగాగమము విధింపఁబడలేదే. ఇంకఁ బాక్షిక మగుద్వీరుక్త టకారము రానపు డెల్ల నత్యంతాతిశయార్థమును దదర్శబోధమునకై నుశబ్దము నుండునా యివట. నీసింబట్టియు నీశబ్దము ద్రు.ప్ర.యే యని నిశ్చయింపవచ్చును.

కడున్ + అడలు అనుచో సమాస మైన ద్రుతము లోపింపక తప్పదు.(అపుడు ద్వీరుక్తటకారమును దప్పదు. కడునడ లని ద్రుతము నిల్చియున్నది(లోపింపలేదు) అనఁగా నీయది సమాసమే కా దన్నమాట. ద్వీరుక్తటకార మగునది సమాసములందే యని సామాసికద్రుత(అది)లో సానంతరూపప్రదర్శనముచేత సుస్పష్టము. (లేనిచో సూత్రము కుఱుచ చిఱుత ఇత్యాదిగ నారంభించి యెట్లో చెప్పవలసియుండును.) కాఁగా ద్రుతలోప మైనపదవ నుండు కడునెండ లేదా కడెండ యనురూపములు చూపినఁ గాని దీని కీకార్యము సాక్షిక మనుటకు వీలు లేదు. అట్టిరూపములు లేవు. కావున కడుశబ్దమునకును ద్వీరుక్తటకారము నీత్య మని గుర్తింపవలె. వరులవా రీయంశమును వివర గుర్తించి యుద్వ్యోతములో 'కడుశబ్దకారమున కాచ్చికసమా

సమున ద్విరుక్తటకారము వచ్చును. కట్టెనురు. కడునడలున' అనునది వ్యస్తస్థలము' (ఉ.43) అని వివరించి సూరింక్షణమే నిర్దుష్ట మని స్పష్టము చేసిరి. కాన సం.లోని వీరివివరణము పొరపాటని వీరివాక్యములవలననే గుర్తింపఁదగు.

కాని వీరు 'ఇట (కడునడలు) కడు + ను అనునది స్రుతోవజీవిశబ్దము. నుశబ్ద మత్యంతాతిశయమును దెల్పును. ఇది ద్రుతప్రకృతిక మనెడిశ.ర. సరి కా (ఉ.43) దనుట సరి కాదు.

ఇట నుశబ్ద మత్యంతాతిశయమును దెల్పుచున్న దనియే యనుకొందము. ఒక వేళ నాయర్థవిశేషమును వివక్షింపము. అప్పుడు నుశబ్దము రాదు గదా. అట్టియెడల 'కడడలు' అని యగునా? ఇట ద్విరుక్తటకార మగుట కిది సమాసమును గాదు. అనఁగా సమాసము చేయఁదల(వక వ్యస్తముగనె ప్రయోగించుచుంటిమి. ద్విరుక్తటకారము రాదు గదా.

సమాసము చేయనిచో నర్థవిశేషము లేకున్నను శబ్దము నిరర్థకముగనె యగు ననవలెనా? లేనిచోఁ గడడలు అని కావలెను.

'కడు' అన్నది కళ యగునపుడు సమాసము విత్యముగా నవు నని చెప్పవలెనా? లేనిచోఁ గడడలు అని కావలె.

వ్యస్తతయందు నుశబ్దము నియతముగా నేల చేయవలె. కాకున్న 'కడుకడు కడు కరుణాశీలు' డనురీతిగా నుండవలె. కాని కడుంగడు అనురీతిగనె ప్రసిద్ధ మగుట స్పష్టము. (చూ.విల్ల) 'కను' చార్థకనుశబ్దాంత మనువరులవారివివరణ మసంగతము.

కత్వాదులయందు హల్లునకు మాత్రమే ద్విరుక్తటకార మయి అడలమీడి యుత్తము నిల్చియుండు ననియు (కుట్టు + ఉసురు) విదవ నుత్తసంధి యగు ననియు వీరు భావించిరి. (వ్యా.సం.స.257) కుట్టు + ఉసురు అనుచో సంధియే వచ్చును గాని టుగాగమము రానేర దనుచు నిట్లు వివరించిరి.

"అడల కవ్యవహితాచ్చరత్వము సూరిచే నుద్దేశింపఁబడలే దని యాతనియచా హ్యతులె విశదీకరించుచున్నవి. కాన నచట మిగిలినఉకారమునకుఁ బరరూపసంధి

వర్తిల్లును. అంతియ కాని వట్టుటునురు కుటుటునురు మున్నగునవిష్టరూపములు కల్గనేరవు. అట్టిటుగాగమనివారణమునకె యీసూత్ర మీస్వరసంధిసందర్భమునగ్రంథ కర్తచే నుసంగతముగ నిల్పుటదెను' (వ్యా.సం.స.208) ఇందు టుగాగమము వారింపబడుట కుత్వసంధియె యగు ననుటకు సరి యైనయాధారము గానరాదు.

అవ్యవహితాచ్చరతత్వ ముద్దేశింపబడలేదు గావున మీద నుత్వ మున్నను అకారడకారముహల్లులకు ద్వీరు క్తటకారము వచ్చి కుట్టు + ఉసురు అని యగును. దీనివలన నుత్వసంధి యగు నని యెట్లు చెప్పుదురు. టుగాగమము రాక యుత్వసంధి యగుటయె యుద్దేశించినయెడల హల్లులకె యేల? ఉత్వసహితములకు (అడులకు) ద్వీరు క్తటకారము గాదేశించిన సంధిగౌరవమును దగ్గిపోవునే లేదా.

ఉత్వసంధియె కాదు టుగాగమమునకు వ్యవహితాచ్చరతత్వము సుద్దేశింపనపుడె సంభవించును. అడలకుఁ బరిస్వర మవ్యవహితముగా నున్నపుడు (నడిమియుత్వ మెట్లే నుండదు కాన) నుత్వసంధికే బ్రసక్తి లేదు. కాని టుగాగమము సయిత ముత్తునకె కదా చెప్పినది. ఉత్వము లేమి నుత్వసంధిపలె టుగాగమమునకును బ్రసక్తియె లేదు. కాఁగా టుగాగమ మనిష్ట యై వానిని వారింపవలె నన్న నవ్యవహితాచ్చరతత్వ మునె యుద్దేశించె నన్నపుడె యది సంభవించును. (సంధి చేయవలసినప్రక్రియాగౌరవమును దగ్గును.)

అయినను నీయంశము సుదాహృతులనుబట్టి యెట్లు నిర్ణయింతురు? అవ్యవహితాచ్చరతత్వము సుద్దేశించినకు కుట్ + ఉసురు అని చూపవలయునా? ఇష్టసమాసమున నుగాగమము చెప్పుచో రాజుయొక్క + అజ్ఞ యనురీతిగా యొక్కను జూపలేదా. చేతతోడవలనల నిత్వము చెప్పుచో నీచేతన్ + ప్రోబ్బ అని యేల చూపెను. చూపె గావున ద్రుతము లోపింప దన్న నిష్టరూపనిధి యెట్లు. ఇత్వము చేసినపిదప నిష్టరూపనిధితై ద్రుతలోపము చేయుదురా? కాఁగా కుటు + ఉసురు అని యుత్వముతో సుదాహరించుటనుబట్టి యవ్యవహితాచ్చరతత్వము సూరిచే నుద్దేశింపబడలే దని చెప్పుటకును పీలు లేదు. ఉద్దేశించెదా లేదా యన్నది తరువాతసంగతి. ఉదాహరణములను బట్టి నిర్ణయింపరా దన్నది ప్రస్తుతాంశము.

టుగాగమము రా దనుటకే సంధిసందర్భమునఁ జెప్పె ననుట కూడ సరియైన యాధారము గానేరదు. టుగాగమము వచ్చు నన్న నీసందర్భము గుదురదా? పుంపులు విధింపకపూర్వమే పుంపులపై నుగాగమము చెప్పలేదా (సింగపూంగోదమ) సందర్భము

కుదుర దనియే యందము. ఇష్టము గానటుగాగమము రాకుండ లక్షణమున నేర్పాటు చేయవలె గాని వే తొకకల్పన చేల?

నిజమునకు కుటు + ఉనురు అని యుండ 'నుత్తున కచ్చు పరం బగునపు (సంధి.1) డనుసూత్రముచే సంధి రావలసియుండగా దానిని బాధించి కర్మధారయం బులం దుత్తున కనుసూత్రముచే టుగాగమము రావలెను. దానిని సైతము బాధించియిది ద్విరుక్తటకార మగు ననుటకు వీలు లేదు. ద్విరుక్తటకారము హల్లంకె యగుచున్నది. టుగాగమ మగుటకు హల్లంతో ఏమిత్తము లేదు. కర్మధారయ మయి, ఉత్తున కచ్చు పరము గావలె. ద్విరుక్తటకార మయినను నాలక్షణము లిందుఁ గలవు. కుట్టు ఉనురు అనుచో టుగాగమ మగుటలో బాధ యేమి? ద్విరుక్తటకారము అడ(హల్లు) లకుఁ గాఁగా, (మీ(ది)ఉత్తునకు టుగాగమము గావచ్చును. రెండింటికి స్థానములు వేరు గదా. ఇంక ద్విరుక్తటకారము నిత్యముగా విధింపఁబడుటంజేసి కుటుటునురు అనుకీర్తిరూపము నివారింపఁబడును గాని 'కుట్టుటును' రన్నది వారింపఁబడుట కవ కాశము లేదు.

ద్విరుక్తటకారవిధి టుగాగమమునకు బాధకము గా దనుటను గుర్తించియే తుదికి వీరు టుగాగమము వారించుటకు సంధిసందర్భము నాశ్రయించియుందురు. అనఁగా సందర్భమునుబట్టి (లేక కుట్టునురు అని టుగాగమము లేకుండ సూరిచూపిన సామర్థ్యమునుబట్టియో) టుగాగమమును వారించుకొనవలసినదే కాని లక్షణమున నేమియు నాధారము లే దనవలెను. మఱి వీ రుద్ధోక్తమున నయినను నట్టియత్నము చేయలేదు.

బా.సా.వే. పేర్కొన్నట్లు సూత్రమున 'అడల' కనక 'ఋడుల' కని చెప్పిన టుగాగమమును సలక్షణముగా వారింపఁబడును. ఇంకను ద్విరుక్తటకారము చేసిన విదప సుత్త్వసంధిప్రక్రియాగౌరవము నుండదు. ఈశబ్దములలో ఋడులే కాని యితర స్వరము తోఁ గూడిన అడలు లేవు. కావున ఋడు లనుట యింకను స్పష్టతర మై యుండును.

అడ లన్నను ఋడుల కగునవకాశము లేకపోలేదు. ఇటం గృత్కగృతవచేములు వరంబు లగునట్లు కగచయవలకు లోపం బగు' (కృత్-2) ననుసూత్రముచే గకారమునకు లోప మగు ననఁగా, అలుగు + క యనుచో గువర్ణముమొత్తము లోపించు

చున్నది గదా. అట్లు యిటఁ గూడ అదల కనుదానిచే సస్వరము లగుఅదలకు ద్వీరు క్తటకార మగును.

ఇట్లు కుఱు + ఉనురు కుట్ట + ఉనురు కుట్టునురు అని యగును. కాఁగా కుట్టు + ఉనురు అనురీతిప్రక్రియను జెప్ప నవసరము లేదు.

పీదవ 'సంస్కృతశబ్దవరకత్వమున నిట్టిసంధి లాక్షణికమహాకవిసమ్మతము గాదు. బాలవ్యాకరణపక్షమునం దన్ననో కడుశబ్దేతరము లగు'కుఱు' మున్నగురూపము లాచ్చికవృత్తిలో మాత్రమే సిద్ధించును గాన నందు కుట్టునురు మున్నగురూపము అవృత్తి నేరవు. కడుశబ్దపక్షమున నీద్వీరు క్తటకారవిధి పాక్షిక మని యివలె తె వ్రాయఁబడెను.' (వ్యా.సం.స.259) కడుశబ్దమునకుఁ బాక్షిక మనుట సమంజసము గా దని యివలె తెలులవారివచనములనుండియు గ్రహించితిమి. మిశ్ర సమాసములందు కుఱు అనురీతిరూపము లుండవు గావ ద్వీరు క్తటకారప్రసక్తి యుండ దను టుచితమే. మిశ్రసమాసములె లే వనఁదగు.

కాని యిట్లు చెప్పవారు కడుశబ్దమున కీవిధి పాక్షిక మనుట నిట మలలఁ బ్రస్తావించుటలో దానికి మిశ్రసమాసములందు నునికి సిద్ధ మైనను ద్వీరు క్తటకారము రానేర దనియు నయ్యది పాక్షిక మనుటవలన సిద్ధ మైన దనియుఁ జెప్పట తాత్పర్యము గావలె. ఏల యన సోమన కట్టుగ్రముగ, కట్టుగ్రుఁడు అని ప్రయోగించుటను బ్రస్తావించి వీరు "వింతవింతతదృవములను బ్రయోగించుస్వభావము గలవాఁడు గానఁ బయిష్టమున కిట్టుగ్రముగ, కట్టుగ్రుఁ డగుచు అని ప్రయోగించె నేమో" (వ్యా.సం.స. 268) యనిరి. ఏమో యనుటంబట్టి వీరు చూపినపాఠమున కెట్టియాధారమును (తాళ పత్రప్రతులందును) లే దని గ్రహింపవచ్చును. ఇట్లుహించుట సరి కాదు. సమాస మై శ్రుతము లోపించి కడు + ఉగ్రుఁడు అని యుండఁగా (ద్వీరు క్త) టకారము గాకున్న) టుగాగమ మయి కడుటుగ్రు డని యగునా? లేక పెక్కెడల ననురీతిగా నుత్త్యసంధి మై కడుగ్రుఁ డని యగునా? దీనింబట్టి సోమన కట్టుగ్రుఁ డనియెప్రయోగించె ననఁదగును. వింతప్రయోగములె యైనను వీరిసిద్ధాంతములకు విరుద్ధముగాని వింతతో సోమన ప్రయోగించుట యసలు వింత. కట్టుగ్రుఁడు అన్నదే వింతగా నుండును గదా యని తనస్వభావమునుబట్టి సోమన ప్రయోగించె ననరాదా యనియు ననిపించును.

దీనికంటె (మిగిలినవానివలె) కడుశబ్దము నాచ్చికములతో మాత్రమే సమ

సింఠుచున్న దని చెప్పవచ్చును. అప్పుడు కడు సుగ్రము, కడు నభికుఁ డిత్కాదీగా వ్యస్తముగానే ప్రయుక్త మనవచ్చును. అంతే కాని యసలు కడుశబ్దమునకుద్విరుక్త టకారము పాక్షిక మనుటవలన మిశ్రసమాసములందు ద్విరుక్తటకార మసలు రానేర దని చెప్పుట యెట్లు గుఱురును? నిజమున కాయర్థమువలన కడుఱుగ్రుఱు లేదా కడు గ్రుఱు డనురీతిగా నపరూపము లేర్పడుననర్థమే కల్లు నని గుర్తింపవచ్చును. ఉద్యోతమున “కడుశబ్దకారమున కాచ్చికసమాసమున ద్విరుక్తటకార మగు” (ఉ.48) ననుటలో మిశ్రమునఁ గా దని చెప్పుటయే వీరియభిప్రాయ మనవలె నది యసంగతము. ద్విరుక్తటకారము రానప్పుడు కడునభికుఁ డనురీతిగా నుండు నని యెంచుచోఁ గడు నడలున ననుతీరుగా నివియు వ్యస్తస్థలములుగా గుర్తింపవలెను. కాఁగా (మిశ్ర సమాసములు లేవు కావున) నాచ్చికసమాసములు మాత్రమే సంభవించుటచే నందె కడుశబ్దమునకు కుత్వాదులవలె ద్విరుక్తటకార మవు నని చెప్పవలె.

కట్టుగ్రుఱు డనురీతివాసి నంగీకరింపఁదగు.

గసడదవలు :

ప్రథమమీఁదిపరుషములకు గసడదవలు బహుళంబుగ నగు’ (18)ననుసూరి లక్షణమును వీరు దాదాపుగ నట్లే గ్రహించిరి.

సూరి యిట నప్పు డిప్పు డెప్పు డనుశబ్దములు సత్తైకవచనాంతము లనుటనుగూర్చి సత్తైకవచనాంతము లనఁగాఁ బ్రథమైకవచనాంతము లని యర్థము. (వ్యా.సం.స.263) అనిరి. పౌరపాటున నెట్లు చెప్పియుండనవు. విత్యము నేకవచనాంతము లైయుండు ననఁగా శబ్దప్రయోగము ప్రథమయందే యుండు నని చెప్పుటెట్లు? ‘వియ్యము’ సత్తైకవచనాంతమే. వియ్యమును, వియ్యముకొఱకు, వియ్యము వలన మున్నగురీతి నెల్లవిభక్తులు నుండుట లేదా? అట్లే యిటఁ గూడ అప్పటినుండి (వలనకు ద్వితీయ) అప్పటికింబె, అప్పటికి, అప్పటిన్ అనురీతిగా నితరవిభక్త్యంత రూపములు గలవు గదా. ఎప్పుడు నేకవచనాంత మైయుండు ననఁగాఁ బ్రథమాది విభక్తు లన్నింటియందు నేకవచనముతో మాత్రమే యుండుఁ గాని బహువచనముతోఁ బ్రయోగింపఁబడ దనియే కదా యర్థము. ‘అప్పుడుశబ్దము ప్రథమైకవచనాంతమే యన్నంతవఱ కిబ్బంది లేదు. కాని యాశబ్ద మెప్పుడు నట్లు మాత్రమే ప్రయుక్త

మగు ననుట, నిత్యైకవచనాంతము లగుశబ్దము తెల్లఁ బ్రథమావిభక్తియందు మాత్రమే ప్రయుక్త మగు ననుట సరి కాదు.

“వాగనుశాసనులు యదా తదా యని గ్రహించుట ప్రపంచార్థ” మనుటను దృష్టి నుంచుకొన్నను నిటఁ బ్రథమైకవచనాంతము లని యర్థము చేయరాదు.

(యదా తదా అనుచో ఇప్పుడు ప్రస్తావించఁబడలేదు. అయ్యు నది ద్రు.ప్ర. గానేరదు. యదాతదాశబ్దములను గ్రహించుట స్పష్టతకే కాని ఇదాసీమర్థకమును బరిహరించుటను నియమించుటకును గాను.)

చిం. కళలను బేర్కొనుచు తిజ్ఞధ్యశేషషష్ఠీసున్--- సంతాప యదా తదా కిషేవాంశ్చ- యని మున్నుగాఁ బేర్కొన్నది. యదా తదా యనువానిచేఁ దదర్థకము లైనశబ్దరూపము లన్నియు గ్రహించిన అప్పటికంటెన్, అప్పటికిన్ మున్నగునితర విభక్త్యంతములును గ్రహింపఁబడి యవియుఁ గళలే యగును. ప్రథమాద్యంత మైన పుడు (అప్పటికై) కళ యగుటయు ద్వితీమాద్యంత మైనపుడు ద్రు.ప్ర. అగుటయు సమ్మత మైన నయ్యది సామాన్యముగ (శేషషష్ఠీ సున్ ఇత్యాదివేతనె) సిద్ధించుచుండ ‘యదా తదా’ యని విశేషముగఁ బ్రస్తావించుట యేల? ఇట్టిపరిగణనమువలన మిగిలినరామాదిశబ్దములకు భిన్నముగా నివి యెప్పుడు ననఁగా నేవిభక్త్యంతము లైనను గళలే యవు నని తలఁపరాదు. స్పష్టతకే ‘యదా తదా’ యను(పునః)పరిగణనము జరిగిన దని చెప్పుటయే సూరియభిప్రాయము. సంస్కృతమునం దీశబ్దము లవ్యయము లగుటకే నట నెల్లెడల నోకేతీ రగురూపములతో నుండును. కాని తెలుఁగున నివి యేకవచనాంతము లై యాయావిభక్తులతో రూపభేదము నందుచున్నవి. అవి యెల్లఁ గళ లనరాదు. అందుకయి స్పష్టతకుఁగాఁ జిం. చెప్పె నని సూరి వివరింపె నని గ్రహింపఁదగును.

సాంస్కృతికపరుషములు :

తెనుఁగులమీఁదిసాంస్కృతికపరుషములకు గనదడవలు రావు” (14) అను సూత్ర మవిమర్శకృతము. (ఉ.44) అని వరులవారు దీనిని దమగ్రంథమునఁ బొంగించిరి. సం.లో ‘ఈసూత్రము నిర్మూల’ (వ్యా.సం.స.266) మనిరి.న వికృతి శబ్దా త్తనుసూత్రమునకు బాలసరస్వత్యాదులు చేసినవ్యాఖ్య ననుసరించి ‘అపార్థము చేసికొని సూరి యీసూత్రమును భారతప్రయోగవిరుద్ధముగ సూత్రించెను.’

(వ్యా.సం.స.286) సూరిసూత్రమును సూత్రించుటలో బాధలేదు గాని యది యపార్థ మను తెట్లు? పైచిం.సూత్రమునకు వీరు చేసినవ్యాఖ్యయే యసహజముగా నున్నదని యు నసంగత మనియుఁ దద్గంధవరాచుర్వనమున గుర్తించెను. బాలసరస్వత్యాదుల చేసినవి యవవ్యాఖ్య యని సూరి యెఱుంగలేదు. సూరికి ముం దుండి వరుల వారట్లు వ్యాఖ్యానించిన నస లర్థ మేదో సూరి తెలిసికొనెడివాడే.

బాలసరస్వత్యాదులు, తదనుగుణముగా సూరియుఁ జెప్పినయర్థము భారత ప్రయోగవిరుద్ధమా? భారతమున 'ఎంతగుమతు' లనుప్రయోగ మొక్కఁడ చూపిరి. ఇట్టిప్రయోగములు వాఙ్మయములో మిక్కిలి యరు చని వారిప్రయోగప్రదర్శనము తీరునుబట్టియు గ్రహింపవచ్చును. ఇట్టియెడల నీసూత్రమునకుఁ గర్త యెవ రని వరులవారు ఏశ్యసించిరో యానన్నయప్రయోగ మొక్కఁడును జూపలేదు. చిం. కర్త నన్నయ కాఁగా నన్నయభారతమున నిట్టిప్రయోగ మొక్కటియు లేకుండఁగా నట్టియాదేశము భారతప్రయోగవిరుద్ధము గావున బాలసరస్వత్యాదు నీసూత్రమునకుఁ జేసినది యపార్థ మనుట యసంగతము గదా. ప్రథమపురుషక్రియేకారమునకుఁ దిక్క నాదులు వైకల్పికసంధిని బ్రయోగింప నయ్యది భారతప్రయోగప్రసిద్ధమ యయ్యును. నన్నయ తనభారతమునఁ బ్రథమపురుషక్రియేకారమునకు నిత్యసంధియేచేసియున్నాఁ డు కావున నిత్యమను త్తమపురుషక్రియాస్వీతః అని యట నిత్యసంధినె విధించె నని పేర్కొనిరి. అట్లే యిచట దెనుఁగులపై సాంస్కృతికపరుషములగనడదవాదేశము ను దిక్కనాదులు మిక్కిలియరుదుగ బ్రయోగించినను నన్నయ తాను బ్రయోగింప లేదు గావున నట్టిది విషేధించె ననుటకు బాధ యేమి? ఆసూత్రమున కట్లర్థముచేసిన నది నన్నయభారతప్రయోగానుగుణ మయ్యుండ నపార్థ మగు తెట్లు? నన్నయప్రయో గానుగుణ మైయున్నప్రథమపురుషక్రియేకారనిత్యసంధివిధానము చిం., భారతము లేక కర్తృకము లగుట నిరూపించునట్లుడు (వ్యా.సం.స.287) తద్విన్నముగాఁ జెప్పి నయాచోటివ్యాఖ్య భిన్నకర్తృకము లని నిరూపించు నేమో కదా. 'అనుత్తమపురుష' యనుచో 'నుత్తమ' శబ్దము నుత్తమపురుషయ్యుఁ బురుషశబ్దముచేఁ బ్రథమపురుషయ్యు గ్రహింపఁబడు నన్నయర్థ (వ్యా.సం.స.286) (మొంతసహజ) మెట్టిదో (అది యెట్టిదో) యిచట వికృతిశబ్దమునకు 'త్యాదిప్రత్యయములు లోపించిన' మున్నగు వరులవారు చేసినయర్థము నంత సహజ మై యట్టిద యగుచున్నది.

కావునఁ జిం.సూత్రమునకు బా.స.ప్రభృతులు చెప్పినయర్థము సముచితమే.

కాన నీసూరిలక్షణము నిర్మూల మిత్యాదిగా వయలవారు పేర్కొనుట సరి కాదు.

అయినను సూరి తాఁ జెప్పఁదలఁచినలక్షణమునకు నే దేని (నన్నయాధర్వణుల?) మూలము కలిగియుండవలె ననియుఁ గానిచో నాలక్షణము గ్రాహ్యము గా దనుటయు, మూల మున్నయెడఁ గవిప్రయోగవిరుద్ధ మైనను గ్రాహ్య మగు ననురీతి యభిప్రాయముల కవకాశ మీయరాదు.

ప్రాథవ్యాకర్తయు 'తెనుఁగులమీఁదిసాంస్కృతికకతవలకు గదవలు కానంబడియెడి' నని సడ లెచ్చటను లేకుండుటయు గదవలు నరుదుగా నుండుటయుఁ బ్రస్తావించుట గమనార్హము. సీత చంద్రముఖి, ఆమె పతిప్రత ఇత్యాదిగా నీయాదేశము లేకుంటయె ప్రచురము. (రస.) ఇట్టియాదేశము లేకుండుటయె భాషాసామాన్యలక్షణము గావున సూరి యట్లు పేర్కొనుట పెంకయు నుచితము. (చూ.త్రి.శే.)

పిదప 'నేను-ఏను- అనునవి ప్రథమాంతము లగుకళలు వానిమీఁద నీయాదేశము నియతము.' (వ్యా.సం.స. 268) అనుట కేవల మసంగతము. ప్రాసేతరస్థలము నం దుండి కాని వీ రట్టిప్రయోగమునూ నన్నయభారతమునుండి చూపలేదు. అట్టిరూపము లేప్రతిలోను లేవు. తానునేనులు ద్రు.ప్ర.లు (చూ.ద్రుత.) 'నియత' మని యింకను గట్టిగా నెట్లు చెప్పుదురో యర్థము గాదు.

క్వార్టికము - గసడదవలు :

'కూరాత్మం దై సీర లాలిచి- అనుచో క్వార్టికముపై నీయాదేశ మున్నట్లు తిమ్మన చెప్పఁగా నట్టిప్రయోగ మిం కొకటి తిక్కనప్రయోగములందు లేకుండుటం జేసి యటఁ దిక్కన చీరశబ్దభవ మగుసీరను బ్రయోగించినట్లు వీరు పేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స. 272) అట్టియెడల 'ఏను పిదప' అనుచోఁ దప్ప వింక నెచ్చటఁ దిక్కన యీరీతిని బ్రయోగించె నని వీ రివి కళ లనియు వీనిపై గసడదవలు నియత మనియు నిర్ణయించిరి.

శబ్దపల్లవములు - గసడదవలు :

చేపట్టు, చేపడు, కైకొను ఇత్యాదులయందు నీయాదేశము లేకుండుటను గుర్తించినపజ్ఞులవారు కై సేయు, చేసేత ఇత్యాదులలో నీయాదేశ ముండుటనుగూర్చి

యిట్లనిరి. “తై సేయు చేసేతన్ అనునవి పయివానివంటివి కావు. తై శబ్దము ద్వితీయార్థకప్రథమగా వివక్షిత మయ్యెను. కాన నాదేశము వచ్చుట విరుద్ధము గాదయ్యె. చేయి + చేయి + అన్ - చేసేతన్, చేతి + అన్ అని చూపు టుచితము.) అనుచో ‘చే’ శబ్దము ప్రథమాంతము గాన నాదేశము వచ్చుచున్నది.’ (వ్యా.సం.స.273) ఈ సమన్వయ మసంగతము. తై సేయు అనుచో తై శబ్దమువలెనె ‘తైకొని’, చేపట్టు అనుచో తై శబ్దములు ద్వితీయార్థకప్రథమాంతములు. చేసేత ననుచో, జేయి ప్రథమాంతముగా మీద నీయాదేశ మయిన దనిరి. చేపడు అనుచో చేశబ్ద మిట్టిది కాదా? ఆదేశము లేనివాని కాదేశ మైనవానితో భేద మున్నట్లుగా వీరు పేర్కొన్న యంశము సామ్యమే యవుచున్నది.

అస లిచ్చట ద్వితీయార్థమును గూర్చినప్రసంగ మేం? ద్వితీయార్థక మైనఁ బ్రథమమీద నీకార్యము గాదా? నిద్ర వోయె నన్న దిట్లే గదా. లక్షణమున శబ్దము ప్రథమాంతము గావలయుటఁ బ్రస్తావింపఁబడినది కాని యది యేయ్యమునం దయినది కావలెనో నియమింపఁబడలేదు గదా. వీరును ద్వితీయార్థకప్రథమాంతముపైని ‘తై సేయు’ అని గనడదవాదేశము చూపిరి. ద్వితీయకుఁ గాని ప్రథమ పైనినీకార్యమును జూపిరి. (చేసేత) అట్టియెడల తై సేయు అనుచో ద్వితీయార్థమునుగూర్చి ప్రస్తావింపుట కిటు సందర్భ మే మే నున్నదా? స్పష్టతకయి వివరించి రేమో. కాని యది లేని సందేహములను గల్పించు.

ఏ దే మైనను తై సేయు - తైకొని, చేపట్టె; చేసేత - చేపడు అనువానికిఁ బోలిక లే దనుట సరి కాదు. కావున నిట్టికారణముచే నాదేశతదధావములను నిరూపింప వీలు లేదు. ఇటు రెండవవిధ మైనరూపమును (తై గొను, చేచేత మొ॥)లేదు. కావున బాహుళికముచేఁ గొన్నియెడల తెల్లవారు, తెల్లగా ఇత్యాదులవలెఁ బ్రవృత్తియుఁ గొన్నియెడల నప్రవృత్తియు నని చెప్పనవు. ఇవి శబ్దపల్లవము లగుట వీని వర్ణవికారములు విశిష్టవిషయములు. మినువడు మారుకొను మొ॥

సమాసము - గనడదవలు :

‘శేషషష్ఠీసమాసమునందును గర్మధారయమందును నీగనడదవాదేశమురాదు. ఈయాదేశము వ్యస్తమాత్ర(ద్వంద్వేతర)గోచరము.’ (వ్యా.సం.స.273) ద్వంద్వే

తరము లగుసమాసములందు లే దని (వ్యస్తస్తలమున మాత్రమే యుండు ననియు) చెప్పఁదలంచునట్లు శేషషష్ఠీకర్మధారయసమాసములను బ్రత్యేకించి పేర్కొనుట విశేషము బహువ్రీహి, ద్వితీయాదితత్పురుషయిలందు సంగీకరింతువా? నెల తక్కువవాఁ డని సూరియ చూపె. వ్యధికరణసమాసములలోఁ బూర్వపదము ప్రథమేతర విభక్త్యంత మగుచుండ శేషషష్ఠి నైనను నిటఁ బ్రస్తావింప నవసర మేమి? ద్వంద్వే తరసమాసములందు లే దని స్పష్టముగాఁ జెప్పనవునే.

కర్మధారయబహువ్రీహులలోఁ (ద్వంద్వేతర) బూర్వపదము ప్రథమాంత మగుట సంభవించును. ఇందుఁ గర్మధారయములలోఁ బూర్వపదము స్త్రీసమమైనపు డీయాదేశ ముండుటను వరులవారు సంగీకరించిరి. “ఒండుగడ, ఎంత, అనునవి ప్రథమాంతములే యగుటచే వీనిపయిని నాదేశము వచ్చుటయె సహజ”(వ్యా.సం.స. 274) మనిరి. అనఁగా నీయవి సమస్తయిలు గా వని యభిప్రాయము. కాఁగా నాదేశ మున్న వ్యస్తములె యనియు (వీరు వ్యస్తతయందె యాదేశ మగు ననిరి కదా.) అదేశము గానిచో సమస్తము లనియు (సమాసములం దాదేశము లే దనిరి గదా.) గ్రహింపవలె నన్నమాట.

శ.ర.ప్రభృతికోశముల తెలిగంటి తెలిదమ్మికంటి, తెలిపిట్ట తెలిపులుగుఇత్యా దిగా నియమశూన్యముగా నీయాదేశమును సమాసములం దంగీకరించిన వనియు ‘అవ్యయే కర్మధారయే యనులక్షణ మాధర్వణము కాదు. గావున తెలిదమ్మి వెలిదా మర యన్నవి యాధర్వణములుగా నహోబలుఁడు చెప్పట సరి గా దనియుఁ (వ్యా. సం.స.277) జెప్పిరి.

కోశములు చూపినవానిలో నియమశూన్యత యెట్టిది. తెలిదమ్మి యనుచోనాదేశమును జూపి తెలిపిట్ట యనుచోఁ జూపకుండుటయా? నియమవంతముగా నుండవలె. నని కవిప్రయోగములకు భిన్నముగా నిరాధారముగాఁ జూపవలెనా? కర్మధారయమునా? కర్మధారయమున నొకచో నాదేశ మున్న నెల్లయెడల నుండవలసినదే యగునా? ద్వంద్వమునఁ గొన్నియెడల నాదేశము కన్పింపకపోవుటనుబట్టి యది నియమశూన్య మందురా? ఇం తెలి? ఇంతకు ముందు శబ్దపల్లవములలో కైకొను అనుచో నాదేశము లేకుండుటకు, కై సేయు అనుచో నాదేశ ముండుటకును వీరు చేసిననియమ మెట్టిదో గమనించియున్నారము కదా. కాఁగాఁ గోశములు’ నియమశూన్యము’గాఁ జూపె ననుట సరి కాదు.

‘అవ్యయే కర్మధారయే’ యన్న ధాధర్వణము గా దనిరి. అవు గాక. అధర్వణుడు చెప్పినఁ గవిప్రయోగములందు లేకున్నను నాదేశము పాక్షికముగా నియతముగా నుండు నని చెప్పవచ్చు నేమో. (ధాత్యుడు మొ॥) అధర్వణుడు చెప్పకున్నఁ బ్రయోగములందు నున్నను సంగీకరింప వీలు లేదా? దీనింగూర్చి నిర్ణయించునపుడు కవిప్రయోగములు ప్రధానము. కాని యొకలాక్షణికుడు చెప్పటయుఁ జెప్పకపోవుటయు నన్నదానినిబట్టి నిర్ణయింపరాదు. సయికారిక యాధర్వణము కా దనియె యందము. శృంగారభూషణుఁ డనువాడు లాక్షణికుడు చెప్పెను గదా. అతఁ డప్రామాణికుఁ డనియు, నధర్వణుడు చెప్పిననే ప్రమాణ మనియు సంగీకరింతము. ఈశృంగారభూషణునిమతము నధర్వణుఁ డెల ప్రస్తావించెను? ఆయంశము తాను సమ్మతించనియెడల దానిని దనగ్రంథమున నుద్ధరించుట యేల? ఇతరలాక్షణికులపేరఁ జెప్పినచోట్లఁ గూడ నది యధర్వణసమ్మత ముందురే. ఇతరలాక్షణికులమతముగాఁజెప్పుచో నొక్కటి యధర్వణునకు సమ్మత మనియు నొకటి గా దనియు నియమించుట కారాధా మేమి? వరులవారినిద్దాంత మొండ కాకూడదు గదా. కాఁగా నీకారిక నధర్వణుడే చెప్పియున్న నయ్యది యధర్వణాంగీకృత మనక తీతము. కాఁగా నహోబలవత్యాదు లట్లుదాహరించుటను వరులవారు తిరస్కరించుట యశ్చాయ్యము. కాఁగా గర్మధారయమున గనడదవాదేశ మధర్వణసమ్మత మనియుఁ దేలినది. (కాకున్న నిబ్బంది లేదు కాని యైనది.)

వీరె యొకపక్షమున ‘దెలిదామర, తెలిదమ్మి మున్నగురూపము లే వేని సమ్మతించునపుడు నిక్కలాదిసూత్రము గాని ప్రౌఢ.సమా.గిరి.నూ. కాని యాశ్రయించి సామాసికవిధిగాఁ గల్పించుకొనవలెనె కాని కర్మధారయద్విగుపులలో గనడదవాదేశము పాక్షిక మనుట చింతాచుణిధారతములకు సమ్మతము గా దనిరి. (వ్యా.సం.న. 277) ఏ మైనఁ దెలిదమ్మి యనురీతి నాదేశము గలరూపము సంగీకరించుపక్షమును గల దని వరులవారు పేర్కొనుటకు సంతసింపవచ్చును. చిం. చెప్పియుండమిఁ దత్సమ్మతము గా దందురు గాక. చిం. చెప్పని వస్తి భాషయం దుండరా దని గాని తప్పనిసరిగా సంగీకరింపవలసివచ్చుచో నెట్లో సాధింపవలె ననియుఁ జెప్పుచేల?

భారతసమ్మతము గా దనుట యుచితముగా లేదు. “నలుగడలు ఇరుగడ ఇరువది యలువది నలువది మున్నగుచోటులం దెల్ల గనడదవాదేశ మయ్యె నని

(సమాసాశ్రయవిధిగ) యెఱుంగునది' (వ్యా.సం.స.346) యనిరి. నలుగఱాడులు భారతమునందలివె. కావునఁ 'గర్మధారయద్విగుపు'లందు గనడదవాదేశము భారత సమ్మతము గా దనుట సరి కాదు. భారతమున బ్రయోగములు లే పని యీయాదేశమును దిరస్కరించుటయు నందువలన నీకార్యము స్రాప్తింపకపోవుటచేత భారతాదులయందలిప్రయోగములలోనిగనడదవాదేశమును మార్గాంతరమున సాధించుటయు సక్రమములు గావు గదా. ఈయాదేశము 'నొకపక్షమున సమ్మతించునపు' డనిరే. వే తొకపక్షమున నంగీకరింపకుండుట కవకాశము గల దన్నమాట. అనఁగా తెల్లతమ్మి యని యుండునా? అట్టియెడల భారతమునఁ దెల్లతమ్మి యని మాత్రమే యున్నదా?

'తెల్లతమ్మి' యనురీతి నీయాదేశము గల దని గుర్తించినపక్షమునను దీనిని సమాసాశ్రయవిధిగాఁ జెప్పనవసర మేమి? బౌద్ధవిభక్తికవచస్తవిధయశ్చ' యని సమాసమధ్యమునఁ గల్గునీయాదేశమును సమాసాంతకార్యముగాఁ జెప్పుటయే విశేషము.

ఇంక సమాసాశ్రయవిధు లేవి? 'సమాసాశ్రయవిధుల నాంధ్రవైయాకరణులు విస్తరించి చెప్పలేదు. భూయసీ దేశ్యశబ్దేషు లోపవర్ణాగమశ్రుతిః, నిక్కలాడులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యాంబులు అనునవి యాదిగాఁ గలసూత్రములచే సాధించుకొననగును. (వ్యా.సం.స.274) అనిరి. ఆదిగాఁ గలసూత్రము లేవియో తెలియవచ్చుట లేదు. కాని యసలు పైవి మాత్రము సమాసాశ్రయవిధులను బేర్కొయనునవిగా వరులవారియిచ్చటివివరణమునుబట్టి మాత్రమే గ్రహింపవలె. నిక్కల మున్నగునది సమాసములను బ్రస్తావించునది. సమాసములుగా నాయావానిని బ్రయోగానుసారముగా గ్రహింపఁదగు ననఁగా విండ్లెమ్మి విపరీత మయిన దని లక్షణసాధ్యము గాక ప్రయోగమునుబట్టి గ్రహింపవలసివచ్చుటకు? నిక్కల మొదలగువానికంటె భిన్నముగా నలుగఱాడులఁ గల్పించుకార్య(గనడదవాదేశ) మీవ్యాకరణములందుఁ బ్రస్తావింపఁబడియే యున్నది. కావున దాని ననుసరించియే సాధించికొనుట యెప్పును.

ఇకాదిసూత్రమునందు వరులవారు బహుళపదమును బ్రయోగించిరి. దానిచేఁ 'గననమ్యే డనమ- యనురీతిమహాకవిప్రయుక్తస్థలములసంధిని గుర్తింపవలె నని వారియుద్దేశ్యము. సూరి ప్రస్తుతసూత్రమునను బహుళపదము ప్రయుక్తము. దీనిచే నై నను గవిప్రయోగానుసారముగాఁ బూర్వపదము ప్రథమాంత మగుకర్మధారయాది సమాసములలో గనడదవలు గల్గుటను సాధించుకొనవచ్చును గదా. కావున తెలిదమ్మి,

తెల్లగంటి యిత్యాదులలోని గనడదవాదేశము సమాసాశ్రయవిధిగా నిరాధారముగాఁ జెప్పటకంటెఁ బ్రస్తుతగనడదవాదేశవిధానస్థలమునందలి బహుళపదముచేఁ గవిప్రయోగానుసారముగ నామైయెడల నీవిధిచేతనే గనడదవ లగు నను టుచితము కావున పిన్నతునియ లిత్యాదుల బాధ లేదు. సూత్రాంధ్రమున కర్మభారయమందలి గనడదవ లను బ్రస్తావించినసూరి యిట బహుళపదసాధ్య మైన దని యెంచియుండవచ్చును. (ఏ మైన నేదో సమాసాశ్రయవిధి యనుట మాత్రము నిరాధారము.)

వే-వేగ-గనడదవాదేశము :

వేవేగశబ్దములపయి నీయాదేశము లేకపోవుటనుగూర్చి 'ఇట్టిచోటులందలి వే,వేగశబ్దములు ప్రథమాంతవిశేష్యములు కా వనియు వేగముగా అనునర్థమున లుప్తకన్ శబ్దకక్రియావిశేషణములుగా భారతకవులచే వివక్షింపఁబడిన వనియు నక్కారణమున వీనిమీద గనడదవాదేశము భారతకవినమ్మతము కా దయ్యె ననియు గ్రహింపవలయును' (వ్యా.సం.స.274) అనిరి. కన్ శబ్దము లోపించిన దనుటకంటె (నుజ్యంత మగునగుధాతువురూపము. క్రియా.116) 'కాను' శబ్దము లోపించినదనుట యుక్తము. (ప్రౌఢ. క్రియా.22) హ్రస్వాదులు చేసి లోపింపఁజేయుటవలనఁ బ్రయోజన మేమి? ప్రక్రియాగౌరవము దప్ప. అసలు కాను చేరలే దని చెప్పట యింకను లాభపము.

వచ్చి లోపించిన దనియొ యందము. అందువలన గనడదవాదేశము రా దని చెప్పట యెట్లు? విశేష్యముకాకుండ విశేషణ మగుఁ గాక. అవి ప్రథమాంతములు గావా? విశేషణములపై రా దనుటకుఁ బ్రమాణ మేమి? ఒండుగడ ఎంత గుమతులు అనురీతిస్థలములందు "ఒండు ఎంత మున్నగునవి విశేషణార్థము నిచ్చుచున్నను నివి ప్రథమాంతసర్వనామము" (వ్యా.సం.స.274) అనిరి. ఈవాక్యములచే విశేషణములన్న నాదేశము వచ్చుటకు వీలు లే దనియు నందువలన విశేషణార్థకములై (విశేష్యములు గాక?) ప్రథమాంతము లగుటవలన నాదేశ మైన దనియుఁ జెప్పట తోచుచున్నది. ఇది మాత్ర మ స్థల తలఁపరాదు.

'కాను' లోపింపలే దందము. వేగ కా వేగ కన్ అని యుండునా? సూరి 'యిట సరళంబు నిత్యంబు' (క్రియా.118) అనె. వీనిపైని బ్రస్తుతసూత్రముచే

(బాహుళకమువలన) గకారాదేశము నిత్యము. వీరు నిట్లు నిరూపించిరి. 'ఇవి ప్రథమ మీఁద నిల్చునపుడు గకారాదేశము నిత్యము. (చూ. సంధి. 14 సూ) (ఉ. 427) వేగ + కా - అనుచో, బ్రథమమీఁద నిల్చుటచే గాదేశ మీసూత్రముచే నిత్యముగా నైనది. అది విశేషణ మైనను నాదేశ మైనది. ఇది నేల కాదు. అది బ్రథమాంతమే. కాను చేరునపుడు ప్రథమాంత మైనయీశబ్దము కాను లోపించిన బ్రథమాంతము గానే రదా?

ఇంతను బై కీతిని జెప్పుటలో వేవేగశబ్దములపై భారతేతరస్థలముల నీయాదేశము గల చిని వరులవారియభిప్రాయమును జెప్పవలసియున్నది. కాని యట్టిప్రయోగము లింతకుఁ గానరావు. వీరును జూపలేదు. భారతమునం దున్న (ఇతరగ్రంథముల నున్నను) కన్లోపము గలవిశేషణములుగాఁ గాక విశేష్యములుగా సమన్వయించిన సరివడునా? (అస లింతకును వేగగా, వేగా. నన్నవియు వెరుకవలె.) వరులవారియాకల్పన మెల్లఁ బరస్పరవిరుద్ధ మనక తీరదు.

వేవేగశబ్దములు విశేషణము లైన విశేష్యము లైన బ్రథమాంతము లగుట మీఁద గనడదవాదేశము రాకతప్పదు. కవిప్రయోగముల నట్టికార్యము గానరాదు గావున నాదేశాభావమును బ్రస్తుతసూత్రమునందలిబహుళవదముచే సిద్ధించుచున్నట్లు గుర్తించుట సమంజసము.

అవ్యయము - గనడదవలు :

'అవ్యయే కర్మధారయే' యున్న వాధర్యణము కాదు గాన నవ్యయములపైఁ గూడ గనడదవ లుండుట వరులవారికి సమ్మతము గాదు.

'అట్లుగ' (సర్వ. 4.7) ననుచో నట్లుశబ్దముపై నీయాదేశ మున్నది. కావున దీనిని సమన్వయించుటకై యిది యవ్యయము గా దనిరి. "అట్లు ఏకవచనము. అట్లు బహువచనము. అటులన్ అట్లన్ - ద్వితీయాబహువచనములు. ఇట్లుగుటచే అట్టు - అట్టులు అనునవి యవ్యయములు కా వనవచ్చు' (వ్యా. సం. స. 268) ననిరి. 'కా వనవచ్చు' ననుటలో నిది యవ్యయము లగు ననునభిప్రాయమునకు నవకాళ మున్నది. అయావిభక్త్యంతరూపములు తత్తద్విభక్త్యర్థమున నున్నవా? అని విశ్చయముగాఁ జెప్పరాదా? అట్టు, అట్లు అనునవి రెండును బర్యాయములై యనుట స్పష్టము. కావుననే ప్రౌఢ. 'కొన్నియవ్యయంబులు బహువచనాంతతుల్యంబు లగు' నని పేర్కొని

యివ్వనిం జూపెను. ఆయభిప్రాయమును దిరస్కరించుటకుఁ దగినబల మైనయాభా రములను వర్ణించుటకు ప్రదర్శింపకుండుటచే నివి యవ్యయములు గా వని విశ్వసించ రాకున్నది.

కాఁగా నవ్యయములపైఁ గొన్నియెడల నాదేశము సంఘీకరింపఁదగు. అను ప్రయుక్త మగు 'కాను' శబ్దకారమునకు గాదేశము నిత్యము. 'అట్లుక' అనురీతిరూప మన లుండదు గదా.

ద్వంద్వము-గసడదవలు :

'ద్వంద్వమునం బవంబువయి పరుషములకు గసడదవ లగు' (16) నను సూరిలక్షణమును వీ రట్లు గ్రహించిరి. (ఉ.16సూ)

ద్వంద్వమునందు చతవలకు సదవలు గొన్నియెడలఁ గానఁబడకుండుటను ప్రౌఢ. పేర్కొనఁగా వర్ణించు వారిది ప్రబలప్రమాణమూలకము గా దనిరి. ప్రౌఢ. చూపినలక్ష్యములు 'ప్రాసస్థలనిబద్ధములు గామింజేసి యచ్చటియాదేశరాహిత్యము తత్కవ్యభిప్రేతమే యని నిశ్చితము కానేరదు' (వ్యా.సం.స.278) ప్రాసస్థలనిబద్ధము లయిన దిద్దుటకు వీ లుండదు గాని యితరస్థలముల దిద్దవచ్చును గావున నవి ప్రబల ములు గా పన్నమాట. అయ్యి 'నర్వాచీనమహాకవు రీయాదేశవిషయమున నియ తత్వ ముపేక్షించి రనియు' (వ్యా.సం.స.278) జేర్కొనిరి. కాఁగా భారతేతరము లం దున్నకండతుండెములు, రాకపోక లనుజోటియాదేశము లేమిఁ బ్రాసేతరస్థలమం దున్నను స్వీకరింపఁదగు ననుట సంతసింపఁదగినదే. కవిప్రయోగముకంటె నితర మైనప్రమాణ మేమి కావలె సూత్రించుటకు? వీరు ఇఁకాదులలోఁ జూపిన-'ఓననయ్యె డును' అనురీతివి భారతప్రయుక్తముకా? ఏల స్వీకరించిరి? ఉ.లో నై న ద్వంద్వము నందలియాయాదేశాభావమును బ్రస్తావించ రేమి? క్షార్తకేకారసంధివలె (ఉ.సంధి. 9) సీయాదేశనిత్యతయ భారతమం దనియో భారతాదులయం దనియో చెప్పకపోయి రేమి? భారతమందలిది గాకున్నను. దిక్కనప్రయోగము అప్పాచెల్లె లన్నదిప్రౌఢ. చూపినది. దానింగూర్చి 'తాళపత్రమాతృకలలో- అప్పజెలియ లి ట్లని- ఇ ట్లివట వ్యస్తముగనె తిక్కన ప్రయోగించె ననుటలో బాధ చూపట్ట' (వ్యా.సం.స.278) దనిరి. అనఁగా దాళపత్రప్రతులలో అప్పజెలియ లనియే యుండ ముత్రప్రతు లం దెల్ల అప్పాచెల్లె లని యుంట నంస్కర్తలు దిద్ది రనవలె. ప్రౌఢవ్యాకర్త గూడ

వరులవారివలెఁజూచినఁ దాళవత్రప్రతుల ననుసరించి అప్పఁజెలియ లనియె గ్రహిం చెడివాఁ దేమో. అప్పఁజెలియ లని ప్రయోగించె ననుటలో బాధ చూపట్ట దనుట విశేషము. అస్పాచెల్లె లని ప్రయోగించె నన్నచో బాధపీరిసిద్ధాంతమునకు విరుద్ధము గాన నంతె కాని వీరియభిప్రాయమున కనుగుణముగా నున్నట్లు గ్రహించుటలో బాధ యెట్లు చూపట్టును? ఇట్లు బాధ చూపట్టకుండఁగాఁ గవిప్రయోగముల నెట్లేని గ్రహింపఁ దగు నేమో.

ఇంకను వీ రింతకు ముందు 'ద్వంద్వసమాసమందలిగనడదవాదేశమునకును -- ప్రాసాదిస్థలగతప్రబలప్రయోగములు లభింపలేదు. కాని యీవిషయమున -- నన్నయభట్టారకునిసూత్రమే ప్రబలప్రమాణ (వ్యా.సం.స.277) నునిరి. అదృష్టవశ మునఁ జిం.లోఁ జెప్పఁబడినది గాన సరిపోయినది కాని లేకున్నఁ బ్రబలప్రయోగ ములు లభింపలే దని వీరు ద్వంద్వమునందును (అనలు సమాసమునం దెక్కడను) నడదవాదేశ ముండరా దనియుఁ దాళవత్రప్రతులలో నట్లు లే దనియుఁ జెప్పెడివాఁ డి గరని తోఁచుచున్నది. నన్నయాధర్వణులపై వరులవారికిఁ గలయనన్యప్రామాణికలు వలన నాంధ్రభాషకు వారివలన జరుగవలసినంతన్యాయము జరుగలే దేమో యని పించుచున్నది.

ఏమైనను ద్వంద్వమున గనడదవాదేశమును నియతముగను నాదేశాభావమును గవిప్రయోగానుసారముగాను గ్రహింపఁదగు ననుటయే యుక్తము.

పరుషములకు-సరళములు :

ద్రుతప్రకృతికముమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు (16) ననుసూరిసూత్ర మును 'ద్రుతముమీఁదిపరుషములకు సరళము లగు' (ఉ.16సూ) నని సవరించిరి. వీరిసవరణమువలన "ద్రుతోపజీవిశబ్దములమీఁదను నీయాదేశము గల్గు (ఉ.45)నని ప్రయోజనమును వివరించిరి. కావచ్చును. సూరిలక్షణమున దోష మేమి? "సూరి ద్రుతప్రకృతికములమీఁదిపరుషములకు అనుట నరి కాదు. ద్రుతోపజీవిశబ్దములమీఁ దను నీయాదేశాదు లగును. ఉదా. అదియును గాక మొ॥ (ఉ.45) అనిరి. దొసఁగు విం.లోను గలదు. ద్రుతప్రకృతికాత్పరణస్య్యః యగ్వా ద్రుతప్రకృతకాత్పరతః మున్నగాఁ జిం.లోను ద్రు.ప్ర.శబ్దము ప్రయుక్తము. అట నదియును గాక, ఉయ్యెల యునుబోలె ఇత్యాదిరూపము లసాధ్యము లని వీరు పేర్కొనలేదు.

(చిం.) బాల. మతమున నీరూపములు గా వనుట యసంగతము. వీరివలె సూరి (చిం.) ద్రుతాంతములను ద్రు.ప్ర.లు ద్రుతోపజీవులు నని రెండుగా విభాగింపలేదు. ద్రుతము చివర నున్నయవి మెల్ల ద్రు.ప్ర.లే. అందులకే వరులవారు ద్రుతోప జీవులుగా ద్రు.ప్ర లకంటె భిన్నముగా నిటఁ దేర్చొను ఎంతయున్, అయ్యున్ అనువానిని సూరి ద్రు.ప్ర.లలోనే చూపెను. 'అదియును' అనుచోఁ జివర ద్రుతము గలదు. కాన నాశబ్దము ద్రు.ప్ర. కాన దానిపై సరళము లగుట మొద లగుకార్యము రెల్ల నగును. అసలు ద్రుతోపజీవు లని వేఱు చేయనిబాల. మతమున నవి ద్రు.ప్ర. లే యగుచుండ ద్రు.ప్ర.లయెడఁ జెప్పినకార్యము వానియెడ నగుటలో బాధ యే మున్నది. సూరిలక్షణ మాతనిప్రకాశిక రినుగుణ మై సూక్తమై.

ద్రుతోపజీవులు ద్రు.ప్ర.లు ననుభేదము (వి.వి.లోఁ గల దనుట విచార్యము) వీరు కల్పించికొనిరి. కావున వీరిచూర్ణమున బాధక మగుచో ద్రు.ప్ర.లమీఁద అనక యేమైన నందురు గాక. ఆయవసరము సూరి కే మున్నది.

ఇంకను ద్రు.ప్ర.లు ద్రుతోపజీవులు భిన్నము (వ్యా.సం.స. 89) లని పేర్కొన్నవీరే తద్విరుద్ధముగా ద్రుతోపజీవులలో నుదాహరించియుండుట (ఉ. 14) గుర్తించితిమి. ఇంకను ద్రుతోపజీవు లనుభేదమును గల్పించుటవలన శాస్త్రమున నెట్టిప్రయోజనమును లేకుండుటయు నట గమనించితిమి. కాఁగా వరులవా రాశ్రయించిన సూరి మతముకంటె వే అగుమార్గమై సరి కా దని నిశ్చయింపఁదగును.

సూరిలక్షణము నిర్దుష్టము నవశ్యగ్రాహ్యము.

సంశ్లేషము :

'ఆచేశసరళములకు ముం దున్నద్రుతమునకు బిందుసంశ్లేషములు విభాష నగు' (17) ననుసూరిలక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ. 17 సూ)

సూత్రమందలిబిందుశబ్దముచేఁ బూర్ణార్థములు రెండును గ్రాహ్యము (ఉ. 46) లనుట వీరిమతమునకుఁ గొంతభిన్న మైనను (ఉ. సం. 14, 15 సూ) సూరిమతమున కనుగుణము.

'సూరి సంశ్లేష మనఁగా మీఁదిహల్లుతోఁ గూడికొనుట అని వివరించుట సరి

కాదు. సూరిపక్షమునను ద్రుతము నుస్వరూపము' (ఉ.46) కావున 'సంశ్లేష మనగా ద్రుత ముకారలోపపూర్వకముగా బరహల్లుతో సంయోగించుట' (ఉ.46) యని వీరి వలె సూరి సంశ్లేషమును వివరింపవలె నగును. ఇది సూరిమతమునకు వివరణమే యనవలెను.

సూరి సంశ్లేషమునుగూర్చి గు.ప్ర. స్వరలోప మగుటను వివరింపగా వీరు ద్రుతస్వరలోప మవసానముననే చెప్పబడినట్టి హల్పూర్వకత్వమున నెట్లు వచ్చునని శంకించి సంశ్లేషవిధాన మసంగతము వ్యర్థము గాకుండ నట్టిసంశ్లేషవిధానసాహిత్యముచే స్వరలోపము సంగీకరింపవలసియున్నట్లు పేర్కొనెరి. (వ్యా.సం.స.286) వీరెట్లు చెప్పినను సూరిమత మిదియై. అయ్యు సంశ్లేషవిధాన మసంగత మగు నని తలపెరాదు. ద్రుతము సస్వర మగుటచేతనే సంశ్లేషవిధాన మవసర మగుచున్నది. (చూ.ద్రు.కా.)

వీరు సంశ్లేషమును 'స్వరలోపపూర్వకముగా బరహల్లుతో సంయోగించుట' యనిరి. స్వరలోపమును జెప్పిన(బరహల్సంయోగము చెప్పనేల? పదాంతంబు లయిన నులురులయుత్వము హల్పూర్వకత్వమున లోపించునట్లు. మ్రాస్పదె. విల్పాని. వత్తుర్వా రనురీతిగా మీదిహల్లుతోఁ గూడికొనుట ప్రత్యేకముగా విధింపబడినదా. లేఖనమున మీదిహల్లుతోఁ గలిపి వ్రాయకున్నను నుచ్చారణమున స్వరలోపముచే నట్టి సంశ్లిష్టత సిద్ధము. అందుకే సూరి వచ్చెన్ ఋషి (ప్రకీ.1) సంశ్లేషమున కుదాహరించె. వీరు తమలక్షణమున కనుగుణముగా వచ్చెన్మృషి యని చూపిరి. వచ్చెన్ ఋషి యని వ్రాసిన(చిప్పు గాదు గదా. సంశ్లేషమునకు- ఇచ్చటన్ మే చ్చుగు. (ఉ.478)

కాగా వరులవారిసంశ్లేషవివరణమున స్వరలోపము చెప్పిన(బరహల్లుతోఁ గూడికొనుట వేఱుగాఁ జెప్ప నక్కట లేదు. పరహల్లుతోఁ గూడికొనుటను జెప్పిన (సూరిమతానుగుణముగ) స్వరలోపమును జెప్ప నవసరము లేదు.

సూరివివరణము నుచితమే.

స్వత్వము :

చిం.లో ను,ని, అనునవి ద్రుతములు గా వనియు అట్లున్నచోట్ల 'ను' కళ యనియు నహో.ప్రమాదముచే సూరియు నట్టిది ద్రుత మని భ్రమించియుండు ననియు

(వ్యా.సం.స.284) వరులవారు పేర్కొనిరి. దైతహయభిప్రాయమునందలియసంగతులను వారే గుర్తించి రని ఉ.లో నువర్ణము ద్రుతం బని చెప్పి ద్రుతము మొక్క సునిఅనుస్వత్వరూపములను సాధించుటనుబట్టి గ్రహింపవచ్చు. (చూ.ద్రు.)

సరళస్థిరపరకత :

‘ద్రుతమునకు సరళస్థిరములు పరము లగునట్లు లోపసంశ్లేషములు విభాష నగు’ (18) ననుసూరిలక్షణము నట్లు గ్రహించిరి.

ఇచట వరులవారు ‘వచ్చెన్ త్రియ్యుడు ఇత్యాదులలోఁ బర మైనవరుషములకు సరళములు గాకుండుటను వివరించిరి. సూరి సూత్రాంధ్రమున ‘న చయశ్చరి వికృతిః’ అని సూత్రించెను. కాఁగా బాల.లో నీవిశేషాంశమును బూర్ణ(సంధి.17) సూత్రమునందలివిభాషాపదమునకు వ్యవస్థ చేసి గ్రహింపదగినను. కాని సరళములు గాకుండుటయె కాక సరళస్థిరపరకతయందువలె లోపాదు లగుటయుఁ గలదు. కావున నీయంశమును బ్రత్యేకముగ సూత్రించుటయె యుచిత యేమో యనిపించుచున్నది.

మకారపరకబిందువు :

వర్గయుక్తరళములు పరము లగునట్లు డొకానొకచో ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి (19) ననుసూరిలక్షణము నించుక నవరించి వర్గయుక్తరళములు మకారమును బరము లగునట్లు కొన్నియెడల ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి (ఉ.19స.) నని పేర్కొనిరి. సూరి యొకానొకచో ననగా పీరు కొన్నియెడల ననిరి. ఒకానొకచో నన్నది కొన్నియెడల ననుదానికంటె విరళతా సూచక మగుచు నముచితమ యనదగియున్నది.

ఇక నిట విశేషము. మకారపరకతయందును ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందువును జెప్పుట. అవసరమా?

ఇమ్ముగ, పంచ్యం ముని, కమ్మనిలతాంతములకుం మొనసి- ఇది యను నానికప్రాస మని యప్పకవి యుదాహరించెను. (ఉ.48) అప్పకవి యనునానికప్రాసము నిల్లె చెప్పెను. కాని యిం దేదియు నట నుదాహరింపకుంట విశేషము. ఈరీతి

నన్నయప్రయోగములను దృష్టియం దుంచుకొనియే యాప్రాసమును జెప్పెనా? అయిన నన్నయ ప్రయోగ మొక్కటిని జూపలే దేమి? (ధాతంనాభిని అనుదాని కాధార పేమి?)

అప్పకవి యనునాసికప్రాసము చెప్పెను గావున మకారమునకు ముందటిద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందు వగు ననవలెనా? అప్పకవి యచట తమకుఁ దాము ద్విత్వంబులై తనరునవియుఁ, బూర్ణబిందులు ధావలఁ బొరయునవియుఁ, గలసి యనునాసికప్రాసము లనుపేర, నమ లమరుఁ గావ్యములయందుఁ దమకుఁదాము (అప్ప. 3.340) అని నకారమునకు నైత మిట్టిప్రాసను జెప్పెను. మిన్నేఱు పాదమున ధాతం నాభిని (341) అని యుదాహరించె. అప్పకవి చెప్పినయనునాసికప్రాసము ననుసరించి మకారపరకతయందు బిందువును జెప్పిన వీ రాచోటనే చెప్పినదాఁబట్టి నకారపరకతయందు మాత్రము బిందు వేల గ్రహింపరు? ప్రయోగములు లే వనియా? అయిన మకారపరకతయందు బిందు వగు ననుబయును బ్రయోగములనుబట్టియే చెప్పవలెఁ అంతియ కాని యీయంశమున కప్పకవి యనునాసికప్రాస మాధార మనరాదుగదా.

కాఁగా నాధారము కవిప్రయోగము. కవిప్రయోగములం దిట బిందు వున్నదా? వంద్య మ్ముని (వంద్యం బరమున్ అని కొన్నిప్రతులు) చేసె హృహానది, లతాంతములకు మొనసి యనురీతిగా ద్రుతస్థానమున మకారమె యన్నది కాని బిందువు కానరాదు. బహుశః అందుకే అనఁగా నిట బిందు వున్న దనుట కాధారము లేకపోవుట వలననే వరులవా రప్పకవి 'యనునాసికప్రాసము'ను బ్రమాణముగాఁ జేర్కొనియుందురు.

'కేచిద్వదన్త్యభేదత్వమనుస్వారమకారయోః అనుకారికచే నధర్వణుఁ డీ'కష్ట విలతాంతములకుం మొనసి' (వ్యా. సం. సం. 287) యనురీతిస్థితి నంగీకరించె నని తలఁచుటవలననే వీరెల్లెడల దీని నిట్లు చూపుచుండి రనవచ్చును. (ద్రుతమునకు మకారమును జెప్పలక్షణము 'నన్నయాధర్వణుల' గ్రంథమున లేకుండుటయు నొకకారణము గావచ్చు నేమో.) అహోబిలుఁ డీకారికచే సున్నస్థానమున మకారము చేసి లతాంతములకు మొనసి (కవిశి. 297) యని చూపుట గమనింపఁదగును. ఇట్లు కవిప్రయోగముల నిట ద్రుతమునకు మకారమే కన్పించును. (అందు కంఠునిది అనురీతివ్రాత పద్ధతిలో నొకవేళ నెట నేని లతాంతములకుం మొనసి యని యున్నను నది యట్లే

యని నిర్ణయింప నవకాశ యేది?) ఇట్లు ద్రుతమునకు మకారమే కన్పించుటయు నట్లు లాక్షణికులు వివరించుటయు (సూరియు) గ్రహించియే ప్రాథ. ద్రుతమునకు మకారము విధించినది. కావున 'పైవిషయములను గ్రహింపక ప్రాథవ్యాకర్త ప్రాసంజున మకారంబు పరం బగుచో ద్రుతంబునకు మకారాదేశం బగు' అని మార్గాంతరమును ద్రొక్కుట సరి కా (ఉ.49) దని వచులవారు వివరించుట సహంజనము గాదు. ప్రాసమునం దనుట సరి కాక పోవచ్చు నేమో కాని ప్రాథవ్యాకర్త ద్రుతమునకు మకారాదేశమును జెప్పట జుట్టు మయినదే కాని స్వతంత్రకల్పనము గాదు.

కాగా మకారపరకతయందు ద్రుతమునకు మకారము చెప్పవలె గాని పూర్ణ బిందువును గాదు. కావున సూరికంటె నధికముగా వీరు సూత్రమున 'మకారమును' అని చెప్పట తగ దనియు సూరిలక్షణమే సూక్త మనియు గ్రహింపదగును.

'పూర్ణ బిందువును అనుచో దీనిముచ్చయార్థకనుశబ్దముచేతఁ బూర్ణ బిందువేకాక వెనుకటిసూత్రముచొప్పున లోపసంక్లేషస్వత్వములు నగు నని (ఉ.48) వివరించి తదనుగుణముగాఁ బూర్ణ బిందురూపమును ముందు చూపి లోపాదులతోడిరూపము లను బిదవ నిచ్చిరి. ఇట బిందువునకుఁ బ్రాధాన్యము గల్గుట సూరిమతము గాదు. 'లోపాదులతోపాటు పూర్ణ బిందువు' నగు నని లోపాదులు సామాన్యములుగను బూర్ణబిందువు కవిప్రయోగైక గ్రాహ్య మగుచు విశేషముగను జెప్పట సూరి మతము.

మకారపరకతలో వీరు విశేషముగా బిందువును జెప్పియు, నీలక్షణమును వర్గయుక్తపరకద్రుతసంధిగా సూచించుట విశేషము.

స్థిరపరకసంధి?

వర్గయుక్ (మకార) పరకత్వమునఁ దై సూత్రముచే బిందువు రాగా వచ్చెం ధాత్రీవతి యనురీతిరూపము లగును. వీనిం గూర్చి "సంక్షా.16 సూత్రముచొప్పున స్థిరపరకబిందు వుండరా దనుట కీసూత్ర మపవాద మగుచున్నది. (ఉ.48) యనిరి. (వ్యా.సం.స.290) కాని యాసూత్రము 'సంస్కృతసమేతరంబు లయినతెలుగు శబ్దములయందు-' అనుచున్నది. ఇట్లనుటచే నిది యచ్చతెలుగుశబ్దమధ్యమునం దని చెప్పవలె. ('పైకృతమధ్యేఽత్ర నాన్యవర్తే పరే తు సః' అని వి.వి.మూలము)

పదాంతబిందువునుగూర్చి యీసూత్రము చెప్పదు. భాషయం దనక శబ్దములయం దనుటచే (హల్లు పరముగా నుండునట్లుగా బిందు వుంచుచో నావర మగుహల్లు పరు షమో సరశమో యగును.) శబ్దమధ్యమున నని యర్థ మగును.

వచ్చెం ధాత్రీపతి యనుచో బిందువు పదాంతమునందలిది. (ధాత్రీపతి సం స్కృతసమశబ్దమును.) ఉదయించినం ధరిత్రి. మొ॥ ఇట్టిచోట్లబిందుప్రసంగమున సంజ్ఞా11సూత్రమున కిది యపవాదమను బాధకము ననుట సరికాదు.

అవసానద్రుతకార్యములు :

‘అవసానంబునందు ద్రుతస్వరంబున కేని ద్రుతంబున కేని లోపంబు బహు శంబుగా నగు’ (20)ననుసూరిసూత్రమున ‘బహుశంబు’ తొలగించిరి. ‘విభాష’ యనిరి.

“గుర్వవసాయి యగువద్యంబుతుదను స్వత్వంబు లేదు -- ఈసూరివాక్యము లనావశ్యకములు’ (ఉ.49) అనఁగా సీప్రయోజనముకయియే సూరి సూత్రమున బహుశపద ముంచె ననియు నిది యనావశ్యకము గాన బహుశపద మనవసర మని యు వీరియుద్దేశ్య మని వ్యా.సం.స.(307)నుబట్టి గ్రహింపవచ్చు. కాని సూరిగారి యీవాక్యము లనావశ్యకము లన్నవీరు పైతము “ఈలోపము పద్యాంతములందు గణానుసారంబుగ వ్యవస్థితం బయియుండు’ (ఉ.49)నని సూరి ననుసరించిచెప్పియే యుండిరి. వీరు విభాషాపదమునకు వ్యవస్థ చేసి ప్రవృత్త్యప్రవృత్తులను సావించు చునే యుండిరి. ‘ఈనాల్గింటిలో నేవైన యథాసంభవముగా వ ర్తిల్లునపుడు’ [ఉ.36] బహుశపదము ప్రయోగింపఁదగియేయున్నది. కావున సూరిలక్షణమున నెట్టిచురుక్తి యును లేదు. చేయుచున్నాను (చాను)ఇత్యాదుల ద్రుతస్వర, లోపాదువిషయము మొద లగుసంశయముల నీబహుశశబ్దము సార్థకమె.

గుర్వవసాయి యగు చున్నగు ననావశ్యకము లన్నవాక్యము ‘లీలోపంబు పద్యాంతములందు గణానుసారంబుగా వ్యవస్థితం బయియుండు’ ననుదానికేవివరణ ప్రాయము. అవి యనావశ్యకము లన్నవరులవారు దానికి మూల మగు‘ఈలోపంబు ఇత్యాదివాక్యము నేలగ్రహించిరో తెలియదు. ఇదియు ననావశ్యకమె.(చూ.ద్రు.కా.)

ద్రుతముమీదనకారము :

‘కొన్నియెడల ద్రుతముమీద నకారము గానబడియెడి’ (21) ననుసూరి లక్షణమును వీరు ‘కొన్నియెడల ద్రుతముమీద ద్రుతము గానబడియెడి’ (ప. 27 నూ) నని చూపిరి. సూరి విధించిననకారమును వీరు ప్రకరముగాఁ దేర్చాఁగిరి. ఈనకారము ద్రుతమే తదా యని వీరిట్లు చెప్పియున్నారు. కాని యిది సరి కాదు. ‘పదాంత సువర్ణము ద్రుతము’ అని తదా వీరు ద్రుతలక్షణమును చెప్పిరి. పదముచివర నుండు సువర్ణ మిటు నగుట యెట్లు? సువర్ణమును సాధారణముగా ద్రుత మనలేదు గదా.

సూరియు ద్రుతము సుస్వరూపముగాఁ దాదించినవాఁడగుట ప్రసిద్ధమే. అయిన నిట సూరి సువర్ణమును గాత నకారము విధించెను. దీనివలన నిట పచ్చిచేరునదే పొల్ల నకారము కావున ద్రుతనకారము లగునట్లుడు స్వత్వస్థితిలోను అదియునున్ గాక యని పొల్ల నకారమే యుండును. సువర్ణమును విధించిన స్వత్వస్థితిలో అదియును నుగాక యని కావలె. అట్టిరూపములు దాదలలో నుండువు. కావున సూరి ‘నకారం’ బనుటచే స్వత్వములో సువర్ణముతోడియపరూపములప్రసక్తి లేకుండఁబోవుట ప్రయోజనము.

‘ను’ అగమము చేసిన విభాషకు వ్యవర్థచేసి యాద్రుతమునకు స్వత్వము లేదని చెప్పవచ్చును. కాని పక్షులవా రట్లు వివరింపను లేదు.

చాద్యర్థకము :

వీరిప్రణాళిక యేమో స్పష్టము కాదు. ఇట వీరు చాద్యర్థకనుశబ్దమునుగూర్చి వివరించిరి. ప్రాథ.లక్షణానుగుణముగాఁ దెప్పినదీనిని వీరు సూత్రముగాఁ దేర్చొన లేదు. అందువలన నీయంశము మైనూత్రమునకె వివరణముగాఁ దెప్పిన ట్లగుచున్నది. సం.లో నిట్ల చెప్పబడినది. అది యసంగతము. చూ. ప్ర. తా.

ఇ(క వీరివివరణమును జూతము. ‘ఇయ్యది సముచ్చయార్థ్యవిశేషబోధక మగునుశబ్దము) కళలమీద ‘యును’ లేదా ‘ను’ అనురూపముతో నిల్చును.” — ఇట శబ్దమే ‘ను’ స్వరూపము గలది గావున నది ‘ను’ అనురూపముతో నిల్చుటలో విశేషము లేదు. ఇ(కఁ గళలపై ‘యును’ అని యువర్ణము పూర్వమందుఁ గలిగియుండుట విశేషము. కావున ‘కళ లగుననుదంతశబ్దములమీద యువర్ణ పూర్వకము విభాష నగు’

అని ప్రాథ. చెప్పినవిధ ముచితము. దానికి వివరణముగాఁ జెప్పఁదగు నన్నను నిట వీ రాయర్థము నాపద్ధతిలో వివరింపవలె.

దీని కుదాహరణములలో 'సుబంతములమీఁద అదియునుం గాక-అనునదియుఁ జూపిరి (ఉ.50) అది శబ్దముపై 'యును' నిల్చిన అదియును గాక యని యగును. అదియునుం గాక, యని మఱొక్కద్రుతము పైనుక్షుతముచే నై నదా? అనఁగా వివరణము సూత్రమునకు సంబంధించినది కాదు. ఇటు నేల?

పిదప "ద్రుతములమీఁదను ఉకారాంతములమీఁదను నును లేదా ను అనురూపముతోను నిలుచును' అనిరి. శబ్దమే నువర్ణ మగుట నిది నుస్వరూపముతో నుండుటలో విశేషము లేదు. 'నును' అనురూపముతో నుండుటయ విశేషము. దీని నాంధ్ర లాక్షణికు లెవ్వరు జెప్పినశాడ లేదు.

ద్రుతము నువర్ణము. దానిపైఁ బై వివృతిచే 'నును' అనునది చేరినపక్షమున మూఁడునువర్ణము లవును. నాకును, నాకునునును, ఇట్టివి భాషలో నేకాలమునను నుండ వని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును.

ద్రుత ముకారాంతము గాఁగా నుకారాంతములను జెప్పుచునే ద్రుతమును వేఱుగాఁ జెప్ప నేల? కావున 'ని' అనుద్రుతముపైఁ గూడ నిది యగు ననవలె. హరిని+నును ఇకారముపై నిత్యము వచ్చి 'హరినినిస' అని యగును. ఎంతటి యతిశయాద్యర్థములు వివక్షించినను నిట్టిరూపములు భాషలో నుండవు.

కావున ద్రుతముపై 'నును' నిల్చు ననుట యసంగతము. (నువర్ణము నొక్క దానిన జెప్పఁదగు)

ఉకారాంతము(తళ)లమీఁద 'నును' నిల్చునా? దివంబునుంబోలె నన్నవి దీని కుదాహృతు లని వర్ణులవా రెంచి రేమో. బహుశః సూరి యుదాహృతిని దృష్టియందుంచుకొనియె 'నును' అగుటను బ్రస్తావించి రేమో. అట్లయిన నది యసంగతము. 'అదియునుం గాక' యనుచో 'యును' అనుదానిపై ద్రుత మెట్లయినచో 'దివంబును' (బోలె) అనుదానిపై ద్రుత మట్ల యగును. దివంబునుంబోలె ననుచో 'నును' శబ్దమనియు అదియునుం గాక యనుచో నుశబ్దముపై ద్రుత మయిన దనియుఁ జెప్ప నవసర మేమి? దివంబునుంబోలె ననుచో నుద్రుతమునకుఁ బూర్ణ మయినది స్వతస్వ మయిన దివంబునునుబోలె నని యుండునా? 'నును' విధాన మేల?

అసలు నుశబ్దము 'నును' అనురూపముతో నిలువవలె నన ముంచో వేనుతో యొకద్రుతము చేరిన దనవలె. ఏదిని ననునరించి చేరుచున్నది? ఈవిధివలననే 'ను' శబ్దము 'నును' అనురూపమును బొందు నందము. అది యేల? ప్రస్తుతసూత్రముచే నుశబ్దము(ద్రుతము)పై ద్రుతము (ను) రాగా, అదియునుంగాక యని యైనట్లు దివంబును పోలె దివంబునుంటోలె నన్నది ప్రస్తుతసూత్రసిద్ధ మగుటచే వీ రుకారాంతములపై నైన 'నును' శబ్దము చేరు ననుట యసంగతము.

కావున నుకారాంతములపై గూడ నుశబ్ద మట్లే నిల్చుననియు అదియునుంగాక యనుచోవలె నిట నుశబ్దముపై గకారము చేరిన దనియు భావించినబాలప్రాధవ్యాకర్తలమత మెంతయు నుచితము. వరులవారు దానిని మార్చుట సరి కాదు.

ఏదవ వివరణమున 1. నుశబ్దము నముచ్చయార్థవిశేషబోధక మవును. 2. కొన్నియెడల నది నిర్దేశక మవును. 3. అర్థవిశేష మున్నను నుశబ్దము వచ్చి లోపించుట గల దనియుఁ జెప్పిరి. అతిమానుషమత్యద్భుత మిత్యాదిగా నుశబ్దము లేనస్థలములయం దది వచ్చి లోపించిన దని భావించవలసినయవసరము లేదు. ప్రక్రియాగౌరవము దప్ప నిందుఁ బ్రయోజన మేమి? నుశబ్ద మున్నచోట్లఁ గూడఁ గొన్నియెడల నిర్దేశక మగుట గలదు గదా. నముచ్చయార్థవిశేషాదులందుఁ దఱచుగ నగు నన్నప్రాధ. లక్షణ ముచితము.

అదియునుంగాక ఇట మీఁదఁ జెప్పినదాని కతిశయము నముచ్చయార్థము. '— ఇట్టి వెల్ల నిర్దేశకములుఁ బాదపూరణములు నని బాలవ్యాకర్తయుఁ బ్రాధవ్యాకర్తయుఁ దలంచుట సరి కా' (ఉ. 60) దనిరి. సూరిసూత్రము సాధించురూపములను బ్రస్తావించి యిట్లు వివరించుటంబట్టి వీరియీవివరణము వయిసూత్రమునభిప్రాయము గనె వరులవారు తలచి రేమో యనిపించునది సరి కాదు.

'అది' యనుదానిపై 'యును' చేర అదియును అని యయ్యె దానిపై ద్రుత మెక్కడిది? ద్రుతముపై ను లేదా 'నును' అనురూపముతో నిల్చు ననువీరివివరణముచే నతిశయార్థమున నువర్ణ మైనదా? అయిన సూత్ర మేమి చెప్పుచున్నది?

ఇచ్చటిరెండవద్రుతము సూత్రముచే నైన దన్న సూత్రమునం దిర్థవిశేషము

ప్రస్తావింపఁబడలేదు. అర్థవిశేషమును జెప్పలే దని తిరస్కరించిన సూరిసూత్రమునె కదా వీ రిట నుద్ధరించినది. కావున సూత్రముచే ద్రుత మైన దన్న నది నిరర్థకమే. కాక వివరణము ననుసరించి యర్థవిశేషమునం దైన దన్న నిచ్చింది లేదు. కాని యీసూత్ర మిట నేల చెప్పఁబడియె. దీని కుదాహరణము లేవి యన్నది సందేహ మగు. వీరు వివరణమునఁ జెప్పినయర్థము సూత్రముచే సిద్ధించుట కవకాశమే లేదు.

సూత్రమున ద్రుతముపై ద్రుత మని చెప్పి వివరణమునఁ గళలమీఁద'యును' వచ్చు ననుట లక్షణవిరుద్ధము కాదా? అట్లే సూత్రమున సముచ్చయద్వర్థవిశేషములు ప్రస్తావింపఁబడకుండుటచే సూత్రముచే నగుద్రుతము నిరర్థకమే. అర్థవంత మగుట యుం బ్రతిపాదించినవీరివివరణము సూత్రవిరుద్ధము కాదా? సూరి అదియును, (న్) దివంబును(న్) అనుచో నుశబ్దముపైని నకారమును సాధించుట కాలక్షణము చేసెను. కాని నుశబ్దమును విధించుటకుఁ గాదు. వీ రదేలక్షణమును గ్రహించి భిన్నార్థమును జెప్పుట కుదురదు.

ఇంకను బ్రౌఢవ్యాకర్త పాదపూరకార్థక మని చెప్పినది(కొన్నియెడలనున్న) నుశబ్దమును. నిరర్థకముగా సూరి చూపినది దానిపైని నకారము. (దివంబును బోలె నెట్లును భిన్నము) వీ రారెండింటి నేకము చేసి సరి కా దనుట సహజసము గాదు.

ఇంక వీ రర్థవిశేషము విశేషముగాఁ చెల్పుదురు. 'అదియునుంగాక'యనుచో జెప్పఁదలంచినయర్థవిశేషము 'ను'శబ్దము చెప్పఁజాలదా? అతిశయమును చెల్పుటకై మఱొకనుశబ్దము చేరినదా? ఇంకను, ఇం కింకను నతిశయము బోధింప నెంచిన నుశబ్దము లిట్లే చేరుచున్న భాష యెట్లుగూనో యాహ కందకున్నది. 'అదియును'అను చోద్రుతముపై వీరివివరణము ననుసరించి నుశబ్దము ను లేదా నును అనుఅకారముతో నుండవచ్చును. 'నును' వచ్చిన 'అదియునునును' అని యగును.

'నును'అనుఅకారముతో నొకనువర్ణమర్థవిశేషము బోధించు నన్న రెండవది నిరర్థకము కాదా? విశేషార్థకనుశబ్దము 'నును' అనిరి వీరు. విశేషార్థకనుశబ్దముపై ద్రుతము చేరె నని చూపె సూరి. ఏది శబ్దకాస్త్రానుగుణము? అర్థవిశేషకల్పనముల వరులవారిప్రక్రియ సూరిమతముకంటె విశిష్ట మె ట్లయినది? 'నును'విధానముతో వీరె (దివంబునుంబోలె ననుచో వలె)అదియునుంగాకేత్యాదులలోను రెండవద్రుతము నిరర్థకమే యని పరోక్షముగా నంగీకరించిన ట్లయినదే కదా.

నిరర్థక మని భావించి యట్లు విధించినసూరిలక్షణము నట్ల పీ రేల గ్రహించిరి. సూరిసూత్రమును దొంగించి తమవివరణమునే సూత్రముగా నుంచుకొన పోయిరా? వీరిలక్ష్యలక్షణములనుబట్టియును నీద్రుతము విశేషార్థక మగుటకు నీలు లేదు.

అదియును, దివంబును(దోలె)అనుచోటిద్రుతము నీసూత్రమును విధింపదు. అది విశేషార్థక మవుటయు(గాకుండుటయు ననువానిని సూరిలక్షణము ప్రస్తావించదు. ద్రుతంబుమీఁద నని సామాన్యముగాఁ జెప్పటచే నీద్రుతము నుశబ్దమే కావలసిన యవసరమును లేదు. ఆతనిని జయింతుము. ఆతనినిన్ జయింతుము. అదియును నిట్లనియె, అనవుడును నయ్యుచోముఖవిప్రుల్ అంటిని+ఇందఱకు (స్వరపరకతలో సూరిమతమున ద్రుతస్వరలోపము ప్రాయిక మనియు నందువలనఁ గొన్నియెడల ద్రుతము సస్వర మై యుండుటయు గుర్తింపఁదగు. చూ.ద్రు.కా.) అంటిని నిందఱకు మున్నగుస్థలములును దీనికి లక్ష్యములే.ఉదాహరణములనుబట్టి కాఁబోయి నుశబ్ద ప్రసంగము నధికముగా వరులవారు చేసి లక్షణమున దానిని సమన్వయింపఁబూని రని తోచుచున్నది. అట్టియెడల నీసూరిసూత్రమునకు మాటుగా ప్రౌఢ. లక్షణమును జూపినను గొంత బాగుండెడిది.

అతఁడును నితఁడును వచ్చిరి యని యొక్కొక్కచో నుశబ్ద ముచ్చారణసౌకర్యార్థము నిరర్థకముగాఁ జేరిన దని వీరును జెప్పుదురు (ఉ.50) 'అదియునుం గాక' యనుచో (విశేషార్థక?) నుశబ్దముపైని ద్రుతము మాత్రము నిరర్థకము గా దనిసూరి యట్లనరా దని చెప్పుదురు. ఇది సక్రమము కాదు గదా.

మొత్తముపై నుశబ్దవిధానమునకును, నీసూరిలక్షణమునకును సంబంధము లేదు. ఇట్లయిన ద్రుతము నిరర్థకమే. సూరిలక్షణ మెంతయు సూక్తము.

ద్రుతద్విత్యము :

ఇట్లు ద్రుతముమీఁద ద్రుతము వచ్చునందర్భములవలననే ద్రుతద్విత్యమును గూడ వరులవారు సాధించిరి. 'మనిన' అనుద్విత్రివర్ణములస్థితిలో సుచ్చారణసౌకర్యమునకై పూర్వనకారముమీఁదిస్వరము వికల్పముగ లోపించును. అట్టియెడల నకార ద్విత్యము భాసిల్లును (ఉ.57) అనిరి. త్రివర్ణస్థితియుఁ బూర్వస్వరలోపము నన్నవి

వివార్యములు. కాని యిది సకార(ద్రుత)ద్విత్యమును బ్రస్తావించు టచితమ యనఁ దగును. తిక్కయజ్ఞ తనవికాలధారతథాగమున ద్రుతద్విత్యమును వాడలేదు(ఉ.51) నన్నయ పలుతావులఁ బ్రయోగించినఁ గవిజనాశ్రయాదులు దుస్సంఘ లని నిరసించు నా? (చూ.ద్రు.కా.) పిదపఁ చెక్కుదు ప్రయోగించుటచే నిది లక్షణబద్ధము చేయవల సినదే. ప్రాథ. చెప్పెను గదా యని వీరు సూత్రింపక వివరించి రేమో. సూరిమత మున నీలూత్రముచేతనే సాధింపఁదగు నేమో యనిపించు.

సర్వమును + అతని అనుచో స్వరపరకత్వమున ద్రుతస్వరమునకుఁ దఱుచుగా లోప మగును గావున సర్వమున్ + అతని అని యుండ సకారము ద్రుతమే కదా. ఈసూత్రముచే దానిపై ద్రుత మయి సర్వమున్ అతని సర్వము న్నుతని అని యగును.

కన్నాకు :

‘మఱియు కను + ఆకు=కన్నాకు (ముఖ్యఁడు) పలు + అటపులు- పల్లట పులు (జల్పితములు) మున్నగుచోటులు యథాప్రయోగముగ నెన్నునది.’ (ఉ.57) అనఁగా నిచ్చటఁ గూడ ద్విత్య మయిన దని యుద్దేశ్యము.

క.ర. కన్ను + ఆకు అని పూర్వశబ్దము కన్నుగాఁ జూపినది. అయ్యుఁ బ్రాథ.లో కను + ఆకు అని చూపఁబడినది. కానీ వీ రాతర్వాత ‘కన్-(కన్ను) పెన్ (పెద్ద) పల్ (పలు- పెక్కు) మున్నగునేకప్రాస్యావ్క-హరితశబ్దముల (ఉత్పలోపము)పై నచ్చు నిల్చుటచేత సహజముగా నచటిహల్లు ద్విత్యము నందును. ఈటుక్కురాదు. (ఉ.57) అనిరి. ఇపు డిది కను అని యుండునా? కన్ అని యుండునా? సహజముగా ద్విత్యము నందు ననఁగా నయ్యది శాస్త్రముచే జేయవలసరము లేదా? కన్ను + ఆకు కన్నాకు- అని యగు ననుట యుక్తము గదా. పల్లటపులు- (చూ.త్రి.శే.)

నుడితోలిహ్రస్వము-ఖండము :

అటయి(కచుడు)శబ్దంబులందప్ప నుడితోలిహ్రస్వంబుమీఁద ఖండబిందువును ద్రుతంబునకు లోపంబును లేవు (22) అనుసూరిలక్షణమును వీరు ‘ఇ(క ఇ(గ అట చుడు)అనుశబ్దంబులందప్పనుడితోలిహ్రస్వంబుమీఁద ఖండబిందువును ద్రుతంబునకు

లోపంబును లేవు - (ఉ.22సూ) అని చూపిరి. విధానమున సూరితో పేరు భేదించలేదు. అటయికచుడు అనుటలో సూరి యకారాదిక్రమము ననుసరించె ననవచ్చును. ఇకతోఁ బ్రారంభించినపీరిలక్షణమున నట్టిక్రమము లేదు.

సూరి యికారులలో 'ఇ(క,ఇ(గ' అని యారెంటిని ఖండబిందునపితములు గానే చూపెను. కాని ప్రస్తుతసూత్రమున ఇ(గశబ్దమును జూపలేదు. వరులవారు చేర్చు టచితమ యనఁదగు.

అట-అంట- అని యుండఁదగినచోటలం దెల్ల భారతమున అటె అట్టె అనునవి సంస్కర్తలచే నిఱవఁబడినవి.' (ఉ.52) అనఁగా నన్నయ అట, అంట అనియె ప్రయోగింపఁగా సంస్కర్త లెల్లయెడల దిద్ది రన్నమాట. సంస్కర్తలకు అట్టియుబలాట మేమో. కాని దిద్దిన దెవరు? "అటు+ఎ-అటె, అట్టు+ఎ అట్టె అనురీతి నేర్పడిన వనఁదగుటంజేసి యవి కిలార్థము లనిపించుకొనఁజాలవు. కిలార్థా దుభయోర్యోగః అనుకారికలోనికిలార్థకము అటశబ్దమే యనక తీటదు గదా. (వ్యా. సం.స.323) కావున సంస్కర్తలు దిద్దివేసిరా (వ్యా.సం.స.322)యని యాలోచింప వలసియున్నట్లు సం.లోఁ బేర్కొనిరి. ఆలోచించి దిద్ది రని యిట నిర్ణయించి రన్న మాట. అధర్వణుడు 'కి' యని చెప్పుటకు నన్నయ యట్లే ప్రయోగింపవలయు ననుటకుసంబంధ మేమియో స్పష్టము గాదు. (నళినదళనేత్ర వరియింప దట్టె యనుచో శ.ర. సూ.ని. 'అటె' కిలార్థకముగాఁ బేర్కొన్నవి.

అటయికచుడుశబ్దములు :

'అటయికచుడు' అనుతెలుఁగుశబ్దములను యథాస్థితముగ సంస్కృతమున ననుకరించి అటయికచుడుశబ్దాః అని సిద్ధసమాసము చేయఁబడిన దని తలంప నగును. (వ్యా.సం.స.320) యథాస్థితముగ ననుకరించునట్లు 'యిక'ననుచో యడా గమ మెట్లు? అట, ఇకను, చుడు అనునవి వానియథాస్థితరూపములు. ఇది సాధ్య సమాసమే యని చెప్పఁదగును. అటయును, ఇకనును, చుడును అనురీతిగాఁ జార్థ మునందుఁ దెలుఁగున వీనికి ద్వంద్వసమాస మేర్పడును. 'అట' యనుశబ్ద మనునర్థ మనురీతి నివి స్త్రీసమములే. కావున ద్వంద్వము తెలుఁగున నేర్పడుటలో బాధయు లేదు.

తెలుగున నై నసమాసము గావున విందుఁ బెలుగుసంధికార్యములు యథాగమము, (ఇకను అనుచో ప్రత్యయము) వచ్చుటయు సముచితముగనె కుదురువడుచున్నవి. 'అటయికచుడు' ద్వంద్వమున గనడదవాదేశము రావలసియాన్నను స్పష్టతకయి మానె ననఁదగు. (ఇది యొకటి యీపక్షమున సమర్థించుకొనవలసినదే.) అటయికచుడు అనెడికబ్బములు అటయికచుడుకబ్బములు అనుతీరునఁ బదవఁ పెలుగునఁ గర్మధారయ మగును. (చిగు రనెడికయిదువు చిగురుంగయిదువు. (వ్యా. సం.స. 34)

తాను నేనులు-సంశ్లేషము :

తానునేనుపదములద్రుతమునకు సంశ్లేషము లేదు. (23) అనుసూరిలక్షణమును వర్ణించుట 'ప్రాంతిమూలకముగా' భావించి తమగ్రంథమునుండి తొలగించిరి. ఆప్రాంతి నిట్లు పేర్కొనిరి. "వినా ద్వితీయ మ్మిత్యాద్యధర్వణకారిక వీరిప్రాంతికి మూల మైయుండును. తాన్ చదివె (ఇది యచ్చుపొరసాటు గాదు. వ్యా. సం.స. 325) తాన్ వినె అనుసంశ్లేషరూపము లుండవు. కాని తాన్చదివె తాన్వినె అనుస్వత్వము సమ్మతమే." (ఉ. 52) తాన్చదివె, తాన్వినె అనురూపములును సూరిమతమున నసంభవములు. తాన్చదివె తాన్వినె అనువానిని నిరసించెను. నన్నయాధర్వణులద్రుతస్వత్వ సంశ్లేషస్వరూపము వీరికివలె సూరి కర్థము గాలే దనుట యథార్థము. అది యుచితము. కావున నధర్వణుడు విషేధించిన 'సంశ్లేషము' సూరి విషేధించె. ఇందు ప్రాంతి లేదు. ఈవిధి సముచిత మని ద్రు. కా. లో గమనింపఁదగును.

నేనుదానులు :

డా. సా. పే. 'నేనుదాను' లని ప్రయోగించుటంగూర్చి 'నేనుతానుకబ్బము' లను కృతము లగుట సిద్ధద్వంద్వముగ నేర్పడునపు డాంద్రకబ్బసంబంధికార్య మగుగనడదవాదేశము వచ్చుట దుష్టము, కాన నేనుతానులమీది అనియే యుండవలయును. నేనుతాను అనునవి ప్రథమైకవచనాంతము లగుటచే సాధ్యదంద్వ మనుట పొసఁగదు. (ద్యా. సం.స. 328) అనిరి. సిద్ధద్వంద్వ మయిన 'నేనుతాను' లనియే నుండనవు. కాని యిది సాధ్యద్వంద్వము గా దనిరి. ద్వంద్వము ప్రథమాంతములకే యేర్పడును. కాని ప్రథమైకవచనము నిల్చియుండుటచే గురుర దని యేమో (అయిన

నేదాము లని కావలె నేమో సాధ్యదంధ్యమున) కాక యివి స్త్రీసమములు గామి ద్వంద్వము గురుర దని వీరియభిప్రాయ మనఁదగును కాని యివి స్త్రీసమములే. 'నేను దానులు' అనుసమాసమందలి నేను, తాను, అనునవి ప్రథమైకవచనము నిర్మింపవలెనను యష్టదాత్మాత్మములను బోధించునవి కావు. నేను అనుశబ్దమును, తాను అను శబ్దమును అనురీతిగా నాశబ్దములు మాత్రమే స్వీకరింపఁబడును. 'నేను' అనుశబ్దము అనున్దమున 'నేను' అనునది మొత్తము ప్రాతిపదికమే యగును. కాఁగా నిది స్త్రీసమమే. ఇట్లే 'తాను.' ఇట్లు స్త్రీసమము లైనయాశబ్దములకుఁ బెలుఁగున ద్వంద్వసమాస మేర్పడగా సాధ్యద్వంద్వ మయినచో గసడదవాదేశమునకు బాధ లే దని వరులవారివివరణము సంగీకరించుచున్నది గదా. నేనుదానులు అని యగుటలో బాధ లేదు.

సమాసము - ద్రుతలోపము :

'సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు' (24) ననుసూరిసూత్రమున 'సమాసంబునందు' - అని మాత్రము మార్చిరి. ఇది యుద్దేశ్యపూర్వకముగాఁ గాకపోవచ్చును. 'సమాసంబునయందు' అనునది దుష్టము గాదు. వీరు సాధించియే యుండిరి. (ఉ.తత్స.29సూ)

కాని యిది సూరివివరణమును బూర్తిగాఁ దొలఁగించి 'రామునియొక్క గుణములు, రామునిన్ గుణములు, రామునిగుణములు' అని యుదాహరించిరి. 'షష్ఠీతత్పురుషమునందలిషష్ఠి ద్వితీయానకారముగా నిల్చు ననుటయు, నది తీనిచే లోపించుటయు ననునన్నయపద్ధతి - (ఉ.గీరి) ననుసరించి వీ రిట్లు పేర్కొనిరి. నన్నయమార్గమును సూరి విడచుటలోనియౌచిత్యము పైని స్పష్ట మగు. (సమా.26) షష్ఠి ద్వితీయాతుల్యమగుట యన్నది సూరిసమ్మతము గాదు గావునఁ దై ని వరులవా రుదాహరించినట్టివి సూరిమతమున లక్ష్యములే కావు. ఆప్రక్రియ యుచితము.

ఎల్ల :

సూరి చూపినఎల్లయర్థము లనురీతివి తీని కుదాహరణములు గావా? మార్పు నేల? "ఎల్లశబ్ద మార్చికసర్వనామప్రథమైకవచనము. అవ్యయము కాదు. ఎల్లరు-ఎల్లరకు ఎల్లయందు, ఎల్లనీశిష్యులు" - మున్నగునవి చార్లకనుశబ్దయోగమున

ద్రుతోపకీవిశబ్దములు” (ఉ.93) ద్రుతోపకీవివిభాగ మనవసర మనియు, గొందొ కచో ననర్థకము నగుటయు నింతకు ముందు గమనించితిమి.

మొత్తముపై ఎల్లశబ్ద మవ్యయము గాదు. సహజముగా ద్రుతాంతము గాదు అని వీరినిశ్చయము. ఇట్లనుటవలన నేర్పడునిబ్బందులను సం.లో గుర్తించియె యున్నారు. అవ్యయంక్షణమునుబట్టి దీని కితరవిభక్త్యంతరూప ముండదు. వీరవ్య యము గా దనుటవలన -రాధేయఁబోటితులువ లెల్లను (ఉచ్ఛో.1.36) పోష్యుల నెల్లన్, (సహ.2.66) మాకు నెల్లన్ (అది.4.186) ననుచోట్ల నెల్లశబ్దమున విశేష్య విభక్తు(వచనము) లయినవా? అది యెట్లనఁగా ‘ఎల్లశబ్దము చార్థకనుశబ్దయుక్త మై వివిధవిభక్త్యంతవిశేష్యమున కవ్యవహితపరవిశేషణముగఁ బ్రయుక్తం బగు’- అని యొకసూత్రమును గల్పించుకొనుట యుక్తము’ (వ్యా.సం.స.332) అనిరి. అవ్య యముగాఁ జెప్పరాదు. కాని యాలక్షణము లెల్ల దీనికిఁ గల వని యొకసూత్రము చేయవలెనా? చార్థకనుశబ్దయుక్త మై యనుటచే నెల్లశబ్దము ద్రుతాంత మయ్యుండు టను గుర్తించినట్లే సూరి సహజముగా ద్రుతాంత మనఁగా వీ రాద్రుతము చార్థక నుశబ్ద మనిరి. చార్థకనుశబ్ద మని చెప్పుటయుఁ గుదుతద. అట్లే వ్రాసిన నుశబ్దము చేరు టకు ఎల్ల ప్రథమాంతమా? ప్రాదిపదికపై నుశబ్దము చేరదు. కానఁ బ్రథమాంతమే. బహువచనము లేదు గాన (అప్త)ప్రథమైకవచనాంత మనవలెను. అర్థసందర్భాదు లను వివరించుచు నెల్ల ప్రథమైకవచనాంత మని నిరూపించుప్రయోగ మొక్కటి యాయవలసివది. కాక యిట మాత్రము ప్రాతిపదికపైఁ జేరు నని యొకసూత్రము చెప్పవలెనా?

అవుఁ గాక. ఎల్ల అనుననుదంతముపై నుశబ్దము యువర్ణ పూర్వకముగా గావలెఁ గదా. ‘ఎల్లను’ అనునన్తమున ‘ఎల్లయును’ అని యుండవలె. అట్టిదియు నొకటి చూపిన బాగుండెడిది. లేక యిట మాత్ర మెప్పుడును యువర్ణము రా దనుచు నిం కొకసూత్రమును గల్పించుకొనవలయు నేమో.

ఇంకను నిట్టియెడలఁ జార్థకశబ్దము నియతముగా నుండుటను జెప్పుచు నిం కొకసూత్రమును యుక్తముగఁ గల్పించుకొనఁదగును.

‘విశేష్యమున కవ్యవహితపరవిశేషణము’ అనఁగా ‘దీని కసమాసంబున విష్యంబునకు ముందు ప్రయోగంబు లేదు’ అనుసూరివాక్యమే యర్థము. మార్గాంతర మున సూరియభిప్రాయమునె సూత్రింపవలె నన్నమాట.

విభక్తివిగూర్చి చెప్పిరి. ఇత విశేష్యలింగము దీని కగునా కాదా? 'రాధేయః బోటితులవ లెల్లను' పడు డని పల్కె భార్గవుఁ డెల్ల వినఁగ' వీనిలోనిఎల్లఅను దానికి ఎల్లరు అని యర్థము (వ్యా.సం.స.శిశి) అనిరి. ఉ.లో నీవిషయములు చెప్ప లేదు. కాని 'ఎల్లన్ శిష్యుల' నని వీ రుదాహరించిరే. అందు ఎల్లన్ మహత్తుగాదా? అనఁగా 'ఎల్లను' అనునది మహదర్థకము నయినది. పలుకు లెల్లను, (అతివలెల్లను) ఇత్యాదుల నమహదర్థమున నీయది ప్రసిద్ధమై యని వరులవారిభావము. మొత్తము 'ఎల్లను' అనునది మహదమహదర్థములు రెంటి నున్నది. దీని కిం కొకసూత్రమును గల్పింపవలె నని చెప్పలేదు కాని వరులవారు 'ఎల్లఅనుదానికి ఎల్లరు ఎల్లవి అను మహదమహదర్థములు రెండును గల (వ్యా.సం.స.శిశి2) వనిరి. ఇది యవ్యయ లక్షణము కాదా? కా దన్న చీట సూత్రింప లెట్లు సిద్ధించు? ఎల్లవిభక్తులయందువలె నెల్ల యర్థము (మహదమహదర్థములు)లందును 'ఎల్లను' సమానముగా నుండు నని యుఁ జెప్పవలెను గదా.

ఇంక వీరు నచనముంగూర్చి యిటఁ దేర్కొనియుండలేదు. ధన మెల్లఁ గొల్లఁగొట్టి, పురమునం దెల్లఁ గ్రుమ్మరి. ఇత్యాదులలో నది యేకత్వబోధకము కాఁగా, తులవ లెల్లను ఇత్యాదులలో నీయది బహుత్వాదర్థకము గదా. కాఁగా 'ఎల్లను' అనుదాని ఏకత్వబహుత్వములు రెండింటి సమానమే. దీని నిం కొకసూత్రముగాఁ జెప్పవలెనా?

'ఎల్లను' అనురూపము సహజముగా నిరూపించి యిన్నిసూత్రములు వ్రాసి కొనుటకంటె నిన్నిలక్షణములను సంగ్రహించునట్టి 'ద్రుతాంత మైనయవ్యయము' అనుసూరిమతము నంగీకరించుట యుక్తము. సూరివాక్యము పొరపాటన్నను వీరే తద ర్థము నెల్ల నెట్లో కల్పించుకొనక తప్పమినిబట్టియే సూరివివరణము సూక్త మని స్పష్టము.

సూరివివరణము నంగీకరింపనివీ రట్టియర్థము నెల్ల వే తొకసూత్రమును గల్పించి సాధించుకొనవలె నని సం.లోఁ దలఁచిరి. కాని యిట నట్టిసూత్రమునుగూర్చి ప్రస్తావింపకయే సూరివివరణమును దొలఁగించిరి. సం.లోఁ జేసినవివరణమును నిటఁ బ్రస్తావింపనిమాత్రమున నయ్యది సహజసిద్ధ మైపోదు గదా.

ఇంక వీరు విశేషణ(విశేష్యమునకుఁ బరముగాఁ బ్రయుక్త)మయినపుడే చార్థ

కనుశబ్దము చేరు ననిరి. కాన విశేష్యమునకుఁ బూర్వమునందుఁ బ్రయుక్త' మగు నపుడు నుశబ్దము చేరదు గావున నిట సామాసికమైనతలోపప్రసక్తి లే దన్నమాట. ఇట్లు వివరించిరి.

‘ఎల్ల కలుషములు, ఎల్ల యర్థములు అనుచోటులందుఁ బ్రథమాబహువచనాంత మగుఎల్ల అనువిశేషణము నిల్చె నని కాని ఎల్ల అనుప్రకృతియే సమాసమున నిల్చె నని కాని గ్రహింపవచ్చును. కాన నివి ప్రకృతసమాసమైనతలోపశాస్త్రమునకు లక్ష్యములు కా వని గ్రహింపఁదగును’ (వ్యా.సం.స.333)

ఎల్ల కలుషము లనుచోఁ బూర్వపదము ‘ఎల్ల’. ఇది బహువచనాంతమా? బహువచనాంత మయినపుడును ‘ఎల్ల’ అనియే యుండునా? బహువచన మే మైనది. సమాసమున లోపింపవచ్చును. అది యుచితమే. కాని పక్షాంతరమున ఎల్ల అనుప్రకృతియే నిల్చె నందు కేమి? ప్రకృతికే మీదిపదముతో సమాస మయినదా? “ఆ, ఈ, ఏ-అను నవి పదములు కావు. కావున నట్టిప్రకృతికమునకు సమాసయోగ్యతయే లేదు” (ఉ.283) అని సూరిని విమర్శించిరే. సూరి కొకనియచుమును వీరి కొక నియచుము నగుట యేమి? కాక ప్రకృతికి సమాసము చేయలే దనియు, ప్రథమాంతము(ఏకవచనాంతము?)నకే సమాసము చేయ విభక్తి లోపించి ఎల్ల కలుషము లని సమాసమునఁ(ప్రకృతి నిల్చె నందురా? అయినఁ బ్రథమాబహువచనాంతము నిల్చె నని చెప్పినసందర్భమున ‘ఎల్ల కలుషము’ లనుసమాసములలోఁ బూర్వపదము బ్రథమాబహువచనాంతరూపమా? ఇది లుక్సమాసము గాఁబోలును. ఇది యేకవచనాంతమును బహువచనాంతమును నగుట విశేషమే. స్త్రీసమ మన్నఁ బ్రథమైకవచనము లోపించు. కాని యే మన్నను బహువచనము లోపించుప్రసక్తి లేదే. అలాకికవిగ్రహముతో సంస్కృతవిభక్తులకే లోపము చెప్పుదురు. (తెలుఁగువిభక్తియే లోపించు నన్నను) ఇటఁ బూర్వపదము ప్రకృతియే నిల్చె నని చేసినవివరణ మసంగతము.

మహదర్థమున నెల్లరు బహువచనాంతరూప ముండుదు. ఎల్ల కలుషములు, ఎల్ల యర్థము లనుచో నమహదర్థము. అమహదర్థమున బహువచనాంతరూపము ‘ఎల్లలు’ అని యుండవలదా? సమాస మైన లువిభక్తి లోపించు. సమాసము చేయకుండము. ఎల్లలు కలుషములు ఎల్ల లర్థము లని యుండునా? ఇట సమాసము నిత్యముగనే చేయవలయు నని యొకసూత్రము చెప్పుదురా? అయిన వ్యస్తతలో ఎల్లలు, ఎల్ల లను, ఎల్ల చేత ననురీతి నుండునా?

వీరిసమన్వయ మేవక్షమనను సంగతము గాదు.

సమానమునఁ బూర్వమున నుండు 'ఎల్ల' చార్థకనుశబ్దాంతము కానేకాదు. (ఒకచేత నయినఁ బ్రకృతసూత్రమునకు లక్ష్య మగు. అట్లగుట వరులవా రంగీకరింపరు గదా.) సమానము చేయవచ్చు 'కలుషము లెల్లను' అని ఎల్లశబ్దము విశేష్యమునకుఁ బరముగానే యుండి చార్థకనుశబ్దాంత మగును. ఎల్లకలుషములు, కలుషము లెల్లను అనువానికి నర్థమున భేదము గలదా? అర్థము సమానమే యైనపుడు వ్యస్తతలోఁ బార్థకనుశబ్ద మేల చేరినది? అదియుఁ దప్పక చేరు చేల? ఇంక నీచార్థకశబ్దము నిర్వర్తకముగాఁ జేరినదా? నిర్వర్తక మైనపుడు నియతముగాఁ జేరు టింకను నసంగతమే. కాక యర్థవిశేషమునఁ జేరిన దందురా? ఎల్లకలుషము లనుదానిరంటె (గలుషము లెల్లను అనుచో నర్థవిశేష మున్న దనియే యనుకొందము. అట్టియర్థవిశేషమునువివక్షింపనిచో 'ను'శబ్దము చేర నక్కఱ లేదు గదా. 'ఎల్లకలుషములు తొలఁగినవి' యనునర్థమున గలుషము లెల్ల తొలఁగినవి' యని ప్రుతకార్యవిరహితముగా నుండునా? అర్థవిశేష మున్నపు డర్థవిశేషమునను, లేనపుడు నిర్వర్తకముగను నుశబ్దము చేరునా? అర్థవిశేషమునందుఁ జేరునుశబ్దము విశేష్యమునకుఁ బూర్వము ప్రయుక్త మగునపుడు రాదా? అట్టియెడల నర్థవిశేషమును వివక్షించుటకేవీలు లేదా? సమాన మయినపు డర్థవిశేషము లేనేలేకుండుటయు వ్యస్త మయినపుడే యుండుటయు నేల?

వరులవారినుశబ్దకల్పనము మిక్కిలియసంగత మని నిస్సంశయముగా విశిష్టవిశ్చయింపవచ్చును గదా. సహజప్రతాంతముగాఁ జెప్పినసూరిమత మెంతయు నుచితము.

ఎల్ల సర్వనామమా ?

“ఎల్లశబ్ద మాచ్చికసర్వనామప్రథమైకవచనాంత” (ఉ.శి.) మని వీరివిశ్చయము. అది యసంగత మగుట స్పష్టమే. అవ్యయ మన్నసూరిమతమున నేత్పడిన యర్థ మీసమన్వయమునఁ గుదురమి గుర్తించితిమి కదా.

ఉ.లో వీరు సర్వనామముగాఁ జెప్పుట యింకను వింత. ఇట సర్వనామము లలో నెల్లశబ్దమును జేర్చలేదు. సూరి యవ్యయముగా నెంచుట నాతఁడు సర్వనామములలోఁ జేర్చలేదు. ఆశబ్దములను సూరివలె గ్రహించిరి. వీరు సర్వనామములలోఁ

బలింఁచుకొనకుండుట మొదటి పౌరపాటు.

ఇంకను నచ్చట వీ రన్నిప్రభృతులను సర్వనామము లనుట తగ దనియుఁ దెలుఁగున సర్వనామసంజ్ఞ చెప్పరా దనియు మిక్కిలిగా విమర్శించిరి. కావుననే వీ రన్నిప్రభృతులకు సర్వనామసంజ్ఞ విధింపలేదు. అది యవసర మైనచోట్ల 'సన్నిప్రభృతుల' కనియె విధానములు చేసికొనిరి. కాఁగా వరులవారిమతమునఁ దెలుఁగులో సర్వనామము లనునవి యనలు లేనేలేవు. అట్టియెడల వీరు సర్వనామసంజ్ఞను దిరస్కరించినయీ గ్రంథములోనే 'ఎల్ల' శబ్దము సర్వనామ మనుట యెట్లు? నన్నయా భర్తలు చెప్పమిఁ దిరస్కరించినను విచట ఎల్లసర్వనామ మనుట 'బాలవ్యాకరణ వాసన'చేఁ గాఁబోలును.

ఇంక- ఎల్ల ప్రథమైకవచనాంతరూప మనఁ బ్రాతిపదిక మెల్ల యనునదే. మహదమహదర్థములు రెంటి నది స్త్రీసమమె యందము. ప్రథమైకవచనము లోపించి 'ఎల్ల' అని యైన దందము. బహువచనాంత మగుచో మహదర్థమున 'ఎల్లరు ఎల్లరను, ఎల్లరచేత' నిత్యాదిగా నగును. అమహదర్థమున, బహువచనలకారమునకు రేఫము కాదు గావునఁ దెక్కులు, వేలు, ఇత్యాదిగ, ఎల్లలు, ఎల్లలను ఇత్యాదిగఁ గావలెను గదా. అట్టిరూపములు వీరును జూపలేదే. అమహదర్థమున నిది యేకవచనాంతమె యగు ననవలెనా? అట్లన్నను గొంతనయమే. (ద్వితీయాదులలో బాధ యెట్లును చప్పుదు. ఎల్లను, ఎల్లచేత నిత్యాదిగను లేవు గదా.)

'ఎల్ల అనుదానికి ఎల్లరు- ఎల్లవి అనుమహదమహదర్థములు రెండును గల (వ్యా.సం.స.332) వనుటలో ఎల్ల శబ్దమునకు సమహదర్థమున బహువచనాంతరూపము 'ఎల్లవి' యని తలఁచిరా యని సందేహము. వీ రట్లని స్పష్టముగాఁ దెల్పిన లేదు గాన నంతగా బాధ లేదు. కాని 'వినుము తీర్థము లెల్లవియును (వ్యా.సం.స. 332) నే దిట్టఁడ నైతి నెల్లవియుఁ దెల్లముగా విన నోర్తు సంజయ (భీష్మ-1.) (శ.ర.దిట్టఁడుశబ్దమునొద్ద.) తీర్థము లెల్లవియును మేల (అను.4.241) అగునెల్లవి యున్ (ఆర.5.208) కాని యీ 'ఎల్లవి' అన్నది యెల్లశబ్ద(అమహదర్థ)బహువచనాంతరూప మనరాదు. ఎల్లన్+అవి- ఎల్లవి, ఎల్లయవి యని తదర్థకముతో నెల్లశబ్దము సమసించినరూప మీయది. ఎఱుఁగంగఁ బాలివి యెల్లయవియు (అను.4.16) ఈయర్థమున నేకవచనమున 'నెల్ల' అని కాక 'ఎల్లది' యని యుండు. (సూ.సి.) వనుటఁ దెల్లరానిని (సభా.2.244) మహదర్థకమునను ఎల్లవాఁడు-ఎల్లవారు, ఎల్ల

వాడుం దనవారి (విరా.3.127) కావున నెల్ల శబ్దమున కమహదర్థమున బహువచ రూపములు లేవు.

మనమే యిది నిత్యైకవచనాంత మందము. కాని యేకవచనమున మాత్రము ద్వితీయాదివిభక్తులరూపము లున్నవా? సూరి 'ఎల్లను' అని చూపె. ఈనువర్ణము నొక్కొక్కసారి చార్థకనుశబ్ద మన్నను గొంతొకచో ద్వితీయాదివిభక్తిగాఁజెప్పదురు గాక, తులువ లెల్లను అనుచోఁ దుదినువర్ణము చార్థకావ్యయశబ్దము. పోష్యుల నెల్లను అనుచోఁ దుదినువర్ణము ద్వితీయాదివిభక్తి. కాని తృతీయాదులయం దెట్లు? ఎల్లచేత ఎల్లకొఱకు అని గలవా? వీరు లే వని చెప్పను లేదు. ఉన్న వని చూపను లేదు. లేవు. దీనినిబట్టియే పోష్యుల నెల్లను అనుచోఁ గూడ నువర్ణము ద్వితీయ గా దనఁ దగును.

ఇంక మహదర్థమున 'ఎల్లరు' అని యగు నన్న ఎల్లరన్ ఇత్యాదులను ద్వితీయాదులందుఁ జూపవచ్చును. కాని యేకవచనమున నెట్లు? ప్రథమయందు స్త్రీనమ మనవచ్చు. ఇతరవిభక్తులలో ఎల్లచేత ఇత్యాదులు గలవా? ప్రథమయం దేని 'ఎల్ల' అని యుండుట (ద్రుతవిరహితముగ) లే దని పైని గుర్తించియే యుంటిమి. కాఁగా నమహదర్థమున నేకబహువచములను నెల్ల శబ్దములకు రూపములు లే వని తేలినది కదా.

కాని ప్రాథ.ఎల్లశబ్దమువకు సప్తమి కల దన్నది. ఎల్లయందు నధికసాత్త్వికుఁ (ఆది 2.163) డనుచో నెల్లయం దనఁగా నెల్లరయందు (ఎల్లవారియందు)అని మహదర్థకము. ఎల్లయందును దా వసియించుట(ఉచ్ఛో.2.326) అనుచో నెల్లయం దనఁగా నెల్లవానియం దని యమహదర్థకము. ఇట్లు మహదమహదర్థములు రెండింటి 'ఎల్లయందు' అని సప్తమ్యంతరూపము సమాన మనవలె. కాని అందు అన్నది సప్తమి విభక్తియే కాక యవ్యయ మగుస్వతంత్రపదమును గల దిచ్చటి దదియే యనఁదగు. (చూ.త్రి.శే.)

వరులవారు 'ఎల్లరు-ఎల్లరన్ ఎల్ల- ఎల్లరన్ ఎల్ల-రచేతన్ ఎల్లరకున్-ఎల్ల ఎల్లయందును (వ్యా.సం.స.331)అని చూపి లింగవిభక్తి వచనభేదము గలదు కావున సవ్యయత్వము పొసఁగ దనిరి. ఇందు 'ఎల్ల' సమాసమునఁ బూర్వావయవముగ మాత్రమే యుండు ననువీరియభిప్రాయము సరిగా దనియు 'ఎల్లయందు' అన్నది

సప్తమ్యంతముగా నేర దనియుఁ బై ని స్పష్టము.

ఇంక మహాదర్థమున బహువచననానంతరూపములు మాత్రమే మిగిలి యున్నవి.

శ.ర. వీనిని ఏల్ల + వారు. ఏల్లరు అని చూపినది. కాని ప్రౌఢ.లో ఏల్లశబ్ద బహువచనాంతరూపము 'ఏల్లరు' అని ఏల్లశబ్దము సర్వనామముగాఁ జెప్పుటలో నుద్దే శ్యమేమో స్పష్టము గాకున్నది. సూ.ని.ప్రతాంతావ్యయముగను, సర్వనామముగను జెప్పె. అట్టి + వారు అట్టిరు అనుచోవలె ఏల్లశబ్దముపైఁ గూడ వాలోపముతో పదిం పవచ్చును. కాని 1. అట్టి + వాఁడు అట్టిఁడు అనుదానివలె ఏల్లవాఁడు ఏల్లఁడు అని లేకుండుట. 2 బహుత్వమున అట్టిరను, అట్టిరచేత ఇత్యాదిగ లేకుండఁగా ఏల్లరను, ఏల్లరచేత ననురీతిగా నుండుటయు, 3. ముఖ్యముగా ఏల్ల + వారు ఏల్లరు అని యైన ట్లుగా, ఏల్ల + వారిని ఏల్లరిని- ఇట్లే ఏల్లరిచేత నిత్యాదిగఁ గాకుండ ఏల్లరను ఏల్ల రచేత నిత్యాదిగ నుండుటయే ప్రామాణిక మగుటయుమున్నగుకారణములచేఁబ్రౌఢ. లో శ.ర. మార్గము పరిహరింపఁబడియుండవచ్చును. ఇం దనౌచిత్యము గానరాదు. 'ఏల్లను' అవ్యయము 'ఏల్ల' సర్వనామముగా నిత్యబహువచనాంతశబ్దముగాఁ జెప్పి వీని కమహాదర్థమునఁ బ్రయోగము లే దని గుర్తించుట యుచిత మేమో.

ఇందు మార్గాంతర మేది యేని లభ్య మగు నేమో విశితముగఁ బరిశీలింప వలసియున్నది.

ఇక ఏల్లన్ శబ్దస్థలము తప్ప నిం కొకటి ప్రస్తుతలక్షణమునకు లక్ష్యమే లేదా? సూరి సూత్రమునకు కువలయంబునవా రనురీతి యలుక్సమాసస్థలములు గల వని గుర్తించిన వజ్ఞులవారు(వ్యా.సం.స.శిశి4) 'ఏల్లన్ శబ్దమువంటిస్థలమునుసృజించె' నన నేల? అనఁగా కువలయంబున వా రనురీతివి లక్ష్యము లని సూరి తలంపలే దనిరి. సూత్రమునొద్దఁ జూపినది తప్ప నిం కొకటి లక్ష్య మగు నని సూత్రకర్త తలంపలే దనుట యుక్తమా?

చేతతోడవలసల కిత్వంబు సమాసంబునందగు ననుసూత్రముచేచేత మున్నగు వానితుదిలకారమునకె యాదేశముగ ఇత్వము విధింపఁబడుటందేసి నీచేతిప్రోపు మున్నగువానిసాధనమునఁ బ్రకృతసూత్రమునకుఁ బ్రసక్తి లే దని చెప్పవచ్చు'(వ్యా. సం.స.శిశి3) ననిరి. కాని యాసూత్రమువ్యాఖ్యలో "ఈయిత్వము చేతాదులయకార

మనకు ద్రుతసహిత మయినదాని కాదేకముగా నిల్చు నని వ్యాఖ్య చేసినను జేయ వచ్చును. అల్యాగమసాహచర్యమున దీని నాగమముగా నెంచినచో విట సామాసిక ద్రుతలోపము చేసి అవదాదిస్వరసంధి చేసినచో - (వ్యా.సం.స.396) అనిరి. అగమ మనుపక్షమున లోపించుద్రుత మాదేశ మనుపక్షమున నేల లోపింపదు? అనేకాల్లగు అలి నాగమముగా విధించుట యవసరము. వి.వి. కూడ అల్యాగమస్సారే అని, అలి నాగమముగాఁ జెప్పియు భవేదిష్టసీచేతయోఁ - అని యిత్యము నాగమ మనలేదు. ఆదేశ మనుటలోనె ప్రక్రియయందు లాఘవము గల్గును. ఇత్వము చేతాదులయత్వ మున కాదేశ మయినఁ దైవి ద్రుత మే మగును? నీచేతన్ ప్రోవు అని యగును. వయిగా ద్రుతము స్వరసహిత మైయుండఁగా నీచేతను + ప్రోవు అని యుండ నంత్యవృత్తి మున కనఁగా ద్రుతమునందలియత్వమున కాదేశ మై నీచేతనిప్రో వని కావలె. ఇత్వ మగు నన్న నేకాల్లగునీయాదేశ మంత్యమునకుఁ గావలనియుండఁగా నంత్య మగుద్రుత(స్వర)మును విడచి చేతాదులయత్వమున కగు నని వ్యాఖ్యానించుటయే పొసఁగదే.

పిదప ద్రుతసహిత మయినదాని కాదేశ మగు ననిరి. ఇది కేవలము నిరాధారము. ద్రుతములోఁ గూడఁ జేతాదులయత్వము (అను)మొత్తమునకు నాదేశ మగు ననుటకు లక్షణమున నే మే నాధారము చూపఁగలరా? ఇట్టివ్యాఖ్య నిరాధార మగుట చేతనె వీరు మార్గాంతరమును జూపి యుందు రనవలె.

అల్యాగమసాహచర్యమున నిత్వము నాగమముగా నెంచవలె ననుటయు నసం గతమే. ఇత్వము నాగమముగనె తలచిన అలిగాగమ మన్నట్లుగా ఇగాగమ మన వలదా? ఇంకను, అలికంటె నిత్వమే పూర్వము విధింపఁబడినది కూడ. ఇత్వమాదేశ మనుటలో లాఘవము గలిమియు నలి నట్లాదేశముగాఁ జెప్పు వీలు లేనియు గమనించితిమి. అగమ మందము. అంతమాత్రమున ద్రుత మెట్లు లోపించును? అగమము పర మైననే సామాసికద్రుతలోప మగు నని నియమే చేది? నాయందలికరుణ యనుచోఁ గూడ నాయందున్ + కరుణ అని యుండ సమాసమున ద్రుతము లోపించిన పిదపనె అలిగాగమ మగును. అట్లే నీచేతన్ + ప్రోవు అనుచో ముందుగా సమాసమునందలిద్రుతము లోపింపఁగాఁ బిదప నేకాల్లగునిత్వము 'నీచేత + ప్రోవు' అనుచో చేతయందలియత్వమున కాదేశ మై నీచేతిప్రోవు అని యేర్పడును.

కావున చేత,తోడ,వలనలయలుక్పమాసములయందును ద్రుతము ప్రస్తుత

సూత్రముచే లోపించుచు నట్టిస్థలములు దీనికి లక్ష్యము లగును. అలిగాగమసందర్భమునఁ బ్రకృతసూత్రముచే ద్రుతలోపమును వీరే స్పష్టము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.400) అట్టిమొడలఁ బ్రకృతసూత్రమునకు లక్ష్యము లెన్నియు నుండఁగా సూరి యందుకయి మొల్ల శబ్దమును ద్రుతాంతముగాఁ గల్పించె ననుట యసంగతము గదా.

వీ రనుచితమార్గమున సహస్వయింపఁజూచినను, కడును+ఎదురు- కడు+ఎదురు (కట్టెదురు,) అనుచో ద్రుతలోపము ప్రకృతసూత్రముచేతనే యగు నని సూరిమతము. వీరది కళ యనియు కడునడలు అనుచోనుశబ్దాంతమనియుఁ జెప్పచో (ఉ.48) నెల్ల శబ్దముచోఁ గలయసంగతులు కొన్ని యచ్చటను నేర్పడినవి.

ఇట్లు పెక్కులక్ష్యము లుండఁగా నీసూత్రమున కుదాహరణములు చొరుకక 'ఎల్లను' సూరి స్పష్టి చేసె ననుట యంగీకరింపరాదు.

సూరిలక్షణము సూక్తము.

స్త్రీసమము :

సమాసంబుల నుదంతంబు లగు స్త్రీసమంబులకుం బుంపులకుం బరుషసరళంబులు వరంబు లగునపుడు నుగాగమం బగు' (25) ననుసూరిలక్షణము నట్లగ్రహించిరి.

'స్త్రీసమంబులు-ప్రథమైకవచనమున డుజాదివ్రత్యయములు లోపించునాచ్చిక శబ్దములు.' (వ్యా.సం.స.341,372) అని వివరించిరి. ఉ.లో స్త్రీసమము లాచ్చికములు మాత్రమే యగుటను గుర్తింపకుండుట గమన్యము. కావున సూరిమతమున స్త్రీసమము లాచ్చికములై యగుట (సం.లో వీరు నట్ల తలచి రీసూత్రమునొద్ద) నాతఁడు సాధారణముగా స్త్రీసమము లను టుద్దిష్టాద్ధమును సాధించును. వరులవారు తత్సమములును స్త్రీసమములుగాఁ జెప్పుదురు. కాన నిట 'నాచ్చికస్త్రీసమము' లని సూత్రమున వారు మార్పు చేసికొనవలసియున్నది గదా.

ఇంక నాచ్చికశబ్దము లని గుర్తించునపుడు 'ప్రథమైకవచనమున డుజాదులు లోపించు' ననుట కుదురదు. లోపించుటకు ముందు డుజాదులు కావలెను గదా. అగుచున్నవా?

డుజాదు లన డుజ్జువులు. డుజ్జు వేని కగును? 'అన్న' అయ్య అనురీతిశబ్దములు

మహాత్ములయినను బుంలింగ(తుల్య)ములు గావు గదా. మహాత్తుగుటతోపాటు పుంలింగము నయినఁ గాని డుట్టు రాదు. దైవము. మిత్రము. మొ॥ ఇట్లు పుంలింగ త్వము లేమి దీనికి డుట్టు ప్రాప్తిండుటయే లేదే. అమహాత్ముల కెట్లును డుట్టు రాదు గదా. మఱి యిటు డుట్టు లోపించుప్రసక్తి యేది? వీనికి ముప్పు లసలే రావు.

అన్యు, చిలుక, గోడ మున్నగునమహాత్ములకు (డుట్టు రాదు)మువర్ణకమును బ్రాప్తింపదు. ఇవి యదంతము లగునమహాత్ములగుటచే మువర్ణకము రావచ్చును. కాని యాచ్యుతశబ్దములకుఁ గ్లిబసమత్వాతిదేశవిధానమునుబట్టి యమహాత్త్వముచే మువర్ణము రానేరదు. క్లిబసమత్వాతిదేశమువలనఁ గదా మువర్ణక మగు నని సూరి (అచ్చి.2) వివరించినది. ఇవి క్లిబసములు గామి వీనికి మువర్ణకమును రాదు.

ఇత నాచ్యుతశబ్దములు వువర్ణకము వచ్చునని లేనే లేవు. (వ్యా.సం.న. 464) ఊరు, పేరు మున్నగునువంతములపై ముందుగా వువర్ణకము చేసి (తత్స.48) శ్రీసమత్వముచే దానికి లోపము చేయవలయునా? ఆతత్స.43. సూత్రమున సర్వత్ర యనుట శ్రీలింగప్రథమైకవచనలోపబాధనార్థ' మని సూరి వివరించెను. వధువు ఇత్యాదులలో వువర్ణకము చేసి దానికి లోపము చేయుటకు వీలు లేదు గదా. అట్లే యిటుఁ గూడ.

తల్లి, తండ్రి వదినె ఇత్యాదుల నెట్లును డుజాదులప్రసక్తియే లేదు. కావున వీ రిటు (నాచ్యుతశబ్దములనుగూర్చి చెప్పునపుడు) డుజాదులు లోపించు ననుకీర్తిని వివరించుట సరి కా దని నిశ్చయింపఁదగును. హరి, పిత మొదలగుతత్సమస్తము లందు నిట్లే.

ఇటు (సం.లో) వీరు శ్రీసమము లాచ్యుతశబ్దము లనుట యుక్తియుగా నున్నది. కాని యాపిదప ఈసందర్భమునందలిశ్రీసమశబ్ద మాచ్యుతమాత్రవిషయకము. పిత దూత మున్నగునవి ప్రథమైకవచనలోపాదికమునకై శ్రీసమములుగా సూరిచే సూత్రింపఁబడినను నట్టితత్సమముల నిచటిశ్రీసమములలోఁ జేర్పరా' (వ్యా.సం.స. 342) దనిరి. ఈసందర్భమునఁ గాక సూరి శ్రీసమశబ్దమును బ్రయోగించిన మఱి యేసందర్భమున పితదూతవంటిసంస్కృతసమాలు గ్రహింపఁబడుచున్నవోవజ్జుల వారు వివరించుచుండవలసినది. అట్టివి లేవు. ఇంక పిత దూత మొదలగువానివి శ్రీసమాలుగా సూరి సూత్రించె ననుటయు సరి కాదు. వీ రిట్లే 'స్వస్రాదులుప్రకృత

సూత్రముచొప్పున శ్రీసమరూపము లందును. (వ్యా.సం.స.562) ఋదంతశ్రీసమ ప్రయోగములు (566) విశ్వకర్మ శ్రీసమము (651) ఇత్యాదిగ సంస్కృతసమము లను శ్రీసమములుగ వ్యవహరించిరి. ప్రథమైకవచనలోపాదికమునకై ఋకారాంత ములకు శ్రీవద్భావమును (తత్స.52) దూతాదులకు, (తత్స.61) విశ్వకర్మాదులకు (తత్స.75) శ్రీత్వమును సూరి యుపదేశించెను. అశ్రీలింగము లగుసంస్కృతశబ్ద ములకు శ్రీలింగకార్యమునకై సూరి యెచ్చటను శ్రీసమత్వమును జెప్పనేలేదు. చిం. గూడఁ జెప్పలేదు. అచ్చికశబ్దములయెడ మాత్రమే (చిం.) సూరి, శ్రీసమశబ్దమును (సంజ్ఞగా) బ్రయోగించెను. కావున నెచ్చటనే సూరి శ్రీసమశబ్దమును బ్రయోగించిన యెడ నాచ్చికము మాత్రమే గ్రహింపఁబడవలెను.

పిత, దూత మొ॥ సంస్కృతసమములను గూడ శ్రీసమములుగాఁ జెప్పినచో నట్టివి యిట నేల గ్రహింపఁబడవు. సంస్కృతసమములును శ్రీసమము లయినచో నాచ్చికములు మాత్రమే గ్రహింపఁబడు నని చెప్పుట లక్షణానుగుణము గానేరదు. సూరికి భిన్నముగా నట్లు సంస్కృతసమములను శ్రీసమములుగాఁ జెప్పినవీ రయినను సూత్రమున సామాన్యముగా శ్రీసమము లనక యాచ్చికశ్రీసమము లని- చెప్పవలదా? ఏ మైనను సంస్కృతసమములను శ్రీసమములుగాఁ జెప్పనిసూరి మత ముచితము.

‘అదంతతద్ధర్మార్థకవిశేషణములు శ్రీసమములె మైనను వానిపై నీయాగమము భారతాదిప్రాచీనగ్రంథములందు లేదు. ముద్దు సేయుకొడుకు’ (ఉ.54) (వ్యా.సం.స. 342) ఇట సుదంతధా.వి. లన్నను ధా.వి. లెల్ల (ననుదంతములును) శ్రీసమములె యని వీరిమతము. కాని యివి శ్రీసమములు గావు. (చూ.మ్రుత.) కావున పట నుగా గమములేమి లక్షణసిద్ధమే యగుటచే సూరిమతమున నిది విశేషముగాఁ జెప్ప నవస రము లేదు. కాని ధా.వి. లెల్ల శ్రీసమములుగా నెంచినవరులవారిమతమున వారిలక్ష ణముచే ముద్దు సేయుంగొడు కని కాక తప్పదు. భారతాదిప్రాచీనప్రయోగములకు వీరిలక్షణము పరుద్ద మైనది.

త్వాచ్చికేకారసంధివలె (ఉ.సంధి.9సూ) ఉదంత(శ్రీసమ)ధాతుజవిశేషణముల కిట భారతాదికవిప్రయోగములందు నుగాగమము లే దని వీరు వేఱుగా సూ త్రింపకుండుట సరి కా దనక తప్పదు. అది యవసరముగా నిది యవసర మగు పెట్టు?

వాలారుంగొనగోళ్లు అనురీతి వర్ణాచీనము లయ్యును సంగీకరించుటచితమె. సూరియు 'వేలుగొమ్మ' లని నీ.చం.లోఁ బ్రయోగించుట గానవచ్చు. ఉదంతథా.వి. లకుఁ బరుష(సరళ)వరకత్వమున నరుదుగ నుగాగమము కవిప్రయోగములఁ గానఁ బడుటను సూత్రింపఁదగు.

ఇం కొకవిశేషము. శ్రీసమముల కనుటచేత నీవిధి యాచ్చికసమాసములందే వర్తిల్లును. కడుం చెడుం చెటగు -చెడుం బ్రవర్తనము అనరాదు. (ఉ.54) శ్రీసమము లనుటచే నీయర్థ మెట్లు లభించినచో యర్థము గాదు. పూర్వపద ముదంతశ్రీసమము గావలయు నన్న సుత్తరపద మే దయినఁ గావచ్చు నాచ్చికమే కావలె నని వియమేమి? పయిగా సంస్కృతసమములును శ్రీసమము లగు నని వీరిమతము పూర్వపద మగుశ్రీసమమే సంస్కృతసమముగా వీరిమతమున వీలు గలదు. కాగా వీరు శ్రీసమశబ్దముచే (పూర్వపద మొక్కటి వైనను) నాచ్చికమ కావలె నని చెప్పటకే వీలు లేదే. తత్సమ మయిన మిశ్ర మగును.మిశ్రము సమాసమే.సూత్రమున సమాసమునం దని సాధారణముగఁ జెప్పఁబడినదే కాని యాచ్చికసమాసములం దనలేదే. మిశ్రసమాసములు గొన్ని వరులవారు నె క్లే సంగీకరించిరి కదా. చెడుంబ్రవర్తనము అసాధువు. చెడుప్రవర్తన మని నుగాగమరహితసమాసరూపము సాధువే కద. అట్టిమిశ్రసమాసములం దాగమ మిష్టము గాకున్నచో సూత్రమున సూరివలె. "సమాసంబుల"ననికాక యాచ్చికసమాసంబుల ననవలె (అప్పుడు శ్రీసమము లాచ్చికములు గావలె నని వీరు వేరుగాఁ జెప్పన నవసరములే దు.)

ఏ మైన మిశ్రసమాసములం నీయాగమము లే దని వీరిసామాన్యవిశ్చయము. అట్టియెడల నింతకు ముందు "కొన్నియెడల శ్రీసమములపైని నీయాగమము లేకుండుట కలదు. చేటుకాలము (ఞాంత.4.435) (ఉ.54) అని యేల చెప్పిరి? చేటుకాలము చెడుప్రవర్తనమువంటిది గాదా. మిశ్రసమాసములందు రా దని సూత్రమునందలి 'శ్రీసమ'శబ్దమే చెప్పునప్పుడు 'చేటుకాలము' మిశ్రసమాస మైయుండఁగా నుగాగమము రానేరదు గదా. చెడుంబ్రవర్తన మన్నది యె ట్లనరా దని నిర్ణయించిరో యట్లే చేటుంగాల మనియు ననరా దని నిర్ణయింపవలె. 'కొన్నియెడల లే' దని విశేషముగఁ జెప్పట కిది యుదాహరణస్థలము గానేరదు. ఇట్టివే వైన- చెడుప్రవర్తన మిత్థాదుల నెల్ల నీకార్యము లేదు గదా. కావున నీవివరణమునకు 'కీడుపల్కు' అనునది యుదాహరణమ కాని 'చేటుకాలము' గాదు. ఇట్లే 'సంఖ్యావాచకములపై

నీయాగమము రా దనుటకు మాఁడుకృతులు అనునది యుదాహరించిరి. సమాస మైన నది మిశ్రమే కదా. విశేషముగఁ జెప్ప నేల?

మిశ్రసమాసములందు లేదు గాఁబట్టి చెడుంబ్రవర్తన మని కా దనిరి. అది యట్లుంచుదము. 'చెడుండెఱుగు' అనవచ్చు నని వీరివివరణము తెలుపుచున్నది. కాని యస లి 'చెడు' అనునది తద్దర్పార్థకదా. వి. అగును. ఉదంతతద్దర్పార్థకవిశేషణములు స్త్రీసమములై యైనను భారతాదిప్రాచీనగ్రంథములలో నీయాగమము లే యని యింతకు మాందే కదా చెప్పిరి. మఱి యీతిక్కనవారతప్రయోగమునందు (చెడుండెఱుగు) చెడు అనుఉదంతతద్దర్పార్థకదా. వి.పై నీయాగమ ముండఁగా భారతాదుల యందు లే దని నిర్ణయించుట యసంగతము కాదా? మఱి యానిర్ణయము తప్పా? ఈప్రయోగము సమన్వయము తప్పా?

ఈప్రయోగము నుగాగమ మయినస్థలము గాదు. బుధవత్సలుఁ డీహరి యిట్లు సెప్పఁగా వినమిఁ గడం జెడుండెరువు వీరలపంపొనరింపుపెంపునన్' (ఉచ్ఛో. 3. 344) అనుచో 'వినమి' అనునది ప్రథమాంతముగాఁ దలచి 'వినక పోవుట మిక్కిలిచెడు మార్గ' మని యన్వయించికొని రేమో. చెడు- తెఱుగు అనునవి విశేషణవిశేష్యములుగాఁ దలచుట పొరపాటు. వినమి కడుం జెడుం చెరు వని వ్యా.సం.స.లోఁ (345) బ్రథమాంతముగాఁ జూపిరి. కాని 'వినమిఁ గడుం జెడుం చెరు' వనునదిసరి యైనపాఠము. ఇట వినమిన్ అన్నది ద్వితీయాంతము. వినమివేత ననుచోటిహేతుత్పత్తీయకు ద్వితీయ యైన (కార. 22) రూపము. దీని ననుసరించి హరి చెప్పఁగా వినమి (కారణముగా) చేతఁ 'చెరువు కడున్ జెడున్' అనురీతిగా నిచ్చోటి 'చెడును' అనునది తద్దర్పార్థకప్రథమపురుషైకవచనాంతక్రియాపదమే కాని ధా.వి. కాదు. చెడుండెరువు' అనునది (విశేషణవిశేష్యముల) సమాసమే కాదు. సమాస మై నుగాగమ మయిన దని వరులవారు పొరపడియుండురు. 'చెడున్' అనునది క్రియాపద మని గుర్తించి నచో వీని నెట నుదాహరించుట తసలు సందర్భ మేది?

మొత్తముపై 'చెడు' ధా.వి. అయినపక్షమున చెడుం బ్రవర్తనము అని కాన జేర్చి చెడుం తెఱు గనియును గానేరదు. భారతాదిభిన్నస్థలముల నైనను ధా.వి.లపై నిట్టియాగమము నియతము గాదు గదా. చేటు ఇత్యాది యగునర్థములు దీనికి లేవు. 'చెడు' అనునది కృదంతరూపమును గాదు. కాఁగా మిశ్రసమాసములలో నుగాగమ ము రాదనుటకు చెడుంబ్రవర్తన మనుధా.వి.స్థలమును జూపక యిట దానిని దొలఁగి

యిటఁ జూపిన 'వేడుకల' మనుదానినే యట నుదాహరించు టుచితము.

ఇంక నిది మిశ్రసమాసములందే యేమి? కీడునల్కు మున్నగురీతి నాచ్చిక సమాసములందును లేదు. (ఉ.94) గదా.

అస నీనుగాగమము మిశ్రసమాసములందు రా దనుట యుక్తమా? 'పుంపుల వట్ల సంస్కృతసమములమీదను మిశ్రసమాసములందును నుక్కు వచ్చును. వర పుడపుంజరిత్రము' (ఉ.94) అని పుంపులపై వీ రాగమమును జూపియే యుండిరి. పైవివరణమున సంస్కృతసమములమీదను, మిశ్రసమాసములందు నన నేల? 'సంస్కృతసమములమీదను' అనుచో నుత్తరపద మాచ్చికము గారాదా? అచ్చిక మైన మిశ్రమె యగును. మిశ్రములందుఁ బదవఁ చెప్పబడిరే. వరపుడపుంజరిత్ర ము. మిశ్రమున పైకృత మగుభూర్వపదము. ఉన్నతంపుంగొడుగు అనుచోఁబూర్వ పదము సంస్కృతసమ మైయుండుట సూరియే ప్రచర్శించెను. ఉన్నతంపుంజరిత్ర మనదగుఁ గదా. ఇట్లు సాధ్యమిశ్రసమాసముల నెల్ల నిది యగుచున్నది. సంస్కృ తసమములమీదను (ఉన్నతంపుంజరిత్రము, ఉన్నతంపుంగొడుగు) మిశ్రసమాస ములందును (వరపుడపుంజరిత్రము)నని చెప్పబడిలోఁ బూర్వపదము సంస్కృతసమ మై యుత్తరపద మాచ్చిక మైన దానిని భిన్నముగాఁ దలచిరా యని సందేహ మగు. (సాధ్య)సాంస్కృతికమిశ్రముల నగు నన్న సందేహ ముండదు.

ఇ ట్లాచ్చికేతరసమాసములందును నాయాకార్యములు గుర్తించుచునే వరుల వా రవి సమాససామాన్యశాస్త్రసిద్ధములుగాఁ జెప్పరా దనుటలో నొచిత్యము గాన రాదు. (మా.సమా.)

మిశ్రసమాసములఁ బుంపులపై నుగాగమము గల దనుటలో శ్రీసమముల పైని లే దనుటయే వీరి (చెడుంబ్రవర్తనము)పూర్వవివరణమునుద్దేశ్య మనవచ్చును. కాని యనిర్ణయమును లక్ష్యలక్షణవిరుద్ధ మైయున్నది. కఠకుండవన్విజనుఁ డేఁచిన (నృసింహ.2.124) అలరుంగుంకునుధాళి (భీమ-5.122) వేల్పుంజకోరేక్షణల్ (భీమ.9.105) పువ్వంబరిమళముఁబోలె. (ఉ.హ.3.125) వేలుపుండరువులు (పారి. 4.55) అనుగుంగ్రీడల నెల్లవారలకు(వసు.3.32)మొదలుగా మిశ్రసమాసములందుఁ బుంపులపైవలె శ్రీసమముల పైని గూడ నీయాగమము కవిప్రయోగప్రసిద్ధ మైయున్నది.

మిశ్రసమాసములందు రా దనుటకు లక్షణమున నాచార మేది? పుంపులపై నవుచునే యున్నదే. కాఁగా మిశ్రసమాసములం దీయాగమము లే దని వర్ణులవారు సామాన్యముగాఁ జెప్పట లక్షణముతోపాటు లక్ష్యములకును విరుద్ధ మగుట నంగీకార యోగ్యము గాదు. చేటుకాలమువంటివి కీడుపల్కు లనుకీతివిగా గుర్తింపవలగును.

“ఉన్నంతప్పన్గొడుగు” ఇంటినిసంశ్లేషమును నిర్వహించుప్రయోగములులభింపలేదు.” (ఉ.53,54) అన్నను వీరు సూత్రవివరణమున సంశ్లేషమును పేర్కొని ‘ఉన్నంతప్పన్గొడు’ గని యుదాహరించుట యుచితముగా నున్నది. స్థిరపరకతలో సిద్ధి పున్నేతెలి యనుచోఁ జెద్దనప్రయోగమున నీప్రకరమునకు సంశ్లేష మగుటను వీరు చూపియే యున్నారు. (స్థిరపరకతలో నిది తప్ప దేమో. లేక యాగమమే రాలే దనవచ్చును గదా.)

వీరు పైసూత్రమందును నిట్లే ‘సామాసికప్రకరమునకు స్వత్వమే గాక సంశ్లేషమును బ్రయోగారూఢముగ నగవడదు. తఱుకును గణ్డైలు అనరాదు సరికదా. తఱుకు న్గణ్డైలు అను సంశ్లేషమును నిర్వహించుప్రయోగమును నగవడదు (ఉ.55) అనిరి. (వ్యా.సం.స.347) అయినను సమాసమున సూరి స్వత్వమును మాత్రమేనిషేధించుట పొరపాటని వీరు చెప్పలేదు. అట్లని వీరును స్వత్వముతోపాటు సంశ్లేషమును గూడ సమాసమున నిషేధించియుండను లేదు. పైఁగాఁ బ్రస్తుతసూత్రమునొద్ద సంశ్లేష మగుటను వివరించి యుదాహరించిరి. ఇట్లు సంశ్లేష మగుటను జూపి, పై సూత్రమున స్వత్వమును మాత్రమే నిషేధించియును వీ రాసూత్రవిషయమును ‘సామాసికస్వత్వసంశ్లేషనిషేధము’ అనుపేర సూచించుట యుచితముగా లేదు. లక్షణ వివరణములకు భిన్నము.

‘సంఖ్యావాచకములపయి నీయాగమము రా’ (ఉ.56) దనిరి. మూఁడుకృతులు సమాస మైన మిశ్ర మిటఁ జూపరాదు. ఐదుప్రొద్దులు (మూఁడుకృతులు) అనుకీతివి సూరిమతమున సమాసములే కావు. (చూ.సమా.17) కావున విట నాగమముప్రసక్తియే లేదు.

కీడుపల్కులు చేటుకాలము ఇత్యాదులలో నీయాగమము లేమిని గుర్తింపవలసియే యున్నది. ‘నలుగదాదుల నీయాగమంబు లే దండ్రు’ అని సూరి పేర్కొనె. వీనిని నలుగదాదులలోఁ జేర్చుట తగునా యని సందేహము. ‘అగమశాస్త్రమవిత్య’

మృనుపరిభాష నాశ్రయించి యిట్లు కొన్ని యెడల నీయాగమము లేకుండుటనుసాధించు కొనవచ్చును.

సమాసము-స్వత్వభావము :

‘సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు స్వత్వము లేదు’ (26) అనుసూరిలక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.219.సూ) సూరివలె స్వత్వమును మాత్రమే నిషేధించియు వీరిసూత్రవిషయమును ‘సామాసికస్వత్వసంశ్లేషనిషేధ’ మని సంశ్లేషము గూడ నిషేధింపఁబడినట్లు చెప్పుట విరుద్ధముగా నున్నది. (వ్యా.సం.స.3147) సంశ్లేషమును గూడ నిషేధింపఁదలచియు నది సూత్రమునఁ జేర్చుట చుట్టచు రంపమా? ఇంతకు ముందుసూత్రమునొప్ప సమాసమున సంశ్లేష మగుటను వివరించి యుదాహరించియే యుండిరి, స్థిరపరకత్వసంబంధము నుక్కు అరుదుగనగపడుచున్నది. ‘సిద్ధిపున్మేతెలి’ (ఉ.314) అనఁగొనెల్లఁది (వ్యా.సం.స.3136) అని పేర్కొనిరి. స్థిరపరకతయం దీనుగాగమము గల దనుటకు సంశ్లేషస్థితి మాత్రమే యాధార మైయున్నది. ‘సిద్ధిపున్మేతెలి’ అని యున్న నుగాగమమే రాతే దనవచ్చు. స్వత్వము లేదు. వర్గయుగ్ (మకార) భిన్నస్థిరపరకతయందు బిందువును లేదు. కాఁగా నిట్టియెడల సంశ్లేషస్థితి మాత్రమే ప్రధాన మగునాధారముగఁ గన్పట్టుచున్నది. వీరిప్రక్రియ ననుసరించి కన్దోయిలో నిది యాగమద్రుతమున కై నసంశ్లేషమే. ఆగమద్రుతము సహజద్రుత మనువివక్షయు నేలకో.

అర్వాచీనకావ్యములందు సంశ్లేషము నుదాహరించియును ‘నిట్టిసంశ్లేషము కవి ప్రయోగముల చెచ్చటను లే (వ్యా.సం.స.3147) దని నిర్వృత్త్యందుగాఁ జెప్పు తెల్లు కుదురును?

ఈసూరిలక్షణమునకు ‘స్వత్వం ప్రశ్లేషతా బిస్తుస్సమాసే న ప్రయోగతః’ అనువి.వి.లక్షణమును మూలముగాఁ జూచి సూరి యట్లు చెప్పుట ప్రాంతిమూలక మనిరి. (వ్యా.సం.స.3147) సూరియాలక్షణమున కాలాంశిక మూల మనుకొనుటయే ప్రాంతిమూలకము. పయికారిక సమాసమున స్వత్వసంశ్లేషబిందువులు మూఁటిని నిషేధించినది. అనఁగా లోపమును జెప్పుచున్న దనవలయును. సూరి లక్షణమునకు దేనికే నీవి.వి.కారిక మూలముగాఁ జెప్పఁగోరుచో ‘సమాసంబునయందు ద్రుతంబునకు లోపం బగు’ ననుదానికి మూల మనవచ్చును. కాని యావిషయమును ‘ద్రుతస్వ

సర్వత్ర లాక్ష్మమాపేషా' అనుచిం. సూత్రము సూటిగఁ జెప్పుచున్నది. కాన సామాసిక ద్రుతలోపవిధానమునకుఁ దై చిం. లక్షణము మూల మనుట యొప్పును.

అధర్వణుని లక్షణమున 'స్వత్వం ప్రశ్లేషతా' యని స్వత్వముతోపాటు సంశ్లేషము గూడ నిషేధింపఁబడఁగా తన్మూలక మగునీ లక్షణము స్వత్వము నొక్కదానినె నిషేధించి సంశ్లేషమును నిషేధింపకుండుట సరి గా దందురా? అయిన నాచి. వి. లక్షణము సంశ్లేషముతోపాటు 'బిస్తుస్సమాసే న ప్రయోగతః' అని బిందువును గూడ నిషేధించినది. బిందువును నిషేధింపకుండుట సరి గా దని చెప్ప రేమి?

కాక యధర్వణుఁడు బిందుస్వత్వసంశ్లేషములు మూఁడు నిషేధింపఁగా బిందు సంశ్లేషములు గలవు గావున స్వత్వము మాత్రము నిషేధింపవలె నని సూరి దానిని సవరించె ననియు నది భ్రాంతి యనియుఁ జెప్పుచురా? 'అధర్వణస్వత్వము వేఱు సూరిపతమున స్వత్వము వేఱు (వ్యా. సం. స. 347) కాఁగా స్వమతానుగుణముగ సూరి స్వత్వమును మాత్రమే నిషేధించె నని గుర్తింపవలదా? అందు భ్రాంతి యేమి? తఱకును గణై లనువానితోపాటు తలనుబ్రా లనురీతిరూపములును లేవు గదా.

స్వత్వం ప్రశ్లేషతా యనుకారిక యీ సూరి సూత్రమునకు మూల మనుటయు నిట సూరి భ్రాంతివడె ననుటయుఁ గేవల మసంగతములు.

కావునఁ బ్రయోగములందు బిందుసంశ్లేషములు గలిమి స్పష్టమే. కావున స్వత్వమువలె సంశ్లేషమును నిషేధింపరాదు. సూరి సంశ్లేషమును నిషేధింపలేదు గాని నిషేధించినచో వికృతివివేచననచే సూరి సంశ్లేషము లే దనఁ గాని యది కవి ప్రయోగములందుఁ గల దని పైప్రయోగములె చూపెడివారు గదా వీరు.

సూరి లక్షణము సూత్రము.

తలంబ్రాాలు :

తలంబ్రాలు మొదలగు సమాసంబుల ద్రుతంబునకు లోపంబు లేదు. (27) అను సూరి సూత్రము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ. 28 సూ) వీనిని వీరు మధ్యమపదలోప సమాసములుగాఁ జెప్పుట విశేషము. తోడను తోను అనున వ్యయము లనుట పైని బరామర్శింతము. (కార. 5)

టుగాగమము :

‘కర్మధారయంబులందు దుత్తున కచ్చు పతం బగునపుడు టుగాగమం బగు’ (28)
 ‘కర్మధారయంబునందుఁ జేర్పొదికబ్బముల కచ్చు పరం బగునపుడు టుగాగమంబు
 విభాష నగు’ (29) ననుసూరిలక్షణములు రెంటిని గలిపి వరులవారిట్లు విస్తరించిరి.
 ‘సమానాధికరణసమాసములందును, శేషషష్ఠీసమాసములందును సంఖ్యావాచకాది
 భిన్నము లగుఉదంతవిశేషణములకును, పుంపులకును నచ్చు పరంబగునపుడు
 టుగాగమము బహుళముగ నగు’ (ఉ.27నూ)

సూరి ‘కర్మధారయంబులందు’ అన్నదానికి వీరు చెప్పిన ‘సమానాధికరణ
 సమాసములందు’ అన్నది పర్యాయమే కాని భిన్నము గాదు. అనగా సూరి
 కర్మధారయమంబులం దనుటలో దురుక్తి లేదు. లాఘవరూప మైనప్రయోజనమే
 కలదు.

పిదప వీరు ‘శేషషష్ఠీస్థలములందు’ అన్నది యధికముగాఁ జేర్కొనిరి.
 ‘సూరి శేషషష్ఠీస్థలములందలిటుక్కును సూత్రింపలేదు. (ఉ.55) కాని యట్టివానిని
 సూరి సాధించియే యున్నవిషయము వీరివాక్యములవలననే తెలియవచ్చును.

‘కర్మధారయంబులందు మువర్తకంబునకుం బుంపు లగు’ ననుసూత్రమునొద్ద
 వీరు “కర్మధారయంబులందు అనుబహువచనమహిమచేత సాంస్కృతికాచ్చికమిశ్ర
 ములందును, షష్ఠీసమాసమందును నీవిధి వర్తిల్లు కయ్యపువెలవు (ఉ.59) అని
 పేర్కొనిరి. (సాధ్య)సాంస్కృతికాచ్చికమిశ్రసమాసము లనునర్థమును విశేషముగాఁ
 జెప్పవలసినయక్కఱ సూరిప్రణాళికలో లేదు. సూరి యట్టివానిని సమాససామాన్య
 (శాస్త్రసిద్ధి)ముగానె సాధించెను. అచ్చికేతరసమాసములు జ్ఞాపకసిద్ధములు గావలె
 నని యెంచువరులవారిట విశేషముగాఁ జేర్కొనిరి. ఏది యే మైనను నటఁ గర్మ
 ధారయంబులందు’ అనుచోటిబహువచనమహిమచేత షష్ఠీసమాసమందుఁ బుంపు
 లవు నని చెప్పిరి గదా. అదేవిధముగా సూరి యీసూత్రమునందును కర్మధారయం
 బులం దని యీసూత్రమునవలెనే బహువచనము(తో)నే ప్రయోగించెను. అట
 బహువచనముచే పుంపులు షష్ఠీ-సమాసమున నయినట్లుగా నిట బహువచనముచే
 టుగాగమము షష్ఠీసమాసములందుఁ గాదా? అటఁ గలప్రయోజన మదే విధముగాఁ

జెప్పినయీస్థలమున నేల యుండదు? ఈసూత్రమునందు 'గర్మధారయంబులం' దని బహువచనముతోఁ జెప్పి పయిసూత్రమున 'గర్మధారయమునం' దని సూరి యేక వచనముతోఁ జెప్పట గమనార్హము. సామానాధికరణ్యేషు అని చిం. కూడఁ జెప్ప నహోబలుఁడును "సామానాధికరణ్యేష్వితి బహువచనజ్ఞాపకాదసామానాధికరణ్యేష్విపి త్వచి' క్తసి (కవిశి.) వ్యాఖ్య చేసెను. అట నహో. చూపిన రూపకసమాసములను గర్మధారయములగనె సమన్వయింపఁదగియుండుటందేసి తిక్కయజ్ఞప్రయోగించిన షష్ఠీసమాసములందలిటుక్కును వీరు చూపిరి. (వ్యా.సం.స.392,393) కాఁగాఁ జిం. లో బహువచనస్వారస్యముచే నచ్చోటను, నట్లే యున్నయీసూరిలక్షణముచేతనిచ్చోటను షష్ఠీసమాసమందలిటుక్కు సాధింపఁబడుచునే యున్నది. ఇట్లు షష్ఠీసమాసములందలిటుక్కును సూరి ప్రత్యేకముగా సూత్రించియుండలేదు. కాని సాధించియే యుండెను. వీరు ప్రత్యేకముగా సూత్రమున 'శేషషష్ఠీసమాసములందును' అనుట సూరిసూత్రములందలిబహువచనమునకు వ్యాఖ్యానమే యని గుర్తింపఁదగినను.

'సంఖ్యావాచకాదిభిన్నము లగు' ననునది యిం కొకటి వీరిలక్షణమున నధికము. దానింగూర్చి వారే 'స్పష్టతకై సూత్రమున సంఖ్యావాచకాదిభిన్నము లగు' అని నిల్పఁబడెను. (ఉ.93) అని స్పష్టతకు మాత్రమే యనిరి. కాఁగా నిది సూరిలక్షణమున లేకుండుటవలన ననర్థము లేదు. పైగా షష్ఠీసమాసమున నీయది సార్వత్రికము గాకుండుటయు గమనార్హము.

పదవ వీరు "ఉదంతవిశేషణములకును" అనుచో 'విశేషణములకు' అనుట యుఁ గేవలము స్పష్టతకే 'కర్మధారయంబులం దుత్తునకు' -అనుటచేతనే యివటి కర్మధారయములందుఁ బూర్వపద ముదంతము గావలె నని' స్పష్టము. అయ్యది విశేషణ మగుట కర్మధారయలక్షణమే. కావున 'విశేషణంబులకు' నని విశేషముగాఁ జెప్పనవసరము లేదు. ఇంకను వరులవా రిట్లు చెప్పుటవలనఁ గొంతయనర్థమును గల్గినది. సమానాధికరణసమాసములందును, శేషషష్ఠీసమాసములందును, అనుసూత్రము ననుసరించి యుదంతవిశేషణములకును అనునది శేషషష్ఠీసమాసములందు నన్వయింపవలె. అటఁ బూర్వపదము విశేషణ మగునా? కావున విశేషణము లని పేర్కొనుట యనర్థకము నై నది.

ఇంక 'ఉదంతమునకు' ననుటకంటె 'నుత్తున' కగు ననుసూరివచనము స్పష్టతర మై యున్నది.

అపిదప వీరు 'పుంపులకు' అని విశేషముగఁ జేర్కొనిరి. సూరి యిది నుడువ లేదు. అయిన పుంపులపై సూరిలక్షణముచే టుగాగమము రాదా? పుంపులయందును సుత్యమె యున్నది. కావున నుత్తునకుఁ జెప్పినటుగాగమము వీని కేల ప్రాప్తింపదు? చిం.లో సన్నపుటిక, శోకార్తపుటొడకులతో నిత్యాచిప్రయోగములందలిటుక్కు 'సామానాధికరణ్యేషాదస్తానా' మ్యనుదానిచే సాధింపఁబడును గదా. అట్లే యిటఁ గూడ ఉత్తునకు (ఉదంతవిశేషణములకు) ననుబడతనే పుంపులపైఁగి టుక్కుసిద్ధించు చుండఁగా వీరు మఱల సూత్రమునఁ బ్రత్యేకముగా 'పుంపులకును' అని చెప్పట యన వసరము. కర్మధారయంబులం దుత్తున కనుసూత్రమునొద్ద సూరి సరసపుటయకయని యుదాహరించుట గమనింపఁదగును. పుంపుల కని సూరి ప్రత్యేకముగాఁజెప్పకుంట యుచితముగా నున్నది. సంధి.29సూత్రమునొద్ద పుంపులను బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తా వించుట యవసరము (వ్యా.సం.స.343) ఇట ననవసరము.

కాఁగా "సమానాధికరణసమాసములందును, శేషషష్ఠీసమాసములందును, సంఖ్యావాచకాదిభిన్నము లగు- ఉదంతవిశేషణములకును పుంపులకును" అన్నంత వఱకు వరులవారిసూత్రము 'కర్మధారయంబులం దుత్తున' కనుసూరిలక్షణమునకు వ్యాఖ్యానమె యని గుర్తింపవచ్చును.

సూరి యీసూత్రమున 'టుగాగమం బగు' ననియుఁ దరువాతిసూత్రమునఁ జేర్పాదులకు విభాష' యనియుఁ జెప్పఁగా వీ రారెంటిని గలిపి 'బహుళంబుగా నగు' నని యొక్కచోటనె సంగ్రహించిరి.

కర్మధారయంబులం దుత్తున కనుదానిని వ్యాఖ్యానముగా విస్తరించి చెప్పట యు నిత్యవైధాషికస్థలములను బహుళముగా సంగ్రహించుటయు వీరిసూత్రరచన లోనిప్రత్యేకతలు.

ప్రయోగములనుబట్టి స్పష్టముగా సూత్రించుట యుక్త మని వరులవారిసిద్ధాంతము. అందుకే యట నట (తత్స. 50, 68 మొ॥) సూరిసూత్రమందలిబహుళపదమును దొలఁగించి తత్ప్రయోజనమును సూత్రమునందే వివరించి చెప్పదురు. కాని యిట మాత్రము కర్మధారయమున సామాన్యముగా నిత్యముగఁ జెప్పి పేర్పాదులకుఁ గొన్నింటికి మాత్రమె వికల్ప మగుటను సూరి స్పష్టముగాఁ జేర్కొనఁగా వీ రది సరి కా దని బహుళ మనిరి. ఒకనియమము ననుసరించి యుండకపోవుటచే నిట్టి వైపరీత్యము వరులవారివచనములలో సంభవించిన దనవచ్చును.

సూరివిధానము నిర్దుష్ట మగుట (వర్ణులవారిస్పష్టనిరూపణసిద్ధాంతమున కనుగుణము నగుట)స్పష్టము.

‘పేరుటరము అనుచు వైభాషికటుక్కును సూరి విధించెను. అట్టిప్రయోగమే లేదు’ (ఉ.58) అనిరి. అందుకయి విభాషగా టు క్కుగు నన్నసూరిలక్షణమునువీరు పొంగించిరా? “బహుళ మనుటచేతనే దీనికి వైకల్పికత్వమును గలదు. చిగురాకు చిగురుటాకు.” (ఉ.58) అని వీరే కొన్నియెడల టుక్కు వైభాషిక మగుట నిరూపించిరే. పేరుటర మనుప్రయోగమే లేకున్నఁ జేర్వాదు లనకుండురు గాక టుక్కు విభాష యగుట చిగుర్వాదులయం చేసి గలదు గదా. మఱి పేర్వాదు లనకున్నను జిగుర్వాదు లని సూత్రింపక పోయిరా? కాఁగా వైభాషికటుక్కు గలదు. కావున దానిని సూత్రించుట యుక్తమే. పేర్వాదు లనుట తగదా? అట్టిప్రయోగమే లే దందురు వీరు. పేరుటర మనుదానిని సూరి కల్పించె ననుటకంటె నెట నీరూపమును గవిప్రయోగములలోఁ జూచె నేమో వెదుకఁదగదా. “ఉడుపతిబారికిన్ వెఱచి యూరట యో నని పేరుటామనిన్” (మను.3.34) అనుచోఁ గవితాపితామహుఁడు పేరుళబ్ధమునకు టుగాగమము చేసి ప్రయోగించెను.

సూరి ‘పేర్వాదు’ లనుట దుష్టము గాదు.

సూరి ‘సరసపుటలుక’ యనుదానిని ‘టుగాగమం బగు’ ననుష్టలమున నుదాహరించుట నట (పుంపులపై) టుగాగమాభావ బిష్టము గా దేమో యనిపించును. కాఁగా వర్ణులవారు ‘బహుళ మనుటచేత పుంపులపైని రాకుండుటయుఁ గలదు) అముదపాకు, కప్రపనఁటులు’ (ఉ.58) ఉత్తరించు తములపాకు (ఉ.హరి.4.28. సూ.ని.ఇట్లు పుంపులపై టుగభావము ప్రాచీనప్రయోగములఁ గాననపుచునేయున్నది. అముదపాకు, తములపా కనురీతిస్థలముల నాముదపు టాకనురీతిగా టుగాగమము వచ్చినరూపములై వింతగ నుండును. ఎటనేఁ గవిప్రయోగములం దున్న వేమో వెదుకవలె. అగమశాస్త్ర మనిత్య మ్మనుపరిభాషచే నీయవి రక్షితముల యగును. కావున నిట్టివానికై బహుళ మనఁ బని లేదు. అయినఁ జిగురాకు ఇత్యాదులలో టుక్కు వైభాషిక మగుట స్పష్టముగా నిరూపింపఁదగియుండుటచే దానిని బ్రత్యేకముగా సూత్రించుటయే యుచితము.

‘బహుళ మనుటచేతనే తద్దర్మావ్యర్థకవిశేషణములఉకారమునకు టుక్కు రాదు. నుక్కే వచ్చు. చేయునతిథిపూజ (ఉ.58) అనఁగా బహుళ మననిసూరిమత

మున నిట నుక్కు రాక టుక్కు వచ్చునా? అయిన నుదంతతద్ధర్మార్థకవిశేషణముల కట నుగాగమము విధించుట యేల? వ్యర్థము కాదా? కావున బహుళ మనకున్నను నావిశేషవిధి ననుసరించి యట నుక్కు యవును గాని టుక్కుంతమాత్రమును గాదు. కావున నందుకై బహుళ మని చెప్పనవసరము లేదు.

‘సంధ్యావాచకాదిభిన్నము లగు’ అనుదళమును స్పష్టతకే చేర్చితి మన్నవీ రాపిదవ‘ఆదికల్పమును నిల్పుటచేత పెక్కు తక్కుమున్నగుస్థలములందును టుక్కు రాదు. పెక్కుడల త త్కన్నగర్భములు (ఉ.57) అని వివరించిరి. ఇట్టిది ప్రయోజనవంత మగుచుండ స్పష్టత కని యేల పెక్కునిరో తెలియదు. కాగా నీయాది పదముచేత టుగాగమము రానిస్థలము లెల్ల సంగ్రహింపఁబడును. కావున టుగాగమము ప్రాప్తించుచుండఁగా బహుళపదముచే నప్రవృత్తి యని చెప్పవలసినతా విట నుండదు. సూరిమతమున‘ఆగమశాస్త్రమనిత్య మ్యనుసరిభాష ననుసరించి క్వాచిత్యముగ సిట్టిస్థలముల నాగమము రాలే దని గుర్తింపఁదగును.

‘టితివర్ణములు పరంబు లగునపు డుత్సవమున కిత్సవం బగు’ ననుచో‘నగు’ నని విధించి ‘నెత్తుటికీ’ ఇత్యాదుల నిత్వము లేకుండుటను చేర్చునుట యిట స్మరింపఁదగు. కాఱడవి (సిం.1.245) కాఱడవుల (ఉ.రా.6.279) కాఱడవినె(దశ.2.51) పూవచ్చు (హరి.7.56)పట్టపేనుంగు (ఉ.రా.5.268) (కళా.8.31) ఇల్లటపల్లవి గాంచి రయ్యెడన్ (రామా.3.44)బంగారందియల్ (రామా.3.146)పాడిల్లునుబోలే (క్రో.2.337)పూవడిదపుఱోదు (నీలా.1.108)మొ॥

మొత్తముపై సూరిలక్షణము సూక్తమ. భాషాలక్షణమును స్పష్టముగా నిరూపించుచుండ నావిధానము లట్లు గ్రహించుట యుక్తము.

దుక్కి-పెద్దు :

శ.ర. దుక్కి-పెద్దు, మిద్దెటిల్లు అనువానిం జూపఁగా వరులవా రవ్వనిని ‘సాధువులు కావు అట్టికవిప్రయోగములు లేవు. దుక్కి-పెద్దు మిద్దెయిల్లు తేనెయోగ అనియె ప్రయోగింపనగు ‘(ఉ.57) ననిరి. దుక్కి-పెద్దుల బల్కితోడ నిల్పు (నీలా. 1.49) కమ్మటాకులు (సిం.4.240) పూసపెమ్మకములు (కాశీ.6.41)

యత్ప్రాసాదిగతములు గా వని దిద్దివేయుటకంటె (వ్యా.సం.స.337) ఉదంతములపైఁ బ్రచుర మయ్యు ననుదంతములపై నరుదుగఁ గానవచ్చుట సంగీకరింపఁదగు నని తోచును.

రుగామము :

‘పేదాదిశబ్దంబుల కాలుశబ్దము పరం బగునపుడు కర్మధారయంబునందు రుగామం బగు’ (30) కర్మధారయంబునం దత్సమంబుల కాలుశబ్దము పరం బగునపు డత్వంబువ కుత్వంబును రుగామంబు నగు’ (31) ననుసూరిలక్షణముల నట్ల (ఉ. 28, 29 సూ) గ్రహించిరి.

ధీర+అలు మున్నగుచోటులందు సూరి వచించినకర్మధారయంబు త్రిక--సమా.శ. అనుకర్మధారయలక్షణ మెట్లు సరిపడు నని యాతఁడు తలంచెనో’ (ఉ. 28) యనిరి. ధీరురాలు అనురీతిని గర్మధారయము గుమర దని తెలిసినవీ రయినను నట్టి సమాసమును బ్రత్యేకముగా విధించిరా? ఇట్లు వివరించిరి. “ఈసందర్భమునందలి సమాసము లెల్ల జ్ఞాపకసిద్ధము లని యెఱుంగునది. మిశ్రకర్మధారయము సామాన్య సమాసశాస్త్రసిద్ధము గాదు గాన నిట్టివి సూత్రారంభసామర్థ్యమున సిద్ధించును. (ఉ. 38, నిర్దయురాలు 278) వీ రిట సూరిసూత్రము నట్లే గ్రహించిరి. ఏతత్సూత్రారంభసామర్థ్యముచే నీసమాసము వీరికి సిద్ధించినపు డస రీసూత్రమును దెప్పినసూరిలక్షణమున మాత్ర మీసూత్రారంభసామర్థ్యముచే నేల సిద్ధింపదు? సూరి యిట వివరింపలేదు.

వీరివివరణమునయిత మీసమాసమును సాధించినా? వివరణమునుబట్టి చూచిన మిశ్రకర్మధారయము సూత్రారంభసామర్థ్యముచే సిద్ధించును. సూరిమతమున మిశ్రములు (సాధ్యసాంస్కృతికములు) సామాన్యసమాసశాస్త్రముచేతనే సిద్ధించును. కర్మధారయంబు త్రిక- ఇత్యాదిలక్షణమున కనుగుణముగనే మిశ్రసమాసము లైన నుండవలెను. త్రికాదిభిన్న మయినచో నాచ్ఛికమున కేని సంస్కృతసమమునకే యేని (మీదివిశేష్యముతోఁ) గర్మధారయము చేయరాదు. ధీర యైనయాలు అనుచో మిశ్ర సమాస మవఁదగినను నది సామాన్యసమాసశాస్త్రసిద్ధము గానేరదు.

మిశ్ర మనఁగా సంస్కృతసమాచ్ఛికముల కయినసమాసము. అట్టిమిశ్ర సమాస మీసూత్రముచే సిద్ధించు ననిరి. గుణవంతురాలు అనున దెట్లు చూపిరి? ‘గుణవత్’ అనుశబ్దము, త్రిత్వమున త్రిప్రత్యయములఁ గూడి గుణవతి యని గదా తెలుఁ

గునఁ దత్సమ మగునది? గుణవతి ధైర్యులు అని విగ్రహము చెప్పి గుణవతి + ఆలు అని మిశ్రసమాసమును జూపవలదా? (గుణవంత + సు + ఆలు + సు అని చూపుట కవకాశము లేదు. గుణవంత + సు - గుణవతి యని తెలుఁగున నేర్పడదు గదా.) గుణవంత + ఆలు, అనుచో గుణవంత యన్నది ప్రాతిపదికమే కాని సంస్కృతసమము గాదు. మిశ్రసమాస ధైర్యును ప్రాతిపదికకుఁ జేయరాదు గదా. కావున గుణవంత + ఆలు అని చూపి యట్టిమిశ్రసమాసము నీసూత్రముచే సిద్ధించు నని చెప్పుట సంగతము గానేరదు. వీరివివరణము లక్ష్యవిరుద్ధము. అట్టివీరు సూరిలక్షణమును విచుర్నించును నాలోటును దిద్దకపోవుట విశేషమే.

సూరిమతమున ఇట్టిసమాసము లేర్పడు తెట్లు? సూరి స్పష్టముగనె చెప్పెను. శ్రీమంత మున్నగుప్రాతిపదికలకు “సహతి వాచ్యం బగునట్లు శ్రీమంతురాలు, గుణవంతురాలు విద్యాంసురా లనియుఁ బ్రయోగింపఁదగు” (తత్స. 71 సూ. వివరణము) (ఉ. 133) ఇం కొకచోట నీవిషయము నిట్లు చెప్పెను. బల్లిదాదులు సంస్కృత తుల్యము లనుటవలన “స్త్రీత్వంబునం దాలుశబ్దముతోడ సమాసంబునుం గలుగు నని యెఱుంగునది” (అచ్చి. గి. సూ. వివరణము) యని యింకను స్పష్టముగాఁజెప్పెను. అనఁగా బల్లిదాదిప్రాతిపదికలే (స్త్రీత్వమున) ఆలుశబ్దముతో సమసింపు ననియే కదా యర్థము. సంస్కృతతుల్యత్వముచే నిట్టిది సిద్ధించు ననఁగా సంస్కృతముల కిట్టిది సిద్ధించుచున్నది. కావున (బల్లిదాదిసంస్కృతతుల్యములవలె) గుణవంత మున్నగు ప్రాతిపదికలే స్త్రీత్వమునం దాలుశబ్దముతోడ సమసింపు ననియు (గుణవంతురాలు మున్నగుకీతిగాఁ బ్రయోగింపఁబడు ననియు) సూరియభిప్రాయము స్పష్టము. కావున నీసమాసమును బ్రస్తుతసూత్రమునఁ గాక తత్స. 71, అచ్చి. గి. సూ. వివరణములచే సూరి జ్ఞాపితము చేసె నని యెఱుంగఁదగును. వీరు సయితము సూరివలెఁ జెప్పియే (ఇంకను బల్లిదాదిసూత్రముననే చేర్చి) యుండిరి. కావున వీరు నీసమాసమును బ్రస్తుతసూత్రముచే జ్ఞాపితము చేయవలసినయవసరము లేదు. ఇట్టిసమానత్వకల్పన సామర్థ్యముచేత నీయవి మిశ్రసమాసము లనుటయుఁ దప్ప గాదు. వే తొకతీరుగ సమన్వయించునవకాశమును లేదు గదా.

ఇల్లాలు :

‘ఇల్లుయొక్క + ఆలు - ఇల్లాలు అనుశేషషష్ఠీసమాసమును సంబంధార్థవివక్ష చేఁ గర్మధారయముగ ధానింపనగును గాని యట్టిరూపములు కవిప్రయోగాధీనములు

గాన నట రుగాగమము రాదు' (ఉ.58) అనిరి. ఇది శేషషష్ఠీసమాసముగానె చూపి యుఁ గర్మధారయ మనుకొనుటయు, నందువలన రుగాగమము ప్రాప్తించుచుండఁ గవిప్రయోగముల ననుసరించి రా దనియుఁ జెప్ప నేలకో, గర్మధారయంబులం దన్నను శేషషష్ఠీయందలిటుక్కును సూత్రింపక తప్పదని యింతకు ముందు ప్రయో గములలోఁ గన్పించుచున్నటుగాగమమువిషయమునఁ జెప్పిరి. లేనిరుగాగమమునెడల షష్ఠీసమాసమును గర్మధారయముగ భావింపనగు ననుచుండిరి. ఇది పరస్పరవిరుద్ధ మగుసమన్వయము గదా.

(రుగాగమము)లక్షణసిద్ధ మగుచుండఁగాఁ గవిప్రయోగాధీనము గావున లే దనుట సరి యగునమన్వయమా? నీది మాత్రము కవిప్రయోగాధీనము గాదు? (విధింపఁబడినరుగాగమము కవిప్రయోగానుగుణము గాదా?) శబ్దస్వరూపము తవి ప్రయోగాధీన మైయుండఁ దదనుగుణముగ లక్షణము చేయుట యుచితము గదా.

మగనాలు ఇల్లాలు మున్నగుసమాసములు సామానాధికరణములు కామింజేసి యట్టియెడల రుగాగమము రాదయ్యెను --- షష్ఠీసమాసమునందును సామానాధి కరణ్యమును జూపనగుటంజేసి -రుగాగమము చేయరాదా. అట్టిప్రయోగ మున్నపుడు గత్యంతరాధావమున షష్ఠీసమాసమున సామానాధికరణ్యము నెట్లో చూపవలసినదే కాని యెల్లయెడల నట్లు చూపి షష్ఠీసమాసస్థితికి నిర్విషయత్వమును మఱించుట యుక్తము కాదు (వ్యా.సం.స.319)అని వీరే యింతకు ముందుపేర్కొ నుట స్మరింపఁదగును. కాని యిట్టివీరు టుగాగమమును శేషషష్ఠీసమాసములందు సూరి విధింపకుండుట సరి కా దని ప్రత్యేకముగఁ జేర్కొనుట విశేషము.

కర్మధారయమునందే యెట నైన రుగాగమము లేనిచో (పేదాదుల కనుట చేత) పేదాదులలోఁ జేర్చకుండ రుగాగమమును వారించుకొనఁదగియుండఁగా షష్ఠీ సమాసముల నిందుఁ దెచ్చిపెట్టి రుగాగమమును శంకించుట యుక్తమా?

అస లిట వీరు ఇల్లుయొక్క(అలు)అని చూపుటయే విశేషము. అహో. కన్నునది యని యుదాహరించుటంగూర్చి వీరు "కన్నుశబ్ద మౌపవిభక్తిక మగుటం జేసి కంటియొక్క+అది కంటిది అని యేర్పడును గాని 'కన్నునది' అని యేర్పడ నేర (వ్యా.సం.స.407) దనిరే. మఱి ఇల్లుయొక్క-అలు-ఇల్లాలు- గృహిణి (వ్యా. సం.స.371, ఉ.58) యని వీ రెట్లు చెప్పిరి. కన్నుశబ్దమువలె నిల్లుశబ్ద మౌపవిభక్తి కము గాదా? కన్నునది యనురూప మనిష్ట మగుటంజేసిదానియౌపవిభక్తికత్వమును

బ్రస్తావించిరి. 'ఇల్లాలు' ఇష్ట మగుటచే నది మానిరా? మఱి యీహాప మెట్లు?

ఇందుకయి ఇల్లు + అలు అనుతీరుగా షష్ఠ్యర్థమునఁ బ్రథమతోఁ గర్మధారయ మని రుగాగమమును శంకించిరా? అట్టియుద్దేశ్యము వీరికి లే దని సం.వివరణమును బట్టియే కాక యిది 'ఇల్లుమొక్క' అని చూపుటంబట్టియు గుర్తింపఁదగును. దౌవ విభక్తికబాధచేఁ గర్మధారయముగాఁ జెప్పవలసి వచ్చిన దని వారును వివరింపలేదు. అది యుచితమే. షష్ఠ్యర్థమునఁ బ్రథమ మెట్లు?

దౌవవిభక్తికములు ప్రాయిక మవుట (వీరు బహుళ మనిరి) నిట రాతే దని చెప్పు దొకమార్గము. ఇంటిది యనురీతివానిబట్టి ఇల్లాలు నిక్కలాదులలోఁ జేర్చు టయు నొప్పును. ఇల్లుటా లగుయశోద. (నీలా.1.71)

అలు-స్త్రీ :

“ఇవట వృత్తియం దాలుశబ్దము స్త్రీమాత్రపరము. అని సూరి వచించుట సరి కాదు. 'కలుచుట దోసమే మగలఁ గల్వక యాండురు దొల్లి యాండురం గలు తురె.' అలుశబ్దమునకు స్త్రీ యనునర్థమే కల' (ః.58) దనిరి. ఇట నీసమాసమునం దాలుశబ్దమునకు స్త్రీ యని మాత్రమే యర్థ మనఁగా సమానేతరస్థలములం దాయ యర్థము లే దని చెప్పు పెట్లు? 'అలుశబ్దమునకు స్త్రీ యనునర్థమే కల' దనుటలో వరుల వారియుద్దేశ్యము 'అలు'కు స్త్రీ యనునర్థ మొక్కపై కల దని కాకపోవచ్చును. భార్య యనునర్థము ప్రసిద్ధమే కదా. వృత్తియందలివిశేషముగాఁ గాక 'అలుశబ్దము నకు స్త్రీ యనునర్థము సహజముగనె కల దని చెప్పట వారియుద్దేశ్య మందము. కాఁగా భార్య యనునిం కొకయర్థ మాలుశబ్దమునకుఁ గలదు గదా. ఇవట వృత్తి యందు స్త్రీమాత్రపర మనుటలో భార్య యనునర్థ ముండనేర దని వచించుట ప్రయో జనము కాఁగా అలు, అనుదానికి వ్యస్తతలోఁ గాని మఱియొకసమాసమునఁ గాని స్త్రీ యనునర్థమే లే దని సూరివాక్యముల కర్థము చేయు పెట్లు?

అట్లయ్యును వీ రింతకు ముందు “వ్యస్తతలో నాలుశబ్దమునకు భార్య యని మాత్రమే యర్థ మైనను నీసందర్భములోనిసమాసమున నది స్త్రీమాత్రపర మని యధ ర్వణుడు సవరించుచున్నాఁ (వ్యా.సం.స.318) డని పేర్కొనిరి. (అధర్వణుని యభిప్రాయముపైసూరివివరణము ననుసరించి గ్రహించి రనుటలో దోషములేదు. అధ

శ్వణుడు 'సంబన్ధే క్వచిద్ధస్యాదసంబన్ధే విలక్షణః' అని మాత్రమే చెప్పెను. సూరియె స్పష్టముగా (జెప్పె నిట్లని.) కాఁగా వ్యస్తతలో (కర్మధారయేతరసమాసములందు ను. రామునియాలు మొ॥) అలుశబ్దమునకు భార్య యనియే కాని స్త్రీ యని యర్థము లే దని వీరే నిర్ణయించిరి. పై. కు.సం.ప్రయోగమునుగూర్చి 'నన్నయాధర్వణుల వచనములనుబట్టి వ్యస్తతలో స్త్రీవరముగా నాలుశబ్దమును నన్నెతోడకవి ప్రయోగించుట కవులనిరంకుశత్వము వ్యక్త మగుచున్న' (వ్యా.సం.స.308) దనిరి. అట్టినిరంకుశప్రయోగమునుబట్టియూ భాషాసామాన్యలక్షణము (వ్యస్తతలోను అలు-స్త్రీ అని) చేయుట. సూ.ని. ఆలవు బాలవు అనుకు.సం.ప్రయోగమునె చూపి 'ఈయర్థమందు (స్త్రీ) వ్యస్తప్రయోగము ఈగ్రంథముననే కనబడుచున్న' దని స్పష్టము చేసినది. అట్టియెడల నీయవి విశేషస్థలములుగా నెన్నుట యుచితము గాని సహజ మైనట్లు పేర్కొనుట భాషాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణము కాదు.

కాఁగా సూరివాక్యమునర్థము 'ఇతరస్థలములయందు భార్యార్థక మైనయాలు శబ్దము ప్రస్తుతరుగాగమస్థలములయందు స్త్రీ యని మాత్రమే యర్థమును దెల్పునని' గ్రహింపఁదగు. అందుకే మార్గాంతరము లేమి గాఁబోలు దారార్థేఽతఃపి రః (నిత్యం దారాదేశ్య స్యాత్) అని దారార్థకముగానె చిం. చెప్పినది.

సూరివివరణము సమంజసము.

“ఇచట ననఁగా సూత్రద్వయవిషయమునందును అలుశబ్దము సమాసగతమై కాన నట్టిస్థితియందుదానికి స్త్రీ అనియే యర్థము. వ్యస్తస్థితిలో నది భార్యకు వాచకము (వ్యా.సం.స.259) అనిరి. సమాసగతమై కాన ననుటలో నాలుశబ్దము వ్యస్తస్థితిలో మాత్రమే భార్యార్థక మగు ననియు సమాసగత మైనపు డెల్ల స్త్రీ యనియే కాని భార్య యనునర్థ ముండ దనియు వీరియుద్దేశ్య మనవలసియున్నది. కాని యిది సరి కాదు. సూరి 'ఇచట' ననఁగా (రుగాగమమగునట్టి) కర్మధారయములందు మాత్రమే యని యర్థము. సమాసమునం దెల్ల నయిన 'ఇచట' నన నేల? పేద(యొక్క) యాలు గుణవంతునియాలు మున్నగుస్థలముల నాలుశబ్దము సమాసగతమై యయ్యు (వ్యస్తము గాకున్నను) భార్యార్థకమై యగును. వరులవారిపైవివరణవాక్యముల వలన దీని కవకాశ ముండమి నాయభిప్రాయము సరి కాదు.

ముంబులు - పుంపులు :

‘కర్మభారముంబులందు మువర్జకమునకుం బుంపు లగు’ (32) ననుసారింక్షణము నట్ల గ్రహించుచు - ‘మువర్జకమునకు పుంపు లగు’ (ఉ.313నూ) ననివ్రుతకార్యములు మానిరి. ఈరీతిస్పష్టత యనవసరము.

“మువర్జకంబున కనుదానిచే మువర్జకమునకును, చూగాగమమునకును ముంబులకును నీయాదేశము వచ్చు నని యెఱుంగునది” (వ్యా.సం.స.313)యనిరి. ‘మువోర్వేతాం పుంప్వాఢ్యావాదేశౌ’ యను వి.వి.లక్షణముప్రభావముచేత, గావచ్చును వజ్జులవారు ముంబులకు నీయాదేశము వచ్చుటను బ్రస్తావించిరి. కాని యది యనవసరగౌరవము. మువర్జకమునకు మాముడియో ‘ంబు’వర్జమో చేసి యాపిదప పుంపులు చేయ నేల? మువర్జకమునకే పుంపులు చేసిన నిష్టరూపము సిద్ధింపదా? నెయ్యిపుఁబలు కనుచో నెయ్యి మైనవలుకు నెయ్యిము+వలుకు అని యుండగా మువర్జకమునకు పుంపులు చేయఁ బిదప నెయ్యిపుఁబలుకు నెయ్యింపుఁబలుకు అని యగును. నెయ్యిమ్ము, నెయ్యింబు అని చూపవలసినయవసర మేమి? ముంబులకు రా వన్న నెయ్యిపుఁబలు కను నుద్దిష్టరూపము సాధ్యము గాదా?

కావున వరులవారు ముంబులకు పుంపులగు నని చెప్పుట యనవసర మని నిశ్చయింపఁదగును.

షష్ఠీనమాసము - పుంపులు :

“షష్ఠీనమాసముతోనిపుంపులకుఁ బ్రాసస్తలస్థగితస్థోమయాజిప్రయోగములుండఁగా నధర్వణుఁడు వానిని సాధించియుండఁగా సూరి సూత్రింపకుండుట వింత. సూత్రింపకున్నను నొకచో నద్దాని నుదాహరించెను. సింగభృఁ గౌదమ.’ (వ్యా.సం. స.314)

అధర్వణుఁడు షష్ఠీనమాసమునఁ బుంపు లగు నని సూత్రించెనా? సూరియు నట్లే ప్రత్యేకముగ సూత్రింపకయ సాధించెను. వి.వి.లో ‘గ్రామానామ్నోఽపి మోః పుస్యా త్తనువచనస్వారస్యముచే షష్ఠీనమాసమున పుంపు లగు నని తలఁపవలసి యున్నట్లు పేర్కొనిరి. (వ్యా.సం.స.312) గంథపుఁజెక్క యిత్యాదిగా గ్రామనామేతరశబ్దములందును నీకార్యము స్పష్టమ. కాన గ్రామనామ్నోఽపి యనుదానిచే నిత

రము అగుషష్ఠీసమాసములందును గల దనవలె. అట్టియెడల షష్ఠీసమాసములం దగు నని స్పష్టముగాఁ జెప్పక గ్రామనామములయం దని వేఱుగా నస్పష్టముగాఁ జెప్ప నేల? 'అపిశబ్దస్వారస్యముచే నేది షష్ఠిలో సార్వత్రికము గా దనవచ్చును' (వ్యా.సం.స.364) అయ్యు 'షష్ఠీసమాసేఽపి' యనుకీతిగాఁ జెప్పినమాత్ర మీయర్థము సిద్ధింపదా? సూరి సాధించుటంగూర్చి ప్రశ్నింతురు గాక అధర్వణునితోఁ బోలిక చెప్పఁబూనిక యనవసరము.

సింగపుఁగొదమ యని సూరి యుదాహరించుటను వీరును గుర్తించిరి కదా. దానింబట్టి షష్ఠీసమాసమునఁ బుంపులు సూరినమ్మతమే. అట నుగాగమ మైనది. అది యెట్లు? "సింగపుఁగొదమ- ప్రకృతసూత్రములోని సమాసంబులన్ అనుబహు వచనస్వారస్యమున శేషషష్ఠీసమాసములందును నీయాగమము వచ్చు ననుటకును నుదాహృతి యగుచున్నది' (వ్యా.సం.స.364) యనిరి. అట షష్ఠీసమాసములం దన కున్నను బహువచనస్వారస్యముచే షష్ఠీసమాసములం దయినది. (అట నుగాగమ మగుటకు ముందు సింగపు అని పుంపులు వచ్చుటకును నట్లే) ఇటఁ గూడ 'కర్మధార యంబులందు' అని బహువచనమునే ప్రయోగించెనే. అట్టిస్వారస్య మిట నుండదా? చిం.సామానాధికరణ్యేషు అని విధించినటుక్కు బహువచనస్వారస్యముచే షష్ఠీసమా సములం దయినది. అట్లే యిట నేల కాదు?

ఉ.లో 'కర్మధారయంబులందు అనుబహువచనపుమహిమచేత --- షష్ఠీసమా సమందును నీవిధి వర్తిల్లును. "(ఉ.59) అని గుర్తించిరి. ఇట విట్లు గుర్తించిన వీరు టుగ్విదానస్థలమున మఱి వ్యా.సం.స.లో పుంపులస్థలమునవలె భావించుట సక్రమముగా లేదు.

'షష్ఠీసమాసమందలిపుంపాదేశము సార్వత్రికమును నిత్యమును గాదు' (వ్యా.సం.స.364) గావున దానిని బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పక బహువచనస్వారస్యముచే గుర్తించుట యుచితమ. సం.లోఁ దలఁచినట్లుగా శేషషష్ఠీసమాసములలోఁ బుంపు లగుటను బ్రత్యేకముగా సూత్రించినఁ గర్మధారయములందువలె షష్ఠీసమాసములం దును సాధారణముగా రాక తప్ప తెట్లు?

మొత్తముపై ఉ.లో వరులవారివచనముల ననుసరించియే షష్ఠీసమాసములం దలిపుంపులను (ఉ.లో వీరివలెనే) బ్రత్యేకముగా సూరి సూత్రింపకుండుట సమంజ సమే యనియు నయ్యు నచ్చోటిపుంపులు సూరిలక్షణము సాధించుచునే యున్న దనియు గుర్తించవచ్చును.

సరసపువచనములతో :

సూరి సమాసవిభక్తికి లోపము చెప్పి లట్టునకుఁ గా దనెను. కావున నిట సరసములతో వచనములతో నని చెప్పిన లట్టు లోపింపదు గాన సరసముతో వచనములతో నని విశేషణబహువచనమున కేకవచనము చేసి ప్రక్రియ యొన్నదగు (వ్యా.సం.స.365) ననిరి. కాని యీచూర్ణము సరి కాదు. (సరసముతో వచనములతో ననురీతివ్యవహారము లక్షణసిద్ధమై యైనను బ్రసిద్ధము గాదు. అది యట్లుండఁగా) సరసము లై నవచనము లనువర్తమున సరసములు+వచనములు అని యుండ సమాసమున విభక్తి లోపించి 'పు' అదేశ మయి సరసపువచన అనుసమాసప్రాతిపదిక వైఁ దృతీయాబహువచనముతో సరసపువచనములతో నని రూప మేర్పడును. (చూ.సమా.)

శోకార్తపుటొడకులతో :

“శోకార్తపుటొడకులతో అనురీతిని ముగాగమమునకును పుంపు లగును. ప్రకృతసూత్రపుజ్ఞాపకమహిమచేత సమాసపూర్వాయవవిభక్తివచనాదులలోపమును, ముగాగమము వచ్చుటయు దానికి పుంపు లాదేశ మగుటయు (ఉత్తరపదస్థవిభక్తి లోపించి సామాసికప్రకృతి మేర్పడుట) సామాన్యశాస్త్రసిద్ధమే సంభవించును.” (ఉ. 69వ్యా.సం.స.362)

వీరు సమాసమున నలౌకికవిగ్రహముననే సంస్కృతవిభక్తులకు లోపము వచ్చునని భావించినవా రగుటచే విభక్తివచనములకు ముందు లోప మై పిదప ముగా గను మగు ననిరి. శోకార్త+ఒడలు (విభక్తి లోపించి) అని కాఁగా శోకార్తము+ఒడలు (ఇచటి 'ము' అగమము?) అనియై శోకార్తపు అని యగును. ముగాగమము విభక్తి పర మగునపుడు కావలెను. ఇట విభక్తి పరముగా లేదు. మఱి యెట్లు వచ్చి నది? పుంపువిధానముచే వచ్చిన దనవలె. అదియు విశేషమే.

కాని యేతద్విన్నముగా వీరె మఱియొకచో నిట్లనిరి. 'శోకార్తములు-ఒడలులు శోకార్తపుటొడలులు మున్నగుచోట్ల సంధిశిలసూత్రము చొప్పున వీనిసమాసాదికము జ్ఞాపిత మై తత్సూత్రానుకూలముగా ముగాగమము నిల్చుట దానికి పుంప్యాదేశము

మున్నగునవి యగుట సంభవించును (ఉ.278) ఇట 'ముగాగమము వచ్చి' యనక 'ముగాగమము నిల్చుట' యనుటచే (అ)విభక్తిమాత్రము లోపించి ముగాగమము లోపింపక నిల్చియుండు నని యర్థ మగును. మఱి యిట సంస్కృతవిభక్తులు లోపించుట యనువీరిమాగ్గ మనుసరింపఁబడలే దన్నమాట. ఇది సూరిమాగ్గము. ఇది యుచితము. సంస్కృతవిభక్తి లోపించి ముగాగమ మగు ననుటకంటె (దెలుగు విభక్తి లోపించి యంతకుముందే వచ్చినముగాగమము నిల్చి దానికి పుంపు లగు ననుట సక్రమము గదా.

సంస్కృతవిభక్తులను లోపింపఁజేయువీరిప్రక్రియావిధానము సరి కాదని పైని స్పష్ట మగును. (సమా.26)

సరసపువచనములు :

'సరసములు పదనములు అనుచో విభక్తిలోపము కల్గఁగా సరసముపదనములు అని సిద్ధించెను. ముగాగమము ప్రకృత్యవయవము గాన నయ్యది లోపింప దని సూరితలంపు' (వ్యా.సం.స. 1169) అనువరులవారియభిప్రాయము సరి కాదు. మువర్ణకమునకు విధించుకార్యము ముగాగమమునకు రావలసియే యున్నది (తత్స.41) కావుననే చుట్టముయొక్క టిక యనుచో నాగమమువర్ణము లోపించుచునేయున్నది గదా. చుట్టటికము. ఇట గూడ సరసములు+పదనములు అనుచో నుత్తరపదమున లువిభక్తితోసాటు అగమమువర్ణముగూడ లోపించి సర(ము) పదన అని సామాసిక ప్రాతిపదిక యేర్పడుచున్నది. ఇట్లే పూర్వపదమునందును లువిభక్తితోసా టాగమము వర్ణమును లోపింపవలసినదే కాని మువర్ణకమునకు విధించినపుంపులు ముగాగమమున నకును గావలసియున్నది గావు పుంపు విధానసామర్థ్యము నను సరించి పూర్వపదముపందలిమాగమమువర్ణము లోపింపక దానికి పుంపు లగుచున్న పది గ్రహింపవలెను. సరసపువచన. సరసపువచనములు.

పుంపుల భావము :

“ఈపుంపులు నిల్వకుండుటయు నచట మువర్ణకమే నిల్చుటయు నరుదుగఁ గన్పట్టును. వాత్సర్యంబున మత్స్య మైనరూపంబున- మత్స్యపురూప మనలేదు. లోకము సమరము లట్ల. లోకపుసమర మనలేదు. (ఉ.69)

'పుంపులు నిల్వకుండుటయు' ననుటలో 'పుంపులు రాకుండుటయు' నని వర్ణులవారియభిప్రాయ మెన్నఁదగు. పుంపులు వచ్చి లోపించుప్రసంగము లేదుగదా

వరులవారియభిప్రాయ మెన్నదగు. పుంపులు వచ్చి లోపిండుప్రసంగములేదుగదా. మువర్ణకము విల్చి యున్నది గదా. సందేహమునకుఁ దావు లేకుండ స్పష్టముగాఁ జెప్పదగు.

పుంపులు రానందులకు 'మత్స్య మైనరూప'మన్న దుదాహరించుట యసమంజసము. (పుంపు లైన)- మత్స్యపురూప మని కాలే దందు కేమి? మత్స్య మైనరూప మనుచో నడుమ మన్న 'ఐన' అనుశబ్దము 'పుంపులు వచ్చినవివచ నే మగును? మత్స్య మైనరూప మని చూపవలదా? 'మత్స్యపురూప' మన్నది సమాసము గాని మత్స్యమైనరూప మన్నది సమాసమే కా దనుటలో సందేహము లేదు గదా. నడుమ నున్న ఐన అనుశబ్దమే దీనివ్యస్తతను నిరూపించుచున్నది. అందుచేతనే 'పు' అదే శము చేసిన మత్స్యపురూప మనుచో 'ఐన'శబ్దము లేదు. (కర్మధారయ)సమాసమే కానపుడు కర్మధారయసమాసమున విధించినపుంపులప(వ్యస్తతలో) ప్రసక్తి యేమి? సరసపువచనము అనుచోఁ బుంపులు గలవు. సరసపులు వచనములు లేదా వచనంపులు సరములు అని పుంపు లగునా?

కావున వరులవారు ఉగ్ర వగుబలము ఉగ్రపు లగుబలములు ఉగ్రవగుబలము ఉగ్రవగుబలముచేత మున్నగురీతిని వచింపరాదు. ఉగ్ర మగుబలముచేత అని యేర్పడును' (వ్యా.సం.స.361) అనిరి. సమాసములు గామి పుంపులు ప్రాప్తింపమి నట్లుగా వని తలఁచిన నుచితమే. కాక పుంపులు రావలసియుండ రాలే దని ఉ.లోవలెఁ దలఁచిన నది యసంగతము. సమా.74 సూత్రములో 'మువర్ణకవిరహితము గారా' దని చెప్పుటలో నది యేయుద్దేశ్య మైన నది యసంగతము.

పైఁగా నట వీరు 'మత్స్య మైనరూపము మత్స్యపురూపము మత్స్యముయొక్క రూపము (వ్యా.సం.స.363) అనియుఁ జెప్పిరి. మత్స్యమురూపము అని యున్నచో నిట లక్ష్యము గాఁగలదు.

మొత్తముపై మత్స్య మైనరూప మనునది యిటఁ జూపుట సరి కాదు.

విదవఁ జూపిన 'లోకము సమరములు' అన్న దిట నుదాహరింపదగినదే. కాని యిది లోకముయొక్క సమరములు అనురీతిగా షష్ఠీతత్పురుషము. 'కర్మధారయంబులందు' అనుచోటిబహువచనపుమహిమచేతఁ గదా యీషష్ఠీసమాసమందు పుంపులు సాధింపఁబడుచున్నది. (ఉ.69) కావున జ్ఞాపకసిద్ధం న సర్వత్ర' (కవిశి.320) యనుపరిభాష కనుగుణముగా షష్ఠీసమాసమున పుంపులు సార్వత్రికము గామి (వ్యా.

సం.న.364) గొన్ని యెడలఁ బుంప్రభావము సిద్ధించుచున్నది. షష్ఠీసమాసములందలి పుంప్రభావ మిట్లు సమన్వయింపఁదగియున్నది. పర్వతముతోట (హరి.ఉ.6.9)

సాహసంబుతటి (శల్య.2.114-ఉ.63) సూరియు 'సంజీవకమురావము' అని సి.చం.లోఁ బ్రయోగించె.

పట్టమేనుఁగు (సిం.1.14)

తామరపాకు :

'తామరము అనుశబ్దమే లేదు గాన 'తామరపాకు' అనునది వ్యావహారికరూపము. దీని నాధారముగఁ గొని ప్రౌఢవ్యాకర్త పుగాగమమును విధించుట సరి కాదు. 'సీవజతామరయాకు' (ద్రోణ.4.309, ఉ.59) అని వివరించిరి. తామరము అనుశబ్దము లేదు గనుకనే ప్రౌఢవ్యాకర్త పుగాగమమును విధించెను. లేనిచో 'తములపాకు'వలెనె గ్రహింపఁదా? అట్లే తామరంపాకు అనురీతివి లేకుండుటయు స్పష్టమే కదా. వ్యవహారమున నె ప్లేర్పడినను గవిప్రయోగములఁ గాన వచ్చుచుండుటచేఁ బ్రౌఢ.పుగాగమము విధించె ననఁదగు. అట్టిచో నెల్లఁ దామరయాకు అని దిద్దఁజూచుటకంటె నంగీకరించుటయే యుక్తము సీవజతామరపాకు అనియె తిక్కనప్రయోగమునను గానవచ్చు (చూ.త్రి.శే.)

చౌ—నుగాగమము :

'ఉదంత మగుతద్ధర్మార్థవిశేషణమున కచ్చు పర మగునపుడు నుగాగమంబగు' (33) ననుసూరింక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.31.సూ)

విశేషము. "క్రియా103వసూ.చొప్పున వచ్చువక్రతమౌకారము మీఁదను నీయాగమ మగును. ప్రబలమౌనీశ (ఉ.60) అయినను వీ రిట సూత్రమున నౌకారము మీఁద నీకార్యమును బ్రత్యేకముగాఁ జెప్పకుండుట యుచితముగా నున్నది. అవు+ఈశ (లేదా అగు+ఈశ) అని యుదంతముపై నె యీయాగమమును జేసి పిదపనే 'అవు' నకు వక్రతము (ఛ) చేయఁగా నీప్రయోగము సాధింపఁబడుచునే యున్నది గదా.

"దీని నుపేక్షించుటయుఁ గలదు. కొల్చురగసంఘములు (తాళపత్రమాతృకలలో కొల్చునురగ అనియే యున్నది.) వెడలగ్నిదీప్తు లనఁగ " (హంస.5) (ఉ.60) అని

వీరు నుగాగమాభావమును గుర్తించిరి. ఇట్టివి విశేషస్థలములుగా నెన్నఁదగుఁ గావున వీరు సూత్రమున మార్పు చేయకుండు టుచితముగా నున్నది.

పదవ 'ఇదియును జ్ఞాపకసిద్ధ మగుచు మిశ్రమును గ్రాహ్య మగును. మాకుఁ జేయునతిథిపూజలు (ఉ.60) అనిరి. 'ఇదియును' అన నేమి? నుగాగమమా? మిశ్ర సమాసమా? అస్పష్టము. విరుద్ధము. ఈనుగాగమవిధానముచే మిశ్రసమాసములను జ్ఞాపితము చేయుట వీరిలక్ష్యము.

సమాససామాన్యకాస్త్రముచే నాచ్ఛికసమాసములు మాత్రమే సిద్ధించు ననియు మిశ్రములు (సాధ్య) సాంస్కృతికము లె ధ్లేని జ్ఞాపకసిద్ధములు గావలసినదే యని యు వరులవారిసిద్ధాంతము. కావున నీట మిశ్రసమాసములు జ్ఞాపితము లనిరి. 'రక్షించునంబ' యన్నది మిశ్రము గాదు గదా. నుగాగమ యెట్లు? మిశ్రములే కాక సాధ్యసాంస్కృతికసమాసములును వీరు జ్ఞాపితములు చేసికొనవలె.

కాని యీసూత్రముచే మిశ్రాదులు జ్ఞాపితము లగు ననుట యెట్లు? ఉదంత తద్ధర్మాత్వవిశేషణము లాచ్ఛికములు లేవా?వాని కచ్చు పర మగునపుడు నుగాగమము వచ్చి చేయునతఁడు, చేసెడునతఁడు ననురీతి నాచ్ఛికసమాసములయొడ నీవిధి చరితార్థ మయియే యున్నది గదా. మిశ్రాదులు తప్ప గతి లేనట్లదే యిట నయ్యవిజ్ఞాపితము లగుట సక్రమము. సూత్రమునఁ దత్సమవిశేషణమున కని కాని, తత్సమస్వరము పరమగునపు డని కాని చెప్పఁబడలేదే. (అది యెంతయు నన్వృత్తము. కాని మిశ్రాది సమాసముల జ్ఞాపితములు గావలె నన్న నట్లు చెప్పిననే యవకాశ ముండును.) తత్స మవిశేషణమున కన్న వర్తిల్లె డునతఁడు ఇత్యాదులు సిద్ధించినను చేయునతిథిపూజలు సాధింపఁబడదు. తత్సమస్వరము పర మగునపు డన్నఁ జేయునతిథిపూజ లన్నది సిద్ధ మగుఁ గాని వర్తిల్లె డునతఁ డన్నది గురురదు. తత్సమవిశేషణమునకుఁదత్సమ స్వరము పర మగునపు డన్నచో పైవారితోపాటు చేయునతఁడు ఇత్యాదులును సిద్ధిం పవు. అ ధ్లేమియు ననక సూరి చెప్పినట్లే స్వీకరించిన వరులవారిమతము ననుస రించి, వర్తిల్లె డునతఁడు, చేయునతిథిపూజ లన్నరెండువిధములగునవే కాక వర్తిల్లె డు నమరు లిత్యాదులు సిద్ధింపవు. ఇంత యన్వర్త యేల కల్గినది? మిశ్రాదిసమాసములు జ్ఞాపితము గావలసినదే యని వరులవారు సిద్ధాంతముచేసికొనుటచే నని స్పష్టము.

కర్మధారయములందు పుంపులు విధించినచోట నైతము వీ రిట్లే జ్ఞాపితములు చేయుట పైవిధముగనె యసంగత మని గ్రహింపఁదగును.

మొత్తముపై వర్ణులవారు చూపిన(సూరి)లక్షణము ననుసరించి మిశ్ర(సాధ్య) సాంస్కృతికసమాసములు జ్ఞాపిత మవుట యసంభవము. కాన నందలినుగాగమమును వీరిలక్షణము సాధింపఁజాలదు. 'కవిప్రయోగాధీన' మని చెప్పి సాధించుకొనుట యొక్కటి వీరికిఁ దగినమార్గము.

సర్వలక్ష్యసంగ్రహాక మగును సూరిమతము సముచితము.

షష్ఠీసమాసము - ను గాగమము :

'షష్ఠీసమాసమునం దుకారముకారముల కచ్చు పర మగునపుడు నుగాగమం బగు' (34)ననుసూరిలక్షణమును వీరు "షష్ఠీసమాసమునందు ఉకారమునకు వికల్ప ముగాను బుకారమునకు నిత్యముగాను నుగాగమ మగును" (ఉ.32)అని నవరించిరి.

"సూరి ఉకారమునకును నిత్యమే యని సూత్రించుట పైమహాకవిప్రయోగము లకు విరుద్ధము" (ఉ.60) సూరి నిత్య మనుటకంటె వీరు వికల్ప మనుటయే కవిప్రయోగవిరుద్ధ మనక తప్పదు.

దీపమట్లు ఇత్యాదిగఁ దిక్కనాదులు నుగాగమమును జేయమి వాస్తవజే. కాని దాని నాధారముగఁ జేసికొని వికల్ప మని నిర్ణయించుచో నెల్లెడల ద్వైరూప్యము నియతము గాదా? నన్నడిగె, నన్నునడిగె, పచ్చిరప్పడు, పచ్చిరియప్ప డనురీతిగా - రామునియొక్క రామానతి రామునానతి, రామానతి యని ద్వివిధరూపములతో నుండుట భాషాలక్షణముగాఁ జెప్పు తొప్పునా?

"కవిప్రహ్మగారిప్రయోగములను మూలముగాఁ గొని శంభుదాసశ్రీనాథకవితా పితామహులును సీనుగాగమమునుగొన్నియెడల నుపేక్షించుచు వచ్చిరి." (వ్యా.సం. స్స.370) అని వీరే నుగాగమము లేకుండుట కొన్నియెడలనే యని గుర్తించియు నిట నెల్లెడల వికల్ప మని సామాన్యముగాఁ జెప్పు పెట్టు గురురును? వీరియభిప్రాయము చూతిన దని కవిప్రయోగములు మాటవు గదా. వీరిదైకల్పికవిధానము కవిప్రయోగములకు విరుద్ధ మని వీరిస్థలాంతరవివరణమే నిరూపించుచున్నది.

'సర్వేషామేవకోదంతకథానాం కౌ పరే భవేన్నః ప్రాయశః' అని వి.వి. చెప్పఁగా కువర్జకంబు పరం బగునపుడుఉకారంబునకుఁబ్రాయశముగనుబుకారమునకు

నిత్యముగాను నాగాగమం బగు (ఉ.తత్స.28సూ) నని వీరు స్థలాంతరమునఁ జెప్పిన మార్గమునె యిట ననుసరించినఁ గొంత వఱ కుచిత మైయుండెడిది. అనఁగా వికల్ప మనక ప్రాయిక మనురీతిగా విధించిన నాగాగమము లేకుండుట కొన్నియెడలనే యగు టయు వచ్చుట ప్రచుర మనియుఁ గవిప్రయోగానుగుణముగ లక్షణ మేర్పడెడిది. కావున వరులవారు వికల్ప మనుట సరి గా దని తేలినది.

సూరియాయాగమము నిత్య మని సూత్రమున నిర్దేశింపలేదు. కావున నాగామ శాస్త్రమనిత్య మృణుపరిధాత నాశ్రయించి కొన్నియెడల నుగాగమము లేకుండుటను సాధించుకొనుటలోఁ దప్ప లేదు గదా.

ఇక వీరు చిం.మార్గములో శష్టికి ద్వితీయాతుల్యతతోడిప్రక్రియను జూపిరి. ఇది సూరిమార్గము కాదు. శష్టికి ద్వితీయాతుల్యతలోనియసంగతులు సమా.28సూత్ర మునొద్ద గమనింపఁగలము.

విధాత్మనానతి :

‘ఇట శష్ఠీసమాసమున నుక్కు రాఁగా విధాత్మ+ను+అనతి.విధాత్మనానతి’ (వ్యా.సం.స.370) వీ రిట్లే విష్ణు+ను+అందును- విష్ణునందును, విధాత్మ+ను+ అందును- విధాత్మనందును (వ్యా.సం.స.508) మొద లగురీతిగా స్థలాంతరములం దును జూపిరి. ఈరీతివచ్చులవారిప్రక్రియ యుచితముగా లేదు. నుగాగమ మనుచో నకారము సుత్యసహితముగా నాగామము చేయవలసినయవసర మేమి? మఱలనుత్వ సంధిచేయవలసినప్రక్రియాగౌరవమునకుఁ దప్ప. నుగాగమమునందలియుత్తవ ముచ్చారణనాకర్యమునకై చేర్చఁబడినదిగా గుర్తింపఁదగును. అప్పుడు పొల్లనకారము మాత్రమే యాగమ మగును. విధాత్మన్ అనతి విధాత్మనానతి.

సరసపుండనము :

‘ఉదంత శ్రీసహంబులకును బుంపులకు నదంతగుణవాచకంబులకును దనంబు వరం బగునపుడు నుగాగమం బగు’ (31)ననుసూరిలక్షణమునందలి‘పుంపులకు’ ననుదళమును దొలఁగించి మిగిలినసూత్ర మట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.31సూ) పుంపుల మీద నుగాగమము రా దన్నమాట.

సూరి ‘పుంపులమీద సయితము నుగాగమము విధించెను. కాని యట్టిప్రయో

గములు లేవు (ఉ.౧1) (వ్యా.సం.స.౩45,౩72) అనిరి. సూరికి నధర్వణాభిప్రాయము తెలియలే(వ్యా.సం.స.౩72)దనుట యసంగతము. అగ్గలపుడనము అని సూరి తద్ధిత పరిచ్ఛేదమున నుదాహరింపఁగా వీరు దాని నటఁ గూడఁ దొలఁగించిరి. అది సరి గాదు. తిక్కనాదులు పుంపులపై నివట నుగాగమమును బ్రయోగించియే యుండిరి.

బెడిదంపుడనమున (నిర్వ.4.22) చుట్టపుడన మేల రాజసుతులకుఁ గలుగున్ (శ్రీ.2.104) గరువంపుడనంబున (ఆను.1.194) చిట్టకంపుడనాలకు(రామా. 7.198) బెట్టిదంపుడనంబునకున్ (భీష్మ.౩.284) నిద్దంపుడనంబులు (పాం.౩.179) అక్క-సపుండనంబు (ఉ.రా.7.౩౩1) బెడిదపుడనమును (శాం.౩.2౩) మొ॥

కావునఁ బుంపులపై నుగాగమము కవిప్రయుక్తమై యనియు నద్దానిని సూరి విధించి యుదాహరించుట యుక్తమై యనియు వరులవా రిది విడిచిపెట్టుటయే సమంజసము గా దనియు స్పష్టము.

పుంపులపై నుగాగమము లే దన్న వీరిమతమున 'సరసపుతనము' అనుఁజీ గా నుండునా? పుంపులే రావా?

“సూరి సరసపుడనము అని సాధించెనే కాని యట్టియెడల పుంపులనే విధింప లేదు’ (ఉ.౧1) అనిరి. వీరును విధింపలేదు. కావున నిట పుంపులే రా వని వీరి మత మనవచ్చును. పుంపులే లే వని చెప్పవలసియుండ పుంపులపై నుగాగమము లే దనుట విశేషమై. అవుఁ గాక. తనము పరకత్వమున సూరి పుంపులను సాధింప లేదా?

‘తెల్లననము- తద్ధితవృత్తి గాన వీనికి స్వత్వము లేదు. సంధి.26 (ఉ.౧1) అనిరి. అసలు బాల.లో 26 సూత్ర మిట్టిద యైనను వీరిగ్రంథమున నది 25సూత్రము. వీ రిట్టిసందర్భములలోఁ దమగ్రంథమునందలిసూత్రసంఖ్యనే యిచ్చుచుందురు. ఏ మయిన ‘సమాసంబులందు ద్రుతంబునకు స్వత్వంబు లే’దనుసూత్రముచే స్వత్వము రాదు. సమాసములందు చెప్పినస్వత్వనిషేధము తద్ధితవృత్తియందును బ్రవర్తించు నపుడు కర్మభారయంబు లందుఁ జెప్పినపుంపులు తద్ధితవృత్తిలో వచ్చుట విరుద్ధ మగునా?

అవుఁ గాక. ఈసూత్రమున ‘పుంపులకుఁ దనంబు పరం బగునపు’ డన్న

సామర్థ్యము ననుసరించి యైనను దనప్రత్యయపరకతలోఁ దద్ధితవృత్తియందు పుంపు లగు వని గ్రహింపవలెను. తనేతరతద్ధితపరకతయందు లేకపోవుటయు గమనార్హము. చుట్టటికము. మొ॥

పుంపులు రా వని తలఁచినవీరిమతమున నీరూపము లే ట్లుండును? చుట్టము + టిక అనుచోఁ దద్ధితవృత్తియందు మువర్ణకము లోపించి చుట్టటికము అని యైనది. (తనపరకత్వముననే సూరిమతమునను బుంపు లగును.) అదే విధముగా సరసము యొక్క భావము అనునర్థమున సరసము + తన అనుచో మువిభక్తి లోపించి సరస తనము అని యగునా? సతసపుదనము అనుదానికిఁ గవిప్రయోగములు లే వన్న పీరు తాము సాధించినసరసతనము అనుదానికిఁ గవిప్రయోగము చూపఁగలరా?

‘చుట్టముతనము అనియె యుండ నగు’ (వ్యా.సం.స.1266) నవిరి పీరు. ఇట మువర్ణ మేల నిల్చియున్నది. చుట్టముటిక మనియు నుండునా? చుట్టటిక మనుచో లోపించినమువర్ణము చుట్టముతన మనుచో నేల లోపింపదు? పుంపు లగుచోఁ దత్సామర్థ్యముచే లోపింపదు. కాని యప్పుడు పుంపు లగును. కాన మువర్ణ మిట నిలిచి యుండు ననుటకు వీరివివరణము దప్ప లక్షణమున నేమియు నాధారము లేదు.

చుట్టతనము అని కావలసిన దానిని చుట్టముతనము అని చూపిరి. పోనీ దాని కైనను ప్రయోగమా చూపిరా? ప్రయోగము చూపకయె సూరి సాధించిన సరసపుదన మసాధువు తాము చూపిన సరసముతనము సాధు వని నిర్ణయించిన నెట్లు విశ్వసించుము?

ఇంకఁ దైని జూపిన రీతిని గవిప్రయోగములలో నిట పుంపు లగుటయు వాని పై నుగాగమ మగుటయు గుర్తింపఁదగియుండుటంజేసి సూరి సరసపుదన మని చూపు టుచితము. పీరు సాధించిన ‘సరసముతనము’ ప్రయోగము వెదుకవలె. పీరి లక్షణముచే సాధింపఁబడు ‘సరసతనము’ ఉండదు.

“ఈసూత్రమందలిగుణవాచకశబ్దముచేత తద్ధిగిసూత్రమునకు లక్ష్యము లగు నల్లతెల్లమున్నగునవి మాత్రము వాచ్యము లగును గాని పెద్ద-గొప్ప మున్నగునవి వాచ్యములు గావు. ఉదా.పెద్దతనము పెత్తనము” (ఉ.గీ1) ఈయర్థ మపసరసే యని తోచుచున్నది. చిన్నందన మిత్యాదులును లేవు గదా. కాని సూత్రమున నట్లు నిర్ణ

యిందుటకుఁ దగినయాధారము గానరాదు. తద్విరూపమున గుణవచనంబు లగు నల్లదు లనుటచే గుణవచనము లెల్ల గ్రహింపఁబడక నల్ల మొదలగునవి మాత్రమే గ్రహింపఁబడును. కాని యిట నదంతగుణవాచకము' లని సామాన్యముగాఁ జెప్పుటచే నది కొన్నింటి కదంతగుణవాచకములకు వాచకము గాకుండుట యెట్లు? సూరి' యుదాహరణములందును దెల్లించనమును జూపెనె కాని నల్లదులలో మొదటి దగు 'నల్ల' శబ్దమును గూడ నిటఁ జూపలేదు. ఒకవేళ నల్లందన మని చూపినను నల్లదుల కని నిశ్చయించి చెప్పలేదు. ఇతఁ దెద్దతన మిత్యాదులలో నదంతగుణవాచకములపై నుగాగమము రాకుండుటను సాధించుటకు సూరిమతమున నెంతే దేనిమార్గము గల దేమో పరిశీలించవలసియున్నది.

ప్రాతాదులు :

'సమాసంబునం బ్రాతాదులతోలియచ్చుమీఁదివర్ణంబుల కెల్ల లోపంబు బహుళంబుగా వగు' (36)ననుసూరి, లక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ.34సూ)

సూరి ప్రాతాదులు, (క్రొత్తశబ్దము ప్రాతాదులలోనిదే) అన్యములు అని విభాగింపఁగా వీ రన్యములను గూడఁ బ్రాతాదులలోనె చేర్చిరి. వీని గూర్చి "సూరి మీఁగడ అనుదానిని బ్రాతాదులలోఁ జేర్చి పందొమ్మిది మున్నగువాని నన్యములలోఁ జేర్చుట సరి కాదు. (ఉ.62) అనిరి. మీఁగడ ప్రాతాదులలోనిది గాదు 'మీఁదు' శబ్దము ప్రాతాదులలోనిది. ఇట్లే 'పది' యన్యము. పదిప్రభృతులను బ్రాతాదులలోని వనువీరియభిప్రాయ ముచితము గాదు. ప్రాత+ఇల్లు, ప్రాయిల్లు, ప్రాత+కెంపు ప్రాగెం పనురీతిగాఁ బ్రాతాదుల కీకార్యములు సాధారణములు కాసి ప్రాతాది భిన్నముల కాయాశబ్దములు పర మగునట్లుడు మాత్రమే యగును. వీరు మీఁదుశబ్దమును బ్రస్తావించిరి. దాన నేమి విశేషము. మీఁజేతులన్ (హరి.పూ.9-171) మీఁగాళ్లు మొ॥పది+ఎనిమిది పయెనిమిది, పది+దినములు పదినములు అనురీతిగాఁ గావు. పదిశబ్దమునకు 'తొమ్మిది' యనునది పర మగునట్లుడు మాత్రమే యీకార్యము లవును. ఇట్టిభేద ముండఁగా వీనిని బ్రాతాదులలోఁ జేర్చుట లజ్యైసుగుణము గాదు గదా. కార్యసిద్ధిలోఁ గలభేదము ననుసరించి పదిప్రభృతులను బ్రాతాదులకు భిన్నములుగాఁ జెప్పినసూరి మత మెంతయు సమంజసము.

అది వారును దెలియకపోలేదు. సం.లో పది మొదలగుశబ్దములకుఁ బ్రాతాదులధర్మములు ప్రాయికముగ నుండక యొక్కొకచోట మాత్రమే యగపడుటచేతను

--- ప్రాతాదులలో జేర్పక (వ్యా.సం.స.374) యన్యములుగాఁ జెప్పబడినయా చిత్త్యమును గుర్తించియు నిట నేల కలిపి యన్యములను గూడఁ బ్రాతాదులలోఁ జేర్చిరో తెలియదు. ఇందలియోచిత్యమును, దమపూర్వాభిప్రాయమునందలియనోచిత్యమును వీరి వివరింపవలె. వీరిట్లు కొన్నియెడల స్పష్టముగా నిరూపింపవలె నని, సూరిలక్షణమును విస్తరించి చెప్పుచునె కొన్నియెడల నిట్లు సంక్షేపించుచుండురు.

మీదుప్రభృతులు :

‘మీదుప్రభృతులయందు నిట లోపంబు నిత్యంబు’ అనుసూరివివరణమున మీదుప్రభృతు లనఁగా సూరి యంతకుముం దుదాహరించిన మీదు, కెంపు, చెన్ను అనుక్రమము ననుసరించి యవియె యగు నని సూరియుద్దేశ్యము (వ్యా.సం.స.380) గావచ్చును. కెంపుఁబెఱుఁగులు అని సూరియె నీ.చం.లోఁ బ్రయోగించెను. కాక యీ యవి వ్యస్తము లని చెప్పనవు. కెంపుచ్చప్పొడు లనుచో నందువలననె నుగాగమ మును రాతే దని గుర్తించవచ్చును. ఇట్లే కెంపువాతెఱసొంపు మొ॥ సమస్తమయ్యు నీకార్యము రాతే దని చెప్పక తప్పనిప్రయోగము కల దేమో యిప్పటి కట్టిది గాన రాదు.

‘సమాసంబునం బ్రాతాదుల’ ననుచో ‘సమాసంబున’ అనుదాని కాచ్చికసమా నాధికరణసమాస’ (వ్యా.సం.స.375)మని యర్థము చేయుట యెట్లో తెలియకున్నది. సూరి చూపినలక్ష్యములనుబట్టి యిట్లర్థ మెవ్వ రైనఁ జేయకపోదురా యనియే యేమో ప్రాధ. ముంగోప మిత్యాదులకై ప్రత్యేకలక్షణము చేసె. లక్షణమునుబట్టి లక్ష్యములను గ్రహింపవలసియుండఁగా సుదాహరణమునకై చూపినవానింబట్టుకొని లక్షణమునభిప్రాయమును సంకుచితము చేయుట యసమంజసము గదా. సంధి29 సూత్రమున ‘సమాసంబుల’ నని సాధారణముగనె చెప్పి సూరి ఉన్నంతంపుంగొడుగు చూపెనె. (వ్యా.సం.స.375) ఇట ‘సమాసంబున’ నని యేకవచనాంతమే ప్రయోగించి యుండవచ్చు నంతమాత్రమున మిత్రాదిసమాసము లేల గ్రహింపఁబడవు? అవి సమాసశబ్దవాచ్యములు గావా?

భారతాదుల లేకున్నఁ దర్వాత నున్నవానిని (లక్షణముచే గ్రహింప నవకాశ ముండఁగా) నేల గ్రహింపరాదు? (ప్రామునులు చూడని చక్కనియిక్క (పాం.2. 162)క్రామ్యేఘములు (భీమ.5.69)క్రాంబులకలు మొ॥(ఇట్లే కెంధూ? పెంధూ?)

సుగాగమము :

అప్తశేషమునకుం బరుషములు పరము లగునపుడు సుగాగమం బగు (37) క్రొత్తశబ్దమున కాద్యక్షరశేషమునకుం గొన్నియెడల సుగాగమమునుం గొన్నియెడల మీడిహల్లునకు ద్విత్వంబు నగు (38) అన్యంబులకు సహిత మిక్కార్యంబులు కొంతొకచోఁ గానంబడియెడి (39) ననుసూరిలక్షణములు మూడింటిని గలిపి మూడంశములుగా నొకేసూత్రముగాఁ జెప్పిరి. (ఉ.30)

అందు మొదటి యంశము. 'అట్టిలుప్తశేషమునకుం బరుషసరళములు పరమగునపుడు కొన్నియెడల సుగాగమము మాత్ర మగును.' ఈలక్షణమున 'అట్టి' యను విశేషణము స్పష్టతకుఁ గాఁబోలును. అది సూత్రమున ననవసరము. ఇట్లే సుగాగమము మాత్ర మనుచో 'మాత్ర'శబ్దమును. అది లేనిమాత్రమున సుగాగమేతర కార్యము వచ్చువనక్కి యే చున్నది. కావున నదియు ననవసరమే.

సుగాగమము 'కొన్నిట' నగు ననిరి. వీరు చెప్పినప్రాతాదులలో సూరి చెప్పినయన్యములును జేరినవి కావున (సూరి) ప్రాతాదిభిన్నములకును సుగాగమము రావలసివచ్చుటచేఁ 'గొన్నిట' నని చెప్పుకొనవలసినయవసర మేర్పడినది పిరికి. సూరి(38)సూత్రమున నాయవసరము లేదు. సూరిలక్షణము ననుసరించి యీనుగాగమము ప్రాతాదుల కగు నని స్పష్టము. వీరు 'కొన్నిట' ననుట నాయంశ మస్పష్టమైనది. అ'కొన్ని'శబ్దము లేవి యనఁగా సూరిలక్షణము నాశ్రయించి సూరి పేర్కొన్నప్రాతాదుల కని గ్రహింపవలయును. అన్యములను గూడఁ బ్రాతాదులలోఁ జేర్చుటవలన వరులవారిలక్షణమున నేర్పడిన దీయనర్థము.

ఇక ముఖ్య మైనమార్పు సూరి పరుషములు పర మగునపుడు మాత్రమే చెప్పఁగా వీరు సరళములు పర మగునపుడు నగు ననిరి. '(సరళే పరుషే చైవ' యనువి.వి.వచన మిందుకుఁ గారణము గావచ్చును గూడ. కాని యది బాలసంధి.25 సూత్రార్థమును గూడఁ జెప్పునది) దీనికి వీరు చూచినయుదాహృతి పెందూళి యనున దొక్కటే. తెందూళి, తెంజడ యనువానిని వీరు దమయాసూత్రములోనిరెండవ యంశమున కుదాహరించుకొనిరి. (ఉ.31)ఈఒక్కదానికై లేదా తెందూళి, తెంజడ లన్నవి కలుపుకొన్నను నీరెండుమూడింటికై సరళపరకత్వమున సాధారణముగా సుగాగమము చెప్పుట లక్ష్యమగుట మగునా? గరువపున్మురువు అనుఁగున్వెలఁది

అనురీతిస్థలముల ననుసరించి ఉ.సంధి.24సూత్రమున స్థిరములు పర మైనను నుగా గమము వచ్చు నని చెప్పిరా? రత్నపున్నొమ్మలు (ఉ.రా.78)ఇమ్మొలకప్రాయం పున్నరుల్ (రామా.4.86) చాగపున్నొదవును (యమా.2.124) కప్రపున్వలపులు మీఱ (ఆము.1.76) సున్నపున్రంగుటరంగు (ఆము.5-4)నిబ్బరపున్నంగడమో (మను-3.69) ఒయ్యారపున్ల (మను.2.69) (నుమ్మోతోహల్యధర్వణాచార్యమతే? అప్ప.చిం.)మున్నగురీతిగ నున్నదానికంటె నిది ప్రచురమా?

సరళపరకత్వమునను నరుదుగ నుక్కు గానంబడు నని సూత్రింపక కెంజి డలు అనుదానిని వింతగ సూరి చూపుట సరి కాదు (ఉ.63) సరళపరకత్వమున నరు దని వీరే పేర్కొనిరే. చుటి వీరు క్వాచిత్కములుగాఁ జెప్పక పరుషపరకత్వమున వలెనె సాధారణముగాఁ జెప్పుట విరుద్ధ మని వీరే నిరూపించుకొనిరి. 'గరువపు న్మరువు' వేఱుగాఁ జేర్కొనుటలో లేనివింత (వీరు నీగ్రంథమున నట్ల చెప్పిరి.) కెంజి డ లని చూపుటలో నేల యున్నదో వారే వివరింపవలె.

కెంధూళి :

వర్గచతుర్థము పర మైన వీరిలక్షణము ననుసరించును నుగాగమము రానేర దని కాఁబోలును ఏ రది సరి కా దనిరి.

ధరకెంధూళు లనుచోఁ గెం ధూళు లనియే ప్రయోగించి యుండు నని (వ్యా.సం.శ.378) యూహించుచు వజ్జులవారు 'ధూళిశబ్దము లేఖకప్రమాదమునఁ బడిన దని తలంపకయు, నధర్వణుఁడు సరళపరకత్వమునందును నీద్రుతాగమమును విధించుటను జూచి కొనకయు -వింతగ వ్రాసె' (వ్యా.సం.శ.378) ననిరి. లేఖక ప్రమాద మగుటను వరులవారివలె సూరి గుర్తింపకుండుటలో వింత లేదు. అట్లు గుర్తించిన నాతనివ్యాకరణ మిం కొకతీరుగ నుండెడి దేమో. కవి యేమి ప్రయో గించెనో యెట్లు నిర్ణయింతుము. ప్రాసలోఁ జేయలేదు. (చేసిన నది స్వవర్గజప్రాస మన్న మాటాడలేము) యతి కెట్లు న్నను బాధ లేదు. కాని 'ధర' యనుప్రారంభ మును బట్టి కెంధూళు లని చతుర్థాక్షరమే యన్న దని చెప్పుట యుచితమే.

కెంధూళి యెసఁగ నందంద (మార్కం.6.107) కెంధూళి యున్ (విరా.5.60) వీనింబట్టి 'ధూళి' శబ్దపరకత్వమునను బిందుస్థితి గ్రహింపవలసినదే. కాని కెంధూళి

పెల్లెగసి (కవిక.2.83) పెంఱాళి (వి.పు.2.182, జై.6.85) పెంఱాళితో నెగసి (హరి.పు.2.26) పెంఱాళు లెగసి (హరి.ఉ.6.135) (రం.రా.లో తెంఱాళి పెక్కు చోట్లఁ గాననవు) తెంఱాళి నడవఁగా (సిం.6.96) మున్నగుస్థలములం దెల్లముద్రణ సంస్కర్తలు కవిప్రయోగమును దిద్దివేసి రనుటకంటె నట్లు గ్రహించుటయే న్యాయము కదా. చెన్నగు మోము పొరిఁబర్చు పెంఱాళి బ్రుంగి (ద్రోణ.2.239) అనుచో పెంఱాళి యని పెక్కుప్రతులం దున్నట్లును తెంఱాళి యని కొన్నింట నున్నట్లును భారతసంఘోదితముద్రణము స్పష్టము చేయుచున్నది.

అస లిది యేల యంగీకరింపరాదు? 'తెంఱాళి' యని యున్న నది లేఖక ప్రమాదమే యని యేల నిర్ణయింపవలె? అధర్వణుఁడు సరళే పరుషే చైవ యని మాత్రమే చెప్పె నని కావలె.

అధర్వణుఁడు సరళపరకతలో నుగాగమమును విధించె నని సూరి చూచు కొనలే దనుట మిక్కిలియసంగతము. 'సరళే పరుషే చైవ' యని సరళముతోనె విధానము నారంభించెనే యధర్వణుఁడు. చూచుకొనక పోవుట కదియే మేని గూఢముగాఁ జెప్పఁబడినదా? అట వికారాచ్ఛాపి కేవల యనఁగా ఋంప్వాదేశవికారము మీఁద (కవి.3.118) నని యెంచిన నీలుప్తశేషముపైఁ బరుషపరకత్వమున నుగాగమమును సూరి యెట్లు చెప్పెను. లఙ్ఘ్యనుగుణముగ సూరి యుద్దేశ్యపూర్వకముగనె పరుషపరకతయం దని చెప్పె నని గుర్తింపఁదగియుండఁగా నధర్వణునియభిప్రాయము సూరి తెలిసికొనలేకపోయె నని నిందించుట యన్యాయము గదా.

సరళపరకత్వమున నుగాగమమును జెప్పి పరులవా రేమి సాధించిరి. పెంఱాళి, తెంజడలు. మఱల తెంఱాళి యసాధ్య మగుట నది లేఖకప్రమాద మనవలసివచ్చె. ఇట్లు చెప్పలే దనియా సూరిని నిందించుట.

ఱాళి, ఱాళి, జడ యనునొండు రెండుశబ్దములు పర మైనపుడే సరళము లైనఁ బర మగునపు డీకార్య మగుట. సూరివలె వానిని విశేషస్థలములుగా గుర్తించుట లెస్స.

నిజమునకు తెంపు+ఱాళి, తెంపు+జడలు అనుచో నుగాగమ మయిన దనియుఁ జెప్పటకంటెఁ బ్రాతాదిసూత్రమునందలి బహుళశబ్దముచే (తొలియచ్చు మీఁదివర్ణములు గాక) తుదియక్షరము (పు) లోపించిన దన్నను నిష్ఠరూపములు సిద్ధించును. ఇఁకఁ బెంఱాళి యన్న దొక్కటే మిగులు నప్పుడు.

పెద్ద - పెను :

“బాలవ్యాకరణపక్షమున శబ్దవయవనకారము ద్రుతము గామింతేసి పెనుశబ్దమును బ్రాతాదులలోఁ జేర్చుచిలో - పెందూ? సిద్ధింపనేర” దనియు ‘పెనుంగదుపుల్ అనుప్రయోగము చొప్పున స్త్రీసమపెనుశబ్దము నంగీకరింపవలసియున్న’ దనియు (వ్యా.సం.స.379) వజ్జిలవారు పేర్కొనిరి. స్త్రీసమమ మనుటకు ‘పెను’ అనునది స్వతంత్రముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట లేదు. సూరి సూత్రాండ్రములో ‘పెద్దస్య పెనుః’ అని హల్పరకతలో పెద్దశబ్దమునకు పెను అనునాదేశము చేసెను. (పెన్నరదము. చూ.త్రి.శే.) ఆపద్ధతి ననుసరించిన పెద్ద+దూ? పెందూ? యైన దనవలెను.

పుంజీభవించిమించిన, పెంజీకటి (రామా.7.43) పెందెరువునందెదరునా, యందలిప్రేమమును (భాగ.10.పూ.134) నందిని నులికించు పెందోలు హోంబట్టుకైవడి (సిం.12.94) పెంబోఁ తద్దాసరియ, పుంబదహతుల (అము.6.244) పెన్జండితనంబునన్ (పా.2.194) అనున దొకవిశేషము. పెంజడల్ (ఉ.రా.167) మొదలగుప్రయోగములనుబట్టి పెద్ద శబ్ద(లేదా పెనుపుశబ్దము?) మిఁటఁ బ్రస్తావించఁదగినదే ‘పెను’ అదేశ మగునందర్భములలో పెనుంగదుపు, పెనుఁబాము మొ॥పెద్దపాము? ప్రాతాది సందికార్యములప్రసక్తి కొన్నియెడల లే దని గుర్తింపవలసియున్నది కావునఁ బెద్ద శబ్దము నన్యములలోఁ జేర్చు టుచిత మేమో పరిశీలింపఁదగును.

మొత్తముపైఁ బరుషవరకత్వమున మాత్రము నుగాగమమును జెప్పి కెందూ? కెంజడ లనురీతివానిని విశేషస్థలములుగా గుర్తించినసూరిమత మే సమంజస మనియు వరులవారిసవరణలు సరి గావనియుఁ దేలినది.

నుగాగమద్విత్వములు :

ఇక నీసూత్రమందలిరెండవయంశము ‘కొన్నిటఁ బరుషములు పర మగునపుడు పైరీతిని నుగాగమము గాని యుత్తరపదాదిద్విత్వము గాని యుభయము గాని వైకల్పికముగ నగును’ (ఉ.62)

కొత్తశబ్దమున కాద్యక్షరశేషమునకు సూరి చేసినవిధానము(38)ను దృష్టియందుంచుకొని వీ రిట్లు చెప్పియుండవచ్చును. వీరిలక్షణముఁ బరామర్శింతము.

వయలవా రిటఁ బరుషపరకస్థితినిగూర్చి మాత్రమే లక్షణమునఁ బేర్కొని యున్నను వివరణమునందు 'తెంపు+దూఁ- తెందూఁ, తెంపు+జడ- తెంజడ' అని సరళపరకత్వమునందలినుగాగమమును గూడ నుదాహరించిరి. కాఁగా నీలక్షణమునను సరళపరకస్థితి నైనఁ బేర్కొనవలె. లేదా వీని నిట నుదాహరించుట మానుకోవలె. లేనిచో నీయవి లక్షణవిరుద్ధము లగుచున్నవి గదా. కాని క్రొక్కారు క్రొగ్గండి అనునవి యిట నుదాహరించుటచే నుగాగమము గాని ద్విత్వము గాని వచ్చుట, పరుషసరళములు రెండింటిపరకత్వమున నని తెలియవలె. కావున మొదటి యంశమునవలె నిటఁ గూడఁ బరుషములతోపాటు సరళములను గూడఁ బ్రస్తావించ వలసియున్నది. అట్టియెడలఁ బరుషసరళములపరకత్వము పూర్వాంశమునఁ బేర్కొనఁ బడియే యున్నది. గావున నీచోటఁ బ్రత్యేకముగాఁ బేర్కొనవలసినయవసరమే లేదు. సరళస్థిరపరకతలో ద్విత్వము ప్రసిద్ధమై యుండ వానిని వీరు లక్షణమున పేర్కొననే లేదు.

'ఉత్తరపదాదిద్విత్వము' అనుటకంటె మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వ మగు ననుట యొప్పు.

కొన్నింటికి నుగాగమ మొక్కటియు (తెందామర, తెంజడ) కొన్నింటి మీఁది హల్లునకు ద్విత్వము మాత్రమును, (క్రొక్కారు, క్రొగ్గండి) యగుచుండ కొన్నిట నుభయము నగు ననిరి. దాని కేవి లక్ష్యములు. పూఁదెనె, పుప్పొడి, (ఉ.గీ) అను నవి కావలె. ఇక్కడ నుభయ మైన దని చెప్పుట యెట్లు? అనఁగాఁ బ్రాతాదుల లోనిశబ్దమున కొకశబ్దము పర మైనపుడు నుగాగమమును, (నదే దానికి) వే తొక శబ్దము పర మైన మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము నగు ననవలె. 'తేనె' శబ్దము పర మగుచో నుగాగమము 'పొడి' శబ్దము పర మగునపు డందు ద్విత్వము.

కాని యట్టియెడల నీస్థలము లన్నియు నుభయములే కావలయును. ఉదాహరణమునకు 'కొన్నిట నుగాగమ మగుట' యనుదానికి 'తెందామర' చూపిరి. కాని కమ్మనిచగురాకుతెమ్మొవి (అని.2.86) కొమ్మలేఁజిగురాకు తెమ్మొవి (విక్ర.3.48) తెమ్మొవి తావికే క్రమ్మ తుమ్మెద (నృ.2.85) ననురీతిగా నిట వే తొకశబ్దము పర మైనపుడు ద్విత్వమును గలదు.

కొన్నియెడల ద్విత్వ మగుటకు క్రొక్కారు, క్రొగ్గండి యుదాహరించి రనవలె. కాని యిట మాత్రము క్రొంజీఁకటి, క్రొంబొగ లని నుగాగమ మయినతావులు వీరే యుదాహరించిరే. క్రొత్తశబ్దమునకు మాత్ర ముభయము కాలేదా?

అసలు నుగాగమము మాత్రమే యగు నవి వీరీసూత్రమునఁ జెప్పినమొదటి యంశమునకును ద్విత్యము మాత్ర మగు నవి వీరు చెప్పినమూడవయంశమునకును లక్ష్యము లగుచుండఁగా నీరెండవయంశముచెప్పుట కేవలము వ్యర్థము.

నిజమునకు సుభయము నగు నన నొకేశబ్దము పర మగునపు డొకసారి నుగా గమమును, వే తొకసారి మీఁదిహల్లునకు ద్విత్యము నగు ననియే యర్థ మగును. అట్లర్థ మయినపుడే సుభయత్వము మాత్రము ప్రత్యేకముగా విధింపఁబడియుండును. కాని యట్టిస్థలములు గలవా? పూఁదేనె యనుచో పుత్తేనె యనుచుపము లేదు. పుప్పొడి యనుచో పూఁబొడి యని లేదు. ఇట్లై క్రొండీఁకటి క్రొచ్చీఁకటి కాదు. క్రొగ్గండి క్రొంగండి కాదు.

క్రొత్త+తావి క్రొత్తావి యనియే సూరియు వీరును చేర్చొనిరి. పొత్తెం చిన క్రొత్తావి. (నిర్వ.గి.26)క్రొందాపు లొలుకు పన్నీరు (హంస.గి.గిగి)అనుచోఁ గ్రొందావి యని కానవచ్చు. కాని యిది ప్రామాణికముగా గుర్తింపఁబడలేదు. విలక్షణస్థల మనఁదగు. సం.లో (వ్యా.సం స.381)వీరు. చూపిరి కాని యిట ఉ.లోఁ బ్రస్తావించనేలేదు. కాన సుభయ మనుటలో నిట్టియభిప్రాయము వీరికి లే దనవలె.

ఇక పీ రీలక్షణమున 'పైకల్పికముగా' ననుట మిక్కిలియనర్థక మైయున్నది. అనఁగా, నుగాగమ, ద్విత్య(ఉభయ)ములు పైకల్పికముగా నగు నని సూత్రార్థము నెన్నవలయుఁ గదా. నుగాగమము వికల్పము. నుగాగమ మయిన- తెందామర మొ॥ కానిపక్షమున- తెతామర, క్రొచీఁకటి, పూతెనె తెదూళి యనురీతి గావలె. అట్లై ద్విత్యమును వికల్పము. ద్విత్య మయిన క్రొత్తావి క్రొగ్గండి మొ॥ వికల్ప మగుట ద్విత్యము రానిపక్షమున క్రొత్తావి, క్రొగ్గండి, పూపొడి కావలె. అట్టివి భాషలో నున్నవా? ఉన్న వని కాని యిట్టివి సాధింపవలె నని కాని వీరును దఁలచియుండరు. కాని వీరి లక్షణ మట్టివానిని వికల్పముగా భారాళముగ సాధించుచున్నది. "క్రేకంటి లింగంబు డాకన్నుసూచి" ఇట్టిది మ తొక్క జేని కానరాదు. (ఉ.గిగి)అనుటలో వరులవారు లుప్తశేషమునకు నుగాగమము రాకుండుట సాచువు గా దనియే తలచి రని చెప్పవలెను గదా.

కావున పైకల్పిక మనుట యసమంజసము. లుప్తశేషముపై నీకార్యము విత్యమె. క్రొత్తచీఁకటి (హరి.ఉ.గి.136)క్రొత్త తావి మూఁతులు విచ్చునెత్తమ్మివిరుల

(విరా.2.238)ననురీతివాసిత్వై వైకల్పిక మనవలసినయవసరమే లేదు. ఉ.సంధి.34 (బాల.38) సూత్రమునందలిబహుళశబ్దముచే దోలియచ్చమీదివర్ణములు లోపింపకుండగా లుప్తశేషము గాదు గావున లుప్తశేషమునకు విధించిననుగాగమాదికార్యములు వాసికిఁ బ్రాప్తించుటయే యసంభవము గదా.

మొత్తముపై పలుకరా రీరెండవయంశముగాఁ జెప్పిన దంతయు వ్యర్థము ననర్థకమును. దీనికి వా రుదాహరించిన కేందాచుర క్రొంజీకటి పూదేనె మొదలగునవి యీసూత్రమునందలి మొదటియంశమునకును, (కెమ్మోవి) క్రొంగంటి, పుట్టొడి యను రీతివి మూడవయంశమునకును సుదాహరణము లగును.

అట్లు గాక మొదటియంశముచే నాయాశబ్దముల కేశబ్దము పర మైనను నుగాగమము మాత్రమే యగు ననియు, మూడవయంశముచే నాయాశబ్దముల కేశబ్దము పర మైనను (పరహల్) ద్విత్యము మాత్రమే యగు ననియు (దలచి, కొన్నిశబ్దములు పర మైన నుగాగమమును, గొన్ని పర మైనవృదు (పరహల్) ద్విత్యమును రెండుకార్యములను బొందుశబ్దములనుగూర్చి యిటుఁ బ్రస్తావించి రన్న నిది కొంత యుచితమ యగును.

అట్టి యెడలను విట 'నుభయమును' అగు నని చెప్పుట మాత్రము వ్యర్థమే.

(కాని పూదేనె పుట్టొడి యని పూవుశబ్దము నెఱఁ జూపిన వీరు మూడవయంశమున పూవు+విలుకాఁడు పువ్విలుకాడు. అని చూపిరి. మరియు స్థిరపరకస్థితిని వేఱు చేసి రన్నమాట.)

అట్టియెడల వీరునుగాగమము మాత్రమగునని-(ఇవి ప్రాతాదు లనుకొందము.) నుగాగమద్విత్యము లగునని, (ఇవి క్రొత్తాదు లనుకొందము) ద్విత్యము మాత్రమే యగునని (అన్యములు?) యని మూడువిధములుగాఁ జెప్పిరి. అనఁగా వివి యెల్లఁ బ్రాతాదులలోనివ యయ్యును నవాంతరవిభాగము చేసి రన్నమాట. సూరిమతము ప్రాతాదులు -అన్యములు మార్చి వీరు సాధించిన దేమి?

సూరి క్రొత్తశబ్ద (38)లక్షణమునుగూర్చి క్రొంజాయ, క్రొక్కారు అనువాని తోపాటుగ పూదోట పుట్టొడి మున్నగువానిని క్రొత్తాదులలోఁ జేర్చుకుండుట సరి కాదు. (ఉ.62) క్రొత్తశబ్దముతోపాటుగ కేంపు పూవు మున్నగువానిని జేర్చి క్రొత్తాదుల కని సూత్రించుట సూరి కర్తవ్యము' (ఉ.63) అనిరి. అయిన వీ రిటుఁ గ్రొత్త

దుల కని సూత్రంపకపోయిరా? 'కొన్నిట' నని యస్పష్టముగాఁ జెప్పబడకఁబె నిది యుచితము గాదా? ఉదాహరణములతిరునుబట్టి సూత్రాభిప్రాయమును గుర్తింపవలసిన స్థితిని వీరు గల్పించిరి. క్రొత్తాదు లన్న నాబాధ తగ్గెడిది. మఱి వీరిసూత్రమున సూత్రలక్షణ యేది?

'పూవిలుకాఁడు పువ్విలుకాఁడు పువ్విలుతుఁడు పుప్పొడి తెమ్మొవి తెమ్మొము మున్నగుప్రయోగములనుబట్టి పూవు, పువ్వు, తెంపు మున్నగువానియందుఁ గ్రొత్త శబ్దలక్షణముల నెన్నఁదగును' (వ్యా.సం.సరి74) సం.లోను, ఉ.లోను మున్న గున వనిరి కాని యవి యేవియో తెలియదు. పూవుపువ్వుతెంపు అనుచోఁ బువ్వు శబ్దమును గూడఁ జేప్ప నేల? అనవసరము. అది గుర్తించి ఉ.లో పూవు, తెంపు శబ్ద రెండు మాత్రమే యుచ్ఛరించుట యుచితముగా నున్నది.

ఇందుఁ బూవుశబ్దము క్రొత్తాదులలోని దనుట సరి కాదు. అట్లయిన పువ్విలు కాడు, పువ్విలుతుఁ డనురీతిగా మాత్రమే యగును. పూవిలుకాఁడు, పూవిలుతుఁ డనువిధముగా మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము రాకుండుట యెట్లు? క్రొన్నన క్రొమ్మవి యనుచోఁ గ్రొనన, క్రొమావి యనురూపములు గలవా? తొలియచ్చమీఁదివర్ణ ములు లోపించినచో మీఁదిహల్లునకు ద్విత్వము రాక తప్పదు. లోపమే రాకున్న పూవువిలుకాఁ డనురీతినె యుండును. వీరిట ఉ.లో ద్విత్వము వికల్పముగాఁ జెప్పిరి. అందలియసంగతులు పైని స్పష్టము. ఇంకిను పువ్విలుకాఁ డనునది వీరు తమ సూత్రములోనిమూఁడవయంశమున కుదాహరించిరి. అట వికల్ప మనలేదు.

పువ్వు+విలుకాఁడు- పువ్విలుకాఁడు అని యవును. (పూవు+విలుకాఁడు) పూవిలుకాఁ డనునది మార్గాంతరమున సాధించికొనవలె. ఇట చాసికిఁ బ్రసక్తి లేదు. పువ్వు ప్రాంతాదులలోనిది కాని 'పూవు'కా వన్న పువ్వు+పొద పుప్పొద, పుంబొద పువ్వు+తోట పుత్తోట లేదా పుంబోట యని కావలె. ఇట్లె పుట్టెమ్మ మున్నగునవ రూపము లేర్పడు. 'పూవు'శబ్దమును వీరు ప్రాంతాదులలోఁ జేర్చిరి. (పువ్వు చేర్ప నక్కర లేదు. చేర్పరాదు.) కానఁ బ్రాంతాదికార్యములచే పూవు-విలుకాఁడు-పువ్విలు కాఁ డని సాధించి పూవు+విలుకాఁడు పూవిలుకాఁ డనునది మార్గాంతరమున సాధిం తురా?

పువ్విలుకాఁ డనుదానిని సూరి 'నిక్కలాదులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యం బు' లనుదాని కుదాహరించె. ఉ.లో వీరు నట్ల చేసిరి. అట్టియెడ వీని నిట సాధింప

నవసర మేమి? (పుప్పొడి) పువ్విలుతుఁ డన్నదియు నిట్ల- అన్యంబుల కిత్కాది సూత్రము నైతము ప్రయోగమూలకమే కావున నది ప్రకృతసూత్రపుప్రపంచమే' (వ్యా.సం.స.1269) యనుటలో నన్యంబుల కనుసూత్రము స్పష్టతకే గాని ప్రయోజనము లే దని వీ రెంచిరా యనిపించు. అది తగదు.

ప్రాతాదిసూత్రమునొద్ద సూరి పూవు+రెమ్మ పూరెమ్మ యని చూపె. కాన నిది ప్రాతాదులలోనిదే. కావునఁ దొలియచ్చుమీదివర్ణములు లోపింప పూరెమ్మ యనుతీరుగా పూవిలుకాఁడు అని యగును. అన్యంబుల కనుదానిచే ద్విత్వ మెట్లగు. అన్యము లనఁ బ్రాతాదిభిన్నములు గదా. ప్రాతాదులలోఁ జేర్పఁబడిన పూవు అన్య మగుట యెట్లు? ప్రాతాదులలోఁ గ్రొత్తశబ్దమునకు మాత్రమే సూరి (పరహత్) ద్విత్వమును జెప్పె. పూఁబోట, పూఁబోద, మున్నగువానింబట్టి పూవు ప్రాతాదుల లోఁ జేర్చక తప్పదు. కావునఁ బ్రాతాదివిధిచే పూవిలుకాఁడు, (పూవిలుతుఁడు)అను రీతిగా మాత్రమే యగును. ద్విత్వము రావలె నన్న నిక్కలాదిసూత్రము నాశ్రయింప వలసినదే యనుసూరిమతము గమనించిన నన్యంబుల కన్నది నిక్కలాదిసూత్ర ప్రపంచ మనుటను బువ్విలుకాఁ డనునీసూరియుదాహృతి తిరస్కరించుచున్నది.

సూరియభిప్రాయమానకు బాధకముగా నుండునది పుప్పొడి యనున దొక్కటి. ఇదియు నిక్కలాదులలోనే చేర్చి(నుగాగమము రాక)ద్విత్వ మయిన దని గుర్తింపఁ దగును.

పువ్విలుకాఁడు, పువ్విలుతుఁడు పుప్పొడి యనువానికై పూవుశబ్దము క్రొత్త శబ్దమువంటి దన్న 'పూరెమ్మ' విరుద్ధ మగును. పూగుత్తి తెంగేలఁ దాల్చినలీల లేనగవుతో (భాగ.10.పూ.917) అందుకే కాఁబోలుఁ బదప వీరు "ఇట్టి(క్రొత్త) లక్షణములు చాలవఱకు పూవు తెంపులందును (ఇట మున్నగునవి యనకుంట గమ నార్హము) గన్నట్టుచున్నట్లు (ఉ.వ్యా.సం.స.971) చెప్పిరి. చాలవఱ కనఁగాఁ గ్రొత్త శబ్దలక్షణములతోఁ గొంతభేదము గల్గుటను వారు సంగీకరించిరే కదా. అయ్యు క్రొత్తాదులలోని దనుట (అటనే) యసంగతము.

పూవుశబ్దము 'క్రొత్త'లక్షణము లెల్లఁ గల్గినది గాదు గాన దీనిని 'క్రొత్త' తోఁ గూర్పరాదు.

ఇక తెంపుశబ్ద మున్నది. క్రొత్త(త్త)శబ్దమునకుఁ బరుషపరకతలోఁ గొన్ని యెడల నుగాగమము. కొన్నియెడల మీదిహల్లునకు ద్విత్వము. క్రొంజెమట క్రొక్క-

రు. తె(ంపు)శబ్దమునకుఁ బరుషవరకతలో నెల్లయెడల నుగాగమమే. తెందామర. తెంగేలు అనురీతిగనే కాని క్రొత్తామర యనురీతి నన లండదు. వీరు నుదాహరింప లేదు.

క్రొ(త్త)శబ్దమునకు మీఁదిసరళస్థిరములకు ద్విత్వమే నియతము. క్రొగ్గండి. తె(ంపు)శబ్దమునకు మీఁదిసరళస్థిరములకు ద్విత్వము లేనేలేదు. తెంజడలు తెంధూళి. ఇట నైచ్చట నేని క్షణిక లనురీతి గలదా. తెంజిగురాకు తెంజిగి. వీరు నట్టి నుదాహరింపలేదు.

పరుషవరకత్వమున తె(ంపు)శబ్దమునకు నుగాగమము నియత మగుటంజేసియె దీనిని గ్రొత్తశబ్దమునకు భిన్నముగాఁ జూపుట యవసరము. తెంగేల నిడి కోమ లాంగుళీపుర్య- (రామా.6.130)

తెమ్మొవి, తెమ్మొలుగులు నని యొండురెండుచోట్ల ద్విత్వము గల్గుట యొక్కటి క్రొత్తశబ్దలక్షణమా? క్రొత్తశబ్దమునెడల నీకార్యములకుఁ గలప్రాచుర్యప్రసిద్ధి దీనికిఁ గలదా? 'క్రొత్త'ను బోలినది లేమి క్రొత్తాదు అనునొకగణము నేర్పబడుట సరి కాదు గావున సూరి క్రొత్తాదు లనక క్రొత్తశబ్దమునకు మాత్ర మట్లు (381సూ) విధించుట మొంతయు లజ్యనుగుణ మైయున్నది. తెమ్మొవి యనురీతిరూపములను బ్రాతాదిసూత్రమందలిబహుళశబ్దముచే సాధించుకొన్నఁ దప్పలేదు.

మొత్తముపై సూరిలక్షణ [381సూ] మొంతయు సమంజసము.

ద్విత్వము :

ఇంక నీసూత్రమున మూడవయంశముగా వీరు "కొన్నిటఁ బరపదాదిహల్ ద్విత్వము మాత్ర మగును" అనిరి. కొన్నిటఁ బరుషములు-- అని రెండవయంశ మునఁ గొన్నిట నని చెప్పి యిట మఱలఁ 'గొన్నిట' ననుటవలన నిచ్చటికొన్నిశబ్ద ములు పూర్వోక్తము లగువానికంటె భిన్నము లనియె యర్థ మగుచున్నది. రెండవ యంశమున వీరు క్రొత్తాదులను బ్రస్తావించి రన్న నిచ్చట 'కొన్నిట' క్రొత్తాదిభిన్న ము లగువే తొకకొన్నిశబ్దములను దెల్పును. కాని వీరు క్రొత్త+ముడి- క్రొమ్ముడి పూవు+విలుకాడు పువ్విలుకాఁ డని పూర్వోక్తములను గూడఁ జూపుట విశేషము.

రెండవయంశమునఁ బరుష[సరళ]ములు మాత్రమే పేర్కొని యిట స్థిరపరకత నుద్దేశించి రచనవలెను. అనఁగాఁ గ్రొత్తాదులకును, దద్భిన్నము లగుకొన్నిటికిని [సూరి పేర్కొన్నయన్యములు పెక్కిందుఁ జేరవచ్చును]స్థిరము పర మగునపుడు పరహల్లునకు ద్విత్వము మాత్రమే యగు నని వీరియభిప్రాయ మనవలె. ఉదాహరణ ములనుబట్టి సూత్రముయొక్క యర్థము నూహింపవలసినస్థితి వీరిసూత్రరచనలోని వైశిష్ట్య మనఁదగును.

మొదటియంశమునఁ బ్రస్తావింపఁబడవాసికంటె భిన్నము లగుశబ్దములు రెండవయంశమున నుండ రెండవయంశమునఁ బ్రస్తావింపఁబడనివానితోపాటు అవి యుఁ బ్రస్తుతము లగుట మూఁడవయంశమునందలివై లక్షణ్యము. సూత్రరచన సరిగా లే దనక తప్పదు.

ఇట స్థిరములకు ద్విత్వ మగుట మాత్రమే యుదాహరింపఁబడినది. సూరి పేర్కొన్నయన్యములకుఁ బరుషసరళములు పర మైన ద్విత్వ మగుట రెండవయం శముచేతను నుగాగమ మగుట మొదటియంశముచేతను గ్రహింపవలె నన్నమాట. తొమ్మిది+పది తొంబది యనురీతిగా వీరు తొమ్మిదిశబ్దమును బ్రాతాదులలోఁజూపుట పరి కా దని మొదటనే గుర్తించితిమి.

లుప్తశేషమునకుఁ బర మైనస్థిరమునకు మాత్రమే ద్విత్వ మగుట యిట నుద్దేశించిన వస్తులవారు పరపదాదిహల్ ద్విత్వ మని సామాన్యముగాఁ జెప్పక మీదిస్థిర మునకు ద్విత్వ మని చెప్పిన లక్షణము స్పష్టముగా నుండెడిది.

సరళపరకతయందును స్థిరపరకతయందును ద్విత్వ మగుచుండఁగా స్థిరపరక ద్విత్వమును వేరు చేసి చెప్ప నవసర యేమి?

వీరివలననే రెండవయంశమునందలి[గ్రొత్తాదులు?] ఇటఁ గూడ గ్రహింప వలసినవచ్చినది.

సూరి చెప్పినకార్యము లెల్ల వీరును జెప్పిరి. సూరిప్రతాపికలోనిస్పష్టత సమ గ్రత మాత్రము వీరిలక్షణమున లేవు. సూరిమతమునందలియన్యములను బ్రాతాదుల లోఁ జేర్చుటవలననే వీరిలక్షణ మస్పష్ట మైనది.

‘పంచొమ్మిది మున్నగునుదాహృతులందుఁ బ్రాతాదినందిలక్షణములు గాని గ్రొత్తశబ్దనందిలక్షణములు గాని సరిగా లేకుండుటచే నివి యన్యములుగాఁబేర్కొనఁ

బడినవి (వ్యా.సం.స.383) యని సూరిప్రణాళికలోనిసామంజస్యమును గుర్తించినవీ రది తొలగించి యన్నింటిని గలగాయపులగముగాఁ జెప్పుట సూరివద్దతిలోనిసామంజస్యమును భంగపఱచుటకు మాత్రమే యైనది.

కాఁగా సూరిలక్షణములు భాషాలక్షణమునకుఁ బ్రతిబింబము లై నిర్దుష్ట మైన వద్దతిలో చెప్పబడి యవశ్యగ్రాహ్యము లై యున్నవి.

మూన్నాళ్లు :

ఇట సూరికంటె విశేషముగా 'మూడు+నాళ్లుమూన్నాళ్లు, వేడి+నీళ్లు-వేన్నీళ్లు- రెండునెలలు-రెన్నెల్లు మూన్నాళ్లు మున్నగుచోట్ల హ్రస్వముకవినమ్మతముకాదు. కాన మున్నాళ్లు అనరాదు (ఉ.64) ఇది సమంజసము గాదు. వీరిలినే 'పూపు+పొడి పుప్పొడి, పూపు-విలుకాడుపువిల్లులుకాడు' అని చూపిరి. ఇటు ద్వీరుక్తహల్పరక త్వముననాచ్చికదీర్ఘమునకు హ్రస్వము వచ్చినదే. మూన్నాళ్లు ఇత్యాదులం దేల రాదు? సం.లో 'అన్యంబుల' కనుసూత్రముచే సిద్ధించు ననుట (వ్యా.సం.స.384) ఇట్లే యసమంజసము (మా.త్రి.శే.) కవిప్రయోగసమ్మతము గాదు గావున రాదనుట యసంగతము. కవినమ్మతము గానపుడు కవినమ్మతి కనుగుణముగా లక్షణము చేయవలె గాని లక్షణము లేకయె కవిప్రయోగముమూలముగా గ్రహించుచో వింత లక్షణగ్రంథ చేరి?

హ్రస్వము రావలసియున్నను హ్రస్వము లేక కవులు ప్రయోగించిరి కాన నల్పము లగుసిట్టిస్థలములకు వేఱుగా లక్షణ మేల యని కవిప్రయోగముల ననుసరించి గ్రహింపవచ్చును. అట్టియెడల 'సూరి సరళపరకత్వచందును నరుదుగ నుక్కుగానంబుట నని సూత్రింపక' (ఉ.63) పోవుట సమంజసము కాకపోవు యెట్లు? అరుదని చెప్పుచునే పరుషపరకతయందువలె సరళపరకతయందును సాధారణముగ వీరు చెప్పుట సమంజస మగుట యెట్లు? అట నట్లు విమర్శించినవీరు మూన్నాళ్లు అనువానింగూర్చి యట్లే చెప్పుట మాత్రము సమంజస మగుట యెట్లు?

వరులవారు నిక్కలాదులలో నాలుగునాళ్లు నాన్నాళ్లు అనునది చూపిరి. అట్లే మూడు+నాళ్లు- మూన్నాళ్లు మొదలగునీయవియు నిక్కలాదులలోఁ జూపిన హ్రస్వాభావము యథాప్రయోగముగ లక్షణసిద్ధ మగుం గదా. ప్రస్తుతలక్షణము నిక్కలాదిసూత్రప్రవంశ మనుకొనిరా? అయిన నీప్రాంతాదినంధికార్యములు చెప్పుటయె

యవవసరము. రెండు+నెల్లు రెన్నెల్లు ఇట (నన్యములలో) జూపవచ్చును. ఇట్లే 'నన్నూలువిండ్లమాన మగుదూరమ్మున.'

మిశ్రములు :

“కవిత్రయాదినన్మృతములు గాకున్నను నీప్రాంతాదినంధికార్యము లరుదుగ సంస్కృతోత్తరపదకమిశ్రసమాసములందును జూపట్టుచున్నవి. క్రొక్కేఘముమొ॥” (ఉ.64) సంస్కృతసమోత్తరపదక మనఁదగును.

నెమ్మనము (లక్ష్మి.3.134) అని యెఱుఁగనయె యిట్టిప్రయోగము చేసినట్లు ప్రౌఢ. స్పష్టము చేసియుండఁగా నెట్టివి కవిత్రయాదినన్మృతములు గా వనుట యెట్లు? 'నెమ్మనములన్ రణకౌతుక మావహిల్లునానములు (శల్య.1.73) నెమ్మనము తెలివొందె (శల్య.2.228) నెమ్మనంబుకలఁకయు (ఆను,1-245) నెమ్మనము విలిసిల్లన్ (విర్వ 8.48) ఇట్టియెడలఁ గవిత్రయప్రయుక్తము గా వనుట యెట్లు? 'మనము'తత్సమమే కదా.

తెంఢాళి, తెంజడ లసి సూరి వింతగాఁ జూపుట సరి గాదన్నవీ రీమిశ్రసమాసములను బ్రత్యేకముగాఁ బ్రస్తావించుటలో వింత లే దేమో. మిశ్రసమాసములువీరు జ్ఞాపితము చేసికొనవలసియు నుండుట గమనార్హము. సూరిలక్షణముచే నిది సామాన్యముగనే సిద్ధించును (చూ.త్రి.శే.)

అప్రేక్షితపరకకార్యములు :

'అప్రేక్షితంబు పరం బగునపుడు కదాదులందొలియచ్చుమీడివర్ణంబుల కెల్ల నదంతం బగుద్విరుక్తకారం బగు' (40) 'అప్రేక్షితంబు పరం బగునపుడు విభక్తిలోవంబు బహుళంబుగా నగు - (41) ననుసూరిలక్షణముల నట్ల గ్రహించిరి. (ఉ. 36, 37) సూరి అప్పటికిన్+అప్పటికిన్ అని యుదాహరింపఁగా నది పొరపాటని (ఉ.66) వీరు యథాపూర్వముగా ద్రుతమును స్వరసహితముగాఁ జూపిరి.

విభక్తిలోవపక్షమున అప్పటప్పటికిని అని యగును. అందు బాధ లేదు. "విభక్తిలోపాభావపక్షమున 1. వసూత్రముదే నిత్య మగుఉకారపరరూపసంధి వర్తిల్లు" (ఉ.66) ననిరి. అప్పటికిని అనుచో నిత్య ముత్పన్నాఽకము గావున నుత్పన్నసంధి యవునని పీరియభిప్రాయము. కాని యది పొరపాటు. సూరిమతమున స్వరపరకత్వమున

(తఱచుగా) ద్రుతమున స్వరలోప మవును గాన 'అచ్చున కాశ్రమేడితంబు వరంబగు నపు' డను(10) లక్షణమునకు ద్రు.ప్ర.లు లక్ష్యములు గానేరవు. (ఇకాదిభిన్నము లగుట) కాని వీరు ద్రుతమును స్వరసహితముగాఁ జూపుటంజేసి ఊరను+ఊరను అనుచో నాశ్రమేడిత మచ్చునకుఁ బర మవుట సంభవించును గావున సంధి10సూత్ర ముచేతనె సంధి చేయవలయును గాని 1సూత్రముచేఁ గాదు. 1సూ.చే నగుసంధియు విత్యమె యగుఁగాక, విశేషవిధి యగుటంజేసి ఆశ్రమేడితపరకస్వరసంధి ప్రవర్తింప వలసినదే. ఎమి+ఏమి యనుచో నేమ్యాదివిధి వర్తించుట లేదు గదా. కావున వీరు విభక్తి లోపింపనిచో 1వసూ.చే సంధి వచ్చు ననుట సరి కాదు.

అది యట్లుండ నిట సూరి అప్పటికప్పటికిన్, అప్పటికప్పటికిన్ అని యుదాహరించి యుండఁగా వీ రందలిఅప్పటికప్పటికిన్ అనుదానిని వదిలివేసిరి. అప్పటికి నప్పటికి నని చూపినవీరు1వసూ.చే సంధి యగు ననుట యసలు గుదురదు. కివిభక్తి కుస్థానికము కావునఁ బ్రథమేతరవిభక్తి' (ఉ.3) సూత్రముచే సంధి యవు నని గదా వీరు చెప్పవలె. అప్పటికప్పటికిన్ అప్పటికి నప్పటికిన్ అని రెండురూపము లవును. ఇట్లు సూరిచూపినరూపము గూడ వీరు సాధింపఁగల్గుట సంభవించుచున్నది. అట్లు గాక వీరు 1సూత్రముచే నిత్యసంధి యనుట విరుద్ధ మగుటయే కాక సూరి చూపిన రూపము సాధువు గా దనియుఁ జెప్పినట్లగుచున్నది. (ఉ.సంధి.3సూత్రము ప్రవర్తించు నని వీరు తలఁచినట్లే లేదు.) కాని వీరు అప్పటి కప్పటికిన్ అనుదానిని నన్నయాధర్వణులు సాధించినట్లును (వ్యా.సం.స.251) స్పష్టము చేసిరి.

ప్రథమేతరవిభక్తివిధిచే సంధిని జేయవలసియున్నను ద్రుతస్వరలోపము చేయమింజేసి యాశ్రమేడితపరకస్వరసంధియే చేయవలె నది విశేషశాస్త్రము గదా! ఎట్లు చూపిన సంధి1సూత్రమున కిదిఁ బ్రసక్తి లేదు కాఁగా నన్నయాదులు సాధువుగాఁ దలఁచిన 'అప్పటికప్పటికిన్' అనురూపము సాధింపకుండిరి.

సూరిమతమున నట్టిబాధ లేకుండుట వీరు సముచితముగా నిరూపించిరి. (వ్యా.సం.స.390) ఊరన్+ఊరన్ అనుచోఁ బ్రకృతసూత్రముచే విభక్తి లోపించిన ఊరూరన్ అని యగును. లోపాధావపక్షమున 'అత్తునకు' (సంధి.4) అని ప్రాప్తిం చుబహుళసంధిని బాధించి 'అచ్చునకు' (సంధి.10) అనుసూత్రముచేఁ బ్రాప్తించు ప్రాయికసంధిని బాధించి ఇకాదులకుఁ దప్పఁ (సంధి.10) ననుసూత్రముచే సంధి

నిషేధముప్రాప్త మై ఊరనూరన్ అని యగును. ఈరీతిగా నితరములఁ బ్రక్రియ యూహింపవచ్చును.

ఇంచుక యించుక :

‘ఇంచుకనఁ డిత్యాదులందు బహుళగ్రహణముచే నంతిమాక్షరలోపమునగు’ నని సూరి వివరింపఁగా వీరు ‘బహుళగ్రహణముచేత నంతిమాక్షరలోపాదికంఘనపు’ ననిరి. ఎల్లయెడలఁ గాక యించుక నఁడు మొదలగుకొన్నింటియందే యనుచుసూరి లక్షణము స్పష్టతర మైయున్నది. ఇంచుకనఁ డిత్యాదులం దనకున్నను వీరును ‘ఇంచించుక ననఁడు అంతంతట’ నని యుదాహరించుటలో సూరియభిప్రాయముతో విరోధింపలేదు. సూరి వివరణమున దురుక్తి లేదు. అయ్యు నూరక వీరు మార్చిరి.

ఇంచుక యించుక యనురూపమును బా.సా.పే. సాధువుగా నెంచఁగా వీరు ఆప్రేడితసంధిస్థలములలో వత్సేత్వాదిసంధిశాస్త్రములకుఁ బ్రవృత్తి యెట్లు? ఇంచుక యించుక అనెడిసంధ్యభావ మాప్రేడితపరకత్వమున నెట్లు పొసఁగును? (వ్యా.సం. స.392) అనిరి. అత్యేత్వసంధిశాస్త్రములే కాదు. ఉత్వసంధిశాస్త్రమును నాప్రేడితపరకతయందుఁ బ్రవర్తింపదు. అప్పటికిని+అప్పటికిని అనుచో నుత్వసంధి ప్రవర్తించు నని వీరు చెప్పుట సరి గా దని గుర్తించితిమి గదా. కాని యంతమాత్రమున’ ఇంచుకయించుక’ అనియుండ దనుట తగదు. సంధి.10.సూత్రములో సూరి తఱుచని తఱుచుగ ననుటచేఁ గొన్నియెడల పై కల్పితసంధి గల దని వివరించె. అదివీరు సంగీకరింపవలెను. ఇంచుక యించుక గాని యేర్పడ వివరైతి (శృం.2.68).

‘లోపాదికంఘ’ అని వీరు సూరికంటె నధికముగా అదివదమును తేల్చిరి. విశేష మేమి? అంతంతటన్ అనుచో (విభక్తితో నౌపవిభక్తికటకారము) లోపించినను నిది యంతిమాక్షరలోపముకంటె భిన్నము గాదు. పిదప వీరు ‘ఒక్కదొకండు తుట్టందుదిదాక, హరిహరీ, హరీహరి, బళిబళి బళిబళి మొ॥’(ఉ.66) అని చూపిరి. ఒక్కదొకం డనుచో విశేష మేమియును లేదు. తుట్టందుది యనుచో నక్షమిద్రుత మిచ్చో ‘నాది’వదముచే నమున దని యుద్దేశ్య మేమో. తుదితుది యనుచో ‘ట’వర్ణ మొకసూత్రముచే నిద్రింప ద్రుత మిచ్చోటిబహుళవదముచే నైనఁ దనఁదగునా? బళి బళి ఇత్యాదుల దీర్ఘ మన్యకార్యముగా నిట సాధింపఁబడుట విశేషమే. హరిహరీ మొ॥విషయములును ఆలోచింపవలసినదే.

‘నాఁడునాఁటికిన్’ అనుచో నాఁటికిన్ + నాఁటికిన్ అని యుండ విభక్తితోపాటంతిమాక్షరమును లోపింప స్థిరపరకతలో నున్న పోయి(సం.16)నానాఁటికిన్ అని యగు విభక్తిమాత్రము లోపించిన నాఁటినాఁటికిన్.నాఁటినాఁటికి (అవి.3.102)నాఁటి నాఁటికిఁ దనయందు నాఁటుకొనఁగ (విక్ర.1.16)

నాఁడునాఁటికి నన్నది విశేషము. (ఆది.8.183,సిం.2.67) ప్రాయిక మగుట మొదటివదమున నాపవిభక్తికము రాక విభక్తి నిత్యముగా లోపించిన దనవలె నేమో.

ఇం దంతిమాక్షరలోపము ప్రసూర మై గానవచ్చుట సూరి ప్రస్తావించియుండును. వెనువెనుకకు (నిర్వ.7.128శల్య.1.178,కళా.6.159, భోజ.6.97 అడగడుగునకు (మొల్ల.అరణ్య.4)మిడుమిడుకంచు (భాగ.8.290)ఒయ్యొయ్యనన్(భోజ.6.77) తొలతొలఁగుతొలఁగుచునుచున్, నిలు, నిలు నిలు చునుచు పిలు పిలుపు పిలుపుచును (రాజ.2.72) వెను వెనుకన చన (కేయా.4.40) నిలు నిలుపుమా (మను.3.84) రారాపిళ్ళ (మను.4.76)రారాపుచనుదోయి (కాశీ.1.90) మిను మినుకు మనన్ (హర.7.184) నిలు నిలుపు చునుచు (ఉ.హ.5.241) మొ॥

అందమకు :

‘అందమకుప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రాహ్యంబులు’ (42) అనుసూరి లక్షణము నట్ల గ్రహించిరి.

ఇట వీరు తనంతన్, అర్హమయ్య మొద లగువాని నీసూత్రవివరణమునఁజూపిరి. సందర్భము స్పష్టము గాకున్నది. ఉట్టూతలు [కళా.1.76,ఉ.హ.4.216, విక్ర.5.130]తుండుడుకు [ఉ.రా.6.212 శుక.1.448] చిమ్మచీకటి సిం.8.45,భీమ.2.102,భాగ.3.604 విక్ర.5.187]విట్టబిగుకళా.7.29, ఉ.రా.7.323]అట్టాకల కాళ-3.89,కళా.2.27] విట్టనీలి [కాళ.3.75] పాపదమంచు[కవిక.1.62=పదము=పొమ్ము] మొ॥

చేతామలు - ఇత్వము :

‘చేతతోడవలనల కిత్వంబు సమాసంబులం దగు’ [43]ననుసూరిలక్షణము నట్ల [సమాసములందగు] గ్రహించిరి [ఉ.40] సూరిలక్ష్యమాలను విమర్శించిరి.

‘నీచేతన్ ప్రోవు అనుసూరియుదాహృతి సరి కాదు. అట్టిద్రుతస్వరలోపమున కాధార మేమి? [ఉ.67] ఇది యుచితమ యగు నేమో. సూరిద్రుతస్వరలోప మేల[ఎట్లు]దేసె నో? ప్రయోజనము మృగ్యము. [చూ.ద్రు.]

ఇక వీరిప్రక్రియ యింకను విశిష్టము. ‘నీచేతను+ప్రోవు’ అని చూపి ‘చేతను మున్నగువానితుది ‘అను’ అనుచో ఇ నిచ్చు నని యర్థము(ఉ.67)ను వివరించిరి. ఇది యసంగత మగుట యంతకు ముందే గుర్తించితిమి. [చూసంధి.24] ఏదా ల్లగు‘ఇ’ ‘అను’న కాదేశ మనుట సంప్రదాయవిరుద్ధము. నువర్ణమునందలియత్వమున కయి నీచేతని ప్రోవు అని కావలె. ‘సమాసంబునయందు ప్రుతంబునకు లోపం బగు’ నను [24]సూత్రముచే ద్రుతము లోపింపగా చేత, తోడ, వలన అనువానియందలితుది యత్వముస్థానమున నిత్వ మయి నీచేతిప్రోవు ఇత్యాదిగ నగును. ‘వారణావతంబున +వారుకువలయంబునవారు ఇత్యాద్యలుకృమాసములలో నీసూత్రముచే ద్రుతలోప మగుటను [వ్యా.సం.స.334] వీరు గుర్తించియే యుండిరి. ఇట నట్ల యగును. అత్వ మున క్విత్వము చెప్పబడుటచే నీద్రుతలోపప్రసక్తి లే [వ్యా.సం.స.334] దని వరులవారు పేర్కొనుట యసంగతము. అట నిత్వమున కిత్వ మన్న వీరిట ‘అను’ అనుదానికిత్వ మని యెట్లు చెప్పిరో. ముందజీయత్వమున కిత్వ మగుటకును, సామా సికద్రుతలోపమునకును విరోధ మేమియు లేదు గాన సామాసికద్రుతలోప మైనపిద పఁ జేతాదులయత్వమున కిత్వ మగు నని గ్రహింపఁదగును.

ఎందు-అలిగాగమము :

‘అంద్విందుల కలిగాగమంబు సమాసంబునం దగు’(44)ననుసూరిలక్షణమును వీరు “అంద్విందుల--[ఉ.41సూ] అని యింతుక సవరించిరి. సూరి అందు, ఇందు, ఎందు అనుమూఁటికి యలిగాగమమును జూపెను. అంద్విందుల కనుటవలన నెందున కలిగాగమము లే దని వీరియుద్దేశ్యము స్పష్టమే. ‘ఎందున కలిగాగమంబు కొందఱు లే దండ్రు’ అని సూరియే యిట్టియభిప్రాయమును బ్రస్తావించెను. ‘ఎందలివారు-అనుప్రయోగమే లే’ [ఉ.67] దనిరి వీరు. ఎందులవా రనియే కవి వ్యవహార మనిరి. అందు, ఇందు అనువానికి నన్నయాధర్వణు లలి చెప్పటనుబట్టి గాని [వ్యా. సం.స. 402] నటఁ గూడ నందుల ఇందుల అనియే కవిప్రయత్నమని యుండుదురు. ఎందలివా రనుదానికిఁ గవిప్రయోగము పెడుకవలయును.

అంద్విందుల కలిగాగమమును జెప్పినవీ రీవిషయమును ‘అంద్విందువిభక్తి

నంది' యని సూచించుట యసమంజసము. 'చింతామణివాసనచే' వీరిట్లు చెప్పి యుందురు. వీనిలో ఇందు [సప్తమీ] విభక్తికాదు ['అలి'కై] 'అందివిందునాస్తు సప్తమీ యవి చిం. సప్తమిగాఁ దేక్కొన్నది. కాని వీరు దమయావ్యాకరణమున నట్లు చెప్పలేదు. సూరివలె అందు న అనునవే సప్తమీవిభక్తులుగాఁ జెప్పిరి(ఉ.తత్స. 7సూ) చిం. ఇందు సప్తమి యన్నను నది "ప్రత్యేకప్రకృతియే కాని సప్తమీప్రత్య యము కా దని' (వ్యా.సం.స.396)వీరు చిం.మతమునను నిరూపించిరి.

'అందు' అనునది విభక్తియే. కాని 'స్వతంత్రపదము గూడఁ గలదు. -- కాన అందలివారు' (ఉ.68)అని విభక్తి కాని 'అందు'నకు నలిగాగమమును జెప్పిరి. విభక్తి కానట్టిదియు నగుఅందునకును, విభక్తియే కాని ఇందునకును అలిగాగ మము చెప్పుచు వీనిని 'అందివిందువిభక్తిసంది' యని పేర్కొనుట సమంజసము కాదు గదా.

ఇట్లు గూడ సూరియుదాహరణముల నకారవ్యంజనముతోఁ జూపుట సరి కా దని 'ఆకనిపక్షమున' ద్రుతస్వరలోప మెట్లనిరి.(ఉ.68) ఎవరిపక్షమునను నిట ద్రుతస్వరలోప మెట్లగును? అట్లు చూపుటలో సూరియభిప్రాయ మవగతము కాకు న్నది. ప్రయోజనమును గానరాదు.

కాని వీరు స్వరసహితముగనె చూపి సూరివలె నలిగాగమ మనుటవలనఁ గొంత యిబ్బంది యేర్పడినది.

అందును+వారు అని యుండఁగా అలిగాగమము వచ్చి అందును+అలి(వారు) అని యగును. ఇట ద్రుతమున స్వర మున్నది గావునను దాని కవదాదిస్వరము పర మగుటచే ఉ.సంధి.12, సూత్రముచే నిత్యసంధి యై అందునలివారు అని యగు. ఇట్లే యిందునలివారు మొ?సూరి సాధించినఎందలివా రన్నది వ్యవహారమం దై ననున్నది. (వ్యా.సం.స.404) కాని వీరు సాధించిన అందునలివా రనుకీర్తి వెక్కడ నుండ వని నిస్సంశయముగాఁ జెప్పవచ్చును. 'ద్రుతలోపపూర్వకపరరూపసంధి' ఇ(కాదు లకుఁ గదా వీరు చెప్పినది, (ఉ.సంధి.10) ప్రథమేతరవిభక్తిసంధి వచ్చు నని తలంప రాదు. (వచ్చినను అందునలివా రని యొకపక్షమునఁ గాక తప్పదు.) అవదాదిస్వర పరకవిశేషసంధిశాస్త్రమె యిట వర్తింపవలె.

ఇట సం.లో వీరు సామాసికద్రుతలోపప్రసంగము చేసిరి. (వ్యా.సం.స.400) కాని యిటఁ బ్రస్తావించలేదు. సం.వ్యాఖ్య ననుసరించి యిట ద్రుతలోప మగు నవి గ్రహించవలె నేమో. (ఇదేపద్ధతిలో చేతాదులయలుక్కుమాసమున మాత్ర మేల సామాసికద్రుతలోపము రాదు. అట 'అను' అనుదానికి ఇత్వ మాదేశ మగు నను పేరి?)

సూరిమతమున (అందును+వారు) ముందు సామాసికద్రుతలోపమును (అందు+వారు) దివవ నలిగాగమమును [అందు+అలి+వారు] అపదాదిస్వరవరక సంధియు నై అందలివా రని సముచితముగ నేర్పడును.

ఇవి యుత్తరపదలోపసమాసము లని [ఉ.68] వీరిమతము. సూరిమతమున ని ట్లనుట కాధారము లేదు. [చూ.సమా.]

అదియపులు-అలోపము :

'అదియవిశబ్దంబులయత్తునకు వృత్తిని లోపంబు బహుళంబుగా నగు' [45] ననుసూరింక్షణమును 'అది-అవి-అనుశబ్దముల-- నని నవరించి గ్రహించిరి. [ఉ.42 సూ] 'అదియవిశబ్దంబుల అనుసూరిసమాసము ప్రామాదికము. సిద్ధసమాసమునయడా దేశాభావ మెట్లు? సంహితాయకార మెట్లు? [ఉ.68] [వ్యా.సం.స.406] సిద్ధసమాస మయినయడాదేశాభావము దప్పే. అట్లే యడాగమమును. కాని యిది సిద్ధసమాస మన వలసినయవసర మేమి? ఇది సాధ్యమే. అటుయిఉచుడుశబ్దములు [చూ.సంధి. 22] అనురీతిగా వీనిని గుర్తింపదగును. సాధ్యసమాస మగునిందు సంహితాయకార మవిరుద్ధమే.

వివరణమును గూడ సూచివలెనై గ్రహించి చివరలో ని ట్లనిరి. 'ఉదంతతద్ద ర్థార్థకవిశేషణములమీదనే కాక "ఉదంతనామములమీద నైతము" సమాసమున అది అవి అనుశబ్దముల ఆకారము నిత్యముగా లోపించును. రాజాది. ఆడుది ఇట్టి యెడల సంధికి2సూత్రముచొప్పున సుగాగమము గల్గదు. [ఉ.69][వ్యా.సం.స.407] వీరివివరణము ననుసరించిన నుదంతముపై ఆత్వ మిట నిత్యముగా లోపించుచున్నది. కావున స్వరవరకత మే లేకుండఁగా సుగాగమమునకుఁ బ్రసక్తియేది? అత్వము లోపిం పక సుగాగమ మై 'కన్నునది' అనురీతి నుండ దని అహో. అభిప్రాయమును విమ ర్శించుట వీరియుద్దేశ్యము గావచ్చును.

కాని యదంతనామములపై నీయత్వలోపము నిత్య మనువరులవారియభిప్రాయ మసంగతము. తిక్కనయొక్క గట్టిప్రాయమునది పుణ్యమూర్తి యతులబుద్ధి' [ఆను. 2. 282] యని ప్రయోగించెను. ఏకులమునదియొ [భీమ. 2. 112] ఇట నత్వము లోపింపక 'సంధికి' సూత్రముచే నుగాగమ మైనది. కావున 'నదియవిశదైతరస్థలములందే నుక్కు వర్తిల్లు' [ఉ. 69] ననుపీరివిర్ణయము కవిప్రయోగమునకును విరుద్ధమే.

“ఉదంతతద్దర్శార్థకవిశేషణములమీద నైత ము' అని వరులవారివాక్యమున స్పష్టతకై యట్లు చెప్పబడిన దని గ్రహింపదగును. తద్దర్శార్థకవిశేషణములు నామములే కదా. “ఉదంతతద్దర్శార్థకవిశేషణములును స్త్రీసమములే” [ఉ. 64] అని వీరు పేర్కొనిరి. ఉదంతతచే బ్రతిపదికత్వము గల్గుటచే నివియు నామముల యగును. ఇట్టియపార్థమునకవకాశము లేకుండ తద్దర్శార్థక విశేషణైతరము లగునుదంతములపై గూడ ననియో యింత నెట్లో చెప్పినఁ జక్కగా నుండెడిది గదా.

కంత నిట వరులవారు గొంత పొరపడిరి. ‘ఉదంతతద్దర్శార్థకవిశేషణముల మీదనై కాక ఉదంతనామములమీద నైతము నిత్యముగా లోపించు’ ననుట విరుద్ధము. అస ఉదంతతద్దర్శార్థకవిశేషణములపై లోప మగుచున్నదా? ‘ఉదంతములగు తద్దర్శార్థకవిశేషణములమీద లోపము లేదు’ [ఉ. 69] అని సూరి ననుసరించియే వీరును పేర్కొనిరి. మఱి యుదంతతద్దర్శార్థకవిశేషణములపై లోప మనలే లేకుం దుగా వానితోపా టితరములకు పై నిత్యలోప మగు ననుట గురురు గదా.

మొత్తముమీద వరులవారిపైవివరణ మయ్యుత్తము.

ధా.వి.లకు అది-అవి అనువానితో సమాసాధానము గల్గగా [వ్యా. సం. సం. 1179] నిట నత్వలోప మైనట్లు పేర్కొనిరి. [ఉ. 69] విభక్తివివక్షలో దచ్చట్టి మను ప్రయుక్త మైనయీస్థలములను [గర్వధారయాధానములుగా] సమాసములుగాఁ జెప్పట సరి కా దనక తప్పదు. ఇట బా.సా.పే. పేర్కొన్నట్లు కృద్వృత్తియం దీకార్యము వర్తించినట్లు సమన్వయింపదగు నేమో పరిశీలించవలె. ఐహుళపదము నా యిం పదగును.

ఇట బా.సా.పే. ‘వృత్తి ననుటంతేసి వ్యస్తమునఁ బూర్వపదభూతము లగు వీని కై నయత్తులకు లోపము గా దనుట స్పష్టము. సమాసశి. సూత్రముచే వీనికి య [?]దియవులు పదము లగుట శంభవించు [పుట. 111] అనుటను విమర్శించుచు

తద్ధర్మార్థకవిశేషణములు పూర్వపదములుగా నుండునపు డుత్తరపదము లగు అది అవి అనువానితో వ్యస్తత యొట్లు సంభవించు (వ్యా.సం. స.406) ననిరి. బా.సా.పే. వ్యస్తస్థలము లనుచో నచ్చోటితద్ధర్మార్థకవిశేషణములను బూర్వపదము లనుట పొరపాటే. కాని సమాస.శి.సూత్రముచే నది యవులు పరముగాఁ జేరు ననుట నవి వ్యస్తములు. వరులవారు సమస్తము లనుట సరి కాదు. వరులవారే మఱియు సమాస. శి.సూత్రమునఁ దచ్చట్టి మనుప్రయుక్తమని చెప్పఁబడెను గాన పది సమాస స్థలము గాదు' (వ్యా.సం.స.406) అనిరి. ఆ ట్లమ్ము 'బా.సమాస.శి.సూత్రము చొప్పునఁ దచ్చట్టిము ధాతుజవిశేషణముల కనుప్రయుక్తము --- విశేషణముల కెల్ల విభక్తివివక్షయందుఁ దచ్చట్టి మనుప్రయుక్త మగును. పయిటిని అది అవి అను శబ్దము లుత్తరపదము లయి నిల్చునట్లు' (వ్యా.సం.స.407) అనిరి. బా.సా.పే. యిచ్చోటితద్ధర్మార్థకవిశేషణములను బూర్వపదము లనుటవంటిచే వరులవా రిచ్చటి యదియవుల నుత్తరపద మనుటయు. తచ్చట్టానుప్రయోగము గలయాయవి సమస్త ములు గా వని గుర్తించినవీరు పైరీతిని ఉ.లోఁ గర్మధారయాభాసములుగా నెట్లు వెప్పిరి? (ఇందు రెండుపదములే లేవు.) సమాసము లనుట కవకాశ మెక్కడిది?

దానిది కలరూపు వారివ ధమ్మిల్ల - అనుచో అదియవుల నత్వము లోపించిన దని పేర్కొను టుచితమే. వారివ వారివె యైన నవి ప్రాథవ్యాకర్త (కార.16) అగు ధాతురూపముతో నన్వయమును జేర్కొనెను. (ఉ.70) ఇక వరులవారు దివివిభక్తులు? అనునవి లే వని కారకపరిచ్ఛేదమున గుర్తింపఁగలము. కావున 'దానిది' ఇత్యాదులలో దివివిభక్తు లేమో యని భ్రమించుట కవకాశమే లేదు. అట్టివిభక్తులే లేవు గనుక.

పద్వ్యాదిపరకకార్యములు :

పద్వ్యాదులు పరంబు లగునపుడు మువర్ణకంబునకు లోపహర్ణభిందువులు విభాష నగు' (46) ననుసూరింక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. వీరు 'అవమానపెట్టి' యను తిక్కనప్రయోగమును జూచికొనలేదు కావుననే పెట్టుశబ్దము నుదాహరింపక పట్టు శబ్దము నాముక్తమాల్యదలోనిదాని నుదాహరించె (ఉ.70) ననుట యుక్తము గాదు. తిక్కనప్రయోగమును జూపనంతమాత్రమున సూరి దానిని జూడలే చనఁదగునా? సూరి యుదాహరించినవి మాత్రమే పద్వ్యాదు లని సూరి పేర్కొనెనా? పెట్టు నుదాహరింపనిమాత్రమున నది పద్వ్యాదులలోనిదిగా సూరి తలంపలే దనలేము గదా.

అహో. సంతోషపెట్టి ఇతి రూపం త్వస్సజ్జతమేవ సూత్రపట్టిపట్టు- ఇత్యాంధ్రకవితా పితామహః (ఉ.291) అని పేర్కొనెను. అహో.వలె 'సూత్రపట్టి' యుదాహరించెను. కాని సంతోషపెట్టు తిరస్కరింపలేదే. ఒకపేళఁ దిక్కునప్రయోగమును సూరి చూడక పోవుఁ గాక, వరులవారు చేసినసిద్ధాంతములకు విరుద్ధముగాఁ గవిప్రయోగము లెన్ని దొరుకలేదు. ఉదంతములపై నదియవులయత్తు లోపింప దని వీరు నిర్ణయింపఁగా 'ప్రాయమునది' అనుచోఁ దిక్కునప్రయోగమున 'అది' లో నత్వము లోపింప కుండుట గలదే. సూరి యిటు నట్లు (కవిశి.లో నున్నను) పెట్టు పద్మాదులలోనిది గా దని నిషేధింపలేదే. ఆముక్తమాల్యదలోని 'పట్టు' నుదాహరించుట తప్పా? దాని నేల ప్రస్తావింపవలె? ఆముక్తమాల్యదాదులయెడను సూరి ప్రామాణికబుద్ధి హర్షింపఁ దగినది కదా.

'కర్తృవాచిమువర్ణకమున కీకార్యము లేదని (గజముపడియె) సూరి చెప్పఁగా వీరు ప్రాప్త్యర్థకపడుదాతువే యీసూత్రమునకు విషయము. పతనార్థకము కాదు. గజము పడియె' (ఉ.70), (వ్యా.సం.స.410) అనిరి. ప్రతమాపైభక్తికమోన్నిస్తుశ్చమహాన్ పతిక్రియార్థేషు' అనుచిం. లక్షణము దృష్టియం దుండి వీ రిట్లు వివరించి రేమో. కాని సూరిలక్షణమున ధాత్వర్థము జోలికి పోక పద్మాదు లని నిర్దేశించెను. అందలియొచి త్యమునుబట్టి వీరును సూరి ననుసరించి యట్ల చెప్పిరి. ఇటు నర్థము ప్రసక్తి యేల? సూరివివరణము శబ్దశాస్త్రోచితము గదా.

అవమానపెట్టంగ (అశ్ర.1.168) దై వ మవమానపెట్టి. 'దై వముపెట్టె నవ మాన' మనవచ్చును గదా. 'దై వము+పెట్టె' ననుచో 'దై వపెట్టె' నని యగునా? పెట్టుదాతువునకును నేయర్థమం దగునో యేయర్థమందుఁ గాదో మఱి యొకవివరణ ము వీరు చేయవలె. పద్మాదులలోనివాని కన్నింటికి నట్ల చేర్వేఱువివరణము చేయుదురా? సూరివివరణము ననుసరించి 'దై వము' కర్తృవాచకము గాన నందలిమువర్ణకమున కీకార్యము రాదు.

సూరివివరణ మెంతయు సముచితము. సూక్తము. వరులవారిసవరణమె యవ్యాప్త మయి యనర్థక మగుచున్నది.

పద్మాదులు ప్రయోగానుసారముగా గుర్తింపవలయును. కష్టపఱిచి (ద్రోణ. 4.270) సూత్రపథ (అను.1.134) బాహిరపోవకతేజి (శల్య.1.377) విరా.2.287)

అంగమునారటపెట్ట (ద్రోణ.4.209) కన్నపెట్టి (పాం.3.105) చూచిపుడడ్డపాటు (రామా.8.98) భంగపటిచె (అర.6.315) మోసపుచ్చి. (శాం.5.469) అడ్డకట్టినన్ (సిం.10.26) అడ్డకట్టుచు (కువ.3.7) మొ॥

ఈసూత్రమునందలివిధానకు వ్యవస్థ చేసి అగ్గము + పడు అగపడు, పదము + పడి - పదంపడి యనుచో అగంపడు పదముపడి యనురీతిరూపములు వారిం చిరి. అగపడు అనుచో ద్విత్వలోపము విశేషము. పదపడి యనుచో బదపడె ననురీతి రూపములు లేవు. భయపడెను. సూత్రవద్దె ననురీతిగా ఈకార్యము శబ్దవల్లవములందలి దగుట గమనింపదగును. 'పదపడి' యిట నుదాహరింపదగినది కా దేమో యని పించు. పరిశీలింపవలె.

గ(సడద)వలు :

దీనిలక్ష్యములందు సంధి14 సూత్రముచొప్పున వచ్చు 'వ' ఆదేశమునకు ధారత మున లక్ష్యము గానరాదు. వకారాదేశము వచ్చుట కిందలిపూర్ణబిందువిధి ప్రతిఘటిల్లును" (ఉ.70) అడ్డకట్టు మున్నగువానింట గాదేశమును శంకింపవలసినదే. ప్రాచుర్యమునుబట్టి వకారమును బ్రస్తావించియుండురు. సడదల కవకాశము గల దేమో వెదుకవలె. ఆదేశమును గూర్చినవస్తులవారివివరణము కొంత యస్పష్ట మై యున్నది.

ధారతమునందు లే దనగా నితరములం దీయాదేశము గలదా? అయిన నది యెందుల కంగీకరింపరాదు? దీరు ధారతధానకు మాత్రమే లక్షణము చెప్పుట లేదు గదా. (అముక్తమాల్యదప్రయోగమును సూరి చూపుటను వింతగాఁ బ్రస్తావించినను వీరును జూపిరి.) కాని వీ రట్టిప్రయోగమును జూపలేదు. కన్నపెట్టనివొక్కటి (నిరం. 2.26) మఱి ధారతమునందు లే దన నేలగా.

వాదేశము వచ్చుటకుఁ బూర్ణబిందువిధి ప్రతిఘట్లు ననుట యసంగతము. పూర్ణబిందువిధానముచే వాదేశము రా దన్నమాట. ఏండ్లు కాండ్లిత్యాదులలో తాకు ణాదేశమును వారించినవద్దతి సరిగా లే దని యట గుర్తించితిమి. తీగ-తీవ(సం.16) అయిన వాదేశ మైన స్థిరపరకబిందు వుండరాదు గాన లోపించి 'భయపడు' అనియె (మువర్ణకము లోపించినప్పటి) రూపమే యగును గదా. అప్పుడు పూర్ణబిందువిధానము వ్యర్థము గాదా. యని విచారింప నక్కఱ లేదు. వాదేశము నిత్యము గాదు గదా. బహుళము. (ఉ.సంధి.14) వాదేశము రానిపక్షమున బిందు వుండి భయంపడు అను

రూపమును సాధించుచుఁ బూర్ణబిందువిధానము సార్థకమే యగును. (ఇంకను 'అడ్డ కట్టు' అనుచో గాదేశ మైనను 'అడ్డంగట్టు' అనువిధముగా బిందు వుండుటలో బాధ లేదు. కాని యిట అడ్డంగట్టు అని గల దేమో వెదుకవలె.)

ఇంక నది యట్లుండఁగా వయలవారిమతము సంగీకరించి బిందువిధానము వలన వాదేశము రాదందము. బిందు వొక్కటి కాదు గదా యిట విధింపఁబడినది. లోపము నగును. లోపపక్షమున వాదేశమునకుఁ బ్రతిఘటన మే మున్నది? సంత సంబు వడి కని లోపపూర్ణ బిందువులు రాకున్న నాదేశ మగుచున్నది.

లోపపూర్ణ బిందువు లగునపు డీయాదేశ మెచ్చటను (భారతేతరస్థలములందును) లే దనియే చెప్పఁదగును. స్థానికవ్యావప్రసంగముతో నహో.దీనింగూర్చి విస్తరించెను. అదేశమును వారించుటకు వయలవారు మార్గాంతరము వ్రొక్కట యుచితమే. కాని యామార్గమే సరిగా లేదు.

'తెస్సగా' ఇత్యాదులలో లక్ష్యేనుగుణముగా నాదేశము నిత్య మని సూరి చెప్పినట్లే యిచట మువర్ణకమునకు లోపపూర్ణబిందువు లగుసందర్భమున నీయాదేశ మున కప్రవృత్తి" సంఘి.14సూత్రమునందలిబహుళపదముచే సాధించుకొనుట యుచితము.

మధ్యమ 'ము' లోపము :

'మధ్యమపురుషమువర్ణకంబునకు హలవసానంబులు పరంబు లగునపుడు లోపము విభాష నగు (47) 'వ్యతిరేకమధ్యమమువర్ణకంబున కెల్లయెడల లోపంబు విభాష నగు' (48) ననుసూరిసూత్రములు తెంటిని గలిపి వయలవారు 'ప్రార్థనాద్యర్థకమధ్యమమువర్ణకంబున కంతటను లోపము విభాష నగు (ః.44) నని సూత్రించిరి. 'ప్రార్థనాద్యర్థక' విశేషణమును వీ రధికముగాఁ గూర్చిరి. సం.లో సూరిసూత్రమును వ్యాఖ్యానించుచు 'స్వరపరకత్వమునఁ బ్రార్థనాద్యర్థకమువర్ణకము నిత్యముగా - (వ్యా.సం.స.413) అని పేర్కొనిరి. కాఁగా వీరు చేర్చిన ప్రార్థనాద్యర్థకవిశేషణము సూరిమధ్యమమువర్ణక మనునానికి వివరణమే కాని యందు విశేషము లేదు. ఇంకను 'నాది'శబ్దముతో నున్నవీరివివరణ మస్పష్ట మైయుండఁగా 'మధ్యమమువర్ణక'మను సూరిసూత్రము స్పష్ట మైయున్నది. ఏయొకయర్థమం దేని మధ్యమపురుషమువర్ణకము లోపింపకుండుట (నిత్యముగా) లేదు గదా.

మధ్యమమువర్ణకంబున కనుటయే యసందిగ్ధతతో స్పష్టతతోను నుచిత మై యుండును.

స్వార్థమందు హలవసానపరకతలోను వ్యతిరేకమున నెల్లయెడల ననగా నచ్చరకతలోను లోపించు ననియు - ననగా స్వార్థమునందలిమధ్యమమువర్ణకము స్వరపరకతలో లోపింప దని సూరి స్పష్టతకై రెండుసూత్రములలోఁ జేర్చొనెను. వీరు స్వార్థమునను నచ్చరకతలో మువర్ణకము లోపించు నని తలఁచుటచేతనె సూరి రెండుసూత్రముల నేకము చేసి 'అంతట' అని చేర్చి రసవచ్చును. 'అంతట' అను దళము లేకున్నను విమిత్తము పేర్కొనఁబడమింజేసి అజ్ఞులవసానపరకతలో (ననగా నంతట) నీలోపము సిద్ధించుచునే యుండును. కావున వీరిసూత్రమున 'నంతట' ననుదళము వ్యర్థము.

సూరి వ్యతిరేకప్రార్థనమందు మాత్రమే స్వరపరకత్వమున మధ్యమములోపము సూత్రించెను. కేవలప్రార్థనమందును మహాకవులు ములోపమును స్వరపరకత్వమందును బ్రయోగించిరి. కాన బాల. సంధి. 47, 48 సూత్రములు నిర్మూలములు, తిక్కయజ్ఞయే స్వరపరకత్వమందును కేవలప్రార్థమను ములోపమును బ్రయోగించెను" (ఉ. 71)

బాల. సంధి 47, 48 సూత్రములు రెండును నిర్మూలము లనగా నవి తొలఁగింపవలెనా? మఱి మువర్ణకలోపమును జెప్పఞాస్త్ర మేది? ఎల్లయెడల మువర్ణకము లోపించుట కల్గఁగా నద్దాని నసలే చెప్పరా దనుట యెట్లుచితమో యర్థము గాదు. ఇత స్వార్థమందలిమునర్ణక మచ్చరకతలో లోపింప దనుటకు "విధాపా తు వదస్త్యేకే --- న ప్రాణే తు కదాపి చ" యనునధర్వణలక్షణము మూల మనఁదగి యుండఁగా నిది 'నిర్మూల' మనుట యెట్లు. సమూలక మైనను బ్రయోగానుగుణము గామి గ్రాహ్యము గా దనుట కొంతవఱ కేని దగఱిది గదా. సూరిసూత్రములు నిర్మూల మన్న వీ రట సూరి చూపినయదాహృతు లెత్తి వ్రాసికొనిరే. అంతవఱ కయిన సూరిలక్షణము సమూలముగా లేదా?

సూరికంటె వీరు విశేషముగాఁ జెప్పినది స్వార్థమందలిమువర్ణకమున కచ్చరకతలోనిలోపము. దానిని బ్రౌథవ్యాకర్తయుఁ (సంధి. 18) జెప్పెను. (ఉ. 71)

చూయెవ్వత :

చీనికిఁ దిక్కనప్రయోగమే కల దనిరి. దానిసంగతి చూతము. అది—
నినుఁ గూల్చెదఁ జూయెవ్వత నైతి నేమి? (భీష్మ. 3. 325) (ఉ. 71) చుమ్ము + ఎవ్వత
చూయెవ్వత అని యైన దని వీరినిశ్చయము. “తిక్కయజ్ఞ తనవిశాలభారతభాగ
మున మ చెచ్చటను నిట్టిములోపమును బ్రయోగింపలేదు” (వ్యా. సం. సం. 414) అని
వీరే స్పష్టము చేసిరి. (నన్నయ. ఎఱ్ఱన ప్రయోగింపలేదు. క్షార్వకేశ్వరసంధివలెభార
తేతరగ్రంథములం దనియుఁ జెప్పక సాధారణముగాఁ జెప్పట కేవలము సూరింక్షణ
మును దిరస్కరించుటకే యనవలె.) కాని యిదియు ములోపస్థలము గా దని వారి
మాటలలోనె గుర్తింపప వీ యిండుట విశేషము. ‘ఏతివాన్తో హ్రస్వదీర్ఘో ద్విత్వమూ
దస్తతా క్వచిత్’ అనువి. వి. లక్షణముతో “ఈయధర్వణప్రదర్శితప్రక్రియనుబట్టి ‘చూ’
అనుదానిదీర్ఘము మువర్ణకలోపములము గా దనియు చూ అనునది ప్రత్యేకముగాఁ
దైరీతిని సాధింప నగు ననియు నిట్లు వెనుక నుదాహరించిన భారతప్రయోగమున
(చూ యెవ్వత ననునదియే) మువర్ణకలోపము లే దనియు సమర్థించుట కవకాశము
గోచరించుచున్నది (వ్యా. సం. సం. 1419) యనిరి. ‘చూ’ యనురూపము ప్రత్యేకముగా
సాధింపఁబడఁగా ‘చూయెవ్వత’ నన్నచో నది ప్రయుక్త మైన దనుటలో ‘సమర్థిం
చుట’ యే మున్నది?

కాని యక్కడనె వీ రది తిరస్కరించిరి. అందలియనౌచిత్యములు తద్గ్రం
థవిమర్శనమున స్పష్ట మగును. మొత్తముపై ‘చూ’ యనునది చుమ్ము చూపె ఇత్యా
దులవలెఁ బ్రత్యేకశబ్దము కావున నిట ములోపప్రసక్తి లేదు. తత్ప్రభావముతోను
బాల.లోను మువర్ణము లోపించినస్థలముగాఁ జెప్పిరి.

తిక్కన తనభారతభాగము వింక నెచ్చటను నిట్టిములోపమును బ్రయోగింపమి
చేతను ‘చూ’ అనుశబ్దము ప్రత్యేకముగా నుండుటచేతను దిక్కన యిట ములోప
ము చేసె ననుట నిర్మూలము.

సూరివక్షమున నె ట్లనవచ్చు? సూరి ‘చూ’ శబ్దమును బ్రస్తావించలేదు. ఇది
బాల.లో ననుక్తము. ములోపముచే నేర్పడినది గాక చూ యన్నది - ప్రత్యేకశబ్ద
మగుట గుర్తింపవలెను.

చూ యెన్వక - ననుచో 'నిను' గూల్చెద ననుట 'చుమ్ము' ఏకవచనాంత మని యు మువర్ణము లోపించిన దనియు నందురు గాక, "మీ రివురు నీయెఱుక చుటచె దరు సూ పోయివత్తు (ప్రభా.3.64 సూ.ని.) అనుచో మీరిరువు రనుదాని ననుసరించి బహువచనముతో 'చుండు' అని యుండవలదా? 'పోయి' యనుచో హల్లు పర మైన ను డుట్లోప మెట్లు? ప్రత్యేకముగాఁ 'జూ'శబ్దము నంగీకరింపక తప్పదు. వీరేచూచు ప్రార్థనాద్యర్థకసంక్షేపరూపము లగు చుమ్ము-చుము (చూడుము) చుండు-చుడు (చూడుడు) (ఉ.374) అని స్పష్టము చేసిరి. మీ రిరువురు చుమ్ము అని ప్రయుక్త మవుట యెట్లు? 'ఉచన్తతా' క్వచిత్ అనుచో 'మధ్యమార్థేప్రార్థనే యనునది సముచితముగా సమన్వయించునునే ముమ్ము, డుట్ అనుప్రార్థనార్థకమధ్యమార్థిరుషప్రత్యయములవిధానముతో కాభ లేకుండఁగనే' ములోపముతోఁ గాక" (వ్యా.సం.స.1419) చూ యనురూపము ప్రత్యేకముగా గుర్తింపఁదగియున్నది.

కాఁగా నిట్టిములోపమును దిక్కన ప్రయోగింపలే దనుట స్పష్టము. ప్రౌఢ. చూపినప్రయోగము లిటఁ బ్రదర్శించిరి వీరు. వీరింగూర్చి త్రి.కే.లో విచారింపఁ బడినది.

'వెఱచియుం డింతియ' యనుబసవ.ప్రయోగము త్రేకంటిలింగంబు శాకన్ను సూచి (ఉ.63) యనుదానివంటి దన్నఁ దప్పు లేదు.

కావుకా వసువారి (వ్యా.సం.స.416) యనుకీతి నొండురెం శాచునికప్రయోగములు గలవు. దానిని వీ రిట నెల యుదాహరింపలేదో. ఇవి విశేషస్థలములుగా గుర్తింపఁదగును. స్త్రీవాచకతత్సమాకారములకునింది లేదనిసూరియాధునికప్రయోగము లందలి నెలఁ తిచ్చెను గం గనుకాసె యనుకీతివానిని బ్రస్తావించినట్లే యిట్టివానిని విశేషస్థలములుగాఁ జెప్పుటయె యుచితము. ప్రాచీనదావ్యములనుండియుఁ బ్రసిద్ధ మైయున్న హలపసానపరకములోపముతో నాచునికము లయి యరుమగాఁ గాననవు నిట్టిస్థలములకు సమానప్రాధాన్యము నిచ్చుట ఛాపాసామాన్యలక్షణమున కనుగుణము గానేరదు.

సూరిలక్షణము సూక్త మని గుర్తింపఁదగును.

"అ.అ.ఇ మున్నగునేకస్వరశబ్దయోగమున ములోపము గల్గదు. చూడుమీ. రక్షింపుదు. "(ఉ.71)స్వరవరకత్వమునఁ దాము ములోపమును సాధారణముగఁజెప్పు

కొనుటచే నిటఁ బ్రాప్తించుచున్న దని వీ రిట్లు వివరిం రేమో. సూరిమతమున నిట్టి ప్రసక్తి లేదు. “ఈమువర్ణకమే కాక ముందటిధాతూకారము లోపించుటయుఁ గలదు. ధానుసమాన విన్’ (ఉ.71) ఇది యిటఁ జెప్పవలసిన దగునా యని సందేహము. వినుము (భరన) అనుచో హల్పరకత్వమున మువర్ణకము లోపింపఁగా ‘విను’ అని యగును. ఇప్పుడు ‘పదాంతంబు లయి యసంయుక్తంబు లయిననుఁబరులయుత్వంబు నకు లోపంబు బహుళంబుగా నగు’ (ప్రకీ.16) ననుసూత్రముచే నుత్త్వలోప మయి ‘విన్’ అని యవును. పరులవా రీయభిప్రాయముతోనె యిట నుదాహరించియున్న నది యుచితమే.

ముడుజ్జ్లోపము :

‘అప్రేడితంబు పరం బగునపుడు మధ్యమముడుజ్జ్లకు లోపంబు విభాష నగు’ (49) ననుసూరిలక్షణము నట్లు గ్రహించిరి. (ఉ.42) స్వరపరకత్వమున డజ్జ్లో పమునకుఁ బ్రయోగము గన్పట్టలేదు (‘ఉండుండుడు’ వంటిప్రయోగము లేదు) (ఉ. 72) ఓడ కోడకుం డనుచు (రం.రా.309,371జ్జ్ల)

ముడుజ్జ్లు లోపించునపుడుతన్నిమిత్రకహస్వము వీర్ణ మె యగును. కొమ్ము +కొమ్ము- కోకొమ్ము- కొండు+కొండు+కొండు-కోకొండు (ప్రాథ.సంధి.26,ఉ. 72) ప్రాథ.లక్షణము సమగ్రముగామి దాని నట్లు చూపక యిట్లు పేర్కొనుటలోఁ దప్ప లేదు (చూ.త్రి.శే.) కాని సూత్రముగాఁ జెప్పిన బా గుంచెడి దనిపించు.

స్వార్థమునం దున్నమధ్యమపురుషమువర్ణకమునకు నచ్చరకతో లోపము లేదు. అప్రేడితస్వరపరకత్వమున లోపించును గాన సూరి విశేషదృష్టితో ఉండుండు మనుదాని నిట నుదాహరించెను. సూత్రమున ములోపమును గూడఁ జెప్పెను. కాని వీరు మువర్ణకమున కెల్ల యెడల వైకల్పికలోపము చెప్పియున్నారు. కావునఁ బ్రస్తుత సూత్రమున ‘అమువర్ణమును గ్రహింపఁ బని లేదు. ‘అప్రేడితంబు పరం బగు నపుడు మధ్యమముడుజ్జ్లకును లోపంబు విభాష నగు’ నని నుశబ్దముతో డజ్జ్లోప మొండ విధింపఁజాలును.

విసర్గలోపము :

‘విసర్గంబున కనుకరణంబున లోపం బగు’ (50) ననుసూరిలక్షణమును వీరు

“అనుకరణంబున అనుభాతుపరకత్వమున విసర్గము లోపించును” అని ఉ.4గీసూత్రమునఁ బూర్వార్థముగాఁ జెప్పిరి.

‘ఇతి ఇత్తం ప్రభృతినంస్కృతశబ్దమితి సమాసములతోఁ గూడ ననుకరణము చేయఁబడు’ నని భావించిరి (ఉ.73) గావున విట అనుభాతుపరకత్వమున అని సూరికంటె నధికముగాఁ జెప్పి రనవచ్చును.

ఇతిప్రభృతినంస్కృతశబ్దములతో ననుకరించునట్లు డట్టియితిప్రభృతులు సిద్ధ సమాసగతము లై యుండును. -జయజయఇతిధ్వనయః జయజయధ్వనయః- (వ్యా. సం.సం.426) ఇవి సిద్ధసమాసము లనుట నిందుఁ దెలుఁగుసంధికార్యములప్రసక్తి యే మున్నది? కావున దానిని వారించుటకై ‘అనుభాతుపరకత్వమున’ అని చెప్ప నవసరము లేదు. ‘జయజయధ్వనీ’యన్నది మొత్తము తెలుఁగునఁ బ్రకృతిగా నిల్చును. ఇట సంధికార్యము లేటఁ జేయుదురు? ఉ.లో. నిది చూపలేదు సంస్కృతశబ్దముతో ననుకరించినందులకు “-కుధియామిత్తం వదత్కిన్నరం బద్ధీరాగ్రణీ-అనుదాని సుదాహరించిరి. ఇట ఇత్తమ్ అనుదానితో ననుకరింపఁబడిన దనరాదు. ఇచ్చటి ఇత్తమ్ అన్నది ‘ఇద్ధౌద్ధత్యమగాల్లయం హి’ యనుపట కున్నభాగమును (కిన్నరులపటకులను) మాత్రమే యనుకరించి చెప్పనది. కాని యంతకు ముందున్నసంస్కృతభాగమునంతటిని గ్రహింపదు. అధీరాగ్రణీగెల్పుటత్సవమునందు- నభంబంతయున్, ‘అద్ధావాగ్విబుధమ్ అహోవచనకవ్యాహరమ్, అహోవచస్సిద్ధమ్. ఆః కృతతాం గతః కలిరితి శ్రీసూక్తి విద్యాధరమ్, ఇద్ధౌద్ధత్యమగాల్లయం హి కుధియామిత్తం వదత్కిన్నరమ్- అయ్యెన్ —అని పద్యాన్వయము స్పష్టమే. ఇతి శ్రీసూక్తివిద్యాధర మ్మనుచో ఇతిశబ్ద మెట్లు విద్యాధరోక్తులను మాత్రమే యనుకరించినచో ఇట ఇత్తమ్ శబ్దము నట్లి కిన్నరోక్తులు మాత్రమే యనుకరించును. ఇట ఇతి, ఇత్తం అనుసంస్కృతములతో ననుకరణమున్నమాటనిజమే యైనను నాయనుకరణము సంస్కృతముననే జరిగినది. సంస్కృత వాక్యము తెలుఁగులోని కనుకరింపఁబడుట లేదు. అనుకరణవిరహితసంస్కృత వాక్యప్రయోగమున కిది యుదాహరణ మగును. ఇటఁ గిన్నర బద్ధీరాగ్రణీ యనుచో ‘కిన్నరంబు’ అని తత్సమముగాఁ బ్రయుక్త మగుట విరుద్ధమే. సం.లో కిన్నర మ్మధీరాగ్రణీ యని యున్నది. అనుకరణము లేకయే ద్వీరుక్తి యవుటయు విలక్షణమే. నమో నారాయణజేతినీస్వనులు, కృష్ణకృష్ణేతిధ్వనులు వంటి భాగ.స్థలములవలె విశిష్టములు.

సంస్కృతవాక్యమును దెలుగులోని కనుకరించునపుడు ఇతి, ఇత్తమ్ అను సంస్కృతశబ్దముల నుపయోగించుట యసంభవము. స్వస్తి చ తే స్త్వితిసూక్తి మున్నుగా (హం.1.33) అనురీతివి సహజములుగాఁ దోఁపవు. ఇట్టియర్థము సంక్లిష్ట త్వం వికృత్యాద్యానుకృత్యా' యనువి.వి.వచనము పేర్కొనుచున్న దనుట యసం గత మని తద్భంధపరామర్శనమున గుర్తింపఁగలము.

కాఁగా వీరు సూత్రమున 'ననుధాతుపరకత్వమున' నని చెప్పట యనవసర మని గుర్తింపఁదగినది.

'(అను)ధాతుపరకత్వమున' ననుట అనుధాతుజము లయినరూపము లెల్ల గ్రహించుట యుద్దేశ్యము గాఁబోలును.

"అనుధాతురూపము లిట అట్టిశబ్దపూర్వకములును గల వనిరి" (ఉ.73) అట్టి యెడల ననుధాతుజరూపము గాక అట్టిశబ్దమే పర మగుట జరుగును.

అట్టిశబ్దపూర్వక మనుటయు సమంజసము గాదు. నమో యట్టను, నమో యట్టి యను అనురీతిప్రయోగములును గానరావు. 'గతానుగతికోలోకోయటం చుండు టిల్' మున్నగునవి యుద్దేశించినచో 'అటుశబ్దపూర్వక మని చెప్పట యుచితము.

'అనుకరణ మనఁగా భాషాంతరములలోనిపదవాక్యములను యథాస్థితముగా వే తొకభాషలో నిల్పుట యని యర్థము' (ఉ.72) ఇది యీసందర్భమునుబట్టి స్థూల ముగాఁ జేయఁబడినవివరణ మనఁదగు. స్వభాషాపదవాక్యములు సయిత మనుకరిం పఁబడవచ్చును గదా. వాఁడు రా నని చెప్పెను వడవడ వడకెన్ మొ॥ధ్వన్యనుకర ణములు పిల్ల. భాషా యే దైనను యథాతథముగా గ్రహించి పేర్కొనుటయే యను కరణము. ఇట సంస్కృతభాషలోని(పద)వాక్యానుకరణమున సగుకార్యములు పేర్కొనఁబడుచున్నవి.

ఇం కొకవిశేష మిట్లు నొడివిరి. 'అనుకృతసంస్కృతవాక్యముయొక్క (ఇట యొక్క లోపింపలేదు ఉ.కార.16) యాద్యంతాక్షరము లిరుప్రక్కల నుండులెల్ల పదములతోఁ దెలుగుసంధికార్యముల నందును. అట్లగుటచేత నీయనుకరణసంధి సూత్రములచేత 'అను'శబ్దముతో సంధులను నడపవలెను. తక్కినయనుకృత

సంస్కృతవాక్యమధ్యమున సంస్కృతసంధులే వర్తిల్లును. ఉదా శ్రీవాణీగిరిజాశ్చ
రాయ.... శ్రేయసే యని స్తుతియించి (ఆది.1.1,2 ఉ.73) ఈవివరణ మూరక
స్పష్టతకై చెప్పబడియుండ నవు. సంస్కృతవాక్యమధ్యమునఁ దెలుఁగుసంధికార్య
ములయూహకే యవకాశము లేదు గాన నట సంస్కృతసంధులే కావలె. అట్లగుట
తెలుఁగులోనివిశేషము గాదు. అట్లే తెలుఁగున సంస్కృతసంధికార్యములయూహయే
యసంగతము గావునఁ దెలుఁగుసంధులే కావలె. అట్లగుట విశేషము కాదు. అట్లే
సంస్కృతశ్లోకములయత్్యావినియమము లాధాష కనుగుణ మగుటసహజము. (ఉ.73)
తెలుఁగునియమము యింట చమత్కారావహము. (కవిశి.253)

దీనికిఁ జూపినలక్ష్యమే సరిగాఁ దోచదు. శ్రేయసే- యని యనుచోఁ దెలుఁగు
సంధికార్య మగు యథాగమ మయిన దని వీరియదైశ్య మనవలె. కాని యిట
శ్రేయసే యనుదానితో సంస్కృతపద్యము ముగిసినది. 'అని' అనునది తరువాత
వచనమునందలిది. ఈరెండింటికి నడుమ సంధికార్య (సంహితాయకార)
మేమి? గద్యపద్యాంతములందు వాక్యమధ్య మైనను సుత్తరపద్యాదివర్ణముతో సంధి
చేయరాదు. అవ్వనంబుసాచ్చినట్లడు- అతి రుచిరాగతుం డయిన- (ఉ.76) అని
వీరు స్పష్టముగాఁ జెప్పియున్నారు. దానిని ననుసరించి ప్రస్తుతస్థలమున (దెలుఁగే
యైన) సంధికార్య మగుట యెట్లు? వరులవారు యథాగమముతో 'యని' యని
ప్రాతంభించి చూడట సరి గా దని స్పష్టము. ఇం తేల. వీరే సం.లో నిదేష్టలము
యథాగమరహితముగా అని స్తుతియించి యనియే చూపిరి. (వ్యా.స.419) అనుకృతిని
సంస్కృతవాక్యాదివర్ణముతోఁ దెలుఁగుసంధిని వీరిటఁ జూపలేదు. 'అతఁ డమ్ముజా
జ్ఞయ నమ యని పల్కె' (వ్యా.సం.స.423) నని వీరు సం.లోఁ జూపినయుదా
హృతి యిటఁ జూపఁదగియున్నది. లక్ష్యములే దొరుకనట్లు వీరిట నీదాని నేల తెచ్చి
పెట్టిరో.

నమశ్శబ్దము-ఓత్వము :

'అనుకృతినినమశ్శబ్దముతుదియత్తున కోత్వము విధాష నగు' (51) ననుసారింప
జమునుదమపూర్వసూత్రమునందే కలిపి "అకారపూర్వకవిసర్గము ఓకారము విధాష
నగు' (ఉ.46) నని యుత్తరార్థముగాఁ జెప్పిరి. దీనివలన సిద్ధించినప్రయోజన
మేమో. (ఓత్వము నిత్యమును గాదు గదా.)

సూరి నమశ్శబ్దమునందుమాత్రమే యోత్వమును జెప్పఁగా వీ రెల్లమొడల సాధారణముగఁ జెప్పిరి. సూరితోఁతిచో సహితము గల దనుటనుబట్టి వీ రిట్లు చెప్పి రేమో. 'సూరి మఱికొన్నిట నీయోత్వము వచ్చు నన నేల? ఓత్వ మంతటను పైకల్పికముగ నగు ననుట లెస్స. జీవస్థాయ నమోయనంగ (ఉ.హరి.2.130) రుద్రోయన్న యట్లు సూరయోయన- బసవ. మొ॥ (ఉ.72). ఇం దుత్తరహరివంశప్రయోగము బాల. సిద్ధమే. బసవ. ప్రయోగములనుబట్టి సామాన్యముగా జెప్పచో 'క్రేకంటి లింగంబు' అని వీరె గుర్తించినప్రయోగమునుబట్టి అప్తశేషమునకుఁ బరుషములు వక మగునట్లుదు నుగాగమము వికల్ప మనవలసినది.

లక్షణములజ్ఞునుగుణ మైయుండవలెను గావుననే నమశ్శబ్దమునందు మాత్రమే యిట్టికార్యము ప్రచురమై ప్రసిద్ధ మగుటంజేసి యట్లు లక్షణము చేసెను. వి.వి. నమశ్శబ్దమువకుమాత్రమే చెప్పబయు నిట్టిదే యనవచ్చును. కాని యితరస్థలముల నొకానొకచోఁ గానఁబడుట నుపేక్షింపక సూరి దానిని విశేషస్థలముగఁ బ్రస్తావిం చెను. లాఁతిచో సహితము ప్రసిద్ధ మైయున్న సూరి సూత్రమునందే యవకాశమును గల్పించెడివాఁ డనుటలో విరోధము లేదు గదా. లక్ష్యనుగుణ మగు సూరి లక్షణవిధానము వరులవారు మార్చుట సరి గాదు. పైఁగా నెల్లెడల సాధారణముగా వికల్ప మని వరులవారు సిద్ధయింపట యెంతమాత్రమును గుఱరదు.

నమశ్శబ్దేతరస్థలముల నీయోత్వము మిక్కిలియరుదు 'ఓలిఁ బురుషసింహో' యని యుగ్గడించుచోటఁ దాసింపా ఇవ పురుషో యనంగ (ళం.4.104) ఇట్టి వరు దగుటఁ దద్వ్యాఖ్యాతయు స్పష్టము సేసె. (తత్త్వ.360) రాజానుమతోధర్మో నా జనులనుకొండ్రు (అహ.1.67)

సూరి యత్తన కోత్వము విధింపఁగా వీరు 'అకారపూర్వకవిసర్గము ఓకార 'మగు' ననిరి. సం.లో 'నమశ్శబ్దమకారముఘీఁదిహ్రస్వాకారమునకు విధించుటచేత దానితోడివిసర్గమునకును నోత్వాదేశము గల్గు ననునర్థము లభించుచున్నది. తుభ్యం నమః+అనె తుభ్యం నమః+అనె- తుభ్యం నమో యనె' (వ్యా.సం.స.428) ననిరి. ఈయంశము సూరిసూత్రమున నస్పష్ట మైయున్న దని కాఁబోలును దమప్రస్తుత సూత్రమున అకారపూర్వకవిసర్గమునకు వచ్చు నని స్పష్టముగా విధించిరి అత్తనకు మాత్రమే యోత్వము వచ్చు నన్న ఘీఁదివిసర్గ మట్లే యుండవలసివచ్చు నని తలచిరా యని సందేహము గల్గుచున్నది. అందుకే విసర్గకుఁ గూడఁ గలిపి యోత్వ

మగు నని సం.లో వ్యాఖ్యానించి ఉ.లో నట్లు సూత్రించి రసవతె. కాని యోత్వము రానపు డేమి యగును. తుభ్యం నమః- అనె నని యుండగా 'విసర్గంబున కనుకర ణంబున లోపం బగు' నని లోప మగును గదా. అది యోత్వ మగుటకు ముందే రాగా తుభ్యం నమః అనె నని యుండగా బ్రస్తుతసూత్రముచే నత్వమున కోత్వ మై నమో యనె నని యగును. ఓత్వము రానిపక్షమున నమః అనె- నమ యనె- సూరిప్రక్రియ యిట్లుచిత మై యుండగా విసర్గ నిలిచి యపరూప మేర్పడు నేమో యని విచారింప నక్కఱ లేదు.

ఇంక సూరి 'అత్తునకు' అని చెప్పగా వీరు 'అకారపూర్వక'మనిరి. సూరినింత వలెనమశ్శబ్దమునందు మాత్రమే చెప్పిన బాధ యుండెడిది గాదేమో. కాని వీరు సాధారణముగ నెల్లయెడలఁ జెప్పటచే 'అకార'శబ్దముచే దీర్ఘ మగు 'అ'కారమును గ్రహింపఁబడును. కావున అన్నముఖ్యమై దేవా యనుచు (జై. 4.41) విప్రా యనుచు (భాగ. 4.413) మున్నగుస్థలములలో దేవాః అనుచు, విప్రాః అనుచు అని యుండగా అకారపూర్వకవిసర్గమున కోత్వ మైదేవో యనును విప్రో యనుచు నని కావలె. అవి కలవా? వీరు సుదాహరింపలేదే. (ఇట నేకవచనాంతములు బహువచనాంతములు నోత్వముచే నొకేరూపమున నుండు.)

వీరు తప్పక 'అత్తునకు' అని తవరకరణము నిలిపికొనవలసినది. సూరిలక్షణము నిర్దుష్టము కాగా వీరు దనుసూత్రమున సూహింపకయె యన్వయము తెచ్చి పెట్టిరి.

పిదప వీరు 'అనుకరణరహితపదాదిశబ్దములు అనుశీర్షిక నుంచి- "సదా సర్వత్ర జయ మున్నగుపదములును, నమశ్శివాయ అనుశీర్షికాంతప్రయోగములును గల' (ఉ. 73) వనిరి. 'పదాదిశబ్దము లన నేమి? పదములు మొద లగుశబ్దములు. నమశ్శివాయ' మున్నగునవి వింత 'శబ్దములా? "వినానుకరణం కేచిదాద్యశబ్దం ప్రయుజ్యతే' యని యధర్వణుడు చెప్పగా వీరు 'సంస్కృతవిభక్త్యంతములు (తప్త టిత వాక్యశ్లోకములును చెలుగున- (వ్యా. సం. స. 418) అని ప్రారంభించి చేసిన వివరణము ననుసరించి- పదములు మొద లగుశబ్దములు అనునిచ్చటివివరణము కుదురునా? శబ్దము లన వాక్యము లని యర్థమా?

కాని ప్రౌఢవ్యాకర్త "సంస్కృతవాక్యము నై తము నిరనుకృతికముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట గల దని వయి సుదాహరించినరీతిని సూత్రించెను. అట్టివి సాధా

రణవాక్యము లనరాదు. '(వ్యా.సం.స.426) అని యిట్టివివితప్రయోగము లనిరి. ఉన్నవానిని వింతగాఁ బేర్కొనుటయు' సాధారణసంస్కృతవాక్యములు నిరనుకృతి కముగాఁ బ్రయోగింపఁబడుట కానరా దనియు (వ్యా.సం.స.426) చెప్పబడే వింత. ఆముక్తమాల్యదలోని పైపద్యమున (అద్భవాగ్విబుధమ్ మొ॥) ననుకరణము లేకుండుట గుర్తించితిమి. ఇట్టివి పెక్కులు గలవు. 'మీకమ్మతమస్తు ప్రౌఢు పోయెను జాండు (భీమ.2.138) భీమ.2-211. సంస్కృతసీసము పదప ననుకరణము లేదు. భీమ.4 22, 23-24) నమస్తేనమః- సృష్టికి (హరీ.3.12-13) వైకుంఠనగరాయ చ- ఇట్లు తొడఁగి (నృ.3.11) స్వస్తిసమస్తసంపత్సముపేత- తనయకు (క్రేయా.4.191) విజయోఽస్తు భూపాల విను మొక్కబుద్ధి(హరి.ద్వి.2.608) మొ॥ సంస్కృతపద్యము మాగిసిన వెంటఁ దెక్కుచోట్లఁ దెలుఁగున ననుకరణము లేదు. దీనికి వీరు వివరణ మునే కాని విధానము చేయలేదు. ప్రౌఢ.లక్షణము ననుసరించి పదవాక్యములె గ్రహింపవలె.

ఇక నీయవి వాక్యములు గాక పదాదేశబద్ధము లనుటలో నాదేశబద్ధము లేయవి? సందర్భము వింతగాఁ గన్పట్టవచ్చును గాక. సంస్కృతవాక్య మట ననుకరణరహితముగాఁ బ్రయోగింపఁబడినది కదా. అయిన నేమేసందర్భములలో సంస్కృతాంధ్రములు గలుపవచ్చునో చెప్పవలసినది.

నదా మొదలగునవ్యయములకుఁ బ్రత్యేకముగాఁ దెలుగుతోఁ గలిపి ప్రయోగించునవకాశము చెప్పఁదగు నేమో. వి.వి. వీరిసాచుర్యమునుబట్టి యట్లు చెప్పి యుండును. (అవ్యయస్యేతరస్యాపి ప్రయోగో విఘ్నశర్మకా)

దాసోఽహ మనె :

అనుకరణంబునం దుదిహల్లునకు ద్విర్వచనం బగు '(52) ననుసూరిలక్షణము నట్ల గ్రహించిరి. దీనికి దాసోఽహమ్మనె' నని పీ రుదాహరించుట సరి గాదని పైసూత్రమున గమనింతము.

'అనుకరణంబునం దహమాదులనుకారంబునకు ద్విరుక్తి విభాష నగు' (53) ననుసూరిలక్షణమును మార్చి అనుకరణంబునందు తవ్యాదులనుకారంబునకు ద్విత్వము విభాష నగు (ఉ.48) నని చూపిరి. సూరి అహమాదులకు ద్విత్వము పైక

ల్పిక మని సూత్రించుట సరి కాదు. చింతామణికర్త అహమాదీనాం ద్విత్య మ్మని నిత్యముగా ద్విత్యమును సూత్రించెను. దాసోఽహ మనె అనురీతి గలద్విత్యాభావము మహాకవిప్రయోగములలో లే (ఉ.74) వ్యా.సం.స.436)దని వివరించిరి. చిం. అహ మాదులకు నిత్య మనెను గావున వికల్ప మనరా దనుమొదటిహేతువు సమంజసము కాదు. తవ్యామం కేని జం.మతమున ద్విత్యము రావలయు నన్న నహమాదులలోఁ జేర్చకతప్పదు. చేర్చిన ద్విత్యము నిత్యముగాఁ గావలెను. అట్టియెడ వి.వి. 'పదే తు తవ్యదాద్యన్తే వా ద్విత్యం హరిసమ్మతే యని సవరింపలేదా? కావున "చింతా మణివిరుద్ధముగాఁ జెప్పరా (వ్యా.సం.స.436) దనువీరిసిద్ధాంత మసంగతము. ప్రథమ పురుషక్రియేకారమునకు చిం. నిత్యసంధి చెప్ప వీరు వైకల్పిక మనలేదా వి.వి. ననుసరించి. వి.వి.కుఁ గూడ భిన్నముగాఁ గూఁతురిని, అంట మున్నగురూపములు వీరు సాధింపలేదా?

మహాకవిప్రయోగములు లే వనుకొండవయంశము హేతువుగా గుర్తింపఁదగి నదే. (కాని మహాకవు లెవరో?) చిం. అహమాదీనాం ద్విత్య మ్మని నిత్యముగాఁ జెప్పఁగానదే యహమ్ శబ్దము నాదియం మంచి కొన్నింటికొ వికల్ప మనుటలో సూరి ప్రయోగములు లేకయే యట్లు చెప్పనా? తిక్కనమహాకవియే కదా. ఆతఁడే "పురు మఁడు- సోఽహ మనెన కాన్పు రుద్ర యతవి కను టగున్ (అను.4.180)అడియం దాసోఽహ మనెడి యార్పటు లెనఁగన్ (కృష్ణ.2-3)దాసోఽహ మంచున్ (సమీ. 8.98) లాక్షణికు లగుననంతావృత్తులె ప్రయోగించిరి. ఐన స్వరవిరామంబు దాసోఽ హ మనఁగ (ఛం.1.86) అప్పరవి చిం. ననుసరించి 'ఓష్టభూతానునాసికశృంగంబు జడ్డను జెంది నిలుచు సంబుజాక్ష తపదాసోఽహ మ్మనంగను' (అప్ప.5-95) అని చెప్పియు 'అంబుదశ్యాను తవ కింకరోఽ మనఁగ' (అప్ప.8.17) నని ద్విత్యా భావముతోఁ బ్రయోగించెను.

కావున మహాకవిప్రయోగానుగుణముగ సూరి 'అహమాదు'లను పెంతయు నుచితమై యని గుర్తింపవలయును.

"కిమ్మనెడిమన్నగుచోటులందు కిమనెడి మున్నగు ద్విత్యాభావప్రయోగములు గన్పట్టవు గాన ద్విత్యాభావము మకారాంతసాధారణము కాదు. కావుననే యధర్వ ణుఁడు తవ్యదాదు లని గణమును వచించినవాఁడయ్యెను." (వ్యా.సం.స.436)అవిష యమును గుర్తించి సూరియు నహమాదు లని గణము నేర్పఱచెను. అంతే కాక

కొన్నియెడల మకారమునకు ద్విత్వము నిత్యమే యగుట నింకను స్పష్టము చేయుచు నిత్యద్విత్వమును జెప్పిన పూర్వసూత్రమునొద్ద 'కస్త్యమ్+అనె కస్త్యమ్నె అని మకారద్విరుక్తికి నుదాహరణము చూపెను.

అధర్వణుడు తవ్యదామ లనగా 'తవ్యాదిప్రత్యయమకారమునకే కాక కొన్ని యితరశబ్దములమకారమునకు పైతము ద్విత్వపాక్షికత సమ్మత మనకతీతము' (ఉ. 436)గావున సూరి తవ్యాదు లనక యహమాదు లనుట యెంతయు నుచితము గదా.

కావున వరులవారు 'తవ్యాదుల' అని (తవ్యత్రప్రత్యయంతములు మొదలగునవి) సూరిలక్షణమును మార్చవలసినయవసరము లేదు.

సూరి ద్విరుక్తి యన వీరు ద్విత్వ మనిరి. భేదము లేమి స్పష్టమ. కాగాసూరి లక్షణము సూక్తమ.

పుగాగమము :

'ఉదంతనామంబున కనుకరణంబునందు పుగాగమం బగు' (54) ననుసూరి లక్షణమును వీరు దమయీగ్రంథమునఁ దొలఁగించిరి. "ఇయ్యది కేవలము, ప్రామాదికము గాన నిది విడువఁబడెను. కవిజనమండన మనునధర్వణకారికలఁటిక మూలమునఁ గావలయు సూరి యిట్టిప్రమాదమునకు లోనయ్యెను. ఇయం ఛే ననె అను రీతి గలపుగాగమమునకుఁ గవిప్రయోగములు లేవు. ఇయం ఛే ననె అనియె యుండును." (ఉ.75) వీరు సాధించిన 'ఇయం ఛే ననె' ననుదానికిఁ గవిప్రయోగములను జూపిన బా గుండెడిది. సూరిలక్షణము ప్రామాదిక మెట్లయినది? వ్యా.సం.స.నుండి గ్రహింపు మనిరి. అందు "పుగాగమస్థితిని సమర్థింపఁజాలుకవిప్రయోగము లేమింజేసియు తత్రోతోపుర్వవేష్టిత్య హ్యన్నది కవిజనమండనకర్తనిరాధారముగఁ గల్పించినప్రక్షిప్తవచన మని విశ్చిత మగుటంజేసియుఁ దన్మూలకసూత్రము గ్రాహ్యము కానేరదు." (వ్యా.సం.స.436) ప్రయోగములు లేకుండుట, అధర్వణకారిక ప్రక్షిప్తమగుట యనురెండుకారణములచే సూరిలక్షణము ప్రామాదిక మని వీరినిశ్చయము. అధర్వణకారిక ప్రక్షిప్తము గానిచోఁ గవిప్రయోగము లే మన్నను నంగీకరింపవలసి నదే. కూతు ధాత్యుడు మొదలగువానిపరిస్థితి యింతే కదా. అధర్వణుడు సూత్రించుట యొక్కటియుఁ బ్రయోగించుట యొకటియుఁ గాదాయె. (అ.ఽ.9) అధర్వణుని కారిక ప్రక్షిప్తమై యగుఁ గాక. ఆతఁడు చెప్పలేదందము. (అ ది తన్గ్రంథవరామర్య

ననునఁ జూతము.) అట్టిమొడల సూరి చెప్పరా దనఁదగునా? కూతురిని మాంధా తృడు ఇత్యాదులు వీ రెట్లు సాధించిరి? వీరు చెప్పినలక్షణముల రెల్ల చిం.లోనో వి.వి.లోనో మూల మున్నదా? అట్లుండవలె ననుటయుఁ దగదు.

ఇఁకఁ గవిప్రయోగములు లే వన్న దొక్కటే గణింపఁదగినది.

‘యథాశివమయోవిష్టు వన్మాట’ అనుబసవభృతాణప్రయోగమున విష్టునుమాట అనునది కవిప్రయుక్తపాఠ మైయుండు నని (వ్యా.సం.స.484) వీ రూహించిరి. కాని వ్రాతప్రతులం దెచ్చటను విష్టుఁ డను- అనుకీతిగా డుజ్జర్ణకమై కాని వువర్ణము తోడరూపము లే దని వీరే స్పష్టము చేసిరి. అట్టిచో ‘విష్టువనుమాట’ యన్నది కవి ప్రయుక్తము గా దనుట కెంత యాధారము గలదో వీరు చూపిన ‘విష్టునుమాట’ యనునది కవిప్రయుక్త మనుటకు నంతే యాధారము. వీరు చూపినయీచోట్ల వీ రూహించినపాఠ మెచ్చటను లేదు గదా. కాగా నీనింబట్టి వుగాగ మపు ననియు నిర్ణయింపరాదు. తత్రోతోపుర్వవేన్నిత్య మ్యనుప్రక్షిప్తపాదము కేవలము సప్రామాణికము దానికిపాపీ చిరాయు వనియె చూపఁబడెను. దానిలోనిపునర్ణము కవిప్రయోగములలో నశ్రుతవరము. లక్షణశాస్త్రవిరుద్ధము. అచట పాపీచిరా యనియె అనునచే సాధురూపము” (వ్యా.సం.స.483) లక్షణమును జెప్పి లక్ష్యమును జూపుచుండఁగా లక్షణ మప్రామాణిక మని లక్ష్యము లక్షణవిరుద్ధ మనుకీతినమన్వయ మేమో యర్థము గాదు. లక్షణ మంతకు ముందు లేకున్నను దరువాతికవిప్రయోగములనుబట్టి సూరి యిట్లు లక్షణము చేయుట యుచిత మైయుండఁగా లక్షణమును దిరస్కరించి కవి ప్రయోగములను దిద్ద నేల?

పాపీచరాయువస్యై డఁగునుడుగు (వసు.4.99) అనఁజూ యథ్యాగతస్సస్వయం విష్టువునా (జై.7.208) మొదలగుప్రయోగములుసూపి రమ. (216) వర్ణులవారియూ యభిప్రాయమును దిరస్కరించు టుచితముగా నున్నది. ఇంకను వినవె యథ్యాగత స్వయంవిష్టు వనఁగ (వి.పు.4.68) కవిస్సాధుక్కుద్రస్సాధుప్త్రీయస్సాధు వనుచు ముమ్మాటు (వి.వి.8.314) మొ॥ చిరా యన్ దెడగు మున్నగుకీతిగాఁ గవిప్రయుక్త మైయుండు నని వర్ణులవా రందు రేమో. అట్లన్న గణములు సరిపడును. సరిపడు నట్లు చూచి దిద్దవలె నేమో.

కవిప్రయోగములకలిమి సూరిలక్షణము సూక్తము. వర్ణులవా రది తొలఁగించుట యనుచితము.

ముగాగమము :

బాల.లో ననుక్త(ప్రాథ.లోనుక్త) మగుధ్వన్యనుకరణములంగూర్చి యొక్క విషయము నిటఁ బ్రస్తావించిరి. "ధ్వన్యనుకరణమున ద్వీరుక్తి బహుళముగా నగు అట్టియెడల అనుధాతుపరతత్వమున ముగాగమం బగు. (ఉ.49సూ) ప్రాథ. ధ్వన్యనుకరణశబ్దములు ద్వీరుక్తముల యగు'ననుచో నవధారతార్థకమును సైతము చేర్చుటచే నిత్యముగా ద్వీరుక్తములు గావలసియుండ దానిని వారించుటకు 'బహుళ ముగా నగు' ననిరి. 'తళ' యనునది 'తళతళ' యనుతీరుగా ద్వీరుక్త మయినపుడే ధ్వనిబోధక మగును. డిండిమమందుభుల్ గుభులనన్ (ఉ.హరి.212)అనుచో ద్వీరుక్తము గాలేదు. గుభుల్ గుభుల్ గుభు లన (నరస.2)ననుచోఁ ద్విరుక్త మయినది. ఇట నొక్కొక్కటే ధ్వనివాచక మవుట విశేషము. ఇట్లే చూడుము మొ॥

ఇఁక సీసూత్రము నుత్తరార్థమున 'అట్టియెడల ముగాగమం బగు' ననుట విశేషము. తళతళ మను కనకన మను అనునుదాహృతులనుబట్టి 'అట్టియెడల' ననఁగా 'ద్వీరుక్తము లయినపుడే' ముగాగమ మగు నని యర్థ మగుచున్నది. ప్రాథవ్యాకర్త 'ద్వీరుక్తముల యగు' నని చెప్పినవాఁ డగుటంజేసి యాతనిమతమునను (ప్రాథ. సంధి.20) ద్వీరుక్తస్థలముననే ముగాగమము. వీరు నట్ల చెప్పి రన్నమాట.

కాని యివి ద్వీరుక్తములు గానపుడు సైతము ముగాగమ మగుట కలదు. భోరు మని మ్రోసె (అని.1.24)జిల్మించు పసిండి (అము.1.61)వా రుసురు మని వెడలిపోయిరి (మను.6.4.) మంజీరం బించుక పుల్లు మన్న (మను.4.76) తటాలు మనం బ్రణమిల్లి (హర.2.48)తళుక్కు మన్న (విజ.3.6) హృదయంబు రుల్లు మన పుల్లు మనంగఁ బదాంగదంబు (కువ.3.68) మొకమున బున్ను మంచు (హర. 4.27) రివ్వరు మనంగ (హర.6.60) మొ॥ ఇట్లద్వీరుక్తము లై నను ధ్వన్యనుకరణశబ్దములపై ముగాగమము కవిప్రయుక్త మైయున్నది.

మిను మినుకు మినుకు మనియెన్, గనగనగన మనుచు (పాం.5.189) మున్నుఁగాఁ ద్విరుక్తములపైని ముగాగమము గలదు.

కావున వరులవారు 'అట్టియెడల' ననకున్న ధ్వన్యనుకరణశబ్దములకు ముగాగమము సాధారణముగ సిద్ధించి పైవానికి వీరిగ్రంథమున నవకాళము గల్గెడిది.

ప్రౌఢ. 'కొన్నియెడల' (సంధి.20) ననగా వీరట్లనక 'ముగాగమం బగు' నని సామాన్యముగాఁ జెప్పిరి. కాగా ద్వీరుక్తములపై ముగాగమము నిత్యమనియె వీరు తలంచుచుండవలెను.

ప్రాణములు గుత్తుగుత్తనంగ (హరి.పూ.9.139) తళుతుతళుతు కని మెఱయు కుందనపుఁబసిడి (రామా.5.114) హూహూ యని వడఁగె లోకము (భాగ.10.పూ. 800) ఉసురుసు రనుచుం దొరలును (నీలా.2.84) పెడిలు పెడి ల్లనుఁమోత (కువ. 5.81) మిలమి లని ప్రొద్దుపొడుపున (భాగ.10.ఉ.1002) పెళపెళ యన (పారి.1. 19 ఆము.4.96) మొ॥రీతిగా ద్వీరుక్తములపై ముగాగమము లేకుండుటయుఁ గవి ప్రయోగదృష్ట మగుచున్నది.

వీని నసాధువులు చేయక తమలక్షణమున వీరవకాశము గల్పింపఁదగినను. ధ్వన్యనుకరణశబ్దములలో వర్ణవైచిత్రి పెక్కురీతులైన (వ్యా.సం.స.386) నొకింత నిరూపించు టుచితమే.

వాక్యవసానసంధి :

'వాక్యవసానంబున సంధి లేమి దోషంబు గా దని యార్యు లంద్రు' (55) అనుసూరిలక్షణమున 'అని యార్యులం' ద్రనుదానిం దొలఁగించి వీరు గ్రహించిరి. (ఉ.50) నస్యాద్వాక్యవిరామేతు సంధ్యభావోఽపి దోషకృత్' అనువి.వి.లక్షణమునుద్దేశించి యధర్వణునిపై గౌరవముతో సూరి 'అని యార్యు లంద్రు' అని పేర్కొని యుండును. తదుపరిపునర్ముఖాప్రావామ్ మొదలగుతీరుగా నీపద్ధతి తెలుఁగు వ్యాకరణములందును బ్రసిద్ధమే. కాన సూరి యిట్లనుట సంప్రదాయానుగుణమే కాన విందు మరుక్తి లేదు. ఇంకను నిట్లనుటవలన వాక్యాంతసంధ్యభావము మిక్కిలి విరళ మగుట సూచింపఁబడుట ప్రయోజనముగా నెన్నఁదగినను.

ఇటు సూరివివరణము నట్ల గ్రహించిరి. తద్వివరణమున విశేషము- 'వాక్యాంత పాదాంతములు కెందును సంభవించినపుడె యని యెఱుంగునది. సత్యంబుతో సరియుఁ గావు- ఎఱుఁగుము" (ఆది.4.95) (ఉ.76) పాదాంతమంద అన్న సూరి దాని కుదాహరణ మీయలేదు కాన నాతనియభిప్రాయ మిట్టి దని నిశ్చయింపరాకున్నది.

వాక్యవసానమున (దోషము గాని) సంధ్యభావము పద్యములందుఁ బాదాం

తములందె యవుట దోషము గాదు. అనఁగా వాక్యావసానమున నైనను బాదాంత మంద యని వరులవా రర్థము చేసిరి. వీనివలనఁ బాదమధ్యమున వాక్యాంత మైనను సంధ్యభావము దుష్టమె యగు ననునర్థము సముచితముగనె సిద్ధించును. 'పాదాంత మంద' యనుచోటియవధారబార్థక మే మైనను బాదమధ్యమున సంధిలేమి దోషమే యని నిశ్చయించిచెప్పుచున్నది.

కాని 'పాదాంతమంద' యనఁగాఁ బాదాంతమున వాక్యాంతమును గావలెనా యని సందేహము.

ఇటఁ బ్రయోగముల నాశ్రయించి యర్థ మెన్ను టుచితము. దెన్నుఁడు మన కేల వేడుక చెయ్యుల్ - ఎన్నియుఁ గఱపెను' (బా.క.179) (బా.క.హరివంశము పూర్వభాగ మనునుఁ గర్త నాచనసోమన యనుట విరుద్ధము.) ఇది పాదాంతమున వాక్యమధ్యమే మైనది. కాని సంధి లేదు. దీనింబట్టి పాదాంతమున వాక్యాంతము గాకున్నను సంధి లేకపోవచ్చు ననవలె. కాని దీనిని వరులవా రంగీకరింపలేదు. "ఇట వాక్యాంతము కాకున్నను బాదాంతమున వినంది ప్రయోగింపఁబడెను. పన్నుగఁ గఱపెను వైవసు అని కవిప్రయుక్తపాఠ మేమో. [వ్యా.సం.స.441] యనిరి. కవి ప్రయుక్త మనుచు నున్నదానిని దిరస్కరించి నిరాధారముగ నిం కొకటి చూపుచేల? లక్ష్యములు లే వన నేల?

మనంబులో నిలిపిన మానునాపచల్ - అనన్ జథంబులు సజగానుసంగతిన్ [భం.2.61] నాకౌతసుల నేలునముచిసూదనుపూజ, నడుమఁ దాగైకొన్ననంద గోపా త్మజాఁడు' - ఇతనిఁ గొల్పినఁ గాని [చం.3.98] అనుచోఁ బాదాంతమున వాక్యమధ్య మునం దిట్టి సంధ్యభావము గాననవుచునే యున్నది. ఇది యనుకృతస్థల మగుటచే నేకవాక్య మనవలె.

'కొంకక వీడనాడుటలు కూరిమియుం గలకాంత లాడుటల్ - అంకిలి లేక జన్మఫల మబ్బుట గాచె కురంగలోచనా' [భాగ.10.ఉ.269] ఇట మూఁడునాల్గు పాదముల నడుమ సంధి లేదు. వంశంకరుండు - అచిరకాలంబునంద - అంది యిచ్చె [శృం.భా.3.4] గీతమునం దిటరెండవపాదము చివరవాక్యాంతము గాకయు సంధి లేదు ఇచ్చే.

ఎందును బుచ్చసౌతభమ యెందును మందమదాలి యుంకృతుల్ - ఎందును

సాంద్రవల్లవము లయ్యె [న్య.2.62] ఆకళావతిసౌందర్య మనమశరుడు- ఎనఁగఁ జెప్పినఁ దొనఁగు [విక్ర.6.24]మొ॥

ఇట్లు వాక్యంతము గాకయుఁ బద్యములందుఁ బాదాంతమందు సంధ్యభావము కవిప్రయుక్త మైయుండుటచే [దిద్దుటకంటె] నట్ల గ్రహించు టచితము.

కావునఁ 'పాదాంతమంద' అనుచో సూరివచనములందు 'వాక్యంతమున దుష్టము గాని సంధ్యభావము [కావ్యములందు] పాదాంతమందే యనఁగా వాక్యంతము గాకున్నను పాదాంతమందే చూపట్టుచున్న దని యెన్నఁదగును. అహోబిరుడును 'వాక్యాంతగతపదానాశ్చ' యనుచిం.సూత్రవివరణమున 'వాక్యం చాత్ర పాద ఏవ సీసాదిషు ప్రతిపాదం వాక్యమ్ వృత్తాదిషు పూర్వార్థము త్తర్థం చ వాక్యద్వయమ్! [కవిశి.313] అని వే తొకసందర్భమున బద్యమునఁ బాదమే వాక్య మని యర్థము చేసె.వృత్తాదులలోను వాక్యంతమునఁ జెప్పినసంధ్యభావము పాదాంతమునఁ గలదు.

ఇతరు లేరును జెప్పనప్పటికిని గవిప్రయోగానుగుణముగా వాక్యంతమైనను పాదమధ్యమున సంధి లేమి దోష మైనట్లుగనె, పాదాంతమున వాక్యంత మైనను గాకున్నను సంధి లేమి దోషము గా దని సూరియభిప్రాయమును గుర్తించుట.నమంజసము గదా.

ఇది సంధిపరిచ్ఛేదము

డాక్టర్ నాగభూషణం రచనలు

1.	ద్రుతస్వరూపాన్వేషణము	—	రూ. 30-00
2.	ద్రుతప్రకృతికావలోకనము	—	,, 30-00
3.	ద్రుతకార్యానుశీలనము	—	,, 35-00
4.	బాలవ్యాకరణవికాసవివేచనము	—	,, 35-00
5.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు- ప్రథమభాగము	—	,, 58-00
6.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు- ద్వితీయభాగము	—	,, 58-00
7.	బాలవ్యాకరణసూక్తులు- తృతీయభాగము	—	,, 58-00
8.	బాలవ్యాకరణము [అర్థదీపికావ్యాఖ్య]	—	,, 35-00
9.	సారస్వతత్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్ — మండ' లక్షీనృసింహకవిగ్రంథము
భూషణవ్యాఖ్యతోఁ బరిష్కృతము
అంధ్రప్రదేశ్ ప్రాచ్యలిఖిత
గ్రంథాలయం పరిశోధనాలయంచే
ముద్రింపఁబడిన కంగీకృతము.		
10.	త్రిలింగలక్షణశేషము	—	నాగార్జునవిశ్వవిద్యాలయముచే
Ph.D.పట్టమందినసిద్ధాంతగ్రంథము
11.	త్రిలింగశబ్దానుశాసనమ్	—	అభివ్యుత్పాదకరణము
ఆచార్యవ్యాఖ్యతోఁ బరిష్కృతము
12.	త్రిలింగలక్షణము	—	చింతామణివికృతివివేక 'కల్పతరు'
వ్యాఖ్యాతత్వవివేచనము